

ЕВРОПСКИ КЛАСИЦИ
(НЕМАЧКИ ПИСЦИ)

МИРКО КРИВОКАПИЋ

БИБЛИОТЕКА Филозофског факултета
Инв. бр. 46117

АНТОЛОГИЈА
НЕМАЧКЕ
ЛИРИКЕ

Од Гетеа до наших дана

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ЗОРНА СТОЈАНОВИЋА
СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ • НОВИ САД

2001

© Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001

ПРЕДГОВОР

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

830–14(082)

АНТОЛОГИЈА немачке лирике : од Гетеа до наших дана / [приредио] Мирко Кривокапић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001 (Нови Сад : Будућност). – 454 стр. ; 23 cm

Тираж 1000. – Лирика као историја свести / Мирко Кривокапић: стр. 7–78.

1. Кривокапић, Мирко

ЛИРИКА КАО ИСТОРИЈА СВЕСТИ

Очигледно је да је поезија најбољих песника и естетичких писаца свих народа већ још увек усмерена на њихово људско. У сваком поједином, било да је оно историјски, митолошки, басновито више или мање произвољно измишљено, увек ће се видети како кроз националност или личност све више просијава и светлост оно што је њихово...

Оно што у поезији свих народа указује на ње и у њој правцу делује, ње и остали треба да усвајају. Морају се познавати појединости сваког народа да би му се оне оствариле, да би се с њим били преко њих остварили; јер специфичности сваког народа су као његов језик и његов новац – оне олакшавају њиховост, оне га заправо шек и омогућавају у њиховости.

Остварили ми, најдражи мој, због ових, можда не баш сасвим кохерентних њиховости лако разумљивих мисли; оне су црпене из океана њиховости који са годинама све више расте око сваког ко размишља. Дојустави ми да додам оно што сам неком другом приликом записао, али се непосредно односи и на оно што Ви радиш:

Историјска њиховост њиховости се најсијурније појављује ако се оно поједино код појединих људи и народа оствари онакво какво јесте, али се ипак не највише уверење

да се истински позитивно обликује тиме што припада целом човечанству. Таквом посредовању и узајамном признавању Немци већ одавно дају значајан допринос.

Ко немачки језик разуме и проучава, налази се на тржишту где сви народи нуде своју робу, он је у улози тумача који се и сам обогаћује.

И иако у овој општој духовној трговини на свакој преводиоци треба гледати као на посредника који је себи ставио у задатак да унапређује размену. Јер, ма шта се могло рећи о недостацима превођења, оно ипак јесте и остаје један од најважнијих и најдостојнијих послова у овом свету.

Из Гетеовог писма Томасу Карлајлу од 20. јула 1827.
(Превод Глизорија Ерњаковића)

У деценијама после средине XVIII столећа, док су немачком литерарном сценом још увек владали заступници просветитељства, нагло се пробила група младих грађанских књижевника, која је изазвала праву литерарну револуцију. Нова генерација, којој су припадали Гете, Ленц, Клингер, Хелти, Фос и која је у историју књижевности ушла под тешко преводљивим именом „Sturm und Drang“, осећала се стешњено у свом времену, с једне стране утицајном француском класицистичком поетиком, а с друге стране друштвеним приликама које су владале у око три стотине немачких државица, различитих друштвених уређења, различитог схватања морала, уз то подељене у две религије. Политичку димензију покрета, која се с правом истиче, не треба, међутим, никако мешати са политичким ангажовањем каснијих генерација, а још мање са оним што се под тим подразумева од краја XIX века. Млада генерација знала је шта неће, али не и шта хоће, живела је, у сваком случају, без икаквих наговештаја потребе за друштвеним променама. Случај песника Шубарта, који је због једне нешто агресивније песме провео више од једне деценије у затвору, и који наводи свака историја књижевности, представља изузетак.

Основно обележје младе генерације био је индивидуализам. Наслеђене естетске норме биле су једноставно

грубо и с подсмехом одбачене. „Ја се“, писао је двадесетдвогодишњи Гете у чланку „Поводом Шекспировог дана“, „ни тренутка нисам двоумио да се одрекнем позоришта које се држи правила. Чинило ми се да јединство места скучава дух као тамница, а да јединство радње и времена значи несносне стеге за нашу уобразиљу. Винуо сам се у слободан зрак, и тек онда осетио да имам руке и ноге. И сад, кад сам увидео колико се слободних душа у њој још превија, срце би ми препукло да им нисам објавио рат и да се свакодневно не трудим да им порушим куле“. Овим, наравно, није написана нова поетика, али је стара стављена ван снаге.

Значајне подстицаје дали су и Жан-Жак Русо и његово учење да је до друштвених поремећаја дошло не кривицом човека, него због процеса цивилизације и њених тековина које су човека удаљиле од природе. Друштво само треба преуредити и приближити природи, сматрао је Русо, у чијим радовима природа добија метафизичке димензије.

Покрет „Sturm und Drang“ незамислив је без идеја Хамана и његовог пријатеља и следбеника Јохана Готфрида Хердера, према којима су главне карактеристике нове уметности немогућност стваралаца да се уклоне у наиндивидуалне норме, дистанцирање од класицистичке уметности и њених поетика као и приближавање националном културном наслеђу, али и народима чија је национална свест била у зачетку. Ново схватање поезије дошло је до изражаја у чувеној Хердеровој књизи *Народне џесме*, 1778/79 (друго издање под насловом *Гласови народа у џесмама* објављено је 1807. године), названој „првом антологијом светске књижевности“, у којој су поред немачких народних песама и немачких савремених аутора место нашли и стихови Дантеа, и Шекспира, одломци из Библије, балада о Хасанагиници у Гетеовом препеву. Хаманова дефиниција да је поезија „матерњи језик људског

рода“ добила је потврду овом књигом. Збирка је у ствари демонстрирала индивидуалност и оригиналност код свих народа и у свим временима. „Уколико је народ дивљији, тј. живљи, уколико слободније дела... утолико и његове песме, ако их има, морају бити дивљије, тј. живље, слободније, чулније, лирски активније“, изнео је Хердер своје схватање, које ће тек у доба романтизма доћи до пуног изражаја.

Колико год да је нова лирика означила дубоку цезуру у историји немачке књижевности, погрешно је мишљење да је она и апсолутни почетак једног новог разумевања поезије, које је уместо рационалности, тог највећег достигнућа просветитељства, устоличило ирационалност. Сви књижевни покрети, па и најрадикалнији, какав је био „Sturm und Drang“, имају своје претходнике и узор. Од краја XIX века, па све до појаве радова Ђерђа Лукача и његових следбеника, германистика је „Sturm und Drang“ видела као покрет у коме је на националној основи утемељена генијалност, изворна снага немачких песника, пре свега младога Гетеа, раскинула везе са западноевропским просветитељством. Новије критичке радове према којима „Sturm und Drang“ представља континуитет просветитељства, фазу у његовом развоју, тешко је не прихватити. Ипак, ни питање да ли стварно не постоји извесна дистанца између младих генијалаца и њихових претходника и савременика не може се у потпуности заобићи. Зар није довољно присетити се Лесинговог реаговања на *Пајџе младога Верџера*, тог ремек-дела светске књижевности, типичног за покрет „Sturm und Drang“, за које Лесинг није нашао ни најмање разумевања, те прићи овој теми нешто издиференцираније?

Иако је Биргерова балада „Ленора“ из 1773. године, којом почиње богата историја овог лирског жанра у не-

мачкој књижевности, са својим сугестивним сликама и звучним ефектима, антологијска песма која је снажно одјекнула у европским земљама, и стоји на самом почетку покрета, она није раскинула са традиционалном лириком. Ослобађање појединаца од друштвених, моралних и естетских стега сублимисало се најпре у Гетеовој лирици. Мора се при томе знати да Гете у свест својих савременика није ушао као аутор стихова који се цитирају као прекретница у историји немачке лирике и да је представа о Гетеу као утемељивачу новог лирског израза каснијег порекла. Не само зато што Гете није своје песме објављивао одмах него што је хронологију утврдила накнадно тек историја књижевности. Својства нове лирике дошла су до изражаја у две песме: „Добродошлице и растанку“ (1771) и „Мајској песми“ из исте године. Дотле непознатим језиком у немачкој књижевности, у њима се говори о љубави између девојке и младића и природи која их окружује. За разлику од артизма оновремене лирике, који оперише устаљеним сликама и мотивима, Гетеови стихови индивидуалним изразом конкретизују непосредан доживљај. Лирика престаје да буде необавезна игра и заснива се традиција поезије коју ће прекинути тек почетак модерне књижевности. Субјективан доживљај у овом типу лирике више није подстицај него чини, и то је оно што је ново, њену садржину. Написана у пролеће 1771, а објављена анонимно 1775. године – Гете је тада већ прослављен аутор *Геца* и *Вертера* – „Добродошлица и растанак“ дочарава у четири традиционалне строфе један тренутак живота. Збивање је сведено на неколико призора: полазак девојци, пут до ње на коњу кроз ноћ, тренутак састанка и растанка. На крају, у два стиха, у облику максиме, сажет је феномен љубави: „па ипак, среће бити вољен, / среће волети, Боже мој!“ Ни трага од флоскула и конвенција; природа, која је у лирици анакреонтике и рококоа имала улогу кулиса, овде је оживела. Она није љупка, пре

је осипанска, али и таква доноси живот и срећу. Срце, апсолутно средиште песме, покреће радњу и динамизира природу. „Каква снага глагола, и проистичући из ње: каква снага оживљавања природних предмета! Вече *љуљуска* земљу; ветар тихо *маше* крилима; ноћ *сћивара* безброј чудовишта; тмина *гледа* стотинама црних очију из жбуња ... Све тачно према Хердеровој теорији песме, заснованој на најстаријој природи језика: Глагол! Живот! Радња! Страст! Митологија не преузета мртва, него изнова створена, као да управо настаје!“ писао је Вилхелм Шерер 1883. године у својој *Историји немачке књижевности*. Претећа природа из „Добродошлице и растанка“ уступила је место природи обасјаној сунцем у „Мајској песми“. У неразлучиво јединство стопљени су овде осећање и израз, лирски субјект и свет који га окружује. Иако оставља утисак непосредности и интимности, естетска убедљивост ове лирике резултат је стваралачког резоновања. Убедљиво је показано да Гете, који у овом периоду црпи из народне поезије, запостављене још од времена барока, само делимично преузима њен принцип лабавог низања слика и ситуација. Развучености народне песме Гете супротставља своје нове сложене великог интензитета које се ненаметљиво уклапају у стихове, али компримираност израза те врсте народна поезија не познаје. У балади „Краљ у Тули“, из 1774. која ће своје место наћи у *Фаусту*, златан пехар, од којег краљ не може да се одвоји од смрти, прераста у вишезначан симбол. Само на први поглед једноставна, ова балада о верности и љубави као животном ставу, написана у архаичном тону, савршенство је песничке зрелости и рафиниране технике. Литерарна критика је убедљиво показала да је наивно веровање да је спонтаност ових стихова лишена рефлексивности. Већ различите верзије појединих песама сведоче о томе да та лирика има и аспект уметничке воље и одређеног степена рационалности. „Лирика доживљаја“ (Ег-

lebnislyrik), несрећни појам који се предуго користио за управо поменуте песме, које су наводно биле искључиво резултат непосредног доживљаја или аутентичног искуства, употребљава се последњих година уз велике резерве.

Велике химне, називане и одама, уз лирику субјективности представљају други врхунац поезије овог раздобља. У њима нема трагова народне поезије, али су утолико приметнији утицаји Пиндара, који важи као значајан извор инспирација. Пиндареве оде, писане у строгом али богатом метру, прихватио је Гете, а пре њега већ Клопшток, као лирику у слободним ритмовима, као јединствено сведочанство језичке снаге која се усредредила на прецизан израз и унутрашњу форму, не водећи много рачуна о важећим поетичким начелима. Ове тенденције Гете потенцира до неслућених могућности и тако отвара пут и Новалисовим химнама, и Хелдерлиновој позној лирици и Рилкеовим елегијама. Живот у целини, природа, љубав, генијалност, време и смрт теме су ових стихова који резимирају песников поглед на свет. Већ прва међу њима, „Путникова песма у олуји“ (1772), донела је карактеристичне компоненте новог стила. Доследно поштовање метричких стопа више не постоји и уведене су неравномерне строфе, чију форму, како у погледу дужине стиха тако и броја стихова, песник прилагођава садржини. Естетски доживљај темељи се на реализацији песникових асоцијација, остварених не као дотад рационално-граматичком структуром реченице, већ сугестивним сликама, симболима, смелим сложеницама и инверзијама. У неким случајевима чак је и разумевање отежано.

Посебно место међу химнама заузимају „Песма о Мухамеду“ (1772/73), „Прометеј“ (1774) и „Ганимед“ (1774) – све три предмет безбројних тумачења. Фигури Прометеја, познатој из грчке митологије, Гете је поверио нову улогу: он више није титан који је боговима украо огањ и подарио

га људима и због тога био сурово кажњен, већ стваралац и бунтовник, син Зевса који је самосвесно и пркосно устао против свемоћног оца. Између њега и царства богова, између Прометејеве земље и Зевсовог неба мир је немогућ. „Ево ме где седим, стварам људе / по својој слици, / род мени раван, / да трпи, да плаче, / да ужива и да се радује, / и да се не осврће на тебе, / као ни ја!“ Иако је Гетеова химна врхунац у тумачењу Прометеја као симбола аутономног ствараоца у XVIII веку, она се без тешкоћа може читати и као протест против самовоље једног бога, као изазов сваком теизму, укључујући и хришћанство. Прометејево „до светости зажарено срце“ признаје само „време“ и „судбину“, другим речима објективне законитости живота, од којих није изузето ни највише божанство. Супротстављајући Зевса и Прометеја, Гетеова песма се представила као својеврстан и неувијен одговор сваком овоземаљском деспотизму. Још у дубокој старости зазирао је песник од политичког аспекта својих младалачких стихова: „Не дозволите“, писао је 1820, „да се манускрипт сувише разгласи, како се не би појавио у штампи. Он би нашој револуционарној омладини дошао као поручен и високе комисије у Берлину и Мајнцу могле би озбиљно да се намрште на моје младалачке бубе“. У експлозивним стиховима, објављеним тек 1785, и то без песниковог знања, не треба видети песников кредо у младости. Гете, који је живот схватао као непрекидно пулсирање, као процес сталне контракције и експанзије, „Прометејем“ је обележио једну од две основне компоненте живота, који се као целина наговештава тек укључивањем садржине химне о Ганимеду, коју је Гете, сигурно не случајно, ставио 1789. у својим списима непосредно иза „Прометеја“. Пркосно самопоздање отпадника Прометеја и чежња Ганимеда за стапањем са свемиром лирски су израз поменутих појмовних парова који одређују Гетеово мишљење исто толико ко-

лико и његову поезију. „Цело стварање“, писао је Гете на крају осме књиге своје аутобиографије, „ништа није и ништа није било до отпадање и враћање исконском“. Чежња за спајањем са исконским извориштем, прегнантно формулисана у Ганимедовом „грлећи грљен“, оквир је и за „Песму о Мухамеду“, где се сликом моћне реке која не задрживо иде циљу, стварајући културу и мењајући свет, предочава животни пут генија.

Без обзира на то како се гледало на раздобље које је следило покрет „Sturm und Drang“ – као на класику или, нешто ограниченије, на вајмарску класику, како је уобичајено из перспективе германиста или као на романтизам у коме нема ничег класичног, као што тврде компаратисти, и то они најзначајнији, према којима је вајмарска класика велика заблуда, које се треба решити што пре – у књижевности, у лирици понајпре дошло је до промена које је тешко превидети. Осећање „ограничења“, те средишње речи романа о Вертеру, које затвара „човекове делатне и истраживачке снаге“, осећање које је бунтовну генерацију чинило немом и која је цео један свет налазила у себи – све оно што је садржином и формом обележило „Sturm und Drang“ – уступило је место једном другачијем виђењу света и једној новој естетици, чије је главно обележје мера, умереност, пригушен тон. Позадина нове лирике налази се сада у Винкелмановој расправи „Мисли о подражавању грчких сликарских и вајарских дела“ (1775), у којој се са дивљењем пише о античкој култури, чији је објект био човек из кога је зрачила снага и лепота, укротена страст, и кога је, као што се каже у чувеној формули, красила „племенита једноставност и тиха величина“. За разлику од готово неограничене метричке слободе лирике „Sturm und Drang“, класична лирика своју слободу и свој узор види у придржавању античких класичних форми. Хексаметар, који је после дуге паузе Клопшток у свом

Месији (1773) вратио у поезију, почиње да стиче популарност. Гетеов еп *Херман и Доротеја* (1798), дело са којим ће Гете за живота уз *Верџера* постићи највећи успех, као и Шилерова рефлексивна лирика написани су у Хомеровом стиху.

У једном од најважнијих докумената о новом прилазу поезији, Шилеровом полемички интонираном приказу „О Биргеровим песмама“, насталом још пре почетка сарадње са Гетеом, реч је о новом схватању лирике, које се битно разликује од револуционарног заокрета младих генијалаца. Наш свет, писао је Шилер 1791. године, „више није свет Хомеровог доба, у коме су сви чланови друштва по осећању и мишљењу били отприлике на истом степену, па су се, дакле, у истом опису лако могли препознавати, у истим осећањима налазити себе“. Сада између „изабраних људи“ и „маса“ постоје „веома велике разлике“, а то се не може превазићи опредељењем за једну или другу групу. Тај јаз је велики, али није и непремостив. Највећим тријумфом генија може се назвати она поезија која је успела да удовољи „осетљивом укусу познаваоца“, али и да је прилагоди „детењем разуму народа“, и да јој не одузме „ништа од њеног достојанства“. У новом историјском тренутку поезија је добила и нов задатак: индивидуално и генијално сада се уздиже на ниво заједничког и општег. Нова поезија иде напред са својим добом и мора да му учини „важну услугу“: „да усваја све његове предности и тековине“. Све благо „које су искуство и ум нагомилали за човечанство... обичаје, карактер, сву мудрост свога доба морала би она, пречишћене и оплемене, да скупља у свом огледалу и уметношћу која идеализује из самог столећа да ствара узор за столеће“. Само три године касније Шилер ће, сада већ у сарадњи са Гетеом, у приказу „Матисонових песама“ формулисати класичан програм уметности који се темељи на античкој традицији. За поезију важе они

критеријуми који су дали обележје Матисоновој лирици. „Присна веза са природом и класичним узорима хранила је његов дух, пречишћавала његов укус, чувала његову моралну грацију; пречишћена ведрa људска природа надахњује животом његове песме, а чисте, као у огледалу водене површине, огледају се лепе слике природе у мирној бистрини његовог духа. У његовим делима се уопште запажа одабирање, смерност, строгост песника према самом себи, стално неуморно настојање да се постигне максимум лепоте“. Шилер је преценио Матисона и био дубоко неправедан према Биргеровој лирици, али цитирани текстови, без којих се не може разумети немачка класична лирика, дефинишу нову лирику у којој су етика и естетика спојене у неразлучиво јединство.

Први резултати сарадње Гетеа са Шилером биле су чувене *Ксеније*, у којима се у облику дистихона два водећа песника немилосрдно разрачунавају са савременицима, повлачећи границе између врхунске и тривијалне поезије. „Верујем“, писао је Гете Шилеру, „да ће ксеније деловати на дужу стазу и да злом духу неће допустити да нас остави на миру, а ми ћемо наставити свој позитиван рад и њему препустити муке негације“. Позитиван рад биле су пре свега баладе, објављене у *Алманаху* за 1789. годину и замишљене као експликација нове лирике. Гетеове баладе „Копач блага“, „Коринтска невеста“, „Бог и бајадера“, „Чаробњаков ученик“ и Шилерове „Поликратов прстен“, „Рукавица“, „Витез Тогенбург“, „Гњурац“, „Ибикови ждрали“, показале су и немалу разлику између два песника. Гете, који је доласком у Вајмар раскинуо везу са „*Sturm und Drang*“-ом и за собом имао велике химне „Границе људског рода“, „Божанско“, као и лирска остварења „Путникова ноћна песма“ (I), „Путникова ноћна песма“ (II), „Мињон“, „Месецу“, од којих су неке сматране парадигмом лирске поезије, и у баладама остаје пре свега лиричар. Ако

се понегде („Чаробњаков ученик“) и приближава Шилеру у свом дидактичком тону, „Бог и бајадера“, са својим великим темама о животу, љубави и смрти, остаје недостижан пример хуманости и толерантности.

Шилерова лирика проблем је за себе. Највећи немачки драматичар и као песник балада инсистира на драмској радњи и не одустаје од своје патетике и сентенциозне реторике. Наћи лирске компоненте у тим малим драмама готово је немогуће. Ипак, не сме се заборавити да су Шилерове баладе, које су у XIX веку уживале огромну популарност и у нижим слојевима и које се данас читају готово још само у иностранству, биле за немачку грађанску културу од изузетног значаја. Та Шилерова лирика, некада обавезна школска лектира, али и његова рефлексивна лирика, иронично називана филозофијом у стиховима, што и није тако погрешно, остала је једно од најнеобичнијих поглавља немачке естетике рецепције.

Врхунац класичне лирике остају Гетеове *Римске елегије*, написане под насловом *Erotica Romana* и објављене 1795. године. Основни мотив стихова, неспутана чулна љубав, доживљен код пуританске публике као скандал без преседана, није био и једина иновација. Користећи лирски циклус, у коме се теме и мотиви узајамно допуњавају и осветљавају, Гете је у своју лирику увео форму изражавања којом ће се и касније радо служити. Стихом елегије у ведром, страственом или ироничном тону кроз дијалог, шалу, игру речи и рефлексију дати су дух антике и модерног света, еротско искуство и класично образовање, љубав и поезија. На питање односа наслеђене класичне форме и модерног садржаја, песник је суверено одговорио *Римским елегијама*.

Епоха вајмарске класике, раздобље од 1786. до Шилерове смрти 1805, „грчки тренутак“, у коме су створена дела која су учврстила углед немачке књижевности, у историји лирике заузима скромно место. После Шилерове смрти

Гетеови назори о уметности постали су мање строги, а утицај романтичарске поезије све уочљивији. Песник не прати само савремену литературу Немаца, Француза и Енглеза него проширује своје интересовање према персијској и индијској књижевности, према дотле запостављеној немачкој средњовековној књижевности и српским народним песмама. Из тог раздобља потиче и његов појам „светске књижевности“ (Weltliteratur). Најплоднији је био сусрет са лириком Персијанца Хафиза (1300–1389), у којој је нашао изражена сопствена искуства. Ширина и лакоћа Хафизове поезије прожете духом одговарала је Гетеу, за којим је било остало време пријатељства са ратоборним Шилером, време *Ксенија*, нападања плитког и тривијалног и одбране сагледаних идеала и утврђених норми. У периоду од 1814. до 1818. настаје *Западно-источни диван*. Оријентална, а посебно Хафизова поезија, као и наклоност према Маријани фон Вилемер (1784–1860), дају основни тон новом циклусу песама. Реквизитима Оријента заоденути су актуелан садржај, али и најдубља егзистенцијална питања. У дванаест књига, колико их *Диван* има, смештена је дубока мудрост старог песника, коме нису непознате ширине света као ни интимна осећања људске душе. Целина *Дивана* почива на заједничким темама, мотивима и сликама које повезују песме и књиге. О том својству говорио је већ Гете. Одбијајући да издвоји „једну песму која би служила на част целој збирци“, песник је објаснио да је сваки члан целине прожет духом целине, „тако у суштини источњачки, тако је повезан са наравима, обичајима, религијом, да би једном једном претходном песмом морао да буде уведен ако треба да утиче на машту и осећања“. Уводна се *Књижа њевача*, са темом о поезији, завршава песмом „Блажена чежња“, којом су обухваћене битне теме *Дивана*. У слици лептира који тражи смрт у пламену свеће садржани су љубав и смрт, живот схваћен као дијалектичко једин-

ство бескрајног настајања и нестајања. У *Књизи посмајрања*, *Књизи изрека*, *Књизи њарабола* и *Књизи зловоље* слегло се огромно, неретко и горко људско искуство. Оно што *Диван* чини поезијом највишег ранга јесте да су теме о којима је Гете проговорио само на неколико места у његовом целокупном делу дате са лакоћом коју познаје једино зрела уметност. Не срећу се овде само две културе, Оријент и Окцидент, историја и садашњост, вечност и тренутак, него и дубока религиозност и мистика, дух и страст, патос и колоквијализми, озбиљност и иронија. Простор и време нису препреке Гетеовом универзалном духу. По ширини и значају питања као и по виртуозности уметничког захвата *Диван* међу Гетеовим делима заостаје једино за *Фаустом*.

Оно што је карактерисало поезију *Дивана* може се пратити и даље кроз Гетеову позну лирику. Настају песме велике снаге и свеобухватне симболике са општим истинама о човеку и природи: „Орфичке исконске речи“ (1817), „Једно и све“ (1821), „Завештање“ (1829). У стиховима неисцрпне садржине и изванредне музикалности песник своди биланс свога живота. Карактеристике позног стила стекле су се у песми „Зором, када магле вео“ (1828), једној од најпознатијих тог периода. Поремећено логичко излагање надокнађено је смелим повезивањем духа и природе. У три једноставне строфе песник предочава доба дана, транспарентне слике стадијума живота. Синтеза духа и природе потпуна је: дух који тумачи природу сигурно је уклопљен у њене токове. Известан изузетак представља „Маријенбадска елегија“ (1823), потресна исповест о последњој великој љубави, у којој је страст потиснула вољу, образовање и конвенције.

Песник најближи вајмарској класици, Фридрих Хелдерлин (1770–1843), кога ће Вилхелм Дилтај још 1867. назвати „најдубљим немачким лирским песником после Гетеа“, а Ђерђ Лукач „једним од најдубљих и најчистијих еле-

гичара свих времена“, једна је од најтрагичнијих фигура немачке историје књижевности. Само нешто више од једне деценије било је дато овом песнику да свој живот, у потпуности окренут песништву, посвети свом делу, док је више од половине живота провео помрачена ума. Пријатељство са Хегелом и Шелингом, одушевљење Француском револуцијом, Русоово учење о хармонији и јединству са природом, као и Шилерова рефлексивна лирика били су доживљаји који су усмерили његову поезију. Савременицима је она, са неколико изузетака, остала непозната. А и прво издање његових песама, које су приредили Лудвиг Уланд и Густав Шваб 1826, није имало одјека.

Прве песме, још из школских дана, цењене у ужој средини у којој су настале, нису обећавале много. Познатим под именом „Тибингенске химне“, а писаним под утицајем Клопштока и посебно Шилера, њима је једноставно недостајала: конкретност. Хармонија, пријатељство, лепота, слобода, смелост, љубав – теме тих песама – биле су празни појмови смештени у безваздушном простору и изван друштвене стварности. Само под притиском Хелдерлиновог каснијег стваралаштва литерарна критика налази по неку химну која се издваја из обима продукције младога песника.

Али радећи на роману *Хиџерион* (1797–1799), свом најзначајнијем делу, прерађиваном више пута, и припремајући један обиман спис под именом „Нова писма о естетском васпитању човека“ у којима је требало да буде речи о филозофији, поезији и религији, очигледно замишљен као дијалог са Шилером и његовим „Писмима о естетском васпитању човека“, Хелдерлин је сазревао и као песник. У „Најстаријем системском програму немачког идеализма“ (1796/97), тексту иза кога стоје Хелдерлин, Хегел и Шелинг, каже се да поезија стиче „више достојанство: она на крају постаје опет оно што је била на почетку – *учишљива човечанства*“. У том процесу пес-

нику који ствара у тако прелазном времену додељена је и улога посредника: „Но нама је дано, о песници, открите главе / под олујама божјим да стојимо, / и муњу Очеви саму, сопственом руком / хватамо и народу пружамо / песмом заогрнут небески дар“, стихови су из химне „Као када на празник...“.

Став према песништву који песник изграђује приметан је у лирици која је настајала у току и после напорног рада на роману. Можда и зато да би избегао Гетеову и Шилерову конкуренцију, он се одлучује за оде, химне и елегije, традиционалне лирске врсте чијом структуром доминира строга форма, са којом песник спаја своје апстрактне сублимације, стварајући херметичку поезију која фасцинира. Његова снага лежи у језику који није и језик његових савременика. Није реч о језичком богатству, него о начину коришћења: језгро његовог језичког израза су речи које он често употребљава, старе речи са новим значењем, неологизми. У тражењу нове и свежије могућности изражавања Хелдерлин је отишао даље и од Клопштока и од Гетеа, Хелдерлин обогаћује језик, али тиме отежава читање своје лирике. Препознатљив Хелдерлинов стих никако не треба мешати са елитистичким схватањем поезије песника из круга око Георга, који су почетком XX века открили Хелдерлина.

Иако му је страна агитаторска реторика појединих песника које је ценио, Хелдерлин се, понесен догађајима у Француској, није одвајао од политичких и друштвених прилика своје земље. „Чему песници у оскудно време“ чувен је стих из елегije „Хлеб и вино“, настале у првим годинама новог столећа. Како је песник видео своје време познато је из често цитираних пасуса посвећених Немцима на крају романа *Хиџерион*. Све је разједињено, раскомадано и разорено, неспособно „за свако божанско осећање“, а исконско јединство са природом које је вла-

дало у старој Грчкој непознато је Хелдерлиновом времену. Чезња за хармонијом није само једна од основних тема романа, она се као црвена нит провлачи кроз песничко целокупно дело. У песми „Прослава мира“, откривеној 1954. године, каже се „власт се не види нигде код духова и људи“ и само „љубави закон / лепим изједначењем влада“ између људи и неба.

Пут процеса спајања дисонанци које владају светом огледа се и у структури Хелдерлинове поезије, која у основи има дијалектичку тријаду – тезу, антитезу и синтезу – облик мишљења близак немачком филозофском идеализму. Хелдерлинове антитетичке сложенице типа тужноведро (уп. *Хајделберг*) подвлаче структуру. Ипак, показало се да се у литерарној критици усвојеном шемом понекад чини насиље над појединим песмама. Та теоријска поставка бледи и пред Хелдерлиновом, у својој сликовитости ненадмашном, у сваком погледу савршеном песмом „Половина живота“. Само две строфе, у којима нема Хелдерлинове рефлексивности, тешко приступачних митских метафора, неке посебне метричке виртуозности, спадају у највиша достигнућа немачке лирике. Паралела између људског живота и природне смене годишњих доба тема су ове песме, у којој је очаравајућој слици лета, пуној живота и боја, антитетично супротстављена застрашујућа слика зиме. Лирски субјект, апсорбован у првој строфи потпуне хармоније, стоји изолован у другој строфи у простору „без речи и хладно“ и до њега допире само звекет ветроказа у ветру. Сlike садашњости и будућности остављају читаоца без синтезе. Врло су убедљива и тумачења која сматрају да је у слици лабудова који урањају главу у „светотрезну“ воду дата метафора песничке егзистенције. Шилерова опомена Хелдерлину у писму с краја 1797. да се као песник чува да не изгуби „трезвеност у одушевљењу“ као да је у овој речи, средишњем изразу песме, добила одговор.

Естетску позицију песникову тачније изражава његова теорија о „смењивању тонова“, према којој се јединство унутрашње структуре његових песама темељи на ригорозном реду смењивања између строфа, између наивног, идејног и херојског, односно између лирског, епског и драмског стила. Та музичка дијалектика тонова моћно је средство којим он савршено влада и помоћу кога жели да нађе место песника – Хелдерлин је песник песништва – у оскудном времену.

Од најранијих до најкаснијих стваралачких тренутака Хелдерлина читалац се сусреће са његовим осећањем разједињености света и изолованости појединца и жудње за хармоничним животом какав је познавало хеленско златно доба. Хелдерлиново песништво је тражење пута из троугла који чине песникова немачка савременост, хеленска култура и Француска револуција. Где се осећање радости, хармоније, лепоте, мере може наћи, рекао је песник у незаборавним реченицама у другом писму романа *Хийерион*: „Бити једно са свима, то је живот блаженства, то је небо човечје. Бити једно са свима што живи, у блаженом самозаборавању и вратити се у свемир Природе, то је врхунац мисли и радости, то је свети врх планински, станиште вечног мира где подне губи своју јару а грмљавина глас, и кључало је море као талас житног поља“. Иста слика понавља се у оди „Хајделберг“, „поју невештом“, где се лирско ја коме је „очи пленила дивна даљ“ „прелепо / себи самом, да сконча / волећ, баца у доба вир“.

Хелдерлинова опојна езотерична поезија, њен митски језик, неприступачне метафоре биле су, од тренутка када је песник откривен под утицајем Ничеа, тумачене на разне начине и врло је мали број песама о којима постоји консенсус. То читаоцу не смета. Без обзира на то колико је у стању да разуме, он је опчињен лепотом и дубином Хелдерлинових стихова.

Док је Гете објављивао своје последње песме и завршавао рад на другом делу *Фауста*, епоха романтизма, која се надовезује на вајмарску класику, била је на заласку. Иако је само део општеевропског романтизма, и сигурно није његов најважнији део, немачки романтизам у историји књижевности сматра се најсложенијим. Потврда за то налази се и у мноштву радова из којих се види само мали број карактеристика које важе за целу епоху. Брзоплето би било, гласи резиме, назвати ову епоху напредном или реакционарном, одредити се у њој за субјективизам или објективизам, идеализам или реализам. Једно раздобље у немачкој књижевној историји које је под јаким утицајем Хамана и Хердера почело покретом „*Sturm und Drang*“, и наставило се вајмарском класиком чији су најзначајнији представници били Гете и Шилер, по многим литерарним критичарима само предворје романтизма, завршено је епохом романтизма. Био је то истовремено и крај немачког идеализма и владавине немачке књижевности у европским оквирима.

Ипак, извесне карактеристике епохе не могу се превидети. Генерацију која је ступила на сцену око 1800. обједињавала је тежња да се целокупна објективна стварност предочи кроз медијум поезије. Поезија је „оно истински апсолутно стварно“, писао је Новалис. Романтичари су, следећи Хаманове идеје, били близу мишљења да се човек модерног друштва, просветитељства, човек разума, удаљивши се од исконског времена, када се људски живот изражавао сликама, нашао на странпутици. Хаманову дефиницију да је поезија матерњи језик људског рода, која је представљала позадину покрета „*Sturm und Drang*“, преузели су и романтичари, само много радикалније, и усмерили је против просветитељства видећи у њему главног кривца за спутаност стваралачких снага у човеку. Свет се мора романтизовати, а то значи, писао је Новалис, „давати

простом узвишен смисао, обичном углед тајанствености, познатом достојанство непознатог, коначном привид бесконачног“. Дате у фрагментима, кратким записима, афоризмима – омиљеним облицима романтичара – формулације подвлаче полазиште нове генерације да ништа није коначно и ограничено. Појам „неограниченост“ спада међу најфреквентније тог књижевног раздобља.

Можда је та привидна недовршеност текстова допринела да се на песнике и теоретичаре романтизма гледа као на занесењаке, површне и надобудне генијалце. Гетеова дефиниција, изречена у разговору са Екерманом априла 1829. године, која се деценијама као успела провлачила кроз историју књижевности, да је класично оно што је здраво, а романтично оно што је болесно, у својој једностраности тој слици није мало допринела. У мисли Фридриха Шлегела да су тенденције времена Француска револуција, Фихтеова филозофија и Гетеов роман *Године учења Вилхелма Мајстера*, на најјезгровитији начин дат је симбол једне епохе и полазна основа за њено тумачење.

Тенденције новог времена осетиле су се међу интелектуалцима пре свега у њиховом односу према Француској револуцији. Немачке границе, на првом месту према Француској и Енглеској, почињу да се отварају, те на тај начин долази до изражаја разлика између земаља у односу на друштвене и политичке проблеме. Показало се да је Немачка још далеко иза Енглеске, која се све више политизује и индустријализује, и Француске, чија је револуција потресла свет. Иако их збивања западно од Рајне нису остављала равнодушним, одговор Немаца на Француску револуцију није дошао у облику теоријских расправа, још мање у области политике.

Док је Наполеон ишао из победе у победу, по мишљењу младе генерације, немачки духовни препород мо-

гао је да дође само преко поезије. Нова поезија, која је окренула леђа свим нормативним поетикама, означена је као „прогресивна универзална поезија“. Њено опредељење, дефинисао је Фридрих Шлегел, „није само у томе да поново споји све раздвојене родове поезије и да поезију доведе у додир са филозофијом и реториком. Она хоће и треба и поезију и прозу, генијалност и критику, уметничку и народну поезију час да помеша час да стопи, да поезију учини живом и друштвеном, а живот и друштво поетичним, да досетку поетизује, а облике уметности испуни и засити ваљаним васпитним градивом сваке врсте и да их надахне трептајима хумора. Она обухвата све што је поетично, од оног највећег система уметности, који опет садржи више система, до уздаха, до пољупца што га песнички настројено дете издахне у неуметничком певању“. Нова поезија укида границе и законе објективног сазнања и спаја универзално и индивидуално, фантастично и иронично.

Кохерентност епохе оваквим програмима, ипак, није била обезбеђена. Није реч само о разликама међу појединцима, него о чињеници да су постојале две групе романтичара које су се знатно разликовале. Као почетак покрета рачуна се заједничка збирка текстова Лудвига Тика и Вилхелма Вакенродера *Изливи једног калуђера-љубишћеља уметности* (1797), објављена у Берлину, после чега центар младих романтичара на челу са браћом Шлегел, Тиком, Новалисом, Шелингом и Шлајермахером постаје Јена. Окупљени око часописа *Айшенум*, под утицајем филозофије Канта и Фихтеа, они се са пуно жара и луцидности окрећу књижевнотеоријским, али и природнонаучним и филозофским питањима. Њихови текстови сведочанство су једног времена које се у историји књижевности види као преломна фаза. Не као конкуренција, више као друга фаза покрета, окупљају се у Хајделбергу

песници Клеменс Брентано, Јозеф фон Ајхендорф, Ахим фон Арним и Јозеф Герес који, под притиском Наполеонове владавине, показују све више интересовања за значајне тековине прошлости сопственог народа, за његове бајке и саге, народне песме, инсистирајући на њиховој једноставности и наивности. Француска револуција и Винкелманова поетика полако ишчезавају из њиховог духовног видокруга.

Проблеме са лириком времена, која је несумњиво језгро романтизма, тешко је и побројати. У књизи *Основни појмови поезије* из 1946, Емил Штајгер, у то време један од водећих германиста, у поглављу о лирском стилу, романтичарску песму представља као лирску парадигму. У лирском тексту ништа се не постиже будући да се песник препушта надахнућу, а вредност лирских стихова је у „јединству значења речи и њихове музике“. Иако се „лирика и објављује“, она се „показује као уметност самоће“, а рецитатор који „пред пуном салом говори наглашено лирску поезију оставља мучан утисак“. Штајгер не пропушта да наведе и Хердере речи које у потпуности подржавају његово схватање лирске песме: „Ти тонови, ти изрази, ти једноставни токови мелодије, тај изненадни окрет, тај савалачки глас – шта још да кажем? На децу и на чулне природе, на жене, на људе нежних осећања, на болесне, усамљене, ојађене, они делују хиљаду пута јаче но што би деловала сама истина када би са неба зазвонио њен тихи, нежни глас. Те речи, тај тон, окрет те романце што изазива језу, продрли су у нашу душу у нашем детињству када смо их чули први пут, са не знам којом војском споредних појмова – језом, слављем, ужаснутошћу, страхом, радошћу. Реч звучи, а као јато духова устају сви они скупа у својој мрачној величанствености из гроба душе. Они затамњују чист, јасан појам речи, који је само без њих могао бити изграђен. Реч је ишчезла и звони тон осећања. Савладава нас

тамни осећај: човека осетљивих чула обузима језа и он дрхти – не због мисли, него због слогова, због тонова детињства. Говорникова, песникова чаробна моћ претворила нас је поново у децу. Никаква слутња, никакво размишљање, него прост закон природе лежао је у темељу: тон осећања треба да пренесе биће у исти тон!“ Читани са страхопоштовањем, Штајгерови текстови, документ једног времена које се са страхом и ужасом ограђивало од свега што би се могло назвати објективном стварношћу, одавно су пали у заборав. Данашњем схватању те поезије ближа су Хегелова размишљања о романтичарској песми. И према Хегелу, лирска поезија настаје у времену кад човек као појединац престаје да „брка себе са спољашњим светом“, кад се удубљује у унутрашњост, која на тај начин „постаје седиште једног тоталитета осећања и представа“, будући да у лирици форму и садржину не представља објективна заједница, већ „субјект као субјект“. То не значи, наставља Хегел, да је песницима допуштено да се ослободе „сваке везе са националним интересима и схватањима“ с обзиром на то да лирска песма не сме да доноси песникове „случајне и посебне страсти“, произвољност његових „прохтева и склоности“, другим речима, песник нема „неограничену слободу“. Јер, у лирској песми „мора“ и оно што је „најстварније и најсупстанцијалније“ да се појави, али као нешто што је „субјект осетио, угледао, представио или замислио“. Дијалектичка повезаност између лирике и објективне стварности прихваћена је у међувремену као нешто што се разуме само по себи. Чињеница да се данас не може писати ни онако како се писало пре две или три деценије морала би бити видљив сигнал. Измењена друштвена стварност чини то немогућим. О њу се прави песници, хтели то они или не, нису оглушивали. Она, додуше, није никад пресликавана, али је неминовно налазила своје место у књижевном делу, те и у лирици. Чак и

када се није дотицала акутне теме, поезија је речником, синтаксом, реченичном мелодијом, ритмом упијала у себе свест о своје времену и реализовала је својим средствима. Она се на тај начин представљала као књижевност која, како је то прихватљиво формулисано, није само украс живота без кога се може, већ један од начина да се одговори на питања која намеће време.

Иако су од Хегелових размишљања прошла готово два столећа, опште је мишљење да у германистичким истраживањима не постоји ништа што тако узмиче појмовном утврђивању као што је романтичарска песма. Књижевна критика одустала је од тражења норми и шема, а акценат је стављен на опречности између појединих песника, различите фазе њиховог стваралаштва и супротности у самим делима. Тежиште није више ни на интерпретацији песама издвојених из контекста, јер се показало да је везаност за шири контекст у многим случајевима пресудна, с обзиром на то да су романтичари неке од својих најуспелијих песама објавили у оквиру романа или новела. Прихваћено је мишљење да се увид у целокупну лирику романтизма не може осигурати из једне перспективе. Срушена је легенда о томе да је романтичарска песма лирика надаћућа и доживљаја: она је производ будне свести и песничке воље. Структуре, слике, метафоре, топоси познати из раније фазе романтичарске лирике срећу се, истина, и у позној фази, али сада, виртуозно употребљени, изазивају ефекте изненађења.

Почетак нове лирике најавиле су Новалисове (Новалис, правим именом Фридрих фон Харденберг, 1772–1801) *Химне ноћи* (1800), истовремено и једно од врхунских дела немачког романтизма. Песниково рано убеђење да се трагична индивидуална ограниченост смрћу може превладати духовном снагом, у коју спадају вера и осећање, основна тема *Химни*, било је више подвучено него, као што се

обично сматра, инспирисано смрћу младе веренице. И у овом случају биографски подаци и доказани утицаји Јанга, Хердера, Шилера, Хемстерхојса, Жана Паула, Шелинга и Шлајермахера само су ограничавали интерпретацију. Ни религиозно песништво немачког барока, у чијем је средишту стајао човек са својом неизмерном чежњом за Богом, не треба доводити у везу са *Химнама*, у којима се преплићу лично искуство, питања времена и стваралачко повезивање са традицијом.

Светлошћу дана која открива и чини јасним све лепоте земаљског света, органско и неорганско, стоји у првој химни, обасјан је „пре свега прекрасни странац“, „краљ земаљске природе“. Али човек је, ипак, биће ноћи, „царице света“ која спаја светлошћу раздвојено и разорено и чија је владавина, каже се у другој химни, „без времена и без простора“. У трећој и четвртој химни светлост и ноћ, сан и јава уступили су место животу и смрти. Али, већ крај треће химне указује да овде није само реч о аналогiji и да је лирски субјект у стању да споји у себи оба света: пролазан и непролазан, духовни и физички и тиме, ако се физичка смрт и не може избећи, она није апсолутни крај. Обиснут о врат своје мртве драгане, лирски субјект шаље „лоздрав новом животу“ и осећа „вечиту, непроменљиву веру у небо ноћи“. Пета, најдужа химна, дубока цезура у циклусу, доноси на нивоу историје света збивања треће химне. Лирско ја прелази у он, уместо индивидуалног мита читалац у Новалисовој визији прати настајање хришћанства. Из античког света, над којим је владала „тучана судбина“, рађа се хришћанство, а Христос, чији „драгоцени живот поста жртвом дубоког људског пада“, постаје симбол надвладавања смрти.

Шест химни написаних у ритмичкој прози и стиховима у којима се доводе у везу дан и ноћ, живот и смрт, појединачна и заједница, субјект и објект, паганска античка

митологија, еротика и хришћанство, не треба видети као апологију хришћанства, него као Новалисову поетску религију у којој све дисонанце света постају „вечите песме раја“.

Новалисове *Химне ноћи* као и друге песме, међу којима се својом снагом истиче „Песма мртваца“, оцењена као „вероватно најпотпунија и најзаокруженија песма немачког раног романтизма“, потцењиване у марксистички обојеној критици, и називане реакционарним, спадају у дела без којих би немачка лирика била сиромашнија. Тачнији је познати Дилтајев суд о романтичарима који се односи на Новалисово дело: „Изгледало је као да посматрају свет кроз обојено стакло. Тако они свету дају боју своје субјективности, и упорно га сликају као чудесан, необичан, редак“.

Не може се довољно нагласити колики је за немачку романтику значај збирке „стarih немачких песама“ под насловом *Дечаков чаробни рођ*, коју су приредили Ахим фон Арним и Клеменс Брентано. Објављена 1806, у Хајделбергу, у том тренутку пуном француских војника, збирка је, иако далеко од сваког национализма, кроз песму подсећала читаоце на сопствену традицију, на искуства обичног човека у срећној и несрећној, лепој и тешкој свакидашњици кроз историју. Под утицајем Персијеве збирке *Осташи сџаре енглеске поезије* (1765) и Хердерове збирке *Народних песама* (1778/79) приређивачи су у своју антологију унели и песме познатих аутора, док су велики број песама обрадили, стварајући тако од народне поезије недостижно дело. Без шароликог света сељака, чобана, кројача, рудара, млинара и ловаца, њиховог јавног и интимног живота окруженог природом, птицама и цвећем, понекад угроженог разбојницима и војницима, кроз различита годишња доба, не може се ни замислити лирика Брентана и Ајхендорфа, репрезентативних лиричара тога

времена. Прва књига тротомне антологије, посвећена „Његовој екселенцији господину тајном саветнику фон Гетеу“, није дуго чекала на признање. Одмах по изласку књиге из штампе велики песник је писао: „У ствари, ова би књижица ваљало да се нађе у свакој кући у којој живе ведри људи, на прозору, под огледалом или где обично стоје песмарица и кувар, да бисмо је отворили у сваком тренутку доброг расположења, или зловоље, и у којој бисмо увек нашли нешто што нам одговара, или нас подстиче“. Гетеове речи су се и обистиниле и уз бајке браће Грим *Дечаков чаробни роџ* спада уистину међу немачке најпопуларније књиге.

Један од првих, истовремено и најрадикалнијих младих лиричара, Лудвиг Тик (1773–1853), у историји књижевности познат по фантастичној причи „Плавокоси Екберт“, и поред не малог броја песама, скоро 400, као лиричар, је заборављен. Његово уверење да Француска револуција није изменила свет ни друштвено ни морално усмерило га је према уметности која је, изван објективне стварности, знала само за снове и чежње. Иако је читав инвентар метафора ставио на располагање песницима романтизма и пресудно утицао на Брентана и Ајхендорфа, Гетеов суд, да су браћа Шлегел, са којима је био близак, направили од њега „нешто много веће него што је био“, показао се тачним.

Својом докторском тезом „Брентанова поетика“ (1955), у којој је Клеменса Брентана (1778–1842) назвао праоцем модерне лирике, а његово дело сматрао основном епохе поетског језика – суд са којим ће се мало ко сложити – Ханс Магнус Енценсбергер је знатно помогао да годинама заостављана лирика овог песника буде рехабилитована. Необичном процесу рецепције допринела је и песникова необична биографија, тако да су његове песме, попут стихова његовог савременика Хелдерлина, ондашњој лите-

рарној јавности остале непознате. Осим тога, и Брентано је, и у овом случају као Хелдерлин, имао обичај да своје песме дорађује и обрађује и тиме отежава њихов пут према читаоцу. Расути по часописима, уграђени у романе, бајке и драме, његови стихови у облику књиге појавили су се тек деценију после песникове смрти. Неједнаке вредности, од оних краћих лирских ремек-дела са којима се мало шта може поредити у историји немачке лирике до песама са преко четрдесет строфа које се тешко до краја могу прочитати, права вредност те лирике откривала се споро. Најраскошнији таленат прве фазе романтизма, који, према Ајхендорфовим речима, није био песник, него и сам песма, за кога су прозни и драмски текстови били само епизоде, свој израз је нашао у лирској песми (под лирском песмом код Брентана и највећих немачких лиричара треба подразумевати немачку реч *Lied*, која је због своје непреводљивости у том облику ушла у многе језике), која не познаје социјалне, друштвене, филозофске или историјске проблеме и која је препознатљива по апсолутном јединству звука и слике. У тако створеном свету ни за природу, без које се романтичарска лирика иначе не може ни замислити, нема места. Иако су слике природе код Брентана врло честе, оне нису дате као реалност. Оне су, тачно је уочено, метафоре и алегорије које у својој повезаности отежавају разумевање, доводе га до границе немогућег. Тражити смисао у неким Брентановим песмама узалудан је посао: његову песму држе сугестивна музикалност, синестезија и артистика обухваћене римом и асонанцама. Само на први поглед резултат непосредног доживљаја, Брентанова лирика је уметничка виртуозност највишег ранга. Историја немачке лирике не познаје аутора код којег је текст у тој мери подређен музици речи као што је то случај код Брентана. Мишљење да је само релативно мали број његових песама привлачио познате композиторе, који су иначе

врло много допринели популарности романтичарске лирике, лежи у чињеници што музика није имала шта да дода у тексту. Друго је питање зашто Томас Ман у роману *Доктор Фаустус* препушта Адријану Леверкину, демонски обдареном и проклетом музичару, да компоњује музику за тринаест Брентанових песама. Да ли је и Брентанова уметност као и Леверкинова напустила границе људског? Без цезура у развоју, Брентано је до краја свог немирног и ексцентричног живота остао песник хијероглифске песме посвећене љубави и смрти, уметности и Богу.

Ахим фон Арним (1781–1831), који је у сарадњи са Брентаном створио *Дечаков чаробни роџ*, остао је у сећању, и поред готово две хиљаде песама, као прозни писац неколико краћих приповедака. Хајнрих Хајне, који га у *Романтичкој школи* назива „великим песником“ и једним од „најоригиналнијих глава“ немачког романтизма, нашао је узрок запостављености. Песнику је, сматра Хајне, недостајало нешто, „а то нешто је управо оно што народ тражи у књигама: живот“.

Врхунац лирике позног романтизма сигурно је Јозеф фон Ајхендорф (1788–1857), песник чије се песме, како је речено, разумеју саме од себе, и то у тој мери да су неке још за живота самог аутора биле проглашене народним. Убедљивост тих песама лежи у њиховој једноставности иза које се не назире уметничка енергија. Обична људска искуства, из перспективе одраслих и зрелих људи у привидно наивном тону, најчешћа су тема његове лирике. Оно што оставља утисак тренутка надахнућа, пригодности, у суштини је рафинирана уметност. Ајхендорф, као и остали велики лиричари, стрпљиво ради на својим песмама, коригује их и дотерује. Овде не треба мислити да је реч о форми, о сонетима популарним у романтици или другим компликованијим облицима лирике, него о сликама и метафорама које од почетка карактеришу Ајхендорфове стихове. Његовом лириком доминирају шуме – Ајхендорф

је називан песником немачких шума – сеновите долине, предели обасјани месечином, јутра која се купају у сунцу, песма славуја. Али, у тим рајским пределима тешко је наћи човека. Он је остао на прагу земље о којој сања и за којом чезне са свешћу да живи у баналној свакидашњици. У познијој фази Ајхендорфовог стваралаштва место човека, чак и када као његов јунак из новеле *Из живојћа једног дангубе* носи „вечну недељу у души“, постало је још проблематичније. Појединци који стоје изван друштвених збивања као странци нису трагичне фигуре, али им конфликти новог времена, када је на видуку продор технике у човечји живот, нису страни. Уочљива компонента не може се тумачити ауторовом биографијом, односно срећним детињством у идиличној природи и каснијој скромној чиновничкој каријери, ни племићким пореклом без финансијске позадине. Ајхендорф не пише прогласе попут Георга Бихнера са мотом „Мир колибама, рат палатама“ (1834), али егзистенцијална несигурност константа је његових стихова. До смрти Ајхендорф остаје песник, сигурно не наиван и ван свога времена, а његова лирика, још популарнијом учињена композицијама Роберта Шумана, улази у најстроже изборе европске романтичарске лирике.

Посебно поглавље романтичарске лирике представља тзв. швапска романтика, коју репрезентују Лудвиг Уланд (1787–1862), Јустинус Кернер (1786–1862) и Вилхелм Милер (1794–1827). Мада је претерано говорити о неком посебном правцу, још мање заједничкој литерарној концепцији и јединственом стилу, постоје извесна регионална обележја која се темеље на историјској традицији и културној свести. Из романтике добро познати мотиви путовања, сете, усамљености срећу се и код ових песника, али у њиховим стиховима јаче су наглашени проблеми времена. Нису, међутим, ни мале разлике између врло популарног и водећег песника групе Уланда, чврсто уко-

рењеног у завичајном тлу, али широких погледа и демократских назора који су нашли одраз у његовој, у народном тону писаној лирици са јасним порукама, и Јустинуса Кернера, који се својим необимним лирским опусом, у коме се знао поиграти са читаоцем, највише удаљио од романтичара. Вилхелм Милер, чије су песме познати композитори онога времена обрадили више од пет стотина пута и кога је Хајнрих Хајне назвао својим учитељем, у историјама књижевности заузима скромно место. Истина је да се неке његове песме могу наћи и у савременим антологијама, али није лако разумети популарност коју је аутор својевремено уживао.

„Поменено учење уз поменено понашање влада светом и ја немам ништа прикладније да чиним него да оно што је до мене и што је остало, по могућности увећавам и да своју природу прочишћавам и усавршавам“. Чувена реченица из Гетеовог последњег писма, написаног само неколико дана пред смрт, верно је одразила време у коме се немачка књижевност налазила на раскршћу. Време означено као Гетеово доба, према Хајнеу „раздобље уметности“ (Kunstperiode), било је прошло. Период између јулске револуције 1830. и гушења демократско-грађанске револуције 1849, време значајних друштвених промена, и у немачкој историји књижевности представља целину. Генерација која је наследила романтизам инсистирала је на разликама. Карактер модерне књижевности састоји се у томе, писао је Хајнрих Хајне, „што сада преовлађују индивидуалност и скепса. Ауторитети су скрхани. Поезија сад више није објективна, епска и наивна, него субјективна, лирска и рефлексивна“. И из перспективе нашега времена види се колико је Хајне у праву. Поезија остаје у средишту литерарне сцене, али знатно измењена. Популарна лирика, без обзира на то да ли је реч о баладама, циклусима песама или еповима, постала је општа забава. Новине, часописи, књиге пуни стихова насталих различитим поводима без

тешкоћа су стизали и до немачке провинције и тиме олакшавали пут лирици да се пробије и све више ангажује у борби против француских окупатора. Збирка песама Георга Хервега (1817–1875) *Песме живога човека*, најпопуларнија књига лирике (прво издање 1841, седмо 1843), сведочи да је нова лирика, прожета патетичношћу и борбеним духом, одражавала свест времена. Сада је „поезија ишла на челу носећи заставу побуне“. Погрешно би било схватити ту ангажовану лирику у данашњем смислу. Она је уопштена и моралистичка, а јасне политичке ставове уопште не познаје, нити се они у њој могу срести. Тек код великог критичара те лирике, Хајнриха Хајнеа, који ту врсту лирике назива „римованим новинским чланцима“, наћи ће се стварно револуционарни тонови.

У сенци Георга Хервега, Фердинанда Фрајлиграта (1810–1876), Хофмана фон Фалерслебена (1798–1874), творца песме „Немачка, Немачка изнад свега“ (музика Јозефа Хајдна), 1922. проглашене за немачку химну, и других писаца тзв. тенденциозне лирике, популарних песника, који су мајсторски владали различитим лирским формама, али чија лирика није оставила дубљег трага, писали су и песници чији су стихови надживели време свога настанка.

Едуард Мерики (1804–1875), често називан представником малограђанског и угроженог човека, објединио је у себи детињу душу, суздржани хумор, фантастику и скромну повученост. Његове наоко лако писане песме у разноликим традиционалним формама, резултат су дуготрајног рада и неуморног дотеривања. Свестраност лирског талента огледа се у различитим темама које се крећу од песама уперених против малограђанског духа, преко пролазности времена и човека, стихова који су одговор на политичке потресе у земљи, до борбе против демонског ероса у циклусу *Переџрина*. Блискост лирици романтизма

најуочљивија је у краћим облицима, где се у само неколико стихова ствара лирско расположење. Свој уметнички програм изнео је Мерику у песми „Једној светиљци“, која не „покорава, не усхићује, не опија“, него „мудро са дистанце дира“, како је писао Емил Штајгер, сматрајући ову песму сведочанством „посебног, непоновљивог вида *йесничкога* и *лејвога*, који се средином прошлога века остварио у Мерикуеу“.

Као чист одраз времена пуног противуречности и растрзаности, супротности између идеала и стварности, важи лирика Николауса Ленау (Ленау, правим именом Нимбш фон Штреленау, 1802–1850), који је веровао да „демона несреће“ носи у себи, а своје савременике подсећао на Бајрона. Књига *Песме из џршчака* (1832), чија је основна тема светски бол, донела му је велику славу, јер је у њој, пуној сете и туге, природе прекривене суморним облацима, погодио нерв времена. Међу његове најбоље песме спадају оне посвећене његовом мађарском завичају и циганском лутајућем и сентименталном менталитету.

У опорим стиховима Анете фон Дросте-Хилсхоф (1797–1848) немогуће је наћи елементе романтичарског епигонства нити жеље за ширим читалачким круговима. Њене песме, у којима нема лирских расположења и у којима доминира реалистички детаљ, егзактно уочен и изолован предмет, чврсто су уклопљене у њен феудално-католички поглед на свет. За либералне тенденције времена песникиња показује мало интересовања и њена пажња усмерена је према патријархалном друштву угроженом продором технике и природних наука. Њена основна тема је природа њеног завичаја, али не обасјана сунцем: мочваре и пустаре – које је увела у немачку књижевност – којима владају митско-демонске силе, прекривене су тамним облацима. Песме опорог и строгог језика и често дуго траженог лаконског израза којима се фиксирају атмосфера, визије,

боје и звук, посвећују мало пажње строгим поетским правилима и признају само сопствени ритам. „Моћ имамо по божјој милости“, писала је песникиња, која је живот подредила својој уметности и коју многи сматрају највећом лиричарком немачког језика.

Време најгоре рестаурације у Немачкој и лични проблеми натерали су Аугуста грофа фон Платена (1796–1835), лиричара позне романтике и мајстора строгих античких и оријенталних форми, да последње године живота проведе у добровољном егзилу у Италији. Његова лирика, прожета резигнацијом и песимизмом, свесна епигонства и еклектицизма, имала је само један циљ: савршен облик. Платенови стихови чија је основна тема лепота, којом је мислио да превлада стварност ненаклоњену таквој поезији, остали су без одјека у своме времену. Писани са дистанцом и прожети широком образованошћу, ти езотерични стихови, стварани често погледом упртим у вечност, нису имали шта да кажу једном распричаном времену. Просто је невероватно колико је савременицима недостајало чула бар за један број Платенових песама.

На изванредан начин Платену је сличан Фридрих Рикерт (1788–1866), песник и преводилац, велики познавалац песничке речи и форме, који је у немачку књижевност увео газелу. Боловао је од слабости која га је скупо коштала: објављивао је књигу за књигом. Не треба посебно истицати да у том непрегледном опусу мало има успешних песама.

Насупрот Платену и Рикерту, песницима који су у компликованим и традираним лирским облицима остваривали идеал лепоте, налази се Хајнрих Хајне (1797–1856), један од најконтроверзнијих, али и највећих песника немачког језика. Његова *Књига йесама* (1827), која је између 1837. и 1856. објављена дванаест пута, дело је на коме почива Хајнеова слава. Тешко је проценити да ли се успех

заснивао на недостижним стиховима попут сна и бајке или песмама из циклуса о Северном мору, где у слободним ритмовима море први пут улази у немачку књижевност као митска област. Цела збирка, којом доминирају кратке, готово епиграмске песме без наслова, без неког посебног версификаторског мајсторства, посвећена је једној теми: несрећној и безнадежној љубави. Вишедеценијско тумачење песама, засновано на биографским подацима, на Хајнеовој несрећној љубави према његовој кузини, показало се нетачно. Сам Хајне је писао да је главне подстицаје добио од романтичара и њихових у народном тону писаних песама и пре свега од великог мајстора те врсте лирике, Вилхелма Милера, али да је у његовим песмама само форма у неку руку народна, док „садржина припада конвенционалном друштву“. Све се мање говори о проживљеном надахнућу, а све више о рефлексiji и стваралачкој стратегији. Доказано је да Хајне није користио само тон народне поезије, него и читав арсенал слика и језичких обрта народне и романтичарске поезије. У песми „За руке драги се држе“ прва строфа преузета је из збирке *Дечаков чаробни роџ*, док је друга израз „конвенционалног друштва“, сушта супротност наивног осећања у народном тону. Порука Хајнеових песама је да се реалност времена може артикулисати још само иронично-ноншалантним прилазом, док је доживљај кулиса.

Дискрепанције на којима Хајне гради своју, по сопственим речима, малициозно-сентименталну лирику остављају читаоца у недоумици. Карактеристичан је пример познате песме „Долазе, одлазе лета...“ која као да је написана због поенте у последњем стиху. Парадигматична љубавна песма у романтичарском тону бива „разорена“ речју „мадам“. Да ли дезилузионистичка структура песме показује да је језичким средствима генерације на заласку немогуће артикулисати егзистенцијална питања или је реч о

дисонанцама света које се у том историјском тренутку не могу спојити, није лако одговорити. У антитези између света ружа и љубичица, славуја и лептира, пролећних и летњих идила и света несрећног посматрача наговештен је јаз који је одраз друштвене стварности. У четвртом поглављу *Луканских бања* (1830) Хајне је писао да ако читалац жели да јадикује због бајронске раскиданости која влада временом, боље би било да „јадикује због тога што је и сам свет по средини раскинут надвоје. Јер, пошто је песниково срце средиште света, оно мора у садашње време да буде заиста јадно раскинуто. Ко се хвали да му је срце остало читаво, тај само признаје да има прозаично, забачено, будаклијско срце“. Своју кризу, односно песничку кризу, Хајне са много ироније поистовећује са кризом времена.

Песник који је дуго времена на свет који га окружује реаговао иронијом, почиње да пише песме у којима се разрачунава са друштвеном свешћу свога времена и тзв. тенденциозном поезијом. Хајне у принципу нема ништа против ангажоване лирике, али је против поезије нејасних представа и естетских баналности која се исцрпљује у апстрактним фразама о слободи. Целокупна активност тенденциозних писаца „састоји се од речи“. Аверзија према тој лирици није ретко и тема Хајнеових стихова. Пример како је Хајне замишљао ангажовану поезију представља песма „Шлески ткачи“, у којој се читалац не среће са пролетаријатом који изазива сажалење, као што ће то бити у драми Герхарта Хауптмана *Ткачи* (1892), него са револуционарним пролетаријатом који у слици ткача, са јасном алузијом на богиње судбине, норне, предвиђа крај једном злом времену. Није непознато да је Хајне често и дуго у сарадњи са Марксом редиговао своје песме.

Један од врхунаца тенденциозне лирике спев је „Немачка. Зимска бајка“ (1840). Из перспективе једног ко-

смополите и хуманисте који живи добровољно у емиграцији, у облику пута по Немачкој од Ахена до Хамбурга даје се својеврсна слика немачког политичког и духовног стања. Под утицајем реформаторско-утопијских идеја Сен Симона о укидању беде тиме што би се радом стечена добра ставила под општу контролу, Хајне у ироничном, агресивном, елегичном, заједљивом, сатиричном тону напада немачки провинцијализам, национализам, милитаризам, клерикализам – немачку заосталост за модерном Европом.

Целокупан лирски опус карактерише колико изражена субјективност – „оно што сам написао диктирало ми је срце“ и „морао сам“ – толико и његова многостраност и хетерогеност. Ниједном лирском моделу, а свима је владао, није остао привржен. Он је са лакоћом прелазио границе које су другим песницима значиле крајњи домет, другим речима, испуњавао Шилеров познати императив да је обавеза поезије да иде са својим добом и да ствара узор за своје столеће. У сталном трајању у промени, како је речено, једна константа пада у очи: Хајнеово инсистирање на односу поезије и друштвене стварности. Будан и осетљив, песник прелазног периода, Хајне је у тренуцима дубоке кризе лирске поезије отварао пут ка новом лирском изразу. Са њим је, како је сам писао, завршена стара и започела нова лирска школа у Немачкој.

Док рецепцију Хајнеа у иностранству, где се његово дело често изједначава са Гетеовим, обележава непрекидно позитиван однос према песнику, у Немачкој је Хајне песник *Књи́ге йесама*, а само до краја XIX века важио као велики песник. Његова величина међутим ни у то време није била лишена неспоразума. Литерарна критика, у том раздобљу још увек заснована на класично-романтичарској концепцији, замерала је Хајнеу његову рефлексивност где се очекивао штимунг, поенту која је долазила на место

осећајности. Преокрет је донео XX век. Откриће Хелдерлина и појава експресионизма бацили су Хајнеову лирику у засенак. На рехабилитацији Хајнеа, те „отворене ране немачког друштва“ како је писао Адорно, ни до данас није учињено довољно. Велика је заслуга литерарне критике у бившој Немачкој Демократској Републици што је, посматрајући Хајнеа у друштвено-историјском контексту и на примеру његове позне лирике, допринела објективнијој слици песника.

Година 1848. означила је вишеструку прекретницу у историји новије немачке књижевности. Време брзог успона технике и откриће ротационе штампе из основа су изменили однос грађанског друштва према писаној речи. Књижевност, самим тим и лирика, није више привилегија уског круга људи, већ са лакоћом досеже до широке читалачке публике. У новом литерарносоциолошком контексту поставља се и питање места и улоге песника у друштву: његов углед расте и он постаје представник грађанског друштва. Популарност Емануела Гајбела (1815–1884), мајстора лирике традиционалне форме, која је код савременика наилазила на опште признање, а који је већ одавно пао у заборав, најбољи је доказ. Популаризација је ишла напоредо са тривијализацијом. С друге стране, велики представници реализма свесни су промена у друштву у коме модерна наука и филозофија не пристају на улогу епигона. Немогуће је у Немачкој заливати љубичице, писао је Хебел, док се у Енглеској и Француској потресају основе државе и цркве. Песнике, највећа имена немачког реализма, и поред свих разлика, спајају једноставни мотиви, некомплицована версификација, док су античке форме, уколико се и појављују, само празни облици. Резигнација која се осећала у друштву после слома револуције из 1848. огледа се и у узорима песника. Прошло је време тенденциозне лирике, а главне подстицаје дају Гете и ве-

лики песници романтизма: тзв. лирика надахнућа и доживљаја најчешћи је облик лирског израза. Ничег ексцентричног нема у новој лирици која, иако окренута срећи и тузи, чежњи и сећању, љубави и природи, остаје суздржана. Лирски субјект не познаје екстремне ситуације и заокупљен је тишином и миром, пролазношћу живота, избалансираношћу односа између себе и света.

Карактеристична је опаска Детлефа фон Лилијенкрона да би Фридрих Хебел (1813–1863), један од највећих немачких драматичара, који је књижевну каријеру почео као лиричар, био још много моћнији лирски песник да је имао мање разума. И поред разума, Хебелових неколико песама, под утицајем Гетеове непосредности и Шилерове рефлексивности, замишљених као „епиграми у вишем смислу“, антологијске су вредности.

Аутор васпитно-образовног романа *Зелени Хајнрих*, једне од светлих тачака немачког реализма, Готфрид Келер (1819–1890), почео је такође као лиричар, и то под утицајем тенденциозне поезије Хервега и Фрајлиграта, од које брзо одустаје. Келер, који је сматрао да је „све племенито и велико једноставно“, налази да своје животно искуство изрази тек у песмама у којима постоји дијалектички однос између објективне и лирске стварности. Можда је био у праву Келеров земљак Конрад Фердинанд Мајер, који је сматрао да Келеровој лирици недостаје „образовање у највишем смислу“, односно идентитет садржине и форме, јер у Келеровим стиховима, које је писао целог живота, епска ширина зна да заклони лирску димензију.

Највиши домет лирике овог раздобља достигао је песник Теодор Шторм (1817–1888), у чијим песмама као код позних романтичара доминирају чиста једноставност, суздржаност, музикалност, а животна искуства сублимисана су у минијатурне слике. Посвећене ауторовом ужем

завичају, природи, посебно мору, смрти и љубави, лепом и пролазном, често сентиментално субјективне, у њима нема ничег епског, драмског или симболичног. Шторм би, на основу појединих песама, лако могао бити сврстан међу импресионисте. Меланхоличност и сета, тонови који издвајају ову лирику из свог времена, одраз су ауторове „лотајне бојазни да у основи ипак ништа није постојано од оног на чему наше срце заснива своје наде; страха од ноћи заборавља, којем се не може умаћи“.

На раскршћу између реализма и епигоналне лирике свога времена и великих песника с почетка века, Рилкеа и Георга, налази се дело Конрада Фердинанда Мајера (1825–1898), песника чија се неуротична природа и несрећан живот не огледају у његовој лирици. „Нисам лирски песник“, писао је Мајер, чија се поезија може окарактерисати као део процеса у коме је симболична лирика сменила лирски израз претходне генерације. Доживљаји су у овој лирици само подстицаји, док је у основи Мајерове лирике огромна воља да субјективно искуство прерасте у објективан песнички исраз. Шта значи Мајерово тражење „великог стила“, показује и његово непрекидно дотеривање песама. Једну од својих најчувенијих песама, „Римску фонтану“, Мајер је прерађивао дванаест пута.

Свака мисао мора се у поезији кретати као видљива прилика, сматрао је Мајер, и на том принципу градио своје стихове. Често су неке обичне „видљиве прилике“ потискивале у позадину субјективан доживљај и постајале сигнали и поруке читаоцу. Између сликовитости и рефлексije на тај начин се успостављала равнотежа. Иако Мајерови симболи немају потпуну аутономију, они антиципирају лирику Рилкеа и Георга.

Почетак натуралистичке лирике прецизно је фиксиран. Године 1884. објављена је антологија *Модерни њепеснички карактери* у којој је представљена генерација

песника која је појам „модеран“ без много респекта према етаблираној лирици резервисала за себе. Ни други део наслова „песнички карактери“ није био случајан. До изражаја је дошло инсистирање представника младе генерације на праву да одбаце сваку врсту туторства и иступе као „карактери“ којима су страни клишеи и шаблони. На известан начин понављао се „Sturm und Drang“. Као и у време младога Гетеа, кога су натуралисти, за разлику од класичног, необично ценили, у први план се истицала индивидуалност. Ни два предговора нису били мање амбициозни. Текст Хермана Конрадија „Наш кредо“ енергично је изложио програм и намере приређивача антологије. Они су свесни да не пружају ништа „савршено, беспрекорно по форми и садржини“, али су убеђени да су створили антологију којом почиње „нова лирика“. Конради је радикалан и у односу на лирику од које жели да се ограда. „Наша књижевност, са мало изузетака, нема ништа велико, ништа божанствено што би истовремено носило трагове најчистије, најинтимније људскости“. Патетичан тон својствен је и предговору Карла Хенкела „Нова лирика“. *Модерни песнички карактери* појављују се са сасвим одређеним циљем: да непосредно захвате „у развој модерне немачке лирике“. У полемичком дијалогу са „литерарним спекулантима“ и „фразерима“ Хенкел је отишао корак даље од Конрадија и порицао постојање било какве лирике. Тиме је постао и творац легенде која се упорно преноси по историјама књижевности, према којој натуралистичка лирика није имала претходника. Стихови антологије били су доказ о зависности од лирике чије је постојање тако гласно негирала.

Стихови који су следили нису могли да одрже велика обећања предговора и већ за савременике био је евидентан раскорак између жеља и могућности. Иновације у области форме су изостале: строфе, риме, ритам у антологији не

показују одступање од конвенционалне лирике. Строгим захтевима предговора већина песама не одговара ни тематски. Мотиви љубави, смрти, рата, природе, који су служили за подсмех, преовлађују у антологији, а нису остали ни величање нације, узношење песничке мисије, религиозни аспекти. Тек у мањем броју песама огласиле су се теме које ће нешто касније у прози, а онда у драми бити у средишту пажње: социјалне разлике, град као центар модерног живота и радикализованих друштвених проблема, проституција, деформисаност човека. Истина, на посебан начин. Уочени социјални проблеми нису повод за оптужбу или захтев за измену друштвених услова. Позадину тих песама чине извесна неодређена декларативна патетичност или утопистичке жеље које су имале да буду остварене у далекој будућности, у „XX веку“, како стоји у једној песми. Лирика натурализма неодлучно је стајала између старих представа о човековој судбини и нових заснованих на природним наукама и марксизму. Не изненађује стога што у овим стиховима, у близини социјалне лирике, преовладавају резигнација и сажалење уместо полемике и протеста. Са тим схватањем кореспондира улога поезије коју јој додељују натуралисти: она треба да буде „мелем“ на „крвавим ранама“ „сиротиње“.

Иако су је са одушевљењем прихватили Хауптман и Лилијенкрон, антологија није имала одјека међу читаоцима. Друго издање, у ствари само повезани остаци првог, под другим насловом, није ништа изменило. У односу на Гајбела, водећег литерате минхенске песничке школе, коме је 1884. објављена збирка стихова *Песме* у стотом издању, почетак натуралистичке лирике био је скроман.

Као несумњиво најзначајнији лирски таленат *Модерних песничких карактера* представио се Арно Холц (1863–1929), чији су почеци као и прилози у антологији били у знаку конвенционалног песништва. Преокрет је до-

нела збирка песама *Књиџа нашеџ времена* (1886). Нове теме и агресиван тон, уз то и беспоштедна иронија иза које је стајао „заштитник Хајне“, карактеристике су ове књиџе која није имала успеха код публике. Вероватно и због тога што се публика, навикла на поезију другачије врсте, осећала провоцираном. Реакцију читалаца није изазвала форма, у којој је било мало оригиналности. Истина је да је Холц располагао изнијансираним изразом, техничким мајсторством, осећањем за ритам, али све је то, у односу на претходнике и савременике, било само подигнуто на виши ступањ или суптилније, не и ново. Значај књиџе је у томе што су лирским изразом обухваћени и проблеми које је наметнула објективна стварност и који су до Холца важили као непоетски.

Неодвојива од Холцовог приступа лирици је и његова свест о историјском положају поезије и песника. Холц полази од тога да је последњи епигон, те да је дошао тренутак разграничења са прошлошћу и превазилажења епигонства. Иако се у овоме слаже са другим натуралистима, Холц не запада у њихову грешку и не негира у потпуности своје претходнике. Његова критика јесте радикална, али издиференцирана. Холцу је страшно наивно уверење да његови стихови обележавају почетак модерне литературе. У једном писму из 1884. он каже да пише „социјалне песме“, али не запоставља ни „стару лепу немачку врсту лирике какву на пример негује Гајбел“. Холц очигледно верује да је у стању да својим стиховима измири назначене супротности и врати лирици пољуљан углед. Песнике који из чињенице да је друштвена стварност измењена не извлаче потребне закључке Холц назива „песницима без поезије“. У складу са таквим ставом, Холц у *Књиџи нашеџ времена* говори о великим градовима, радничким становима у којима смрди на ракију и пиво, о затворима и болницама, телеграфским жицама, железници и додаје: „Погледај, и ово је поезија!“ Свет технике,

драстични описи беде и патње градског пролетаријата интегрални су део Холцовог стиха.

Прецизно регистровање стварности и социјална ангажованост, компоненте које су *Књиџу нашеџ времена* учиниле прворазредним лирским догађајем, изостале су у каснијим лирским делима. Песник све енергичније заступа мишљење да се стагнација у лирици не може превазићи искључиво увођењем нових тема, те да је неопходно мењање конвенционалних лирских форми. У својој поетици под насловом *Револуција лирике* разрадио је идеју да су метар, строфа и рима превазиђени као форме подесне за изражавање искуства. Централни појам нове теорије је ритам, који Холц назива „неопходним“ и који је имао да омогући интензивнији и динамичнији прилаз свакодневnoj реалности. Нови ритмички принцип предвиђао је низање стихова око једне вертикалне осовине, с тим што би сваки стих, без обзира на дужину, представљао ритмичку и језичку целину.

Резултат нове оријентације је Холцово главно лирско дело *Фанџазус* (од 1898. до 1925. у више проширених и измењених верзија), чији се зачеци налазе већ у *Књиџи нашеџ времена*. Из перспективе сиромашног песника, смештеног у поткровљу радничке четврти Берлина, израста један свет који не зна за временске и просторне границе. Две равни, реалност, фиксирана у сликама модерног индустријског града и његових житеља и снови песника о лепшој и срећнијој будућности, творе циновски епско-лирски циклус. Иза ауторове жеље да тему предочи у њеној комплексности, да јој се приближи све прецизнијим и изнијансиранијим изразом, стоји дугогодишњи фанатичан рад. Поједине песме првог издања Холц проширује у лирске облике невероватних димензија. У последњој верзији читалац се суочава са реченицама које се протежу на седамдесет страна, односно песмама које обухватају готово чети-

ри стотине страна. Гомилању синонима није било краја. Тежња за егзактношћу довела је до разарања форме.

Чињеница да Холц није успео у потпуности не значи много. Његова теорија, у суштини протест против шаблона и језичких конвенција, импулс је без којег се импресионизам и експресионизам, а и даљи развој лирике XX века, тешко могу замислити.

Оно што ни најзначајнијем лирском таленту натурализма, Арну Холцу, није пошло за руком, да лирици прокрчи нове путеве, успело је Детлефу фон Лилијенкرونу (1844–1909), песнику који се само условно може сврстати међу натуралисте. Теорије и програми, манифести и социјална ангажованост – све је то страна Лилијенкرونу, који је живот провео на рубу друштва. Са натуралистима, међутим, одржавао је жив контакт. *Књигу нашег времена* Арна Холца поздравио је са искреним одушевљењем и видео у њој „колосалну револуцију“.

Са стиховима Лилијенкрона јавност се упознала релативно касно. Прва и истовремено најуспелија збирка песама *Ађушаншки походи и друге песме* (1883) унела је нов тон у лирику, и то како у односу на традиционалну тако и на натуралистичку. Оно што је песника разликовало од тих групација било је његово схватање живота. Техничка непрекорност и хармоничност иза које је стајало несагледавање суштинских проблема времена у стиховима класициста били су од Лилијенкроне поезије удаљени колико и тенденциозна, социјалном патетиком угушена лирика натуралиста. И једни и други задовољавали су се редукованом сликом живота и човека. „Зато што људска крв пулсира у мојим стварима, зато песме нешто вреде.“

Стварност са којом се читалац среће предочена је чулима. Сегменти живота, регистровани оком или ухом, преносе се без коментара или рефлексивности непосредно у стих

у коме, стављени једни уз друге, стварају динамичну целину. Реч је о прецизним лирским скицама које немају много заједничког са дескриптивном објективношћу натурализма. Сензуалност и покретљивост доводе стихове на праг импресионизма. Пример овакве лирике је једна од познатијих песама, „Мартовски дан“, у којој песник само региструје оно што чује и види. Иза привидне спонтаности и наивности стоји свестан уметник који стрпљиво контролише и коригује своје стихове. Доказ за то су и строге форме станце и сицилијане којима се најчешће служи. Потпуно је сицилијана одговарала Лилијенкرونу. Ту је у двостиху садржан детаљ стварности, осећање или слика, али увек целина која опет пуну вредност остварује у контакту са другом целином. Посебна карактеристика Лилијенкроновог стиха је мајсторско коришћење речи и фраза свакодневног говора као и израза којима се читалац провозира и које су важиле као непоетске.

Неподељено је мишљење да су разлике између појединих дела овог песника упадљиво велике. Успеле песме, поједини стихови или слике, које остају у сећању, налазе се поред слабих и осредњих. Ипак, и овде се мишљења подударају: иако Лилијенкорова лирика не спада у сам врх – за то јој недостаје рефлексивност, позадина која омогућује синтезу – њом су проширене границе лирског изражавања.

Близак натуралистима био је и Лилијенкоров пријатељ Рихард Демел (1863–1920), који је почетком XX века важио за највећег немачког песника. Рилке, Георге, Хофманстал, у то време у зениту стваралаштва, заостајали су, према меродавним историчарима књижевности, за Демелом. Још 1924. Герхарт Хауптман га је упоређивао са Гетеом. Савременици су веровали да је у Демеловој уметности, слично као и код Гетеа, сублимисан страствено вођен живот. У то је био убеђен и сам песник, који је писао да

је „страстима крчио пут између Бога и ђавола“. Већ његова прва збирка песама са програмским насловом *Избављења* (1891) означила је тенденције Демелове уметности. Уметничко дело није, као што су мислили натуралисти, пука репродукција стварности него је његов циљ ослобађање човека из окова нагона и предочавање узвишене егзистенције. На тај начин Демел је свој уметнички концепт – уметност ради живота – оградио не само од натуралиста него у још вишој мери и од уметности лар-пурлартизма.

За разлику од Демелове визионарске и виталистичке поезије, данас с правом заборављене, пажњу још увек могу да привуку поједине непретенциозне песме, остварене традиционалним средствима, или поједине социјалне песме. Натурализам се још није био примакао крају кад су се јавили отпори његовом тривијалном схватању поезије. Био је то импресионизам, уметност пасивности и резигнације, финих расположења и диференцираних осећања, изнијансираног и прецизног израза, по Арнолду Хаузеру покрет који је „поред готике и романтизма“ представљао „једну од најважнијих прекретница у историји западне уметности“.

Међу личностима које су одлучујуће утицале на даљи развој лирике налази се и Штефан Георге (1868–1933), чије аристократски ексклузивно схватање поезије оштро одудара од натурализма. Његова импозантна енергија била је усредсређена на то да у разобручену уметност времена, у олабављени однос према језику и форми унесе дисциплину, да лирику, која је своје задатке налазила у области етике и била запала у подређен положај, усмери ка естетским проблемима и да јој поврати достојанство. Све што се односи на државу и друштво, прокламовао је Георге у првом броју књижевног часописа *Свеске за уметност*, мора да се искључи из сфере уметности. Иза оваквих назо-

ра стоје велики француски песници XIX века. Бодлер је писао: „Голем број људи замишља да је сврха поезије у некаквом учењу, да она треба час да оснажи савест, час да усавршава нарави, час да приказује штогод корисно... Поезија, ако се и најмање хоће да сиђе у себе сама, да се испитује сопствена душа, да се призивају успомене заноса нема друге сврхе до Себе саме; она не може ни имати друге, и ниједна песма неће бити тако велика, тако узвишена, тако истински достојна имена песме, као она која ће се написати из пуког задовољства да се напише песма... Поезија не може, ни под претњом смртне казне и нестанка с лица земље, да се изједначи са науком или са моралом; она нема Истину за свој предмет, нема друго до Себе саму. Начини за доказивање истина јесу другачији и јесу другде. Истина нема ништа са песмама. Све што чини чар, љупкост, неодољивост једне песме, одузело би Истини њен углед и њену моћ. Хладна, мирна, непристрасна нарав доказивања одбацује дијаманте и цвеће музе; она је дакле апсолутно супротна песничкој нарави“. (Шарл Бодлер, *Париски сјлин. О песничкој уметности*, превео Борислав Радовић.) Георгеов програм, створен по угледу на француске симболисте, раскинуо је са натуралистима и њиховим схватањем да се кроз уметност решавају питања друштва и ствара један бољи свет. И за Георгеа уметност постоји ради уметности. Ко је „у поезији обузет тежњом да нешто ‚каже‘, да некако делује“, тај „није вредан да ступи ни у предворје уметности“, пише Георге, по коме у поезији искључиву пажњу заслужују питања језика и форме. У том духу ствара и Георге своју лирику, далеко од приземне сфере и дневне политике, концентрисану на уске естетске проблеме. За разлику од распричане поезије савременика, у Георгеовој лирици се огледа уметничка воља. Његове успеле стихове, чији је број ипак ограничен, карактеришу пробран језик и отмена музикалност. Ова езотерична поезија постаје привилегија

најужег круга одабраних духова. Приватна издања, екстремно ниски тиражи и својевољна ортографија стварају допунске препреке читаоцу, кога по сваку цену треба држати на одстојању. Георге, који је живео и писао с погледом упртим у вечност, био је дубоко укореван у своје време. Његов изузетан утицај престао је још за његова живота, а лирика није наставила правцем за који се он залагао.

Георгеова жеља да за своје схватање уметности придобије и Хуга фон Хофманстала (1874–1929) морала је бити осуђена на неуспех. Млади Аустријанац, који је са седамнаест година писао стихове највишег уметничког домета, није се могао уклопити у стилизовану уметност која је свој циљ налазила у ригорозном повиновању култу лепоте. Хофманстал је имао друге идеале. Песник је, по њему, ближи животу, и није само „посматрач“ него је „безгласни брат свију ствари“, који признаје само један закон: „не препречити ниједној ствари улазак у душу“. Као резултат оваквог става, који не зна за проблеме политике и друштва, настаје суптилна лирика импресије о стварима и расположењима. Њена сугестивна снага не лежи у великим темама, већ у тананим осећањима, тачној речи и готово непоновљивој музикалности. Богата аустријска и немачка културна традиција стекле су се у овој лирици свесној да говори о заласку једног времена. Меланхолија и резигнација, сазнање о пролазности и смрти њене су неразлучиве компоненте. Хофмансталова лирика је симптом једног времена захваћеног дубоком кризом. Оно што је лебдело у ваздуху песник је формулисао у познатом *Писму лорда Чендоса*: „Потпуно сам изгубио способност да о било чему мислим и говорим повезано... Све ми се распадало у делове, ови делови опет у делове, и више се ништа није дало обухватити једним појмом“. Често цитирана размишљања, објављена на прагу новог столећа, савршено погађају нерв времена. Био је то крај уметности која је почивала на емпиризму.

Трећи класик модерне лирике, Рајнер Марија Рилке (1875–1926), несумњиво је и најзначајнија појава у поезији прве половине XX века. Ако је Георгеова заслуга то што је Немцима открио европску лирику, Рилкеово дело представља хватање корака са њом. Истина, не од саме појаве. Мало је песника, наиме, који су почели тако неупадљиво као Рилке. Свој свет, обавијен неком неодређеном сетом и украшен помодним представама, он је без икаквих тешкоћа уклопио у стихове који се ничим нису издвајали од стереотипне лирике просечних песника његовог времена. Тек у *Новим ђесмама* (1907/8) нашао је Рилке свој израз. Тај преокрет се по правилу тумачи као Роденов утицај. То није без разлога. Близина великог вајара и његово учење да је задатак уметника да изрази „целокупну истину природе, не само њену спољну, него пре свега њену унутрашњу“ оставили су своје трагове. Пресудно је можда ипак било то што се Рилке сусрео са овом истином у тренутку када је у извесном смислу и сам нагињао ка њој. Без тога би њена вредност била ограничена. Извесно је да Рилкеова поезија постаје интензивнија и да поетске снове замењује објективност посебне врсте. Само на први поглед је то лирика која слика ствари и доживљаје уходаним импресионистичким стилем. У суштини поступак је нов. Песник више не описује, већ се повлачи и дозвољава да предмет у извесном смислу сам искаже своју објективну бит. Пантер у истоименој песми није насликан у свом ходу по кавезу, него „његове очи мути и спутава / решетки тамних стални мимолет“. Ово уроњавање у појединачну ствар, ова обрнута и сужена перспектива значи, како је писао Рилке, не збуњити се „оним што је на површинама“, већ досегнути до дубине, где „све постаје закон“.

Афирмација живота као целине тема је Рилкеове позне лирике. Не афирмације као плитког и површног слављења живота, него оне која чини синтезу негативног и

позитивног, синтезу која је обавеза. Али то што је песник спознао радећи на *Новим њесмама* и роману *Зайиси Малџеа Лауригса Бриџеа* (1910) не полази му за руком да песнички сублимише. Долазе године фрагмената и планова, а затим и године рада. А онда, почетком 1922, за само три недеље настају *Девинске елеџије* и *Сонетти њосвећени Орфеју*. Од читаоца та поезија захтева много. Апстрактна и компликована лирика тумачена је стварно безброј пута и тешко би било чак и побројати сва тумачења. Ван сумње је, међутим, да су ти стихови последњи велики лирски покушај тумачења света на немачком језику. Они су онај одлучан корак даље у односу на *Малџеа*, који је био „готово доказ“ да је живот немогућ, односно да ли је могуће живети без улепшавања и без наде, без заштите, без илузија. У *Девинским елеџијама* живот доживљава „коначну афирмацију“, упркос рату и патњама које је донео. *Елеџије* су као и *Сонетти* велика синтеза целокупног живота, који укључује и пролазност и смрт. Основну идеју те поезије изразио је сам песник у једном писму: „Потребно је са чисто земаљском, дубоко земаљском, блажено земаљском свешћу уводити у шире подручје оно што смо *овде* гледали и додиривали. Не у неки други свет, чија сенка замрачује земљу, него у неку целину, у *свеојшћу целину*. Природа, ствари са којима долазимо у додир и које употребљавамо, све је то привремено и трошно; али, докле год овде постојимо, те ствари су оно што ми поседујемо и са чиме пријатељујемо, оне свесно учествују у нашој невољи и веселости, као што су већ биле повереници наших предака. И тако, не само што није потребно да се све овдашње ружи и унижава већ управо треба – због привремености у којој учествују једнако као и ми – да ове појаве и ствари најприснијом духовном моћи схватимо и преобразимо. Преобразимо? Да, јер наш задатак је да ову пролазну и трошну земљу тако дубоко, тако сапатнички и страсно утиснемо у

себе да њено биће „невидљиво“ ускрсне у нама. *Ми смо њичеле невидљивоџ. Ми занесено скућљамо мед видљивоџа да бисмо њиме наћунили велику златну кошницу Невидљивоџа. Елеџије* нас показују у том послу, у послу непрекидног преобраћања вољених видљивих и докучљивих предмета у невидљиву устрепталост и узбуђеност наше природе, која уводи нове трептајне бројеве у трептајне сфере универзума.“

Рилкеове песме последњег периода живота, од 1922. до 1926, блиске су по тону *Сонетима*. Песме тог раздобља, углавном од две до три строфе, пуне су конкретне стварности. Реч је овде о малим ремек-делима у којима се кроз слике природе сугерише потпуна хармонија између субјекта и објекта, истина, по страни од актуелности времена, али узор времену и временима.

Рилкеова уметност, у чијој основи је жеља елегичне и усамљене естетске личности да нађе своје место у дезинтегрисаном друштву свога времена, изгубила је популарност када је на сцену ступио експресионизам.

У претходнике овога покрета убраја се и Кристијан Моргенштерн (1871–1914), лиричар необичног профила. Ако му религиозна лирика и јесте избледела, остале су његове књиге стихова *Песме њисане њсћод вешала* (1905) и *Палмићирем* (1910), у којима се кроз духовиту игру речи или привидну наивност, кроз виц или гротеску казују истине о човеку и животу. Кристијан Моргенштерн, и не само он, спада у претече покрета у коме знатан број књижевних теоретичара види почетак модерне књижевности у Немачкој. Разлога има довољно и за овакво схватање. Иако је експресионизам садржао више дивергентних тенденција – не само у односу на литерарну форму него и у односу на политику и конфесије – он је у једном био јединствен: тежио је радикалној измени односа између уметника и стварности. О каквим је променама реч – опи-

сао је Хуго Фридрих у књизи *Структура модерне лирике*. Дотадашња лирика, према Фридриху, од које се очекивала идеализација живота, која је пружала утеху, нашла се у супротности са друштвом обузетим економским проблемима и постала је јадиковка због научног одгонетања света. Поезија се представљала као језик патње који, обузет собом, не тежи оздрављењу, него – изнијансираној речи. До оваквих закључака долазило се и другде. Ернст Роберт Курцијус констатује да је целокупна европска књижевност од класике и романтике, преко реализма, до натурализма доступна просвећеном Европљанину и он је без тешкоћа разуме и тумачи. Експресионизам је прекинуо ту традицију. Изнијансирана реч је постала неретко несавладљива препрека. Па ипак, и у овом случају се уметничка реч јавила као реакција на друштвену климу времена.

Од значаја за разумевање експресионизма јесте чињеница да се његов врхунац поклапа са Првим светским ратом и годинама његових тешких последица. Било би, међутим, погрешно хтети да се тим догађајем протумачи покрет чији корени сежу у период који му је претходио и према коме се генерација песника рођених између 1875. и 1895. односила не само скептички него и крајње агресивно. Експресионисти теже да по сваку цену измене затечени свет и створе нов, заснован на коренито реформисаним људским односима. Не изненађује што су њихове најчешће речи: брат, човек, свет. У овом силном незадовољству временом треба видети и узроке одушевљења чак и ратом, од кога су очекивали оздрављење и препород друштва. Како се овакав поглед на свет кристалисао у лирици, том за експресионизам најадекватнијем облику изражавања, показује и „Смак света“, оних осам стихова Јакоба ван Ходиса (1887–1942) који с правом стоје на почетку антологије *Menschheits-*

*dämmerung**, и данас најзначајнијег документа експресионистичке лирике. Свет приказан у овој песми не повезује више ништа. Изоловане слике у појединачним стиховима, напоредни догађаји једног тренутка, сугеришу безнадежно дезинтегрисану објективну стварност у којој су збивања стекла аутономију. Човек више није у стању да их интегрише у вишу целину која би се могла осмислити. Бесмисленост једног света се разрешава кроз гротеску и цинизам. Оваквим стиховима појављују се Јакоб ван Ходис и њему блиски Алфред Лихтенштајн (1889–1914) као претходници оне поезије која води према Брехту.

Најзначајнији представник раног експресионизма, Георг Тракл (1889–1914), почео је у суздржаном стилу импресиониста. Мелодична лирика која доноси сетне слике јесењих пејзажа, карактеристичне за почетну фазу његовог кратког стваралаштва, није се дуго задржала. Смениле су је апокалиптичке визије у којима доминира мали број мотива. Нада, меланхолија, љубав, кривица – теме су које се срећу и код других лиричара. Али песник који је писао да је за човека неизрецива несрећа кад му се распада свет није био у стању да традиционалне теме види на уобичајен начин. Старе форме су стајале на путу новом схватању света. Радо употребљаване четвороредне строфе ишчезавају, и садржина диктира облик песме. И појединачна реч као да је изгубила своју уобичајену комуникативну вредност. Посебно су се осамосталили адјективи који обележавају боје и проговорили сопственим језиком. Роса је сада црна, дивљач плава, сан је бео, ветар је црвен. Наместо репродукције стварности појављује се херметичка песма у којој

* Наслов *Menschheitsdämmerung* је непереводљив. Реч „Dämmerung“, која значи и освит и сумрак, обједињује овде залазак и рађање човечанства.

се недостатак логичке кохерентности надокнађује непоновљивом мелодијом. Од малог броја мотива, чије вешто варирање, како је тачно примећено, подсећа на калеидоскоп, саздан је свет страха и зла, хладан и мрачан, свет стагнације из кога нема излаза. У „црну трулеж сви путеви воде“, стоји у једној од Траклових последњих песама. Траклово обимом невелико дело било је последњих деценија свестрано истраживано. Најразличитији приступи сложили су се у једном: Тракл је уз Рилкеа највеће име немачке модерне лирике.

Други велики представник раног експресионизма је Георг Хајм (1887–1912), еруптиван таленат изузетне снаге. Само кратко време био је Хајм под утицајем импресиониста, а онда је почео да своје дело свесно супротставља традицији и „баналном времену“ које је гушило његов ентузијазам. Основна тема Хајмове лирике је велики град, кроз чије бедне и мрачне четврти промићу самоубице, болесне и сумануте сподобе, посрнуле судбине. Само привидно се, међутим, ова лирика додирује са натурализмом. Код Хајма се у реалност мешају визије. Његовим градовима владају демони који са лакоћом корачају преко кућа и тргова или црним рукама мрве људима последњу наду – месец. Хајмове упечатљиве слике дело су језичког мајсторства: енергичан ритам и беспрекорне риме потчињени су теми и истичу страхоту. Од хармоничног човека остала је маска на којој је утиснут страх од смрти. Мање је познат, али није и мање важан Хајм као песник стихова мира и непомућене среће: „Твоје трепавице, дуге. / Твојих очју тамне воде, / Дај ми да у њих роњим, / Дај да у бездан тонем“. Овако почиње једна од Хајмових успешних песама, која потврђује мишљење да је реч о песнику широких могућности.

Пут Ернста Штадлера (1883–1914) до експресионизма трајао је нешто дуже. Девет година је прошло од прве

збирке песама, *Прелудији* (1905), која и насловом открива своје духовно порекло, до збирке *Покрећ*, објављене 1914. године. За то време Штадлер се дистанцирао од Хофманстала и Георгеа, а збирком песама са програмским насловом обогађује експресионизам и формално и садржински. У врло дугом стиху, који не носи мелодија него динамичан ритам, и који на моменте прелази скоро у прозу, нема типично експресионистичких слика пропасти и катастрофа. Готово химничарским тоновима Штадлер уводи у лирику свет технике и човека новог осећања, коме су страни проблеми естетизма и који, ослобођен стега, тражи живот. У Штадлеровој најпознатијој песми „Ноћна возња мостом преко Рајне у Келну“ кристализовале су се његове немале способности: да реалну стварност оживи осцилацијама душе модерног човека. И екстатичан крај песме служио је као путоказ: „А онда дуге самоће. Голе обале, Тишина. Ноћ. Свест. Повратак у се. Причест. И жар у жудњи / Потоњем, што благосиља. У славу оплодње, у наслалу. У молитву. У море. У час, судњи“. Сасвим огољене реченице раскинуле су са нормативном граматиком, са логиком, и целина се гради асоцијацијама.

Уобичајено стављање Штадлера уз Тракла и Хајма има своје оправдање ако се при томе не инсистира на заједничким цртама у њиховим делима. Тоновима дубоке туге и резигнације Георга Тракла, Хајмове слике великих градова са немилосрдним и бесмисленим животом, и Штадлеров свет технике као и иновације форме ових песника, чине комплементарну целину у којој се, бар у зачетку, могу наћи готово сви елементи експресионистичке лирике. За разумевање ових песника важније су компоненте које их раздвајају од оних које их зближују.

Погледи Готфрида Бена (1886–1956) на уметност, друштво и живот учинили су да је он од своје прве појаве у литерарном животу па до данас остао једна од централ-

них, али и најспорнијих личности експресионизма. Његове збирке песама *Мртвачница* (1912), *Синови* (1913), *Месо* (1917), и *Рушевине* (1924) значиле су радикалан изазов лирици у свим битним компонентама. Кроз њих је проговорио лекар блиставе интелигенције и моћне заводничке речи, циничан аналитичар духовног стања. Тема тих песама је човек, али не као мерило свих вредности, узвишено биће, круна света, него као „крупко масти и сокова трулих“. Смотра људских вредности и идеала врши се овде у бараци за болеснике од рака, притиснуте смрћу и трулежом, где болеснике перу „кд клупе“. Али шок није представљала само слика деградираног човека конфронтiranог са крајњом безнадежношћу. Њему је исто толико допринео експресионистички уметнички поступак, који је, раскинувши са праксом да свет тумачи симболом, изражавао разорену стварност контаминацијом дотле неспоживих догађаја и предмета. Техници монтаже и слободних асоцијација, свесно антисинтетичкој уметности, која своје корене има у Малармеовој мисли по којој песма не настаје из осећања, већ из речи, остао је Бен, уз извесне модификације, и касније веран. Фасцинирајући утисак ове лирике потиче из вокабулара у коме се мешају улични жаргон и патетика, вулгарни и елегични тон, медицинска и научна терминологија са цитатима и речима из класике и романтике. Напоредо са овом лириком Бен је писао и традиционалне немачке стихове, пуне музикалности, у којима се чезне за светлим обалама Средоземног мора.

Иза маске коју је скинуо друштву Бен није нашао ништа. Поглед уназад или унапред није указивао на излаз. Историја је управо та која учи, каже Бен, да се ништа не мења, и која гарантује да нема напретка. Окрећући се од свега што је подсећало на историју, Немачка је после Другог светског рата са одушевљењем прихватила ово учење, и Бенова популарност у тим годинама нема границе. Позна збирка песама *Станничке песме* (1948) до-

нела је рафинирану интелектуалну лирику суздржане форме, ослобођену цинизма и провокације. Истина, и сада је човек обавијен мраком и детерминисан пролазношћу, али му остаје уметност. Кроз уметничку реч или грчку статуу, кроз форму, просијава из бесмисленог хаоса – смисао. Уметност трансцендира живот.

Поред ових централних фигура има у експресионизму и изванредан број песника чије дело, иако у целини мањег значаја, има своје место у развоју немачке лирике. Тој групи припада и Елза Ласкер-Шилер (1869–1945), чија се поезија само условно може сврстати у експресионизам. Њену лирику вежу јаке нити са традицијом, она не провоцира формом, још мање темама. У тој поезији са невеликим бројем тонова упадљиву улогу играју слике. Оне и јесу заправо експресионистичка компонента, уз неопходну допуну да су, иако често крајње смеле, иако им се смисао не разазнаје увек тренутно, лишене агресивности. Оне нису резултат монтаже, и њихово егзотично богатство указује на јеврејску традицију и сликовит свет Библије. Лирика Елзе Ласкер-Шилер кружи око љубави и истине, око туге због разорених људских односа, те је готово природно да је реч „срце“ најфреквентнија реч њених стихова.

За разлику од Елзе Ласкер-Шилер, чије поједине песме могу и данас да понесу, лирика Франца Верфела (1890–1945), у своје време прихватана са одушевљењем, не налази лако пут до савременог читаоца. У њој су патетика и реторика најјачале уметност. Да је емотивност важан атрибут Верфелове лирике, види се већ и из наслова његових збирки: *Пријатељ свети* (1911), *Ми јесмо* (1913), *Један другом* (1915). Екстатичним стиховима и не увек јасним сликама велича Верфел љубав и доброту, којима треба обухватити сва жива бића, и проповеда мир и братство међу људима „Сва ми је жеља, о човече, исти да будем кд и ти што си, знај!“ стоји у познатој песми „Читаоцу“. У ка-

снијим песмама младалачки алтруизам и пацифизам са утопијским цртама уступали су место мотивима патње и смрти.

Још даље од експресионистичког центра је Оскар Лерке (1884–1941), чија недовољно цењена лирика представља напор да се превазиђе хаотично тумачење живота. Задатак је песника, сматра Лерке, да осети и изрази оне снаге које одражавају реалан свет, а које се узалудно траже у манифестацијама друштвеног живота. Оне се затичу искључиво у свету природе, који неизмењен мирује под танком скрамом цивилизације. Са оваквим погледом на свет Лерке пише профињену мисаону поезију у којој су слике и асоцијације чврсто уклопљене у песме. Својим музикалним стиховима Лерке је одлучујуће утицао на стваралаштво Лемана, Ајха, Кролоа и других песника природе.

На крајње лево оријентисаном крилу експресионизма брзо је стекао име Јоханес Р. Бехер (1891–1958). Његове књиге песама *Пројдање и ликовање* (1914), *Браћимљење* (1916) и друге, иако писане експресионистичким маниром, против „традиционалне академске реченичне конструкције, против грађанске језичке архитектуре“, разликују се од лирике свога времена. Ове стихове пише песник чији су погледи на живот прожети политиком. Представе о будућности, истина, још нису искристалисане, али је јасно да задатак песника није да опева свет, него да га мења: „Песник избегава сјајне акорде. / Он грми кроз цеви, оштар бубањ му бич. / Раздрма народ реченицама искиданом. / Учим. Припремам. Увежбавам се“. У даљем развоју Бехер напушта експресионистички израз, његов језик постаје смиренији и јаснији, а идеја о социјалистичком преображају света је основна тема. Одушевљеним стиховима Бехер поздравља Октобарску револуцију и велича Лењина као човека који је дирнуо у

сан света. Борби против фашизма, коју наставља из Совјетског Савеза, посвећене су многобројне збирке песама у којима се преплиће елегичан али и борбен општељудски тон. После повратка у земљу Бехер разумљивим језиком, блиским народној поезији, говори о социјалистичком човеку. Место Јоханеса Р. Бехера у развоју немачке лирике није још одређено, јер готово непрегледан лирски опус са стиховима неуједначеног квалитета отежава оцену. Осим тога, марксистички оријентисана критика о Бехеру је говорила у емфатичним тоновима, док га је грађанска игнорисала – у оба случаја Бехер политичар заклонио је песника.

У својој уметничкој оријентацији Бехер није био усамљен. Лудвиг Рубинер (1881–1920), Паул Цех (1881–1946) и многи други имали су сличне или истоветне циљеве. Њихова активистичка поезија, којој је више стало до поруке него до језичког експеримента, прожета је вером у човека и жељом да се измени све, да се, како је писао Бехер, „народ подигне из стања клечања“.

Корак даље од експресионизма направили су представници дадаизма, покрета који није, како се обично мисли, сменио експресионизам, већ се развијао са њим напредо. Нејасне представе које је покрет на почетку имао о својим циљевима прерасле су у јасну опозицију према поусталој експресионистичкој уметности, али и уметности уопште. Дадаизам је тежио да буде уметност против уметности, провокација друштва и негирање његових норми, идеја и идеала. Известан број песама Курта Швитерса (1887–1948) и Ханса Арпа (1887–1966) има своје место у антологијама лирике. Како дадаистичко негирање свих вредности оставља одрешене руке и различите могућности, извесне интенције овог покрета задржале су се и у најновијој лирици.

Изражајне могућности лирике битно је проширио Бертолт Брехт (1898–1956) интегришући у потпуности говорни језик у поезију. Употреба колоквијалног израза у лирици има, међутим, дужу традицију него што је литерарна критика спремна да прихвати. Гетеов *Диван* прожет је лежерном фразом, а Хајнеова лирика живи добрим делом управо од оваквог начина изражавања. И Брехтови непосредни претходници Франк Ведекинд (1864–1918) и Кристијан Моргенштерн (1871–1914) знали су такође да виртуозно користе градски жаргон у стиховима.

Брехт као лиричар скренуо је на себе пажњу јавности збирком *Домаћа поштина* (1927). Теме тих песама су из свакодневног живота великог града, актуелна питања саопштена у стиховима. Брехтова наизглед крајње некомпликована лирика далеко је од сваке једноставности и незамислива је без богатог културног наслеђа. Сједињујући у себи Библију и протестантску црквену песму као и вашарску баладу, она се одлучно опредељује за страну потчињених. Брехт анализира један свет који, обузет на претком технике и вером у просперитет, не види да су основне људске вредности доведене у питање. Зато је тај свет осуђен на пропаст. Од његових градова ће, каже се у најпознатијој песми збирке, остати само „онај ко прође кроз њих – ветар!“ Збирка носи сва стилска обележја будуће изразито политичке, тачније, социјалистички ангажоване лирике. Она се не обраћа осећањима, него разуму, и жели да придобије аргументом. Она је политичка лирика у најбољем смислу речи, лирика несентименталне и прецизне речи којој у потпуности недостаје патетична декларативност. Она је суздржана, прозирна, чини се наивном, али порука о разлици између добра и зла, истине и неистине, правде и неправде израста из неумољиве логике. Брехтове стихове блиске прози носи непогрешив ритам и будан уметнички разум који му дозвољава да се у вре-

мену „кад је скоро злочин разговор о дрвећу“ сигурно креће између естетичизма и версификованих политичких програма. Брехтов допринос развоју лирике најјасније је видљив у односу на позиције које је заузимао Штефан Георге.

Након дванаест година националсоцијалистичког режима био је 1945. и духовни живот у Немачкој потпуно разорен. Ни историја није пружала утехе. Био је то слом без преседана. Паралела са Првим светским ратом се није могла успоставити, јер пораз на фронту био је сада само део катастрофе. Духовне вредности на којима се заснивала грађанска култура нису издржале пробу, а Карл Јасперс је тврдио да Гетеово доба припада прошлости и да је Гетеу место у близини Хомера, не међу савременицима. Ни често цитирана Адорнова мисао да је после Аушвица немогуће писати лирику, није указивала на будућност. Време је дезавуисало велике мислиоце, али њихове речи остале су као сведочанство о дезоријентацији и беспомоћности духа времена. Везе са иностраним књижевностима биле су такође прекинуте. Литература коју је режим подстицао већ је тада била само опомена како се не сме писати. Ни језик није био поштеђен: и он је био девалвиран. Није то био безначајан број речи који се могао само иронично употребити. Неоштеђен је био остао још само говорни језик. Он се сада и нашао у основи нове књижевности, разуме се и лирике. Нису случајно стихови Гинтера Ајха из песме „Инвентар“ постали репрезентативни за период непосредно после 1945. године. Језиком лишеним свих украса слика се заробљеништво, без патетике и оптужбе, изостао је чак и коментар. Огољена стварност без идеја, без идеала, упућена на себе проговорила је у овим стиховима.

Поред ове лирике, која је тражила могућност да се на неки начин умеша у дијалог времена, осећа се и присуство поезије привржене прошлости. Песници као Ханс Кароса

(1878–1956), Вернер Бергенгрин (1892–1964), Рудолф Хагелштанге (1912–1984), који су у годинама после рата имали своју читалачку публику, при крају века пали су у забрав.

Извесно освежење у односу на традицију представљају дела једне групе песникиња. То важи за Марију Лујзу Кашниц (1901–1974), а у још већој мери за значајнију Нели Закс (1891–1970), која је, као „песникиња јеврејске судбине“, стекла славу „Кафкине сестре“. Збирке песама *У сјановима смрти* (1947) и *Помрачење звезде* (1949) говоре старозаветним језиком о тешким искушењима њеног народа. Строгим и смелим сликама, ношеним кључним речима као што су камен, прах, песак, звезда, пепео, које зраче великом енергијом, обухватиће у каснијим збиркама и општељудску проблематику. Можда су у праву они који мисле да је ова поезија, тачно сагледана као уметност, још недољудско запажена као људско сведочанство о једном нељудском времену.

Ма колики значај се придавао поменутим именима, њихова дела нису стајала у центру пажње нити су одређивала правце даљег развоја. Прекид са прошлошћу кретао се другим путевима, јер иако се кроз лирику најбрже реагује, и њој је потребан период прилагођавања и сазревања до нових могућности и адекватног израза. Једина некомпромитована област од које се могло поћи, која је нудила теме и мотиве, била је природа. Она, наравно, није значила ништа ново, али је, како је писао Карл Кроло, била нешто што је при руци и што се могло проширивати. Поезија природе, осим тога, имала је и достојанствену традицију, коју чак ни године нацистичког режима нису оштетиле. Ништа се од ових чињеница не може порећи, само се још мора додати: разговор о дрвећу и цвећу, ако и није био злочин, био је без сумње знак ескапизма. Да се ћутање о неким стварима може далеко чути, не треба по-

себно истицати. Једно од водећих имена поезије природе био је Вилхелм Леман (1881–1968). Он интензивно посматра обично непримећен и неприметан свет инсеката и цвећа и о њему говори језиком стручњака. Али овај субјективно виђен и доживљен микрокосмос, у коме се појављују митолошке и историјске фигуре, као да је само повод да се сликовитим језиком фиксира трајност у својим менама, да се подсети на снаге од којих зависи живот. Ако се Леману и може замерити због индолентности према друштвеним питањима, остаје то да је он своју немодерну садржину саопштавао на врло модеран начин. Песник који је говорио да је песма језик и ништа друго није без разлога био један од најуглађенијих лиричара послератне књижевности.

Само у почетном стадијуму био је Гинтер Ајх (1907–1972) песник природе који подсећа на Леркеа и Лемана. У књизи песама *Забачени мајури* (1948) тежиште је већ на послератном времену без наде и перспективе. Ајх ниже слике и предмете послератног хаоса у чијој средини усамљен и понижен стоји човек. Опори али упечатљиви стихови дочаравају прецизно и без патетике реалност у којој се сећање и образовање, доброта и љубав преплићу са нељудском и огољеном садашњошћу. Састављена од ових елемената, песма „Пољски нужник“ представљала је прави шок. Оријентација у стварности, то је тема и Ајхове следеће збирке песама, *Поруке кише* (1955). Ионако суздржан језик овде је још компримиранији, а упрошћеним реченичним склопом доминирају номиналне конструкције неуобичајене исказне снаге. Шифре у стиховима без риме, на граници према прози, слика су света у коме човек све теже разазнаје поруке стварности са којом се свакодневно суочава. Величина Гинтера Ајха као лиричара заснива се на поменутим збиркама. Касније објављене књиге песама *У акти* (1964) и *Поводи и камени вртлози* (1966), доследније у лапидарном изразу и згуснутој метафори,

теже су разумљиве и одјек им је био ограничен. Ајх се готово у исто време као и Ингеборг Бахман и Паул Целан суочио са немогућношћу даљег лирског изражавања.

По мотивима и темама Ајху је сличан Петер Хухел (1903–1971), а његове главне збирке, *Песме* (1948) и *Друмови, друмови* (1963), показују да има извесних подударности и у развоју двојице песника. За разлику од прве књиге песама, која се клонила језичких експеримената, каснији стихови се одликују сликама које су стекле знатну аутономију, мада разумљивост песме није доведена у питање. И Хухелов однос према природи прошао је кроз карактеристичан развој: његове идиле, касније осенчене ужасима рата, постале су неретко место ћутања и загоњетних порука: „Ко је написао / речи опомене што се једва / могу одгонетнути?“ И поезија Јоханеса Бобровског (1917–1965), који је почео под утицајем Хухела, чврсто је везана за пејзаж и људе ближег завичаја. Његове књиге *Сарматско време* (1961) и *Земља сенки и реке* (1966) оживљавају пределе источно од Висле, у којима се сусрећу и мешају словенска и немачка култура. Али стихови о обичним људима, сељацима и рибарима, трговцима, о њиховим селима, шумама и рекама имају, како је изричито истицао Бобровски, политички циљ: да ублаже кривицу Немаца према њиховим источним суседима. Сугестивна снага ове хумано ангажоване поезије није толико у ритму и музикалности колико у наговештају и асоцијацији и, пре свега, у појединачној махом усамљеној речи у којој је сабијена огромна снага.

Из школе Вилхелма Лемана дошао је и Карл Кроло (1915–1999). Његове прве песме, писане помоћу уобичајене ботаничке номенклатуре, и скоро рутински, биле су само један од сличних гласова. Нису се оне истицале ни формом; и строфе и риме су указивале на традицију. Промену оријентације наговестила је збирка *Знаци свећа* (1952), у којој

Кроло у формално небитно измењеним стиховима реагује на тенденције времена. Политичке и друштвене теме стичу примат у песми која се све више интелектуализује. Човек је престао да буде део природе, и суочен је са загоњетним светом технике, роботима и ратом. Надреалистичке компоненте стихова тешко је превидети. Збирке песама *Страна тела* (1959), *Невидљиве руке* (1962), *Предељи за мене* (1966), *Свакодневне песме* (1968), *Животи и ништва више* (1970) донеле су нов заокрет: пригушени су надреалистички тонови, и Кроло, не напуштајући интелектуални ниво, суверено и суздржано, често и меланхолично говори о свакодневним стварима своје средине. Кролове новије збирке песама *Ради једносјавности* (1977), *Између нуле и бесконачног* (1982), *Друга страна свећа* (1987) лапидарни су извештаји о времену дезоријентисаности и исцрпљености животом који се одвија под страшним и неприкосновеним условима. Чак ни лежеран тон ових стихова није у стању да прикрије више него јасне поруке. Хуго Фридрих, аутор утицајне студије *Структура модерне лирике* (1956), који ће Рилкеа назвати фаталним по развој модерне немачке поезије, сматра Кролоа једним од најеминентнијих представника немачке савремене лирике. Он ће га једном приликом прогласити чак настављачем Бодлера, Малармеа и Гиљена. Углед Карла Кролоа, несумњиво једне од најзначајнијих појава послератне лирике, не лежи у појединачној песми. Он нема стихова који су незаобилазни за састављаче антологија и саставни део образовања. Његов значај лежи у чињеници да је пола столећа, не одступајући од својих основних концепција, стиховима завидног ранга, успевао да своје време сигурно сагледа и протумачи.

Ако се у поезији Карла Кролоа види суптилан коментатор стања духа, онда је у стиховима Ингеборг Бахман (1926–1973) дат само један његов сегмент, али крајње упе-

чатљиво. Њене две збирке песама *Одгођено време* (1953) и *Призивање Великог Медвега* (1956) региструју историјски тренутак у коме су још незастрте страхоте рата и у коме је човек угрожен и несигуран: „Стижу округлији дани. / До опозива одгођено време / помаља се на видику“, казују стихови који у неку руку чине хоризонт лирског опуса Ингеборг Бахман. Ово сазнање одредило је и став песникиње, која је у уметности видела могућност да човеку разјасни где је и где би требало да буде. То је разлог што ова интелектуална и модерна поезија, која није раскинула са традицијом, пре свега поставља питања, апелује и оптужује. После две збирке песама, које су критика и читалачка публика без резерве прихватили, лирика Ингеборг Бахман нашла се на прагу ћутања. Могућности даљег развоја нису се назирале, и – песникиња се окренула прози.

Сличним путевима у одгонетању света ишао је и Паул Целан (1920–1970), чије је тешко приступачно дело у свом развоју егземпларно за модерну лирику. Иако се већ збирка *Мак и сећање* (1952) удаљавала од традиционалне симболике, пут до смисла њених сугестивних и музикалних стихова није био непроходан. На богатој традицији немачке лирике од романтике до експресионизма, на библијској легенди, француској и руској поезији, Целан је градио стихове о љубави и смрти. О смрти је реч и у централној песми књиге, „Фуги смрти“, о којој је не једанпут писано као најпознатијој песми немачке послератне лирике. У њој је неколиким мотивима, повезаним аналогно музичкој фуги, Целан дочарао уништење Јевреја у немачким концентрационим логорима. Потресна песма изузетне лепоте наишла је и на отпор. Приговор да нечувена нацистичка дивљања, сублимисана у стихове, могу изазвати и неадекватна осећања, изгледа коначно обеснажен: песма не може да буде довољно лепа, речено је у полемици, уколико ништа не улепшава. Целанова песма то доиста

не чини. У следећим збиркама песама *Од љрага до љрага* (1955) и *Решетка језика* (1959) у мање музикалном стиху остаје само редуциран број мотива, које песник виртуозно комбинује. Резултат је поезија тешко доступна и уском кругу читалаца. Последњу фазу карактерише аскетски суздржан стих чију је поруку, сем у ређим случајевима, скоро немогуће разазнати. Можда је случај хтео да у кратком временском раздобљу одустану од лирске речи три несумњива песничка талента. Постоји и тумачење да узрок томе треба тражити у времену ненаклоњеном дијалогу са правим песницима.

Једна од могућности лирског изражавања, коју је фашизам у потпуности елиминисао и којој је после 1945. било потребно извесно време да се снађе, била је критичка поезија која не застаје ни пред политичким темама. Критичких тонова је било код Ингеборг Бахман, Гинтера Ајха, наравно и других песника, али само узгред. Осим тога, били су то тонови резигнације. Отпор фашизму, рат и његове страхоте у стиховима Штефана Хермлина (1915–1997) такође су неувијен разговор са непосредном прошлошћу. Још ближи времену су критички оријентисани Волфганг Вајраух (1907–1980) и Волфдитрих Шнуре (1920–1989). Песма, дефинише Шнуре, не треба само да региструје; њен задатак је да указује на узроке зла и да се бори против њих.

Да је ова ангажована лирика пре свега била апел савести и тежња да се просвети читалац, показале су књиге Ханса Магнуса Енценсбергера (1929). Његови критички стихови, школовани на Хајнеу и Брехту, отворили су нове могућности на овом пољу. Енценсбергер се у књигама *Одбрана вукова* (1957), *Језик ове земље* (1960) и *Азбука за слеје* (1964) јаросно окренуо против света који га окружује. У огледалу, истина увеличавајућем, појавила се слика дехуманизованог друштва лажног морала, моћних и

анонимних институција. Сила и њени медији владају деформисаним светом, а не разум и доброта. Зато је задатак песме, каже Енценсбергер, да се у име човека „успротиви сваком политичком налогу и да говори за све, чак и онда кад не говори ни о ком посебно, кад говори о дрвету, о камену, о нечем што не постоји“. Блистава интелигенција и необично широко образовање, али и трезвен разум, стекли су се у досадашњој Енценсбергеровој лирици, којој је добро знана техника писања модерних стихова.

Поезија високог ранга на овом подручју среће се понајпре у стиховима Ериха Фрида (1921–1988), мајстора епиграмске форме. Иако је Фрид политички дубоко ангажован, његови главни противници нису у области политике. Они се зову: догматизам и предрасуде, фанатизам и насиље, неправда и лењост духа. Слично је са критичком лириком Гинтера Кунерта (1929), која свој циљ постиже духовитим поигравањем језиком.

Посебно место у новијим струјањима припада Хелмуту Хајсенбителу (1921), песнику и теоретичару, једном од твораца „конкретне поезије“, оне врсте лирике која свој задатак види у борби против граматичких правила као окамењеног поретка једног света који више не постоји. Под утицајем Ханса Арпа ствара Хајсенбител лирику која нема ничег заједничког са традиционалним песмама. Чак се лирици и име губи. После збирки *Комбинације* (1954) и *Тојографије* (1956) Хајсенбител говори још само о текстовима. Иза овог стоји уверење да се лирика може стварати комбинацијама, прорачуном или монтажом. Тих начела држи се Хајсенбител и у пракси. Из изолованих речи, овешталих цитата, редукованих реченица, стављених у нов контекст израста нов смисао, често духовит или сатиричан. Међутим, није мали број покушаја у којима ови језички сегменти, „дестилати искуства и мисли“ у својим новим констелацијама, доводе и најпозваније у недоумицу.

Своје погледе на лирику Хајсенбител је и теоријски образложио у низу есеја, који, за разлику од његових „текстова“, у потпуности убеђују. Групи ових мађионичара речи припадају Ханс Карл Артман (1921), Ернст Јандл (1925–2000), Герхард Рим (1930), Франц Мон (1926) и Ојген Гомрингер (1925), од кога и потиче назив „конкретна поезија“.

Високо интелектуалне експерименте конкретне поезије и њено поигравање језиком и нејезичким знацима потиснула је последњих година лирика „нове субјективности“, која је опет сигнал да друштвенкритичка лирика из шездесетих година, сада у нешто измењеном облику, није изгубила актуелност. Није, међутим, тешко видети да су се аутори многобројних књига и песама, школовани на стиховима Брехта и Енценсбергера, удаљили и од послератне лирике чији су носиоци били Гинтер Ајх, Ингеборг Бахман и Паул Целан, песници којима херметична поезија није била страна.

Лирика „нове субјективности“ или „нове интровертности“, оријентисана према говорном језику као својом обавезом, дистанцирана од традиционалне поезије и њених поетика, посвећена је актуелностима, односно протесту против једног времена у коме политика прожима целокупан живот. У репрезентативној антологији *Ипак се крећем ...* (1977), приређивач Јирген Теобалди (1944), песник и теоретичар, писао је да нова поезија не објашњава „ствари на апстрактан начин“. Актуелност лирике је у томе да одустаје од бекства од стварности, јер стварност је постала део лирике. Песме више не изражавају протест, „оне јесу протест“. Свакодневна збивања се не мистификују, област политичког живота не препушта се „политиколозима, професионалним говорницима и коментаторима“, масовним медијима и партијама, њиховим фразама и политичкој реторици. Свету клишеа, норми и друштвених стега супротставља се нова субјективност, сопственим

искуствима разоткривајући противречности модерног друштва. Лирски материјал, писао је Ролф Дитер Бринкман, сада је све што је свима приступачно, оно што се види кроз прозор, у пролазу поред излога, ту су сећања, разговори, слике, утисци, реченице из неке лектире. Тон нове лирике није агресиван, он смирено и с љубављу, понекад и иронично прилази својој теми.

Карактеристична за нову субјективност је песма Ролфа Дитера Бринкмана (1940–1975) „О, спокојно подне“, која доноси прецизно фиксиран тренутак свакодневице. Тема стихова је ручак у подне једне среде. Али, иако је реч о порцулану, тањирима, прибору за јело, детаљно описаном столу, стихови су далеко од натуралистички минуциозно описане сцене. Тренутак спокојства, подвучен уздахом „о“ у наслову и у средини текста, испоставља се као предак, моменат пре него што савременим човеком опет овлада свакидашњица која немилосрдно меље и разара. Кроз баналан тренутак спокојства пробија се слика де-хуманизованог света у коме је појединцу остављено мало простора. Иза ове без икаквих версификаторских бравура, готово у прози написаној песми, стоји врло строга поетика. „Управо једноставан језик захтева стрингентну организацију“, каже Теобалди и додаје да катастрофалне последице по лирику субјективности може имати погрешна каденца, непрецизан обрт, сувишна реч, и лирска песма нестаје под „једноставним стварима“.

Предвиђати у ком ће се правцу развијати немачка лирика узалудан је посао. Једно је сигурно: лирика ће и даље бити оно што је одувек била: лирским језиком представљена свест времена.

Мирко Кривокајић

АНТОЛОГИЈА

МАТИЈАС КЛАУДИЈУС

ПЕСМА О РАТУ

Рат је, о, рат је! О, Божји арханђели,
спречите ово зло!
Несрећа ратна дође – а ја не желим
да будем крив за то!

Шта ћу да радим ако духови побијених
по ноћи усред сна
крвави, бледи и тужни дођу мени
и горко заплачу, шта?

Ако јунаци, што су у боју части хтели,
ко богаљи сад преда мном
буду се ваљали и љуто мене клели
у смртном ропцу свом?

Ако безбројне мајке, очеви, младе жене,
пре рата срећни сви, а сад
сви јадници, у беди најдубљој, почну мене
да криве за свој јад?

Ако ли гладна куја све пријатеље смеша
са душманима у исти гроб,
па у част мени тада загракће с неког леша
стравичну своју коб?

Зар да се круни, земљи и злату тад веселим?
Зар част да стекнем за то зло?
Несрећа ратна дође – а ја не желим
да будем крив за то!

ЉУБАВ

Љубав препреке не зна; ниједан зид ни сила
не могу њу зауставити;
она је без почетка, вечно је крила вила
и вечно ће их вити.

СМРТ

Ах, мрак је у изби где смрт проводи дане,
тужан је корака њених бат
кад крене и кад чекићем тешким зама'не
и када одбије сат.

ГОТФРИД АУГУСТ БИРГЕР

СЕЉАК СВОМЕ КНЕЗУ

Ко си ти о кнеже, без душе и бола,
што нагониш на ме своја пуста кола,
твоји мамни коњи да ме жива газе?

Ко си ти о кнеже, што, пун дрске воље,
пушташ свога хрта да ме зубом коље
и ноктима чупа моје месо живо?

Ко си ти, те тако кроза усјев они,
твоја пуста хајка ловачка ме гони,
бездушна и срамно, као звијер дивљу?

Овај усјев, куд се с мрском хајком вереш,
што га ти са својим псом и коњ'ма ждереш,
овај црни хљебац мој је само, кнеже!

Ти никада ниси покрај рала био,
ти ниси о жетви зној са чела лио,
не, моји су труди, мој је хљеб то, кнеже!

И ти, и ти зар си власт од Бога?! Вараш!
Бог милости даје а ти само хараш!
Не, тиране гнусни, ти од Бога ниси!

ЛЕНОРА

Још ни зора не засину
а Ленора из сна скочи:
„Превари л' ме, ил' премину?
О, Виљелме, кад ћеш доћи?“
Кад краљ Фридрих војску диже,
с њом у Прашку битку стиже,
па још ништа писо није,
је ли здраво, како ли је.

И већ краља, с борбе хучне,
и краљицу умор свлада,
па стишаше ћуди мучне,
и најпошље мир завлада.
Уз веселе пјесме гласне,
уз бубњеве, свирке јасне,
искићене војске бројне
враћаху се кући с војне.

Са свих страна пук се диже;
на веселе, бурне клике,
старо, младо на пут стиже
да сусретне долазнике;
љуба с чедом љуби мужа,
нева драгом руке пружа,
вај! Ленору жалост дави –
нит пољупца, нит поздрави.

Од једнога до другога
ступа она, пита свије',
но за драгог њезинога
нико рећи знао није.
А кад војска прође стране,
она чупа косе вране,
врјском, пјиском јада јаде
и на црну земљу паде.

У час мајка код ње била:
„О смилуј се на њу, Оче!“
„Шта је теби, снаго мила?“
Па је брижно грлит поче.
„Мајко, мајко, њега није!
Сад све смртни мрак нек скрије!
Бог је грозан, Бог је зао!
Јао мени, тужној, јао“.

„Чуј нас, Боже, на висини!
Молитвом се на њ обрати!
Све је добро што Бог чини –
Он ће нам се смиловати!“
„Све је залуд, мајко, јао,
Бог ми није добра дао!
Од молитве какве среће?
Не треба ми она веће!“

„Ко зна, Боже, срце твоје,
зна да љубиш дјецу своју!
Света причест, чедо моје,
извидаће бољу твоју!“
„Мајко, мајко, бол, што кида,
света причест не извида!
Та причести нема, мати,
што ће мртву живот дати!“

„Слушај, чедо! Ко би знао
у Угарској да не оста,
па ту другој руку дао
а невјеран теби поста?
Прођ' се срца његовога;
он ће патит с дјела свога:
Кад се буде с душом борит,
лажна ће га клетва морит!“

„Све је, све је, за ме, мати,
изгубљено!... Смрти, ходи!
Смрт ће мени мира дати!
Камо среће да с' не роди?!
Угасните моје очи!
Црна смрти ходи, крочи!
Бог је грозан, Бог је зао!
Јао мени, тужној, јао!“

„Боже, Боже, не осуди
чедо твоје, у жалости,
што јој збори језик луди!
Гријехе јој ти опрости!
Ман' се земног јада свога,
на блаженство мисли Бога,
па ће тако у рај моћи
твоја душа драгом поћи!“

„Мајко, шта је то блаженство?
Мајко, мајко, шта је пакђ?
С Виљелмом је свуд блаженство,
без Виљелма свуд је пакђ!
Угасните моје очи,
црна смрти ходи, крочи!
Без њега ми неће, мати,
рај ни земља среће дати!“

Тако очај, страшно врење,
у њеном се мозгу ствара;
тако божје провиђење
све једнако хули, кара;
руке крши, груди бије,
све док сунце зашло није,
све док златне звезде нису
затрепале у свом вису.

Чуј, на пољу топот неки,
кђ копита коња плаха!
Где, у чудној, тупој звуци,
један коњик пред двор сјаха!
Како стаде пред капије,
а он тихо алком бије
и са прага, хладне плоче,
он овако зборит поче:

„Дај отвори, чедо смјерно!
Ил' си будна ил' сан снијеш?
Или плачеш, ил' се смијеш?“
„Ти, Виљелме, тако касно!
Дуго, будна, плаках гласно,
вај, претрпљех много јђда!
Откуд, драги, јездиш сада?“

„У по ноћи ми седламо.
Из далеке Чешке ходим;
доцкан отуд кренух амо
да те, драга, собом водим.“
„Ах! Виљелме, к мени ближе!
Кроз глог хладан вјетар стиже;
ходи, драги, да те згријем
загрљајем, срцем свијем!“

„Пусти, пусти вјетар они
нека вије, ту у глогу!
Коњиц копа, стремен звони,
ја остати ту не могу!
Ходи драга, брже крочи,
на коњица за ме скочи!
Још сто миља треба пута
до нашега мирног кута!“

„Ах, још данас ти би тамо!
Ал' сто миља мало није!
Ево, с куле, слушај само,
један'ести час већ бије!“
„Мјесец светли с горе оне,
брзо драга, мртви гоне!
За опкладу: још смо данас
у постељи брачној за нас!“

„Кажу, гди је, каква ли је
твоја соба и ложница?“
„Далеко је! Њом хлад вије,
тиха, мала – шест дашчица!“
„Има л' мјеста за ме тамо?“
„За те, за ме! Брже само!
На нас чека дружба пирна
и собица наша мирна.“

И на врџу лаганоме,
учас дивна мома била,
око паса драгом својем
бијеле је руке свила.
Хопа! Хопа! лаким кроком
па све брже брзим скоком –
коњиц рже, јахач ђипа,
лети шљунак, искре сипа.

Гле, с лијеве, с десне руке,
како лете стране стрме
и гајеви, паше, луке!
Чуј, мостови како грме!
„Мјесец сјаје с горе оне,
ура! мртви брзо гоне!
Бојиш ли се драга, мртвих?“
„Ах не... Ал' се прођи мртвих!“

Откуд пјесма? Шта то звони?
Зашто круже врџи тамо?
Чуј, јек звона, чуј глас они:
„Дај да тело закопамо!“
И носила носећ, ближе
неки спровод к њима стиже;
појање се ово чини
кџ глас жаба у тишини.

„По поноћи тело тада
ви опојте, гробу дајте!
Дому неву водим сада;
за мном на пир похитајте!...
Ти, звонару, с хором амо,
да сватовац отпјевамо!
Ти молитву, попе, слови
и нас двоје благослови!“

Звоно преста... Одра неста...
На глас његов повор сури,
ура! ура! крену с мјеста, –
за коњицом стиже, јури,
преко стаза и богаза,
преко вода, преко јаза;
коњиц рже, јахач ђипа,
лети шљунак, искре сипа.

Како лако мимо чете
јуре шуме, горе тавне!
Како лако с њима лете,
мјеста, села, земље равне!
„Мјесец сјаје с горе оне,
ура! мртви брзо гоне!
Да л' се, драга, бојиш мртвих?“
„Ах!... Прођи се, прођи мртвих!“

На стратишту у ноћ глуху,
гле, около тог вретена
црног точка, у ваздуху,
игра грдна дружба једна.
„Амо, амо, брже к мени!
Поганијо, за мном крени!
Кад нас двоје легне мирно
играјте нам коло пирно!“

И сва дружба за њим јурну,
мрмља, хуји и чује се
као вјетар кроз ноћ бурну
када сухо лишће тресе;
и све брже дижу стопу,
хопа! хопа! у галопу!
Коњиц рже, јахач ђипа,
лети шљунак, искре сипа.

Како лети све куд Вишњи
ужбом свѣтли с пута тајних!
Како лети небо виш' њи'
и сва кола звезда сјајних!
„Мјесец сјаје с горе оне!
ура! Мртви брзо гоне!
Да л' се, драга, бојиш мртвих“
„Јао!... Драги, прођ' се мртвих!“

„Брже, вранче!... Поју петли...
Тек што часак куцно није...
Сад ће зора да засветли...
граби! Стижи, ал' што прије!
Ту смо! Ту смо! стани, чето!
Постеље нам брачне ето!
Ето наше собе оне!
Ура! Мртви брзо гоне!“

Пред гвоздена врата крута
хитре ноћни коњик стаде.
Под ударом витог прута
брава прсну, превор паде,
попустише оба крила; –
а сад скоком прѢ могила!
Блеште плоче на све стране,
мјесечином обасјане.

Гле! У једном циглом часу
какво страшно чудо сада!
С коњика се рухо расу
и кѢ трула крпа пада;
без косе му тјеме оста,
лубањом му глава поста,
и гле, с косом костур стрши
и пјешчани сахат држи.

Пропиње се вран и рже,
прште искре око њега, –
и једним се махом трже,
па испод њих нестаде га!
Урлик рикну са висина, –
врисак врисну из дубина;
а Ленору ужас мори –
са смрћу се живот бори.

И спрам јасне тихе ужбе
сада сложено, прѢ гробова,
заиграле мрачне дружбе,
заурликѢ глас духова:
„Трпи! Трпи! Вени! Гини!
Ал' шуј Бога на висини!
Твом је телу дошѢ крај;
Боже, души милост дај!“

Праг: битка код Прага одиграла се у Седмогодишњем рату 6. маја 1757. године. *Краљ Фридрих*: пруски краљ Фридрих II однео је победу над Аустријанцима. *Краљица*: Марија Терезија. *Мир*: мир између Пруске, Аустрије и Саксоније склопљен је у замку Хубертусбург 15. фебруара 1763.

ЛУДВИГ КРИСТОФ ХАЈНРИХ ХЕЛТИ

МАЈСКА НОЋ

Када вири кроз гај месеца сребрн круг
и свој поспани зрак лије на травно тле
и кад ћурличе славуј,
тужног сваки ме гледа жбун.

Срећи, славују, тад завидим твојој, јер
гнезда истога стан делиш са женком, што
љуби хиљаду пута
распеваног друга свог.

Лишћем засенчен сав, гуче голубљи пар
усхит преда мном свој; ал' ја се окрећем,
тражим тамније жбуње,
где ћу ронити сузе сâм.

Кад ћу насмејан лик, да ми кô зорин руј
душу прозрачи сву, срести на свету том?
И још врелија суза
пече, самотна, образ мој!

ФРИДРИХ ЛЕОПОЛД ШТОЛБЕРГ

ПЕСМА ЗА ПЕВАЊЕ НА ВОДИ, ЗА МОЈУ АГНЕСУ

Усред беласања блиставих вала
клизи кô лабуд колебљиви чун;
ах, преко среће треперавих вала
клизи и душа баш као и чун;
јер са небеса гле свуд изнад вала
вечерња румен обиграва чун.

Тамо над крошњама западног луга
маше нам пријазно румени сјај;
а испод гранчица источног луга
шумори трска кроз румени сјај;
радошћу неба и спокојем луга
дише, руменећи, душа кроз сјај.

Авај, са росним ми измиче крилом,
бежи на љушкавом таласу дан.
Нека и сутра беласавим крилом
мине кô јуче, кô данашњи дан,
све докле вишим и блиставим крилом
и сам променљив не напустим дан.

ЈОХАН ВОЛФГАНГ ГЕТЕ

ДОБРОДОШЛИЦА И РАСТАНАК

На коња! срце бурно рече;
полетех скоро исти трен.
Љуљушкаше већ земљу вече,
гором се плела ноћна сен;
рамена храста-исполина
већ заогрну маглен скут,
из жбуња гледаше ме тмина
стотином очију уз пут.

Месец се мутни тужно њихô
засевши на облачка хум,
махаше ветар крилом тихо,
стравичан слушах његов шум;
ноћ чудовишта безброј створи,
ал' бодра радост свлада страх:
о, каквом ватром крв ми гори!
У срцу какав огањ плах!

Спазих те, и твој поглед мио
озари сваки дамар мој;
свим срцем својим твој сам био,
сваким сам дахом био твој.
Пролећни румен ђув је лако
обавијао тебе сву,
па нежност за ме – Боже! Како,
чиме заслужих срећу ту?

Ал' авај! младо сунце сину,
растанак срце стеже тад:
у пољупцу ти пих милину,
у оку твојој читах јад!

Ја пођох; влажан, болом скољен,
пратио ме је поглед твој:
па ипак, среће бити вољен,
среће волети, Боже мој!

МАЈСКА ПЕСМА

О, ал' ми блиста
природа сва!
Ал' кличе поље!
Ал' сунце сја!

Из сваке гране
пути по цвет,
а из жбунова
гласова свет;

из сваких груди
радост и рај.
О, земљо! сунце!
О, срећо, трај!

Љубави, лепша
но облак тај
што златни зорин
упија сјај,

ти пољу дајеш
благослов нем,
а цвећа дахом
и свету свем.

Девојко! дража
но живот сам!
Поглед! тај поглед!
Волиш ме, знам.

Не воли шева
песму ни лет,
нит' дах небеса
јутарњи цвет

кô што те воли
плахи ми дах,
тебе што младост,
радост и мах

звучима дајеш
певања мог.
Љубав ти ову
платио Бог!

ПУТНИКОВА ПЕСМА У ОЛУЈИ

Кога ти не напустиш, геније,
ни киша ни олуја му неће
језом запахнути срце.
Кога ти не напустиш, геније,
пут тамних облака,
пут градобитне олује

певаће
као ти, шево,
тамо горе.

Кога ти не напустиш, геније,
уздићи ћеш га над блатном стазом
ватреним крилима.
Ходиће он
као да гази по цвећу
над Девкалијевим муљем
убијајући Питона, лик, велики
као Питије Аполон.

Кога ти не напустиш, геније,
прострећеш му вунаста крила
кад спава на стени,
заштитничким покрити окриљем
у гаја мраку.

Кога ти не напустиш, геније,
у снежној мењави ћеш га
топло овити;
пут топлоте Музе броче,
пут топлоте Харите.

Лебдите око мене, Музе,
лебдите, Харите!
То је вода, то је земља,
и син воде и земље,
над којим пролазим
као бог.

Ви сте чисте, као срце вода,
ви сте чисте као срж земље;
ви лебдите око мене, и ја лебдим
над водом, над земљом
као бог.

Зар да се врати
мали, црни, огњевити сељак?
Зар он да се врати, очекујући
само дарове твоје, оче Бромиде,
и блистав огањ што све загрева?
Он да се врати храбро?
А ја, којег пратите ви,
Музе и Харите све,
којег очекује све што ви,
Музе и Харите,
овенчана блажености,
посусте сјајем у животу –
ја схрван да се вратим?

Оче Бромиде,
ти си геније,
столећа геније,
ти си што срца жар
Пиндару беше,
што свету
Феб Аполон би.

Вај! вај! срца жар,
душе жар,
све и свја!
пламти у сусрет
Фебу Аполону;
хладно ће иначе
кнежевски му поглед
проклизити преко твоје главе,
завишћу окрзнут
починуту на снази кедре
што не чека на њ
да би озеленео.

Што напоследку те помиње ми песма?
Тебе, који си исходиште,
тебе, који си крај,
тебе, из којег кључа,
Јупитре Плувије!
Тебе, тебе песма ми струји,
а касталски извор
тече кб узгредни поток,
тече рахатнима,
смртнички срећнима
по страни од тебе,
што ме обуймањем покриваш,
Јупитре Плувије!

Ниси га посетио
крај брестова дрвета,
са голуба два
у наручју нежном,
љупком овенчанога ружом,
ветропирнога, цветно срећнога
Анакреона,
боже што буром дишеш!

У гори јабланова,
на жалу Сибариса,
на осунчаном
челу планине ниси
обујмио њега,
што опева цвеће,
што медено тепа,
њега што поздравља љупко:
Теокрита.

Кад протутњаше точкови,
точак уз точак прелетевши циљ,
и шикну увис
победом распламтелих
младића фијук с бича,
а прашина се сручи,
као с планине
град у долину,
букну ти душа. Пиндаре, на опасност
храброшћу – Букну ли? –
Јадно срце!
Тамо на брегу,
божанска моћи!
Само толико жара,
колиба ми тамо,
до тамо да одгазим!

Девкалиј: према грчкој митологији Прометејев син, једини преживели човек после светског потопла (пандан Ноја из Библије).

ПЕСМА О МУХАМЕДУ

Погледајте извор из стене,
блистав радошћу,
као звездани зрак;
над облацима
хранили су му младост
духови добри
међ' сутескама и жбуњем.

Младићки свеж
доскакутава он из облака
на мраморно стење
и откликом кличе
пут неба.

Кроз жлебове на врховима
срља за шареним шљунком,
и раним кораком вође
у замаху другове изворе
одвлачи са собом.

Доле у долини ће цвеће
под његовим стопама ницати, а ливада
од даха му живеће.

Но не задржа га сеновита долина
ни цвеће,
цвеће што му колена грли,
и заљубљеним очима се улагује:
пут равнице надире му ток
змијски вијугаво.

Потоци му се
дружевно припијају. Сад ступа
у равницу сребром блистајући,
и равница блиста с њим,
и све реке са равнице
и потоци са брегова
кличу њему и вичу: Брате!
Брате, собом браћу узми,
оцу свом нас води старом,
оцу, вечном океану,
који руку раширених
чека на нас,
руку, што се заман шире
да чежњиве нас обујме;
јер нас једе пustom празном
гладни песак, сунце с неба
крв нам сише, у језеро
зајажује брег нас! Брате,
узми браћу са равнице,
узми браћу са брегова,
поведи их оцу свом!

Сви ходите! –

И сад расте
све моћније; појас један
цео диже кнеза свог.
И тутњећи у тријумфу
он земљама име даје,
градови под њиме ничу.

Без уставе хучи даље,
за њим кула шиљци жарки,
мермер-куће, плод обиља
његовога, остају.

И од кедра куће Атлас
на циновском плећу носи;
над главом му у ваздуху
тисућу стегова шушти,
знак господства његовог.

И он тако браћу своју,
благо, децу своју носи
с бурном радошћу на груди
родитељу што их чека.

ПРОМЕТЕЈ

Покриј своје небо, Зевсе,
облака тмушом
и кушај, као лудо дете
што обезглављује чкаљ,
своју снагу на храшћу и бреговима!
Али ми земљу моју
мораш оставити
и колибу, коју ми не подиже ти,
и огњиште моје,
на чијем огњу ми
завидиш!

Беднијег ничег не знам
под сунцем од вас, богови!
Кукавно прехрањујете
жртвеним порезима
и молитвеним димом
своје величанство;
а скапали бисте да нису
просјаци и деца
пунонадежне луде.

Дететом кад бејаш
и не знађах ни куд ни камо,
обраћао сам залутали поглед
сунцу, као да над њим
има ухо да чује мој вапај
и срце, као моје,
да се сажали невољноме.

Ко ми поможе
против обести титана?
Ко ме од смрти спасе,
ко од сужањства?
Зар ниси све то учинило само ти,
до светости зажарено срце?
А пламтијаше ли младо и добро,
обмануто, захвалност за спасење
ономе што спава горе?

Ја да те штујем? Зашто?
Јеси ли ублажио икад
боле потиштеноме?
Јеси ли утро икад
сузе скрушеноме?
Зар ме није сковало човеком
свемоћно време
и вечни удес,
господари и моји и твоји?

Ил' мислиш ваљда
да ми ваља мрзети живот
и бежати у пустиње
што нису сазрели сви
цветни снови?

Ево ме где седим, стварам људе
по својој слици,
род мени раван,
да трпи, да плаче,
да ужива и да се радује,
и да се не осврће на тебе,
као ни ја!

ГАНИМЕД

Како си у јутарњем блеску
одасвуд ужагрило у мене,
пролеће, драгане!
Стоструком љубавном слашћу
уз срце ми се припија
топлоте твоје вечне
свето осећање,
бескрајна лепото.

О, кад бих те узети могао
у наручја!

Ах, на груд'ма твојим
почивам, чезнем,
а цвеће, трава твоја,
уз срце ми се приљубљују.
Ти хладиш љуту
жеђ мојих груди,

љупки јутарњи ветре!
Славуј ме с љубављу
дозива из маглене доље.

О, идем, идем!
Куда? Ах, куда?

Увис, увис стреми пут.
Свијају се облаци
наниже, облаци
повијају се пут чежњиве љубави.
К мени! К мени!
У крилу вашем
увис!
Грлећи грљен!
Увис на груди твоје,
свеволећи оче!

КОЧИЈАШУ КРОНОСУ

Хитај, Кроносе!
Терај праскави кас!
Низ брдо клизи пут;
одвратну вртоглавицу ми довлачи
до чела оклевање твоје.
Хајд', ма затрускало,
преко чагла и рупа
касом у живот журно!

Сац опет хајд'
задиханим кроком
напорно уз брег!
Напред, не лењуј,
бодро и с надом уз брег!

Простран је, висок, божанствен поглед
у живот широм,
с планине на планину
лебди вечити дух,
пун слутње вечног живота.

Покрај настрешнице хлад
привлачи те
и освежења обећање у погледу
девојке на оном прагу.
Напајај се! – И мени, цуро, дај
тај пенушави напитак,
тај свежи поглед здравља!

Низ брдо! Низ брдо брже!
Гле, спушта се сунце!
Пре но зађе, пре но ме, старца,
сколи у мочвари магле задах,
забобоћу крезубе вилице
и расклиматане кости,
опијена последњим зраком
довуци ме, са морем огња
у искричавом ми оку,
тетурава од засењености,
до мрачне капије доњега света.

Дуни, старино, у рог,
запрашти тутњавим касом,
нека чује Оркус где идемо,
да одмах на вратницама
домаћин нас љубазно сретне.

ПУТ НА ХАРЦ У ЗИМУ

Као јастреб
што, нежним почивајућ крилом
на облаку јутарњем тешком,
пут плена вреба,
нек лебди песма моја.

Јер неки бог је
свакоме пут
прописао,
којим срећни
брзо радосној
мети јуре:
ком пак несрећа
срце згрчи,
залуд се опире
стегама оног
конца тучног,
што га оне чемерне ипак ножнице
тек једном дреше.

У језу честе
сурога дивљач се збија,
а са врапцима
давно се већ богаташи
увалили у мочвар свој.

Лако је ићи, за колима
која Фортуна тера,
кб рахатни чауш
на оправљеном друму
у кнежевској пратњи.

Но ко је то по страни?
У жбуњу му се губи пут,
за њим се склапа

шипражје, трава
диже се опет,
пустиња га гута.

Ах, ко ће исцелити јад
оном што му мелем отровом поста?
Што мржњу на људе
посрка из љубави обиља?
Презрен прво, сад презирући сам,
он потајно нагриза
сопствену вредност
у незадовољеном самољубљу.

Има ли у твојем псалтиру,
оче љубави, који тон
разумљив његовом уху,
ободри му тад срце!
Отвори помрачени поглед
на хиљаде извора
покрај жеднога
у пустињи.

Ти што радости многе твориш,
за сваког у изобиљу,
благослови браћу по лову
дивљачи на трагу
ведро-утамањивачком
обести младићком,
позне осветничке злочести,
од које се годинама залуд
сељак тојагама брани.

Но усамљеног обујми
облаком својим златним!
Зимзеленом овиј,
док ружа не стаса опет,
љубави, косе влажне
песника свога!

Буктињом расвита
осветљаваш му ти
газове ноћу,
разроване путеве
на пољу пустом;
хиљадама боја јутра
до у срце му се осмехујеш;
уједом олује
дижеш га високо горе;
зимске се сурвавају воде
с хриди у његове псалме,
а олтар најљупкије захвалности
бива за њ врлети страшне
снегом обложено теме
које видовити пук
колом духова овенча.

Ти стојиш с неиспитаним недрима.
Тајанствено јасно
над задивљеним светом
и гледаш из облака
на његова царства и дивоте
које, из жила своје браће крај себе,
ти натапаш.

РУЖА НА ПОЉАНИ

Спази младић ружицу,
ружу на пољани;
када ближе приђе ту
да прелепу гледа њу,
сав се обезнани.
Ружо, ружо румена,
ружо на пољани.

Дај да узберем те, о,
ружо на пољани!
Она рече: Не дам то,
памтићеш ме вечито
кад те трн мој рани.
Ружо, ружо румена,
ружо на пољани.

Бесомучник узабра
ружу на пољани;
она му се опре сва,
убоде га, куми, зва,
ал' се не одбрани.
Ружо, ружо румена,
ружо на пољани.

КРАЉ У ТУЛИ

У Тули краљ је био,
из златног је пехара пио
што драгана му је дала
када је умирала.

Тај пехар му дражи бејаше
од свег што имађаше;
и горке сузе је лио
кад год из њега је пио.

Кад час му дође да мре,
он подели земље све;
све наследнику је дао,
ал' пехар је задржао.

За витезове своје
тад гозбу сазвао је
у замку на литици морској,
у дворани прадедовској.

Ту напи се бекрија стара
последњег животног жара,
па свети пехар жестоко
хитну у море дубоко.

Виде где паде, где тоне
у тамне таласе оне,
па заувек очи склопи –
то последње беше што попи.

* * *

Што нам даде вид дубљи и већи
да у Сутра зremo слутњом злом,
да се никад љубави и срећи
не предамо блажености сном?
Што нам, судбо, дар души досуди
једно другом да у срце зри,
да бисмо кроз свију мена ћуди
срж односа свог сазнали ми?

Ах, тма људи, трајућ дане суре,
не зна ни свог срца звук и крет.
Насумице и безнадно јуре
с непредвидним болом кроза свет,
кличу потом кад им среће крила
изненадне зоре снесу жар.
Само нама није дата била

узајамна срећа та на дар,
да волимо, да се не познамо,
да смо једно другом не знам шта,
да за срећом из сна тумарамо
и стрепимо испред зла и сна.

Блажен кога сан празан занима,
блажен ком су слутње ташта сен!
Сном и слутњом нас, авај! прожима
сваки поглед и сусрет и трен.
Реци шта нам судба спрема тавна,
реци чим нас до те мере сли?
Ах, у доба ишчезло одавна
ти ми сестра или жена би.

Знала си ме свега, чула како
најчистији нерв трепери мој,
мене, кога тешко прозре свако,
читао је један поглед твој.
У крв плаху капала си меру,
водила ме у лутању мом,
нађох, сломљен, свој мир, своју веру
у наручју анђелскоме твом.
Опсенарски лако свѝ ме себи,
сном опчини многе моје дне.
Има л' раја над слашћу кад теби
бех крај ногу, кад ми срце све
на твом срцу ширило се, пело,
добрим себе зрех у оку твом,
бистрило се мојих мисли врело,
талозио бук у срцу мом.

И сад лебди тек спомен од свега
око срца неизвесног, бди
још истина стара на дну њега,
а из новог стања жуч му ври.
И кд да смо с по душе створења,

дан пун сунца сутонски нам сја.
Срећа само да нас бар не мења
коб што тако мучити нас зна.

МЕСЕЦУ

Поново свој маглен сјај
просипаш на дол,
дрешиш најзад у час тај
моје душе бол.

Бацаш мелем-поглед благ
на мој цео круг,
мотриш моје коби траг,
ко сажалан друг.

Весео и тужан сад
јечи мноме дан,
па кроз радост и кроз јад
ходам самотан.

Теци, реко! Срећан бех
последњи пут ја,
тако мину љубав, смех,
тако верност сва.

Некад свих милина свет
сјао ми је. — О,
чему вечан нагон клет
да памтимо то?

Шуми, реко, носи вал,
ни за трен не стој,

нек се шуморан твој жал
у мој слије пој

кад у зимску ноћ уз хук
твој набуја ток,
кад с пролећа биљчин струк
упија твој сок.

Блажен ко пред светом свим
огради свој дом,
грли друга и са њим
ужива у том

што нит' зна нит' мисли свет,
а чији нам зрак
греје душин тајни сплет
ходећи кроз мрак.

ПУТНИКОВА ПЕСМА ПРЕД НОЋ (I)

Ти са небеских висина
што сав јад и патњу блажиш,
што најбеднијег свог сина
знаш да највећма оснажиш, —
умори ме хук тај луди!
Чему срећа и бол тај?
Ах, у груди
починка и мира дај!

ПУТНИКОВА ПЕСМА ПРЕД НОЋ (II)

Обујмио планину
дубок мук,
кроз тишину
не краде се ни звук,
ни ветра ћув; све спи.
Занемеле птице гором;
надај се, надај скором
миру и ти.

РИБАР

Мирно је рибар седео
уз воде бук и шум,
ништа му није мутило
ни душу нити ум.
И док је тако слушао,
разделио се вал,
русалка влажна изрони
из таласа на жал.

Па тада њему запева:
Што мамиш пород мој
лукавством људским проклетим
увис ка смрти злој?
Да знаш колико рибице
уживају на дну,
овај би час заронио
и оздравио ту.

Зар се и сунце не гњура
у бездан плима тих,

да двапут лепше засине
кад изрони из њих?
Зар не мами те плаветна
небеска влажна шир?
Зар сопствен лик те не мами
у вечне росе мир?

Вода је врела, бучала,
осећао је њу;
срце му чежњом нарасте
кд драгин глас да чу.
Слушајућ њено певање,
бол сковитла га прек:
што вучен њом, што ронећ сам,
нестаде заувек.

ВИЛИНСКИ КРАЉ

Ко јаше по ноћи и ветру кроз дб?
Отац са својим сином је то;
држи дечака у наручју свом
и стеже га чврсто и греје га он.

Што лице, мој сине, престрашен скри? –
Оче, зар тамо не видиш ти
вилиноског краља? Гле круне, гле skut! –
Мој сине, то магла се вије уз пут –

„Прелепи дечко, хајд' за мном сад!
У мом је дому све злато и склад;
да лепих игара се играмо ту
по цвећу што се шарени на тлу.“

Мој оче, мој оче, зар не чујеш ти:
шапће и мами ме вилењак зли! —
О, смири се, дете; кроз честар сув
то шуми и хуји поноћни ђув. —

„Ходи, о ходи, дечаче мој!
Да мојих кћери зачујеш пој,
да оне те дворе по васцели дан
и љушкају песмом и игром у сан.“

Гле оче, гле њишу се тамо кроз луг
вилинског краља кћери у круг! —
Не, сине, то врба старих је ред,
трепти по њима сјај месечев блед. —

„Ја хоћу да љубав и срећу ти дам;
повешћу те силом, не желиш ли сам.“
Хвата ме, оче! Зло ми је, зло!
Отац се згрози кад зачу то.

Потера отац коња у кас;
синовљев све слабији био је глас.
Кад стигоше дому у освит сив,
дечак већ није био жив.

ГРАНИЦЕ ЉУДСКОГ РОДА

Када прастари
родитељ свети
спокојном руком
из тутња облака
благослова муње
просипа на свет,

последњи скут му
одежде целивам,
детење језе
пун у срцу свом.

Јер с боговима
нек не мери себе
никоји човек.
Дигне л' се горе
и досегне
теменом звезде,
непоздани му табан
ослонца тад нема,
и њим се титра
облак и ветар.

Стоји ли чврсто
костима снажним
на постојаној,
темељној земљи,
не стиже ипак
чак ни с хрстом
или вињагом
да се пореди.

Шта разликује
богове од људи?
Што таласи многи
пред онима теку,
кд вечна река:
нас талас диже
и талас гура,
те тонемо ми.

Наш живот прстен
мали омеђава,
а многа поколења

нижу они трајно
на свога бића
бесконачни ланац.

БОЖАНСКО

Племенит нек је човек,
самилостан и добар!
Јер само то разликује га
од свију бића
која знамо.

Здраво нека су непозната
виша бића
која слутимо!
Њима нек наличи човек;
његов пример нек нас учи
да верујемо у оне.

Јер природа је неосетљива:
обасјава сунце
и зло и добре,
а злочинцу
као и најбољему
сјају месец и звезде.

Ветар и реке,
гром и туча
хуче својим путем
и захватају
у промаху
једног по једног.

А тако и срећа
насумце граби у гомилу,
зграбив час дечка
тршаву чедност,
а час ћелаво,
грешно теме.

По вечним, гвозденим,
великим законима
морамо круг свог
битисања сви
да опишемо.

Једино човек
може немогућно:
он разликује,
бира и суди;
он може тренутку
трајање да да.

Он само сме
да награди доброг,
да казни злог,
да лечи и спасава,
и све што лута, блуди,
у сврху да свеже.

И миштујемо
бесмртна бића
као да су људи,
као да у великом чине
што најбољи у малом
чини или би хтео.

Племенити човек
нек је самилостан и добар!
Неуморно нек ствара

корисно, право,
нек нам буде узор
слућених оних бића!

ПЕСМА ДУХОВА НАД ВОДАМА

Људска је душа
слична води:
силази с неба,
небу се пење,
па опет доле
земљи мора
у вечној смењи.

Пљусне л' с високе
окомне хриди
чисти млаз,
строши се љупко
облака валом
до на глатку хрид;
прихваћен лако,
велом залепша
и зајубори
пут дубина.

Стрчи л' гребен
у сусрет слапу,
запенуша гневно
с камена на камен
у понор.

У кориту равном
мили кроз ливада дђ,

а у језеру глатком
напајају лице
све звезде:

Таласу је ветар
најљупкији драган;
ветар с дна комеша
пенушаве вале.

О, људска душо,
слична ли си води!
О, судбо људска,
слична ли си ветру!

[Из романа *Године учења Вилхелма Мајстѐра*]

ХАРФИСТ

Ко није сузом крух кропио свој,
ко није брижне пробдивао ноћи
на одру свом, ронећи суза рој,
тај не познаје вас, божанске моћи.

Уведете нас у живот, и тад
на грешну душу грех свалите клети,
и оставите је да испашта јад; —
јер грех, грех сваки на земљи се свети.

МИЊОН

Ко чежњу зна, тај зна
јад јада мога!
Печална с душе дна,

без иког свога,
онамо гледам ја
у небо меко.
Ах, ко ме воли, зна,
тај је далеко.
Свест мркне, горим сва
с дна срца свога.
Ко чежњу зна, тај зна
јад јада мога.

МИЊОН

О, знаш ли земљу где лимун бехари,
под тамним лишћем наранџа се жари,
високи ловор и мирта подрхтава
од благог поветарца с неба плава, –
знаш ли је?

Тамо, тамо, к земљи тој
хтела бих с тобом поћи, драги мој!

И знаш ли кућу? Њезин кров почива
на стубовима, светлост је облива,
и кип ме сваки гледа: Јадно дете,
каквом то патњом људи ранише те?
знаш ли је?

Тамо, тамо, кући тој
хтела бих с тобом, заштитниче мој!

Знаш ли планину и њене уске стазе?
Ту мазге споро све кроз маглу газе,
змајеви живе у шпиљама и сада,
руши се стена и слап преко ње пада;
знаш ли је?

Тамо! тамо, к њој
води наш пут! О хајд'мо, оче мој!

ПОСВЕТА

Јутро ме својим корацима прену
из наручја већ лаког, благог сна,
па оставивши колибу малену,
разбуђен, бодар, уз брег кретох ја;
сваку сам цветну чашку, прекривену
капима росе, гледао где сја;
усхићен дан се уздизао лепи,
окрепило се све да мене крепи.

Ал' док се пењаш, за мном се с реке пео
магловитог прамења тихи рој;
лелујао се, обујмити ме хтео,
и најзад стас наткрилио је мој;
крајину лепу целу је оплео
и скрио оку мутан маглен слој;
убрзо бејаш сав као обливен
облаком, и у густо сутон скривен.

Наједном сунце кд да просја тмину,
кроз маглу назрех неки сјајан трак:
час клонио се благо у долину,
час пео к врху, час делио тај зрак.
Чеках да први поздравим светлину,
двоструко лепу кад разбије мрак.
И још не преста ово комешање
када ме свега заслепи блистање.

Ал' ускоро ме да подигнем очи
осмели срца унутрашњи глас;
све беше кд да пламен жив се точи,
гледати могах тек с часа на час:
на облацима лелујним уочих
предиван један лик, божанствен стас.
Не видех ништа лепше од те жене! –
Лебдећи, она гледаше пут мене.

Знаш ли ме? рече, а ја јој с усана
љубав и верност свеколику пих:
Познајеш ли ме? преко многих рана
животних ја ти чисти мелем лих;
знаш ме, јер ревно срце си зарана
привио мени до краја дана свих.
Ниси ли прожет чежњом за мном био
још као дечак, и вреле сузе лио?

Да, ја сам увек, увек осећао –
узвикнух, клонув на тле – твоју власт!
Кад ме је, младог, немир комешао
спокојством моју блажила си страст;
лепет тих дивних крила би ми слао,
за врелих дана, расхлађења сласт;
даде ми све, па нек и одсад примама
само од тебе срећу коју имам!

Име ти нећу рећи. Безброј пута
својом те свако назива, ал' знам:
свак мисли да те гледа из свог кута,
готово сваког твој опече плам.
Ах, много друштва имаћаш док лутах,
сад, када знам те, готово сам сам;
са собом морам сву срећу да уживам
и твоју милу светлост да прикривам.

С осмехом она рече: Видиш како
мудро је да што мање знате ви!
Тек што си варци најгрубљој умакб,
скротио дечју ћуд и нагон зли,
већ мислиш да си натчовек, па тако
мужевну дужност избегаваш ти!
Та зар су други друкчији ил' гори?
Упознај себе, са светом се не спори!

Опрости, викнух, зло не мишљах тиме!
Зар да узалуд гледам земљин шар?
Ја знам шта вреди све чим обдари ме,
крв моју греје бодре воље жар!
Гајим то добро да друге крепим њиме,
закопати не могу овај дар!
Зашто са чежњом пут свој тражих, ако
не да и брату покажем га сваком?

Погледом сажалнога опроштења
гледала ме је док то зборах сад;
читах у оку вишњег створења
све зло и добро што учиних кад.
Тад осмехну се: ја пут оздрављења
винух се духом, у нове среће склад.
Сад могах да јој поверљив се предам
и приђем да је из близине гледам.

Она тад руком кд да благослови
облак што кружио је око ње;
како га таче, он се за њом пови,
нестаде магла, очисти се све.
Погледом опет по даљи запових,
небо је било јасно као пре.
А она чисти држала је вео
што се око ње таласао и плео.

Мени су твоје све слабости знане,
знам ти свег доброг притајени сјај,
рече – у све ћу слушати је дане! –
Узми што давно намених ти. Знај:
радости све су за онога збрале
ко истини из руке поклон тај
спокојно прими: песничтва копрену
од магле и од сунца исплетену.

Па кад те с друштвом спарина прикива
у подне, само увис баци њу!
Одмах ће да вас свежи ђув облива,
свуд цвеће замирисаће по тлу,
и гроб ће сам кд лежај мек да бива,
пресећи ће се извор сваком злу,
животни вал ће сваки да се скроти,
синуће ноћ, плинуће дан у лепоти.

Ходите, пријатељи, кад у овом
животу терет притиска вас љут!
Кад пут вам новим буде благословом
цвећем и златним воћем обасут,
кренимо заједнички к дану новом!
Срећни живота прелазимо пут.
Па још и сузе кад за нама проли,
љубављу нашом потомак нек се толи.

[Из Римских елегија]

I

Камење, кажи ми штогод, говор'те, високе палате!
Улице, реците реч! Зашто си, геније, нем?
Све је препуно душе сред светих зидина твојих,
вечити Риме; тек преда мном ћути још све.
Ко ће ми шанути на ком прозору спазићу једном
премилу чији плам моју ће крепити крв?
Зар још не слутим куда ка њој и од ње ћу ићи
вазда и вазда, скуп трошећи времена дар?
Цркве још разгледам, здања, руине, стубове, као
смотрен човек што свој корисно проводи пут.
Али ће брзо то проћи, и један једини храм ће,
Аморов само храм ће примати верника свог.

Цео си свет, о Риме, ал' да си љубави лишен,
нити би свет био свет, нити би Рим био Рим.

V

Класично тле ме проже свет радошћу; за ме ту има
прошли и садашњи свет јачи и љупкији глас.
Овде послушах савет, прелиставам дела старине
вредно, и нову сласт сваки ми доноси дан.
Али ми ноћу Амор другачији посао даје;
упола учим ту, двоструку срећу пак знам.
А зар не учим када на облике премилих груди
гледам, кад руком ја клизим низ бокове њој?
Сад тек разумем мермер; па размишљам, поредим, мерим,
погледом пипам њу, пипањем гледа је длан.
Ако ми драга и узме по некол'ко дневних сати,
ноћних часова сласт заузврат она ми да.
Ту се не љуби стално, и разборито се прича;
кад је спопадне сан, лежим и мислим и бдим.
Често сам смишљао већ у њеноме наручју песме
и хексаметра такт мој је одбрајао прст
њој по леђима. Она, најљупкије уснула, дише,
груди до самога дна њен ми прожарује дах.
Амор пак подстиче лампу и дана се присећа кад је
тријумвирима он чинио услугу ту.

IX

Подјесен вије се пламен са огњишта сеоски присног,
запуцка, засја, за трен суне са прућа у вис!
Дражи је мени вечерас; јер пре но се нарамак овај
претвори цео у жар, струни у пепео млак,
доћи ће премила моја. Запламсаће пруће и грање,
и као блистави пир проћи ће згрејана ноћ.
У зору она ће хитро напустити љубавни лежај,

да би из пепела нов очас распирила плам.
Јер је ту мазу Амор обдарио више но друге
даром да разбуди страст тек што је пепео скри.

Тријумвири: овде три римска песника љубавне поезије: Катул, Тибул,
Проперције.

МОРСКА ТИШИНА

Вода ћути тешким миром,
непомично море све.
Брижно морнар у круг широм
огледало сјајно зре.
Ни да ветрић откуд пирне,
гробни, страшни покој свуд.
У даљине недозирне
нигде вала ниоткуд.

СРЕЋНА ВОЖЊА

Раскида се магла,
ведрина осваја,
и Еол дреши
плахе струне све.
Ветар вијори,
морнар живо ради.
Пожури! Ускори!
Талас се раздваја,
ближи се даљина;
ено копна, гле!

ТРАЈНОСТ У ПРОМЕНИ

Ах, кад би хтео тај благослов рани.
макар на један сат да се очува!
Али већ креће ветар разиграни
да цветни облак са грана раздува.
Да л' да сам срећан због крошње зелене
под чији хлад захвалан могох стати?
Кад у јесен пожути и кад свене,
брзо ће бура и то развејати.

Да ли те к себи вуче воће медно?
Брзо га бери, бери немилице!
Само што почне сазревати једно,
већ друго стане приметати клице.
Промени се са сваким плуском кише
долина мила по којој се крећеш,
ах, и у истој реци никад више,
по истом валу запливати нећеш.

Па и ти сам! Све што се чврсто сазда
и испречи пред тобом као стена,
све зидове и здања гледаш вазда
друкчијим оком у разна времена.
И нестале су оне усне вреле
што су од пољубаца оздрављале,
и ноге што су уз врлет се пеле
и с дивокозом смело надметале.

И она рука, хитра да окрепи
и непрестано добротинству рада,
сав онај рашчлањени облик лепи,
све је то сасвим другачије сада.
А све што место оног што је било
сада се твојим именом назива,
кд талас неки у тебе се лило,
и хита да се у елемент слива.

Нек се почетак с окончанњем споји,
нек се у једно сажме и проплете!
Сам себи лети пред очима својим
још брже него што предмети лете!
И само за непролазност захвали
коју ти милост Муза обећава:
за садржину што ти груди пали,
за облик што ти духом обитава.

НАЂЕНИ ЦВЕТ

Сам кроз шумовит
пролажах дб
а нисам смерао
да тражим што.

Али у сенци
угледах цвет
кд звезда блистав,
кд око леп.

Кад хтедох већ да га
отргнем с тла,
чух: „Немој ме брати
да увенем ја.“

И ја га ископах
с корењем свим,
па одох у своју
башту са њим.

Ту га пресадох
у скровит кут;
сад буја и сваки
процвета ми пут.

БОГ И БАЈАДЕРА

Индијска легенда

Махаде, господар света,
сиђе амо шести пут,
да кд човек сам обрета
усуд благ и усуд љут.
С нама он сад обитава
да искуси људско све.

Јер, да штеди ил' кажњава,
мора знати шта нас тре.

Кад разгледа лепо све зграде и људе,
привири на силне и осмотри худе,
он одлази подноћ из вароши те.

И кад опет тако крете,
већ на рубу града тог
једну лепу цуру сrete,
набељену, силни бог.
Ој, девојко, добро вече! –
Хвала! Чекај, сад ћу ја! –
Ко си? – Бајадера – рече –
љубав пружа кућа та.

И поче за игру у цитру да бије,
и љупко у кругу се њише и вије,
и саже се, пови, да венац му да.

Живо, мазна кô невеста,
довуче га у свој стан.
Лепи странче, свеће сместа
претвориће ноћ у дан.
Да ли сушта? Ако желиш,
лечићу те, дати мир.
Ил' би да се провеселиш,
те да светкујемо пир?

И тобожњу бољку му вида и пази,
а бог се све смеши, јер с радосћу спази
где људско сја срце кроз порока вир.

Па јој ропску службу тражи,
ал' кô да јој даје дар:
чиле намештене дражи,
природна се враћа чар.
Цвет процвета изненада
и полако носи род;
кад послушност душом влада,
љубав убрзава ход.
Ал', да је јаче и оштрије куша,
припреми зналац срдаца и душа
ужасне сласти ужаснији плод.

Образе јој он пољуби,
а њу љубав као мач
проже, па се сва изгуби,
бризну први пут у плач;
пред ноге се сручи њему,
ни за новац ни за сласт,
над рукама, вичним свему,
никакву сад нема власт.
И тако за лежај и мажења слатка
црн удобни вео обома сад сатка
час ноћни, тог лепога привида цваст.

Кад се у зору пробуди,
једва проснув клонуло,
она виде: њој уз груди
мртав лежи вољен гост.
Крикну, паде, чупа косе,
полеже по драгом свом;
ал' убрзо већ односе
крути леш у вечни дом.

И чује већ како се молитва чита,
па јури кô луда, кроз гомилу хита –
А ко си ти? Шта ћеш пред ломачом том?

Она се пред одром пружа
просеца јој вапај зрак:
Желим натраг свога мужа!
Тражим га кроз гробни мрак.
Зар у пепô да се спраше
овог тела сјај и моћ?
Мој, он само мој бејаше!
Ах, за једну слатку ноћ!

Ал' певају жреци: ми сваком смо пратња,
и староме, срећном што престаде патња,
и младом што није ни мислио поћ.

Почуј свештенички савет:
муж ти није човек тај,
бајадеру нити завет
везује, нит' обичај.
Тело само прати сена
у мртвачки тихи луг;
мужа прати само жена:
то је њезин славан дуг.

Затрубите, трубе, жалопојку сетну!
Кроз пламен ту младост уведите цветну,
о вишњи, у своје бескрајности круг!

Тако њеног срца муку
множи немилостан пој;
она раширених руку
у варница скочи рој.
Ал' у том се часу вину
млади бог кроз плам и дим,
а држећ га, у висину
драга узлебде са њим.
Веселе се вишњи кад грешни се кају;
па пружају, да их узнесу ка рају,
огњевиту руку заблуделим свим.

Махаге: једно од имена индијског бога Шиве.

ПРОЕМИОН

У име оног што сам себе створи,
од искони творачком снагом гори!
У име оног што даје веровање,
уздање, љубав, снагу, деловање;
оног што, тол'ким именима зват,
по бићу оста вазда непознат:

Ма допро слухом ил' видом безгранично,
све познато је, све је њему слично,
и за твог духа висок узлет пламен
доста је већ и слика, већ и знамен;
то привлачи, па даље вуче ведро,
куд кренеш, све је окићено штедро;
не мериш више време и не бројиш,
јер куд год крочиш, сред безмерја стојиш.

Проемион: Предговор (уводна песма за прву свеску Гетиевог часописа О природним наукама уопште, посебно о морфологији).

ПАРАБАЗА

Радосно пре много лета
трудио се дух мој млад
да истражи, одгонета
природни творачки рад.
И у свему се открива
вечно један исти крој;
мало, велико, све бива
једнако на начин свој.
Све се мења, одржава;
блиско и далеко тка;
ствара се, преображава, —
за дивљење ту сам ја.

Парабаза: обраћање хороваће џублиши.

ОРФИЧКЕ ИСКОНСКЕ РЕЧИ

ΔΑΙΜΩΝ, Демон

У онај час што живот удахну ти
поздрављало је Сунце све планете,
по закону по ком се тад упути
развијало се у човека дете.
Што мораш бити, нећеш избегнути,
то кажу већ пророчке књиге свете;
нит' време нит' иједна моћ разбија
утиснут облик што се жив развија.

ΤΥΧΗ, *Случај*

Ал' строгу међу обилази лако
мена што с нама и око нас ходи;
ти ниси сам, у друштву тебе свако
уобличава, у делању те води:
и живот који расипамо тако
час да, час узме, већ како се згоди.
У круг се тихо склапа живот мали,
светиљка чека да пламен је запали.

ΕΡΩΣ, *Љубав*

Неумитно се Ерос суноврати
са неба, куд се из хаоса вину,
уз груди, око чела лелуја ти
док пролећни се дани не расплину,
сад ко да бежи, сад се с бекства врати:
од бола ствара стрепњу и милину.
Многа се срца у општем расипају,
ал' племенита за једно само знају.

ΑΝΑΓΚΗ, *Принуда*

Опет су вољом звезда се обрели
услов и закон; сва воља изражава
тек хтење оног што морање вели,
и произвољност тиме се спутава;
прогони срце што најдраже жели,
принуди свака ћуд се покурава.
Привидно, дакле, слободни смо: након
свих лета чвршће окива нас закон.

ΕΛΠΙΣ, *Нага*

Али се мрска капија отвара
на међи тој, на зиду том од тучи,
ма трајао ко нека стена стара!
Једно нас лако биће заобручи,
из кише, магле и облачних пара
носи нас увис, летењу нас учи:
знате је, титра свуд по васиони –
ударац крила – и за нама еони!

[Из *Зайагно-источног дивана*]

БЛАЖЕНА ЧЕЖЊА

Да избегнеш подсмех људи,
ово само мудро збори:
слава живом које жуди
да у пламену сагори.

Док љубављу ноћ те толи
што те заче, кад сам заче,
осећај те чудан сколи
кад засија свећа јаче.

Не остајеш сужањ мрака
спутан у том засенчењу,
и нова те жеља јака
вуче к вишем оплођењу.

Несморен удаљеношћу
слећеш опчињен на плам
и у чежњи за светлошћу
згараш, лептире, и сам.

Мри и бивај! Док се твој
дух дотле не вине,
бићеш тмуран гост на тој
земљи пуној тмине.

* * *

Облика тисућ' може да те скрије,
ал', свељупка, ја одмах познам тебе;
нек чаробни те вео обавије,
свеприсутна, ја одмах познам тебе.

По чемпресовом младоме бујању,
свескладностасна, одмах познам тебе,
у чистом каналскоме таласању,
свеумиљавајућа, познам тебе.

Кад воден млаз се увис распрскава,
сверазиграна, срећно познам тебе;
док облик себе сам преобличава,
свемноголика, тамо познам тебе.

Кад цветним велом оспе се пољана,
свеозвездана, дивно познам тебе;
кад у сто руку бршљан се разграна,
о свеобгрлна, ја познајем тебе.

Кад над планином жар јутра заблиста,
ја, сверазгална, тад поздрављам тебе,
па кад небеса засведу се чиста,
свеширитељко срца, дишем тебе.

Што чулом тела и духа познајем,
свеучитељко, познајем кроз тебе;
и кад Алаху сто имена дајем,
са сваким звучи и име за тебе.

ПАРИЈА

ПАРИЈИНА МОЛИТВА

Господару, силни Брамо,
из семена твога све је,
све нас твоја правда греје!
Зар брамине створи само,
само раце, богаташе?
Ниси л' отац презренима,
и мајмунима, и свима
који су од врсте наше?

Племенитост нас не краси;
од лошега, најгорега
множимо се ми, од свега
што другима живот гаси.
Нек је то за људе тако,
нека презиру нас они,
ал' пажњу нам ти поклони,
јер судити можеш сваком.

Вапим да ме удостојиш
да сам и ја дете твоје;
биће сздај ти, кроз које
са собом ћеш да ме спојиш!
Богињу си уздигао
чак од бајадере пале;
зашто и за нас остале
не би такво чудо дао?

ЛЕГЕНДА

Полази по воду чиста
лепа жена узвишеног,
поштованого брамина,

строгoг праведника, који
порока је лишен свих.
Сваког дана с реке свете
дивно окрепљење носи –
али где је крчаг, ведро?
Њој потребно није то.
Благом срцу, смерној руци
усталасан вал се дивно
у кристалну куглу грудва;
њу доноси, ведрих груди,
чисте душе, мила хода,
у свој дом, пред мужа свог.

Овог јутра молећи се
стиже она на жал Ганга,
сагиба се к сјајној води –
кад наједном одрази се,
с највиших небеских страна
хитајући преко ње,
најљупкији стас младића
узвишеног, којег створи
праисконском лепом мисли
из вечитих груди бог.
Гледајућ га потресена,
у пометњи осећаше
најдубљи свој присан живот,
жели лик тај да посматра,
одбија га, он се враћа,
па се смућена сагиба
к води, руком уздрхтадом
да је захити; ал' вај!
не може је захватити!
Јер водени свети талас
кб да бежи, да се даљи, –
она испод себе види
грозан бездан, празан вир.

Клону рука, ход се мрси,
има ли ка дому стазе?

Да оклева? да утекне?
Шта да мисли, када нема
помоћи ни мисли ту? –
Тако изађе пред мужа;
његов поглед пресуда је,
узвишено мач дохвати,
одвуче је губилишту,
где злочинци лију крв.
Зар се могла опирати?
Зар се могла оправдати,
крива, не знајући што?

Замишљен, с крвавим мачем
он се врати тихом дому;
ту га његов сrete син:
„Чија крв је ово? Оче!“
Преступнице! – „Немогуће!
Јер на мачу се не коре
злочиначке капи крви;
теку кб из свеже ране.
Мајко, мајко! О, изађи!
Отац никад неправедан
није био; реци шта је
учинио ово сад!“ –
Ђути! Ђути! Крв је њена! –
„Чија крв?“ – О, ћути! Ђути! –
„Моје миле мајке крв!!!
Шта се деси? Шта сагреши?
Амо мач тај! Сад је мој!
Можеш жену да убијеш,
али моју мајку не!
Супруга у пламен креће
за једино привенчаним,
за једином драгом мајком
на мач креће верни син.“

Стој! О, стани! – Отац викну.
Још је лека, пођи, хитај!
Главу спој са телом опет:
за тобом ће поћи жива
кад додирнеш мачем њу.

Дотрчавши, он без даха
и запањен виде како
двеју жена ту унакрст
леже трупине и главе. –
Какав ужас! Какав избор!
Тад мајчину главу зграби,
не пољубивши је, бледу;
на првога трупла зјап је
хитро посади, па мачем
благослови свети чин.

Лик диновски тад ускрсну. –
С мајчиних се драгих уста,
непромењено божански
слатких, грозна оте реч:
Сине, сине! Каква наглост!
Твоје мајке леш је тамо,
а крај њега лежи глава
преступнице што је згоди
свемогуће правде суд!
Ти на њено тело мене
накалеми заувек:
мудра хтења, дивља чина
међу боговима бићу;
ево, лик младића с неба
плени мисао и вид, –
а кад урони у срце,
дивље страсти буди бес.

Заувек ће враћати се,
пењати се и тонуту,
тмушити се и зрачити,
јер је Брама хтео то.

Он нареди сјајном крилу,
јасном лицу, витком телу,
јединственој божјој слици
да ме куша и заведе;
завођење озго слази
кад је то божанска воља.
И тако ћу ја, браминка,
главом боравећ у небу,
осећати ко парија
како наниже ме вуче
ове земље силна моћ.

Сине, оцу твојем те шаљем!
Утеши га! – Немој да нас
у дивљини држи тужна
покора, чекање тупо
или гордо искупљење;
крените по свакој страни,
ходите кроз сва времена,
огласите и најмањем
да га горе слуша Брама!

Њему нико није мали –
ко год, тела узетога,
дивљег, разореног духа,
без помоћи и без спаса,
био брамин ил' парија,
к њему диже поглед свој,
осетиће, искусиће:
хиљаду очију тамо
сја се, хиљаду ушију
слуша спокојно, и ништа
није скривено од њих.

Кад се к његовојем винем
престолу, кад види мене,
коју грозно преобличи,

оплакиваће ме навек, —
нека ово крепи вас.
Ја ћу га опомињати
љубазно, а и у бесу
говорити њему све
што ми памет заповеди,
што ми буја у грудима.
А што мислим, што осећам, —
нек остане тајна то.

ПАРИЈИНА ЗАХВАЛНОСТ

Силни Брамо! Свемир ствара
рука твоја, дух твој славан!
Признајем те за владара,
јер пред тобом свак је раван.

Твојих хиљаду ушију
слушају и последњега;
нас, најниже измеђ' свију,
ти уздиже из ничега.

Гле: болом се преобрати
у богињу ова жена!
О, једини творче, ја ти
гледам лик у сва времена.

* * *

У костурници суморној разгледах
лобање што у низовима стоје;
мишљах на стара доба, сасвим бледа.
Нити се више мрзе нити боје;

те грубе кости, што на смрт се бише,
мирују кротко уз душмане своје.
Кључњаче изваљене! нико више
не пита за њих; сви удови орни
из животног се склопа ишчашеше.
Узалуд ту полегасте, уморни,
на светлост дана прогоне вас сноба,
не дајући вам покој благотворни;
и ником није драга љуска ова,
ма какву дивну чувала суштину.
Ал' ја, посвећен, читам света слова
и смисао, тајанствен за већину,
кад видех да та крута хрпа крије
неупоредно дивну творевину,
те усред мемле што одасвуд бије
пламен ме неки, слободног, запали,
кд да из смрти живот млазем лије.
Како ме тајна облика разгали!
Чува се траг што смисли га божанство!
Гледах на оно море чији вали
рађају вишег бића величанство.
Ја нисам вредан да те држим, тајна
сасудо која збориш пророчанство!
Да те из мемле, ризнице бескрајна,
узимам, и да, тебе узносећи,
и сам пут сунца окрећем се сјајна.
Шта можемо кроз живот више стећи
но да нам бого-природа открива
како све чврсто може кд дух тећи,
а дело духа чврста трајност бива!

ЈЕДНО И СВЕ

Да би се у безмеђу среле,
нестати све јединке желе, –
ту плине опирања власт;
не вреле жеље, дивља хтења,
захтеви, строга наређења,
већ: дати себе, то је сласт.

Прожми нас, душо света, ходи!
Тад самом светском духу води
највиши нашег бића лет.
Духови добри руком склоном
воде посвећенике оном
ко ствараше и ствара свет.

А наново да опет створи
све створено, да не окори, –
туди се вечни, живи дах.
Што још не беше, сад кô чиста
сунца и земље ће да блиста;
ал' не сме прекинути мах.

Творачки живо мора ткати,
свом облику нов облик дати,
привидно стати на трен тек.
У свему дише вечност: све се
у ништа мора да разнесе,
ако ли жели трајан век.

ТРИЛОГИЈА СТРАСТИ

ВЕРТЕРУ

Још једном ти на светлост дана
усуђујеш се, оплакана сени,
корачаш преко поља расцветана
не зазирућ да покажеш се мени.
Кô да на истој живесмо пољани
радујући се роси о уранку,
па смо, по дневном труду, обасјани
последњим зраком сунца на растанку;
ти пође први, ја остати могох, –
ал' отишавши не изгуби много.

Живот на изглед плине у милини:
прељубак дан, огромна ноћ се чини!
Ал' кад у овај посаде нас рај,
тек што нас сунца помилује сјај
збркано почне да се бори хтење
час с нама самим, час с нашим окружењем;
допуна ником по жељи да се да,
споља се тмуши кад изнутра сја,
што блиста ван нас то мутан поглед скрива,
па блиска срећа неуочена бива.

Сад верујемо да видимо њу!
Женски лик мио проже душу сву:
младић у срећи детињства се купа,
пролећем и сам кô пролеће ступа,
дави га усхит што га обузео,
обазире се, – његов свет је цео.
Нагон га снажно вуче пут даљине,
не држе га палате ни зидине;
кô птичје јато што шумске крошње тиче,
он лебди, кружи око драге, кличе,
тражи, док радо из етера слеће,
њен верни поглед што пустити га неће.

Ал' најпре рано опоменут, па касно,
осећа: мрежом уплео се страсно.
Виђење гали, растанак га боли,
поновни сусрет двапут више толи,
године целе трен искупи тај;
ал' Збогом чека да нам загорча крај.

Смешиш се, пријатељу, осећајно:
ужасна твоја смрт се прочу трајно;
твој тужни усуд код нас те прославио,
ти си нас срећи и јаду оставио.
И неизвесни лавиринт нас страсти
подврже потом опет својој власти;
патња за патњом тако нам пут привлачи,
растанак најзад – он умирање значи!
Дирљив је песник кад пева без престанка
не би ли избегао смрт растанка!
Упола кривом, док такав бол га пече,
нек бог му да да своју патњу рече.

Верџер: Гетеов роман *Пайтње младога Верџера* објављен је 1774. године. Поводом педесетогодишњице романа, 1824, припремано је јубиларно издање, а Гете замољен за предговор.

ЕЛЕГИЈА

*И кад занеми човек у свом болу,
мени Боџ даде да искажем што њим.*

Шта ли тај сусрет обећава мени,
тај нерасцвали цвет овога дана?
И пакао и рај су отворени;
душа се сва колеба узбуркана! –
Ал' сумње нема! На двери неба стиже
она, и у свој загрљај те диже.

И тако рај те прими, кд да беше
ти вредан вечно лепога живота;
све твоје жеље и наде замреше,
ово је душин циљ, ова лепота
неупоредива, пред којом сместа
чежњивих суза врело тећи преста.

Како ли хитрим крилом неизмерни
махаше дан, кд да тренутке тера!
Остаће овај пољубац вечерњи
кд печат обречења, трајна вера.
Сличног су лика нежно ишли чисти
часови, ал' ниједан сасвим исти.

Пољубац, сладак, последњи, пресеца
окрутно дивни сплет љубавних плима.
Праг нога избегава, крене, клеча,
кд пред огњеним мачем херувима.
Укочен поглед тмурну стазу мери
и осврће се, ал' запрте су двери.

Запре се срце сад у себе, кд да
никада није отворено било
и равно свима звездама са свода
блажене сјајне сате уз њу пило.
Зловоља, грижа, прекор, брига љута
тиште га сад док спарном стазом лута.

Зар не преоста свет? Зар свете сене
литице оне не крунишу више?
Зар жетва не зри? И њиве зелене
не рубе реку, поље не мирише?
Зар не крили сву земљу превеличје,
облика бескрај час, час безобличје?

Где како јасно изаткан и љупко
по небу лебди, кд анђеос сам,

напустивши облака строгих клупко,
њој сличан, витког лика светли прам!
Такву је усред срећне игре лаке
виде, милију од милине сваке.

Ал' лик њен тражи на тренутке само
од ваздушастог тог уобличења;
натраг у срце! Боље ћеш је тамо
гледати како креће се и мења:
у мноштво она једна се прелива,
хиљаду пута, и све лепша бива.

Онакав какав беше када стаде
пред вратнице, да срећи ме поведе,
кад пољубац последњи мени даде,
па тад још један на усне ми сведе:
лик драге, трептав, јасан неизмерно,
огњем у срце утисну се верно.

У срце што кô чврсти бедем стоји
и њом се брани и њу у себи брани,
због ње је срећно што ево још постоји
и себе слуша кад она се обзнани,
слободом већом сред међа тих се гали
и куца само да њој за све захвали.

Љубавни нагон, пре, у мени нестас;
жеља да будем вољен беше свела;
а сад се, с надом, воља јави сместа
за смерање, решења, хитра дела!
Ако ли љубав икога подари
духом, – на мени то се сад оствари;

захваљујући њој! – Тело и душа
стењаху стрепњом од мрске тежине:
свуд гледах грозне слике усред тмуша,
сав потиштен од душевне празнине;
сад нада свиће, – њу на прагу знану
угледах, благим сунцем обасјану.

С миром у Богу, што нас – веле речи
апостолове – више но ум толи,
поредим спокој љубавни, што лечи
срећом уз биће које душа воли;
мир срца ничем угрозити не да
најдубљу сврху: да њој се сасвим преда.

У нашој чистој души тежња бије
да се са вишим, чистијим, незнатим
захвално, радо и потпуно слије
и стопи тајну с вечно неназватим;
то зовемо: побожност! – Ја се појим
таквим блаженством када пред њом стојим.

Њен поглед, као јарког сунца зубља,
и њезин дах, благ попут развигора,
чине да чврста скрама самољубља
топи се кô ледена зимска кора;
сопствена воља, корист, – све то мине,
све она својим доласком расплине.

И као да ми каже: „Сваког сата
нама се живот прељубазно даје.
Прошлост је нама скоро непозната,
непрозирна будућност наша сва је.
Па и кад вече плаши ме, још гледа
сву моју радост сунце када седа.

Не оклевај! Кô и ја, погледај се
смотрено-ведро с тренутком у очи!
Кад твориш, славиш или волиш, дај се
наклоно њему, хитро к њему крочи.
Нек све је где си, као дете предан,
и тако бићеш све, и непобедан.“

Ја мишљах: теби зборити је лако,
Бог теби даде тренућа милине,

па се крај тебе, миле, у трен свако
осећа као миљеник судбине;
ал' миг да идем плаши ме – шта мени
тад вреди умни збор тај узвишени!

Сад сам далеко! Тренутак овај худи
још нешто чека; шта? Не умем рећи;
лепо и добро пружа, ал' ми груди
то тишти, свега морам се одрећи.
Неукротљивом чежњом свуд се вијем
и не знам ништа до да сузе лијем.

Нек навиру! нек непрестано теку!
Стишати неће жар што мноме гори!
Груди ми буче, кидају се, пеку,
ту смрт се са животом љуто бори.
Јест, има трава за бол што тело коље;
ал' нема дух одлучности ни воље,

ни представе: шта без ње сад да чини.
Хиљаду пута њезин лик дозивам:
сад плашно приђе, сад чили у даљини,
час нејасан, час светлошћу обливан;
то ближење и даљење, та плима
и осека – где утехе ту има?

Оставите ме, сапутници верни,
овде крај стене, мочваре и вреса;
крените! Свет вас чека неизмерни,
пространа земља, висока небеса;
изучавајте природу, бескрајне
гледајте њене и муцајте тајне.

Изгубих себе сам, изгубих свемир,
драг више нисам боговима ја;
Пандору су ми за кушњу и немир
дали: сва добра, и још већа зла,

приведоше ме на усне пуне дара,
раздвајају ме, и бол ме разара.

Мојто: из Гетеове драме *Торквалдо Тасо*; у драми стихови у преводу
гласе: *И кад занемеш човек у свом болу, мени Бој даде да кажем како ња-*
ћим.

ПОМИРЕЊЕ

Страст рађа патњу! – Где утехе има,
суморно срце, за изгубљену срећу?
Куд они сати минуше попут дима?
Залуд лепоту знало си највећу!
Мрси се сваки наум духа тмула;
како свет дивни ишчезава из чула!

Музика тад се кô анђео вину
да милионе звукова проткива,
што сасвим прожму људског бића тмину
па га лепота вечита облива:
душа у вишој чежњи сад корача
божанском стазом звукова и плача.

Примети онда срце олакшано:
још живи, куца, још га то весели;
за све што беше богато му дано
кô уздарје принети себе жели.
Двоструком срећом нек вечно ме прожима
звукова талас и љубави плима!

ЖЕНИК

У поноћ, спавах, ал' љубав држала је
пренуто срце, као дан да зрачи;
дан свану, али мишљах да ноћ траје –
што год ми дао, шта то за мене значи?

Ње није било! Ја све искушење
и напор ради ње сам издржао
за врелих сати; какво освежење
увече! Добри живот плод је дао.

Западе сунце, подруку поздрављасмо
последњи поглед тај, пун благослова.
И рече око, у око мотрећ јасно:
с Истока, веруј, јавиће се снџва.

У поноћ, звездан сјај кроз сан ми сија,
до њеног прага он ме допратио.
О, нека једном ту починем и ја!
Добар је живот, добар, ма шта био.

* * *

Сутон се с висина спушта,
даљи се близина сва;
ал' већ небом – милост сушта –
вечерњача звезда сја!
Све у нејасност лелуја,
мили увис магле трак;
у језеру мирном буја
продубљен црним мрак.

Слутим, месец сад израња
на источног неба жал;
вите врбе косом грања
враголасто тичу вал.
Сјај чаробан Луна точи
на трептавих сенки вир,
и свежина се кроз очи
слива к срцу, носећ мир.

ПУНОМЕ МЕСЕЦУ О РОЂАЈУ

Дорнбург, 25. августа 1828.

Зар да оставиш ме сместа?
Беше тако близу ти!
Ево, сада сасвим неста,
црни облак тебе скри.

Али јада мог те сила
привлачи: сад руб твој сја!
Мада је далеко мила,
јемчиш да сам вољен ја.

Увис! На све блиставије
стазе! Развиј сјај и моћ!
Бол у срцу брже бије,
али блажена је ноћ.

* * *

Дорнбург, септембра 1828.

Зором, када магле вео
башту, дђ и брег раскрива,
и мелем се за бол врео
у шарене чашке слива;

кад се, облаке носећи,
етер с јасним даном спори,
а источњак, њих гонећи,
сунцу плаву стазу твори,

па му се, из чистих груди,
захвалан твој дух обрати,
сунце што крајичком руди
сав ће видик да позлати.

ФРИДРИХ ШИЛЕР

ДИТИРАМБИ

Никада, верујте ми, не јављају се богови,
никада сами.

Тек што ми весели Бахус овде приста,
јави се и Амор, дечак насмејани,
и пресјајан Фебус већ уз њега блиста.

Небесници стижу и истога часа
бозима се пуни дворана земаљска.

Реците како да угостим ја, земаљски син,
хор небесника?

Да л' ћете ми у животу даровати бесмртно време?
Бози! Шта чекате од једног смртника?
Увис до вашег Олимпа дигните ме!

Јупитеров стан! Тек радост живи у њему!
О дајте ми чашу нектаром напуњену!

Дајте ми чашу! Наспите песнику,
сипај! Нек прска!

На очи му пренеси небеске росе власт,
да више не гледа Стикс мрачни и мрски,
да му се опет причини да је један од нас.

Небески се извор дроби, шуми и слива,
смирују се груди и око светло бива.

ПОЛИКРАТОВ ПРСТЕН

Он с врха куле очи крепи
док покорени Самос лепи
гледа, и задовољством сја.
„Све то пред мојом силом клече“,
мисирском владоцу рече,
„признај ми да сам срећан ја!“

„Милост богова на те да пада!
Под скиптром твојим леже сада
сви што ти беху равни пре.
Али још један, да се свети,
остаде; док он бди и прети,
не велим да си срећан, не.“

Још краљ то све не изговори,
а пред њима се гласник створи
од Милета: „Нек ловор-сплет
сад власи твоје као дика
овенча, а са жртвеника
небу нек дим се вине свет.“

Душманин твој од копља паде;
твој војвода Полидор даде
мени да вест донесем ту.“ –
Из зобнице, на њину страву,
окрвављену, знану главу
извуче, па им пружи њу.

Устукну краљ, сав прожет језом:
„Ту срећу гледај са опрезом“,
брижна ће ока он на то.
„Знај да у мора вере нема;
ко зна шта твојој флоти спрема
подмукла бура, време зло.“

И не дорече краљ до краја,
а прекиде га силна граја
с мора, и громки одјек њен.
Носећи грдно благо туђе,
у завичајну луку уђе
катарки шума у тај трен.

Краљевски гост се пренерази:
„Данас те срећа просто мази,
али се њених ћуди бој.
Оружју вичне критске чете
морем ка овом жалу лете
да рат у крај унесу твој.“

Још краљ то рекав не предахну,
а с леђа тисућ руку махну
и клицања се просу глас:
„Победа! Крај је рату! Ура!
Растури критске лађе бура
и беда мимоиђе нас!“

Гост краљев с језом слуша: „Збиља,
штедра те срећа благосиља,
ал' стрепим, крај ће бити лош.
Леди ме завист вишњих сила:
смртнима дата није била
непомућена срећа још.“

И мени небо беше склоно:
помагало је вазда оно
сваком владарском чину мом. –
Ал' сина, наду понајвећу,
узе ми бог, те своју срећу
откупих љутом жртвом том.

Па нећеш ли да јад те сколи,
свевишњој сили ти се моли

да ти и бол уз срећу да.
Жалосно свршио је свако
коме је божја рука тако
давала штедро блага сва.

Не чује л' небо молбе твоје,
несрећу сам призиви – то је
савет што желим да ти дам.
Што ти је измеђ' блага свега
милије срцу од ма чега,
баци у морски амбис сам.“

Претрну тиран: „Дражи ми је
тај прстен мимо свег што крије
острво ово; зато ја
суђајама ћу њега дати,
да опросте ми срећу“ – па ти
прстен пут морског врже дна.

А када сутра пуче зора,
весео један рибар с мора
пред тиранина дође: „Ту
прекрасну рибу што ту лежи
не видех досад ја у мрежи;
на дар ти, ево, носим њу.“

Однеше рибу да се пори.
Ал' кувар очас ту се створи:
„Чуј, господару, чујте сви!
Твој прстен – о, да срећне коби! –
тој риби нађох у утроби!
О, бескрајно си срећан ти!“

Гост с језом окрете се тада:
„Пријатељ ниси мој од сада,
не крочих више у твој дом.
Скуп богова твој живот иште;

бежим, да и мој не униште.“
Па одједри ка дому свом.

ПЕВАЧЕВ ОПРОШТАЈ

Ћути сад муза; са стидом на свом
девичанскоме лицу, она стоји
пред тобом, да суд саслуша над њом,
суд који цени, ал' га се не боји.
Добром би да се свиди, само том
ко истину од лажног сјаја двоји.
Ком за лепоту бије срце врело,
тај само сме да њој овенча чело.

Песме ми биће само дотле ту
док буде једне душе да их среће;
да маштањима слатким сплићу њу,
узвишеног јој чувства беру цвеће.
С временом оне роде се и мру
и до потомства долебдети неће.
У магновењу настану, забрује,
па с брзим колом часова отхује.

Пролеће дође! Гле загреја млак
ветар, па живот свуд младићки бије.
Све проже мирис омаман и јак;
а с неба песма весело се лије.
Старо и младо благосиља зрак
и сваким својим чулом радост пије.
С пролећем све то мину! Сазре цвеће,
што на свет дође, мирно гробу креће.

ТУЖБАЛИЦА

Мора и лепо да умре! Што људе и богове свлада,
стигијском Зевсу то не дира тучану груд.
Владаоца је сенки тек једном омекшала љубав,
те он, на прагу још, опозва строго свој дар.
Ни Афродита лепом не утоли рану дечаку
што му у танани струк нанео велар је љут.
Не спасе бесмртна мајка хероја кад је пред скејском
капијом нашавши смрт своју остварио коб.
Али се диже из мора с Нерејевим кћерима свима,
кука и цвили у глас сина величајућ свог.
Погледај! Богови плачу, све богиње са њима плачу
што савршенство мре, прелепост налази смрт.
Али је дивно и бити жалопојка с предрагих уста,
јер што је просто, то потања немо у Хад.

ФРИДРИХ ХЕЛДЕРЛИН

ХИПЕРИОНОВА ПЕСМА СУДБИНЕ

Ви ходите горе у светлу,
по меким тлима, блажени генији!
Лакори сјајни божански
дотичу вас лако
као прсти уметнице
свете струне.

Безусудно, као уснуло
одојче, дишу небесници;
чедно чуван
у смерном пулољку
цвета вечно
њихов дух,
и блажене очи
мотре у тихој
вечној јасности.

Но нама је дано
да смо без одморишта,
заносе се и руше
патници људи
слепо од једног
часа до другог
ко вода с једне
на другу бацана стену
годинама у неизвесно доле.

Хиперион: Хелдерлинов роман *Хиперион или Њустинџак у Грчкој* објављен је 1797/1799; песма се налази у другој свесци.

ПАРКАМА

Тек једно лето дајте ми, свевишње!
И јесен дајте мени за зрели пој,
те вољније да, утољено
преслатком игром, тад срце замре!

До свог не дошав права божанског ту,
ни доле неће душа пронаћи мир;
ал' пође ли ми кад за руком
светиња, песма, из самог срца, —

тишино Хада, добро ми дошла тад!
И ако мојих утрне струна звук,
ја задовољан бићу; једном
живех кб богови: то је доста.

ВЕЧЕРЊА ФАНТАЗИЈА

У хладу седи орач пред колибом;
са огњишта му вије се, скромном, дим.
У госте зове намерника
вечерње звоно у мирном селу.

У луку сад се враћа и лађар, већ
с далеких градских тржница бодар се
шум губи; друштву пријатеља
обед под сеницом тихом блиста.

А куд ћу ја? Од рада и наднице
сви смртни живе; радосно ходе сви
кроз труд и почин; зашто само
мени у грудима жалац не спи?

На небу цвета пролеће, ружа тма
отворило се, миран се златни свет

сав чини; тамо носите ме,
пурпурни облаци! и нек горе

ишчиле бол и љубав у сјај и зрак! —
Ал', кб да луда молба је расплаши,
чар бежи; пада мрак и сџм сам
испод небеса, кб вазда што сам. —

Сну благи, дођи! Срце би превише
да има; ал' сагорећеш, младости,
ти немирна и снена, најзад!
Мирна и ведра тад биће старост.

ХАЈДЕЛБЕРГ

Дуго волим те већ, хтео бих да ти дам
име мајке и пој невешти поклоним,
граде домаћи, лепши
од свих што сам их видео.

Као шумски што птић прелеће гдре врх,
мост надсвођује ток реке што доле сја,
лако, снажно, и бруји
сав од кола и корака.

Кб божански ме дар нека чаролија
насред моста, док ту иђах, прикивала,
па ми амо сред брдџа
очи пленила дивна даљ,

и к равници док млад Некар је текао,
гужноведро, кб кад срце се, прелепо
себи самом, да сконча
волећ, баца у доба вир.

Хитром, на дар му ти врела и свежи хлад
даде, обале све за њим су гледале,
и на таласу сваком
љупки трепташе њихов лик.

А надносио се тешко, кô цин, над дô
замак, многу што коб искуси, све до дна,
непогодама рушен;
али вечно је Сунце сјај

млади лило на тај дивовски стари лик,
док се около свуд живље зеленео
бршљан, докле над замком
милих шума се чуо хук.

Жбун је цвао уз жбун, све до долине, где
уз сам шири се брег, или уз реке руб,
усред мирисних башта
твојих улица ведрих сплет.

Мост: један од симбола Хајделберга. – *Замак /... непогодама рушен:*
године 1689. замак су разрушили Французи. Обновљен замак оштећен
је 1764. ударом грома.

ПОЛОВИНА ЖИВОТА

Са жутим крушкама надвешена
и пуна дивљих ружа
над језером крајина,
ви љупки лабудови,
и пољупцима пијани
ви гњурасте главу
у светотрезну воду.

Авај, где да нађем, када
зима буде, цветове, а где
Сунца сјај
и сенке земаљске?
Зидови стоје
без речи и хладно, у ветру
звекет ветроказа.

КАО КАДА НА ПРАЗНИК...

Као када на празник да поље види
излази ратар, изјутра, после вреле
ноћи из које муње освежавајуће
падаху стално, а даљином још тутњи гром,
међу обале своје опет улази река,
свежином тле се зелени
а од небесне кише радоснице
чокот прокапљује и блистају
на мирном сунцу дрвета гаја:

Тако у наклоном поднебљу стоје
они које не учитељ само, које чудесно
свеприсутна, загрљајем лаким изображава
моћна, божански лепа Природа.
Па кад у неко доба године кô да спава
на небу она, или међу биљкама ил' народима,
и лица песника тада су у тузи;
чини се да су сами, ал' увек слуте.
Јер слутећи мирује и она.

Али сад свиће! Чеках и видех да стиже,
а то што видех, светиња, нек ми је реч,
јер она, она сама, старија од времена,
и над боговима запада и истока што је,

она, Природа, сад се звекетом оружја буди,
и са етерског виси до у бездан доле
по закону чврстом, кб некад, из хаоса светог рођено,
надахнуће свестваралачко
осећа себе снџва.

И као што ватра сја у оку човека, када
велико нешто заснује, тако
снџва је знаменима, делима света сада
ватра ужежена у душама песника,
и што се догоди пре, но осети се једва,
тек сад је објављено,
а они што нам уз осмех обрађиваху поља
у лику слуге, сада су препознати
кб свеживотне снаге богова.

Питаш ли ко су? Песмом веје њихов дух
када из сунца дана и топле земље она
израста, и олуја ваздушних, и других
које сазрелије у дубинама времена
и смислом пуније и разазнатљивије нам
ходе између неба и земље и сред народа.
То су мисли заједничког духа
што мирно се у души песника доврше,

да она згођена нагло, бесконачном
давно већ знана, од сећања уздрхти,
и песма, плод у љубави зачет,
светим зраком ужежен, богова и људи дело,
посрећи се, обоје да посведочи.
Тако удари, песници кажу, муња у кућу
Семеле када видљивог зажелела бога,
те она богом згођена породи
плод олује, светог Баха.

И зато сада небеску ватру пију
без опасности синови земље.

Но нама је дано, о песници, открите главе
под олујама божјим да стојимо,
и муњу Очеви саму, сопственом руком
хватамо, и народу пружамо
песмом заогрнут небески дар.
Јер само нека чиста смо срца
као деца, и невине нек су нам руке,

и чиста Очева муња неће да опрљи,
а срце, дубоко потресено, сапатничко
патњама јачег, у олујама божјим што се руше
с висина кад Он се ближи, остаје чврсто.
Али јао мени! ако од — — —
Јао мени! — — —
И одмах да кажем — — —
Приближих се да небеснике гледам,
они сами бацише ме дубоко међу живе,
лажног свештеника, у тмину, да поучљивима
песму опомене певам.
Тамо — — —

Делима светиа: Француска револуција и коалициони ратови. *Песници кажу:* мит о Семели налази се код Хомера, Хеснода, Пиндара, Еврипида и Овидија. Хелдерлин га је преузео од Еврипида. - *Семела:* кћи тебанског краља Кадма, којој се њен љубавник Зевс, на њену молбу, појавио у свом правом божанском облику. Своју жељу платила је главом, спржиле су је његове муње. Њено нерођено дете преузео је Зевс и одгајио га на свом бедру. Тако је рођен Дионис.

ХЛЕБ И ВИНО

Хајнзеу

1

Уокруг почива град. Стишава се осветљена улица
и зубљама украшена шумно прохује кола.
Радости дневних сити на починак иду људи,
а разборита глава одмерава добит и штету
задовољно код куће; без грожђа стоји и цвећа
и творевина руку, почива радени трг.
Ал' звуче струне негде далеко у вртовима; можда
неко заљубљен свира тамо ил' усамљеник
на далеке се пријатеље сећа, и младости; а чесме
у сталном свежем току жуборе уз мирисну леју.
Мирно одјекне звона звук сумрачним ваздухом,
а ноћобдија прати часове, узвикне број.
Ево и поветарца, покреће вршике гаја,
гле, и земље наше лик сеновити, месец
потажно стиже сад; сањарска стиже ноћ,
пуна звезда и због нас не много брижна, блиста
задивљујућа тамо, туђинка међу људима,
тужна и красна горе над брдским висовима.

2

Чудесна милост је ноћи преузвишене, и нико
не зна како ни шта ће збити се њеном вољом.
Премда покреће свет и душу људску у нади,
ни мудрац не разуме шта она спрема, јер то је
воља свевишњег Бога, који те јако воли,
и зато више од ње ти волиш сунчани дан.
Али и бистро око воли каткада сенку
и забавља се да пре потребе окуша сан,
ил' се и постојан човек загледа радо у ноћ,
да, њој и доликује посвета венца и песме,

172

јер заблуделим она посвећена је, и мртвим,
а сама постоји, вечна, у најслободнијем духу.
Но мора нам за узврат, да би нам у тренутку
оклевања у тами ослонац некакав био
заборав да удели и свето пијанство,
удели реч што струји и заљубљеним је слична,
бесана, и пунији пехар и смелији живот,
свето сећање к томе, будни да останемо ноћу.

3

И залуд сакривамо срце у грудима, залуд
задржавамо још срчаност, ми учитељи и ђаци,
јер ко би да је спречи, ко да нам забрани радост?
И божанска ватра дању и ноћу нас гони
да кренемо. Па хајде! У отворен да гледамо простор,
тражимо сопствено место, ма како далеко било.
Једно је поуздано: с поднева да је, или
до у поноћ се креће, увек постоји мера
заједничка свима; ал' сваком је додељено и своје,
па свако од нас иде и стиже тамо где може.
Зато нек ликујућа лудост се ругању руга
када у светој ноћи спопадне нагло певаче.
Зато дођи на Истмос! Тамо где пучина шуми
под Парнасом, и блиста снег на стенама делфским,
тамо у земљу Олимпа, висова Китерона,
тамо под борове, под гроздове, одакле
Теба одоздо и Исменос шуми у Кадмовој земљи,
одатле стиже и тамо указује бог у доласку.

4

Блажена Грчка! Ти доме небесника свију!
Истина је, дакле, што некад у младости чусмо?
Свечана дворана! Под је море! А столови брда,
заиста само за једну прадавно саздани сврху!
Али престоља, где су? Где храмови, а где сасуди,

173

где нектара пуне песме бозима на весеље?
Где то, где сада сјаје изреке далекометне?
Делфи дремају, а где тутњи велики усуд?
Где је, брзи? Где пробија, пун свеприсутне среће;
грмећи из ведрина, пада на очи саме?
Оче Етеру! Летео је узвик од уста до уста
хиљадоструко; нико сам не подносаше живот;
радује такво добро кад раздељено је, а бива
славље, у размени са странцем; сном расте речи моћ:
Оче! Ведри! И јечи, и где допре праствари знамен,
од предака наслеђен, он погађа и ствара.
Јер тако улазе небесници, тако потресајући до дна
из сенки међу људе силази њихов дан.

5

Најпре не осећамо кад стижу, у сусрет њима
хитају деца; пресјајна, заслепљујућа стиже срећа,
па их се клони човек; полубог једва би знао
по имену све њих што с даровима му прилазе.
Ал' храброст велику дају, и срце пуне њему
радости њине, и једва да зна да употреби благо,
па дела, расипа, и скоро му несвето постане свето,
што благословом руке такне будаласто и благо.
Колико могу, трпе то небесници; али тад у збиљи
долазе они сами, и навикавају се људи срећи
и светлу дана, и да гледају објављене,
лица оних које давно већ назваше Једним и Свим,
што испунише до дна груд занемелу слободном
довољношћу, и први и једини све тежње усрећише;
такав је човек; кад ту је благо, и дарове му
припрема неки бог, не види он то и не зна.
Најпре да подноси мора; ал' сад најдраже именује,
сад, зато сад морају речи настати као цвеће.

6

Сад у свој збиљи хоће да блажене богове слави,
стварно и истински мора све да им објави хвалу.

174

Не сме да гледа светлост шта вишњим није по вољи,
пред Етером не доликује дангубан покушај.
Зато, да достојно стану у присутности небесника
усправљају се народи у сјајним редовима
на такмичење, и граде храмове лепе и градове
чврсте и племените, над обалама се дижу –
но где су они? Где знани цветају венци славља?
Теба вене, и Атина; зар не звечи оружје више
у Олимпији, и златна не тутње у трци кола,
и зар не ките више прамце коринтских лађа?
Зашто ћуте и она, света стара позоришта?
Зашто се не радује посвећени плес?
Зашто кд пре бог неки људско не бележи чело
утискујући, кд некад, оном ког згоди свој знак?
Или је и сам дошао и људски узео лик
да доврши и закључи утехом небеско славље.

7

Но пријатељу! Стижемо прекасно. Живе додуше
богови још, ал' горе над главом, у другом свету.
Бескрајно делују тамо, а као да мало маре
живимо ли; толико штеде нас небесници.
Јер не може увек слаби да садржи их сасуд,
понекад само поднесе обиље божје човек.
Сан о њима је потом живот. Али блудња
помаже, као дремеж, и снажи нас невоља и ноћ
док јунака доста у бронзаној не порасте колевци,
и срца, кд пре снагом небесницима сличних.
С грмљавином тад ће доћи. Међутим, често ми се
чини боље да спавам но тако без другова да сам,
тако да ишчекујем, а шта да чиним и кажем
не знам, и чему песници у оскудно време?
Но они су кажеш, као свештеници бога вина
што од земље до земље ходише у светој ноћи.

175

Наиме, кад пре неког времена, за нас давно,
 узнесоше се горе сви који усрећише живот,
 када одврати отац од људи своје лице,
 и с правом жаловање кад започе на земљи,
 кад мирни геније један на крају се јави, с небеском
 утехом, објави дана свршетак и нестаете,
 у знак да он ту беше једном и да ће доћи
 опет, остави хор небески дарове неке,
 да људски, као некад, радујемо се њима,
 јер је за радост с духом превелико постало веће
 међу људима, и још, још недостају јаки
 за највишу радост, но тихо живи још понека хвала.
 Хлеб је земље плод, ал' светлошћу благословен,
 а од громовног бога исходи радост вина.
 Зато се уз њих сећамо небесника, што некад
 беху ту и у право време ће да се врате,
 зато озбиљном песмом славе бога вина певачи
 и не звучи кб пусти изум похвала древног.

Јесте! С правом кажу да дан он с ноћу мири,
 звезде небеске вечно води сад доле, сад горе,
 радостан вазда, кб грана увек зеленог бора,
 а воли је, и венац од бршљана што га изабра,
 јер он траје и траг одбеглих богова самих
 обезбоженим носи доле у њихову таму.
 Оно што прорече песма древних о деци бога
 гле, ми смо, ми смо то! Хесперије то је плод!
 Чудесно се и тачно у људима испуни,
 нек верује то ко искуси! Но дешава се много,
 све без дејства, јер смо без срца, сенке, све док
 отац нам Етер, препознат, не припадне сваком и свима.
 Ал' дотле слази као зубљоноша Свевишњег

син, онај из Сирије, доле међу сенке.
 Блажени мудраци виде; осмех из заробљене
 засја им душе, за светлост раскрављују се очи,
 блаже спава и сања у наручју земље Титан,
 чак и завидни, чак и Кербер пије и спава.

Хајнзе: Вилхелм Хајнзе (1749-1803), Хелдерлинов пријатељ, један од значајних аутора покрета „Sturm und Drang“. – *Мирни геније:* Исус Христос. – *Хесперија:* Запад, Западна Земља. – *У наручју земље Титан:* у Пиндаровој првој *Пийијској оди*, коју је Хелдерлин превео, описује се како стоглави Тифон лежи испружен под земљом од Везува до Етне. Он изазива вулкане и земљотресе.

ПАТМОС

Ландгрофу од Хомбурга

Близ је
 и тешко докучив Бог.
 Али где је опасност,
 расте и спасоносно.
 У тминама бораве
 орлови и неустрашиво ходе
 синови Алпа преко понора
 лако грађеним мостовима.
 Зато, јер згомилани су уокруг
 врхунци времена,
 а највољенији близу бораве, и малакшу
 на најраздвојенијим брдима,
 дај нам тад, недужна водо,
 о крила нам дај, у највернијем смислу
 да пређемо преко и вратимо се.

Тако зборих, када одведе ме
 брже но што сам слутити могао
 и далеко, где никада

мишљу не стигох, геније неки
из моје куће. Светлуцаху
у сумраку, када пођох,
сеновита шума
и чежњиви потоци
завичаја; не познавах више земље;
али ускоро, у свежем сјају
тајанствено
у златној пари расцвета се
брзо узрасла,
с корацима сунца,
с хиљадама врхунаца миомирисна

преда мном Азија, и заблештен исках
погледом нешто знано, јер невичан
бејаш тим широким стазама, где доле
низ Тмол путује
златом искићен Пактол
и Таурус стоји и Мезогина,
и цвећа препун врт
мирна је ватра; али у светлу
цвета високо сребрни снег;
и сведок бесмртног живота
прастари бршљан расте
на недоступним литицама; и кедрови и ловор,
стубови живи носе
свечане
богосаздане дворце.

Нек и шуморе око капије Азије
у одласку на разне стране
по неизвесној равни мора
многи друмови без сенке,
ипак острва познаје бродар.
И јер сам чуо
да од оближњих једно
јесте Патмос,

прохтело ми се силно
тамо да свратим и тамо
тамној се приближим пећини.
Јер друкчије но Кипар
многоизворни, или
друго острво неко
пребива дивотно Патмос,

ал' гостољубив је
у сиромашнијем
дому своје ипак,
и кад из бродолома ил' тужећи
за завичајем или
за преминулим другом
приближи му се неки
странац, он радо почује, и деца му,
гласови топле дубраве
и звуци где оспе се песак
и напукне тле у пољу
слушају га, и с љубављу се враћа
одјек тужаљци човековој. Тако некад
неговаше острво боговољеног оног
видовитог, који у блаженој младости

пошао беше
са сином Свевишњег, нераздвојан, јер
вољаше Олујоносац једноставност
тога младића, а пажљиви је човек
јасно сагледао лице Бога,
када су, при тајни чокота,
заједно седели у часу гозбе,
и у величини душе, спокојно слутећи, смрт
изговори Господ, и љубав потоњу, јер никада доста
не могоше тада о доброту да се
наговори, и да разведри, када
видео би је, срцбу света.
Јер све је добро. Затим умре. Много би

о томе могло да се каже. А напослетку још најрадоснијег, победна погледа, видеше га пријатељи,

али туговаху, када већ
вече би, удивљени,
јер одлуку су велику у души носили
ти мужеви, али под сунцем вољаху
живот и не хтедоше да испусте
лице Господа
и завичаја. То утиснуто им беше,
као ватра у гвожђе, а до бока им је
ходила сенка вољеног.
Зато им он је послао
духа, и задрхта ваистину
кућа и олује божје ваљаху се
тутњећи даљем
изнад глава у слутњи док су, у мислима тешким,
сакупљени били јунаци смрти,

кад им се, на растанку,
још једном указао.
Јер сада се угаси сунчев дан
краљевски, и преломи
скиптар правозрачни
у божанској патњи, својом вољом,
јер све треба опет да врати се
у право време. Не би добро било
доцније да беше, и прекинуто нагло, неверно,
дело људско, и радост беше
убудуће
боравити у ноћи што воли нас, и чувати
у безазленим очима нетремице
поноре мудрости. А зелене се
и под брдима дубоко живе слике,

но страшно је како ту и тамо Бог
бескрајно растура оно што живо је.
Јер већ и оставити
лица драгих пријатеља

и далеко преко брегова ићи
усамљен, где двоструку
објављен, једним говораше гласом
небески дух; а то не би проречено, него
за увојке их шчепа, присутно,
кад изненада се
у одласку журном обазре на њих
Бог, а они заклетвом,
да би застао, именоваше зло
да везано је одсад као ужади златном
и пружише једни другима руке –

али кад умре затим
онај за ког највише
приањаше лепота, тако да му у лику
стајаше чудо и небесници на њега
указиваху, и када, вечна себи загонетка,
не могу да се међусобно схвате
они који су живели заједно
у сећању, а не бива ношен само
песак или врба, и захваћен храм,
но и част полубога
и ближњих му прохуји,
и чак и Свевишњи
одвраћа своје лице
јер нигде ништа више
бесмртно на небу или на зеленој земљи
нема да се види, шта је то?

То је замах сејача, кад захвата
лопатом пшеницу
и у поље је баца, узвитла изнад гумна.
До ногу му пада љуска, али
до краја стиже зрно,
и није зло ако од тога нешто
пропадне, и говорења
утихне живи звук,
јер и божанско дело нашем личи,

неће Свевишњи истодобно све.
Додуше, има гвожђа у дубини
и усијаних смола у Етни;
тако бих и ја имао блага
лик да обликујем, и да видим
Христа, сличног ономе какав беше.

но кад би неко подстакнуо себе
и тужном беседом, успут, беспомоћног
мене спопао, да задивим се и да усхте
лик божји да опонаша слуга –
у срџби видљиве угледао сам једном
господаре неба, не да бих био нешто, него
да учим. Благодоклони су, но најмрже им је,
док су на власти, лажно; и тада
људско више међу људима не важи.
Јер не владају они, ал' зато влада
бесмртни усуд, а њихово се дело
покреће само и журно иде свршетку.
Јер кад још више се успне небеска
поворка тријумфална, именоване јаки
сунцу сличног ликујућег сина Свевишњега

као уговорен знак, и ту је палица
песме, надоле показује,
јер ништа није обично. Она буди
мртве које не зароби још
сировост. Али многе
плашљиве очи чекају
да виде светлост. Не желе оне
под оштрим зраком да цветају,
премда им златна узда храброст задржава.
Али кад света снага,
у заборау света
кб иза набрекних веђа,
спокојним сјајем пада из светих списа, могу
због милости те у радости вежбати се
при мирном погледу.

И ако ме небесници сада,
као што верујем, воле,
колико ли ће тек тебе;
јер једно ми је знано,
а то је да воља
небескога оца много
за тебе значи. Миран је његов знамен
на затутњалом небу. А има неко ко стоји
под њим целог живота. Јер живи још Христос.
Ал' дошли су јунаци, сви синови му,
и свети списи о њему,
и муњу тумаче
дела земље до данас,
то незадржива је трка. Ал' он ту присутан је. Јер њему
сва дела његова одвајкада су знана.

Сувише, сувише дуго је већ
част небесника невидљива.
Јер скоро прсте морају нам они
да воде, и срамно
откида нам сила нека срце.
Јер жртву хоће небесници сви,
а кад је неки занемарен био,
то никад није уродило добрим.
Служили смо мајци земљи,
а недавно и светлу сунца служили смо,
не знајући то; ал' Отац,
који над свима влада, воли
највише да о чврстоме слову
старамо се, а добро тумачимо
постојеће. Томе следи немачки пев.

Паймос: острво у Егејском мору на коме је апостол Јован написао *Откривење (Апокалипсу)* према Христовом диктату. – *Ландграф од Хомбург*: Фридрих V од Хесен-Хомбурга (1748–1820), коме је Хелдерлин за 55. рођендан посветио химну. – *У часу ѓозбе*: Тајна вечера. – *Његов знамен*: муња.

ЦИМЕРУ

Црте су живота различите широм,
на рубове гора и на стазе личе.
Шта смо ту, бог неки тамно допуниће
можда складом, вечном наградом и миром.

Цимер: Ернст Цимер, столар у Тибингену. У његовој кући Хелдерлин је живео од 1807. до смрти.

НОВАЛИС (ФРИДРИХ ФОН ХАРДЕНБЕРГ)

ХИМНЕ НОЋИ

1.

Има ли живог, чулима обдареног бића а да више од свију чудесних појава у пространству које се стере око њега – не воли свеочаравајућу светлост? са њеним бојама, њезиним зрацима и таласима; њеном благом свеприсутношћу, у виду дана што све буди? Као најприснијом душом живота дише њоме исполински свет сазвежђа, што нема станка ни починка пливајући и поигравајући по њезиној плавој пучини – дише њоме светлуцави камен у свом вечном покоју, у себе утонула биљка што упија сокове, и дивља, узјарена, многолика звер – а пре свега прекрасни странац умних очију, лелујава корака и нежно склопљених усана, богатих звуцима. Као какав краљ земаљске природе, она покликује свакој сили да се безброј пута преображава, склапа и растура бесконачне савезе. својим небесним ликом заогрће свако земаљско биће. – Њена присутност једина открива чудесно величанство светских царстава.

Али ја се окрећем на другу страну, ка светој, неизрецивој, тајанственој ноћи. Далеко је остао свет – потонуо у дубоку гробницу – пусто је и самотно место где се налазио. Душиним струнама провејава дубока сета. Желим да утонем у капљице росе и да се помешам с пепелом. – Даљине сећања, жеље младости, снови детињства, краткотрајне радости и узалудна надања целого дугог живота – све то наилази у сивој одећи, као вечерње магле по заласку сунца. У другим пространствима је светлост разапела веселе чадоре. Зар се никад неће вратити својој деци, која је ишчекују са вером невиности?

Шта то наједном навире под срцем, тако препуно слутње, и усисава меки ваздух сете? Да ли се ми и теби допадамо, ноћи тамна? Шта то скриваш под својим плаштом, шта је то што ми невидљиво и силно приања уз душу? Скупоцењ мелем капље из твоје руке, из прегршти макова цвећа. Ти подижеш отежала крила душе. Осећамо да нас потреса нешто тамно и неизрециво – радосно уплашен видим како се над мене благо и побожно надноси једно озбиљно лице, које испод бескрајно сплетених увојака мајке показује љупку младост. Како ми се сиромашна и детињаста сад чини светлост – како пријатан и благословен растанак са даном. – Дакле само зато што ноћ одвраћа од тебе слуге твоје, само зато си по ширинама простора посејала блиставе лопте, да би оглашавале твоју свемоћ – твој повратак – у време кад си удаљена. Небесније од оних сјајних звезда чине нам се бесконачне очи које је ноћ отворила у нама. Оне виде даље но што су и најблеђе међу оним безбројним војскама – не осећајући потребу за светлошћу оне прозиру дубине душе која воли – и то испуњава неизрецивом слашћу један још виши простор. Слава царици света, узвишеној навестиљи светих простора, заштитници блажене љубави – она те шаље к мени – нежна драгано – прељупко сунце ноћи – ја сада бдим – јер твој сам и свој сам у исти мах – твој глас ми је ноћ претворио у живот – начинила си ме човеком – изгарај ми тело пламеном духова, да се, ваздушаст, присније спојим с тобом, и да онда вечито траје свадбена ноћ.

2.

Мора ли се јутро непрестано враћати? Зар се никад неће окончати власт земаљскога? Несрећна радиност разједа небесну скраму ноћи. Зар потајна жртва љубави никада неће вечно горети? Светлости бејаше одмерено време; али владавина ноћи без времена је и без простора – Вечито је трајање сна. Свети сну – немој одвећ ретко у овој земаљској свакодневици усређавати оне што су се обрекли ноћи. Само будале не увиђају шта си ти и не знају ни за какав други сан сем за сенку

коју у сутон истинске ноћи сажаљиво бадаш на нас. Они те не осећају у златном мору гроздова – у бадемовом чудесном уљу, и у кестењастом маковом соку. Они не знају да то ти лелујаш око груди нежне девојке и њено крило претвараш у небо – не слуте да ти наилазиш у сусрет из старих предања, раскриљујући небеса, и доносиш кључ за боравишта блажених, ђутљиви вѣсник тајни бескрајних.

3.

Једном, кад сам лио горке сузе, кад ми се нада губила растворена у болу, и кад сам стајао усамљен на голој хумци која је обличје мога живота сакривала у узан, мрачан простор – усамљен како још ниједан усамљеник није био, гоњен неизрецивим страхом – без снаге, преобраћен само још у мисао о беди; и кад сам се освртао за помоћ, не могући ни напред ни на траг, с бескрајном чежњом се хватајући живота који је бежао и гасио се: – из плавих даљина – са врхунца мојега старог блаженства наиђе плусак сутона – и наједном се прекиде веза рођења – оков светлости. Побеже земаљска дивота и моја туга са њом – отече сета у неки нов, недокучив свет – ти си се спустило на мене, ти ноћно одушевљење, небесни сну – предео се благо уздизао; над пределом је лебдео мој разрешени, новорођени дух. Хумка се претворила у облак прашине – кроз облак сам видео драганине преображене црте лица. У њезиним очима почивала је вечност – узех је за руке, и од суза се начини блистава, неразорљива веза. Тисуће година су промицале мимо нас у даљину, попут олуја. Обиснут о њезин врат, лио сам заносне сузе у поздрав новоме животу. – Био је то први, једини сан – и тек од тада осећам вечиту, непроменљиву веру у небо ноћи и у његову светлост, драгану.

4.

Сада знам када ће бити последње јутро – кад светлост не буде више растеривала ноћ и љубав – кад сан буде вечит, само једно једино неисцрпно сновиђење. Осећам у себи небесни умор.

– Далеко ми је и заморно постало ходочашће ка Светом гробу, тегобан крст. Кристални слап, који неприметан за обична чула увире у тамно крило хумке, пред чијим подножјем сплашњава земаљска плима: – ко је то окушао, ко је стајао горе на граничној планини света и бацао поглед преко у нову земљу, у боравиште ноћи – уистину, тај се неће вратити у светско вршљање, у земљу у којој светлост борави у вечитом немиру.

Он ће горе саградити колибе, колибе мира, чезнуће и волеће, гледаће преко, док га најдражи међу свима часовима не повуче у дубину кладенца – што је земаљско пливање горе, сузбијано олујама, али што се посветило додиром љубави, то ће растворено тећи скривеним пролазима ка пределу на оној страни где ће се, као мирис, слити са уснулим љубавима.

Бодра светлости, ти још будиш уморнога да пође на рад – уливаш ми радостан живот, али нећеш ме одмамити од маховином обраслог споменика сећања. Радо ћу замахнути вредним рукама, обазрети се свуда где сам ти потребан – величаћу све велелепље твојега сјаја – неуморно ћу пратити леци склоп твога вештачког дела – радо ћу посматрати мудри ход твога огромног блиставог часовника – докучивати равномерно снага и правила чудесне игре безбројних пространстава и њихових времена. Али срце ће моје у потаји остати верно ноћи, и љубави творитељки, кћери њезиној. Можеш ли ми ти показати неко срце које би било вечито верно? Има ли твоје сунце љубазне очи које ће ме познати? Да ли твоје звезде прихватају моју руку која иште? Узвраћају ли ми нежан стисак и реч тепања? Да ли си је ти украсила бојама и тананим цртама – или је пак она твоме украсу придала виши и дражи значај? Може ли твој живот пружити неку сласт и неко уживање који би надмашили усхићења смрти? Зар све што нас одушевљава нема боју ноћи? Она те носи као мајка и њој захваљујеш за све своје величанство. Расула би се у себи самој – у бескрајном простору би се растурила, да те она није држала, да те она није везивала, те си се загрејала и пламтећи створила свет. Уистину, ја сам био пре но што си ти била – мајка ме је послала заједно с мојом браћом и сестрама да населим твој свет, да га посветим

љубављу, да постане споменик који ће вечно бити посматран – да га засадим цвећем што не вене. Још нису сазреле ове божанске мисли – Још је мало трагова нашег откривења. – Једном ће твој часовник показати конач времена, и онда ћеш постати као што смо и ми, и препуна чежње и страсти угасићеш се и умрети. У себи осећам крај твоје радиности – небесну слободу, блажен повратак. Обузет дивљим боловима, сазнајем твоје удаљавање од нашег завичаја, твој отпор према старом, величанственом небу. Узалуд су твоја јарост и твој бес. Несагорљив стоји крст – победна застава нашега рода.

Прећи ћу преко,
и сваки јад
повод за миље
биће ми тад.
Слободан бићу –
још који дан –
лежаћу драгој
у крилу, пјан.
Бескрајан живот
у мени ври;
гледам одозго
где чилиш ти.
Крај оног брега
трне твој сјај –
прохладна сенка
доноси рај.
Снажно ме, драги,
ти упиј сад,
јер починку сам,
љубави рад.
Вал смрти је близу
да младост ми да,
у мелем и етар
крв точи се сва –
Пун вере и храбро
за дана грем,
а светим жаром
у ноћима мрем.

Над широм насељеним племенима људи владала је у давно доба тучана судбина немом силом. Неки таман, тежак превез спутавао је њихову плашљиву душу. – Бесконачна је била Земља – боравиште богова, и њихов завичај. Од праискондизало се њено тајанствено здање. Над источним црвеним планинама, у светом крилу мора боравило је Сунце, свезапљива, жива светиљка.

Неки стари цин носио је блажени свет. Чврсто под планинама лежали су првобитни синови мајке Земље. Немоћни у свом разарачком бесу према новом прекрасном поколењу богова, и њиховим рођацима, веселим људима. Тамна, зелена дубина мора била је крило богиње. У кристалним пећинама пиrowао је раскалашан народ. Реке, дрвеће, цвеће и животиње имали су људски разум. Слађе је пријало вино јер га је точило видљиво младалачко обиље – међу чокотима је обитавао бог – богиња мајка, пуна љубави, уздизала се сред богатих златних снопова – свето пијанство љубави било је слатка служба најлепшој међу богињама – као вечно шаролик пир небеске деце и земаљских обитавалаца шуморио је живот, попут пролећа, током многих векова. – Сва поколења су детињски штовала нежни, хиљадоструки пламен, као нешто што је највише на свету. Једна је само мисао била, једно ужасно сновиђење,

што појави се на веселу сјајну
и уви душе у страву и студ.
Утеху нису знали живодајну
ни богови за потиштену груд.
Те немани је пут скривен у тајну,
узалуд молбе, жртве узалуд.
То беше смрт, што пир кб једним дахом
прекиде болом, сузама и страхом.

Заувек сада одвојен од свега
што као слатка страст у срцу тка,
од драгих, које на земљи без њега

залудна чежња мори, бол без дна,
мртвац, кб сужањ немоћни сред стега,
као да само сан оловни зна.
Уживања се вал разбио тада
о оштру стену бесконачног јада.

Духом што смело, пламтећи се вине
улепша човек грозну маску ту:
светиљку трне младић да почине –
крај бива благ, кб харфе јек у сну.
У свежој сени успомена плине,
а песма тугу обујима сву.
Ал' тајна оста у вечитој ноћи,
озбиљан признак удаљене моћи.

Стари свет се клонио свом крају. Венуо је перивој младога поколења – људи који су расли и престајали да буду деца тежили су навише у слободнији, пуст простор. Богови и њихова пратња ишчезоше – Самотна и беживотна остаде природа. Гвозденим ланцем спутавали су је мршави број и строга мера. Неизмерни цвет живота се расу у тамне речи као у прах и у зрак. Утекла је вера што призива духове, и свепреобликујућа, свезбратимљујућа небеска друга, фантазија. Немило је дувао хладан северац преко укочених поља, и укочени чудесни завичај развејавао се у етер. Небеске даљине испуњавале су се блиставим световима. У дубље светилиште, у виши простор чувства кретала је са својим силама душа света – да би онда владала док не почне свитати светска величанственост. Светлост није више била боравиште богова и небески знамен – преко себе су они пребацили вео ноћи. Ноћ је постала големо крило откривења – у њега су се вратили богови – и уснули да би се у новим прекраснијим обличјима винули изнад промењеног света. У народу који је, презрен мимо све друге, постао прерано зрео и пркосно се отуђио од блажене невиности младости, јави се нови свет дотле невиђена лица – У песничкој колиби беде – Јави се син прве девице и мајке – Тајанственога загрљаја бесконачан плод. Слутљива, цветна мудрост Истока

прва је увидела почетак новог доба – До краљеве смерне колевке једна јој звезда показа пут. У име будућности далеке одавали су му пошту сјајем и мирисом, највишим чудима природе. У самоћи се развијало небесно срце у цветну чашку свемоћне љубави – окренуто узвишеном очевом лицу и почивајући на грудима љупко озбиљне мајке, грудима блаженим од слутње. Са боготворним жаром гледало је пророчанско око расцвалог детета у дане будућности, у своје драге, издајке своје божанске лозе, не бринући о земаљској судби својих дана. Убрзо се око њега сабраше највећма детињске душе, чудесно обузете присном љубављу. Нов и непознат живот је попут цветова ницао у његовој близини. Неисцрпне речи и послања најрадоснија врцала су као искре каквог божанског духа са његових љубазних усана. Са далеког жала, рођен под ведрим небом Јеладе, дошао је један певач у Палестину и цело своје срце излио чудесном детету:

„Младић си ти што стоји од давнине
на гробљу нашем, замишљен и снен;
утешан знамен сред дубоке тмине –
вишега човечанства нови трен.
Што бацило нас тузи у дубине
води нас сад кó чежњив, ведар плен.
У смрти живот вечити се јавља,
ти смрт си, ти нам само носиш здравља.“

Певач препун радости крете у Хиндустан – срца пијана од слатке љубави; и у ватреним песмама га расточи под оним благим небом, те му се тисуће срдаца приклонише, и радосно послање се разрасте у тисуће грана. Убрзо пошто певач отиде драгоцени живот поста жртвом дубоког људског пада – Он умре млад, отргнут од вољеног света, од расплакано мајке и од својих заплашених пријатеља. Неизрецивих патњи тамни пехар испила су га љупка уста – У грозном страху ближио се час рођења новог света. Жестоко се борио са ужасима старе смрти – Тешко га је притискивало бреме старог света. Још једном је мило погледао мајку – а онда се појави разрешитељка-рука вечите љубави – и он усну. Само неколико дана ви-

сила је копрена ниско над хучним морем. над уздрхталом земљом – безбројне сузе исплакаше драги – А онда тајна би распечаћена – небески духови подигоше прастари камен са мрачног гроба. Анђели су седели уз уснулога – нежно саткани од његових снова – Пробуђен у новом божанском величанству, попео се он на врхунац новорођеног света – сопственом руком сахрани стари леш у напуштену раку, и свемоћном руком навали на њу камену плочу, коју никаква сила неће подигнути. Још твоји мили проливају крај твојега гроба сузе радоснице, сузе ганутости и бесконачне захвалности – још те, радосно престрављени, гледају како ускрсаваш – и гледају себе са тобом; гледају те како са слатким жаром плачеш на мајчиним блаженим грудима, како озбиљно ходаш с пријатељима, говориш речи као узабране са дрвета живота; гледају те како пун чежње хиташ у очево наручје, доносећи младо човечанство, и непресушив пехар златне будућности. Мајка је похитала убрзо за тобом – у небеском ликовану – Она је у новом завичају прва била уза те. Много је времена протекло отада, и у све већем сјају се будила твоја нова творевина – и хиљаде кретоше за тобом из болова и мука, пуни вере и чежње и верности – па сад ходају са тобом и небеском девицом у царству љубави – служе у храму небеске смрти и твоји су на веки векова.

Подиже камен ти –
васкрсну човечанство –
Теби смо верни сви,
не знамо за сужањство.
Кад прште светски склад
усред Вечере тајне,
најгорчи стукну јад
од твоје купе сјајне.

На свадбу зове смрт –
од светиљки све блиста –
Девице лика чиста
спремише дом и врт –
О, кад ће кроз ноћ ову

да одјекне твој глас,
и звезде да позову
језиком људским нас.

Маријо, к теби тражи
хиљаду срца пут.
Твој лик им само блажи
животни чемер љут.
И слуте исцељење
кад mine живот худ –
кад, пресвето створење,
на твоју клону груд.

С многима што им клета
судбина беше крик,
па побегав са света
ступише пред твој лик;
што спасоше нас јада
у невољи и злу –
бићемо скупа сада,
бићемо вечно ту.

Ком љубав веру крепи
не роси сузом гроб.
Иметак овај лепи
неће му отет коб –
Да чежња га не мори,
надахњује га ноћ –
а срцу штит му твори
небеских чеда моћ.

Према животу вечном
наш живот сада гре;
милином неизречном
зари се биће све.
Звездан ће свет се слити

у сок живота јак,
и свака ће њега пити
и биће звезда свака.

Растанка нема више,
љубави пуца жал,
препун се живот њише
ко бесконачни вал.
Тек једна ноћ милине –
вечите песме рај –
и свима ће да сине
Божијег лика сјај.

6.

ЧЕЖЊА ЗА СМРЉУ

Хајдемо сад где влада мрак,
у земљине дубине,
веселог поласка је знак
бол овај пун дивљине.
Чун уски ће за тили час
превести к жалу неба нас.

Нека се слави вечна ноћ,
сан вечни нек се слави.
Прегрејала нас дана моћ,
јад нас спржи и сави.
Туђине сити, у свој дом
желимо натраг, оцу свом.

Шта ће нам љубав, верност шта,
кад не цени свет ово?
За старо једва ко да зна,
па чему онда ново?

Самотно, жално светом гре
онај ком прошлост значи све.

Прошлост, када је пламен јак
прожимѐ чуло свако,
када су очев лик и знак
виђали људи лако,
те је велики њихов број
још личио на узор свој.

Прошлост, кад још кроз древни врт
изданци цваху млади,
кад искала су деца смрт
небеског царства ради.
Кад љубав сломи многе ту,
мада и среће глас се чу.

Прошлост, када нам и сам Бог
зборити жарко стаде,
и млади цвет живота свог
с љубављу за нас даде,
примивши на се бол, да нас
у вечити уведе спас.

Са чежњом назиремо њу
где мркла ноћ је скрива;
жеђ нам на овом худом тлу
неутољена бива.
У родни зато хајд'мо крај
где блиста светог доба сјај.

Шта повратка да спречи ток? —
драгих нам давно нема.
Њин гроб је нашег жића рок,
хвата нас туга нема.
Окончан сада наш је лет —
сито је срце — пуст је свет.

Бескрајно, тајно кроз нас сад
слађана језа струји —
кѐ из дубина да наш јад
у одјек нама хуји.
То драги чезну, па нам, ах!
послаше своје чежње дах.

Невести слаткој хајд'мо ми,
где Исус влада мило —
Сви што волите, тужни сви,
чекајте сутон чило.
Сан ће скрхати ланце зла,
нашем ће Оцу да нас да.

[Из романа *Хајнрих из Офѿергингена*]

ПЕСМА МРТВАЦА

Хвал'те наше свечаности,
наше баште, собе, двери,
све што наша кућа има,
сваку нашу ствар.
Стално стижу нови гости,
ко изјутра, ко с вечери,
у пространим огњиштима
вазда сја живота жар.

Тисућ посудица љупких
које тисућ суза уми,
златних тока, копча, бурми
налази се ту:
силан накит се наслагѐ,
злато и камење драго,
нико збројат неће благо,
макар бројѐ вечност сву.

Чеда дана староставних,
делије из доба давних,
сазвежђа циновске сене,
необичан сплет,
зрели људи, љупке жене,
деца, старци косе седе,
сви у истом кругу седе,
дом је њима стари свет.

Јадати се неће више,
неће хтети да устане
ко за нашим пуним столом
проведе и сат.
Нема сузе ко да брише,
не виде се нигде ране,
не нариче нико с болом;
вечан наш је пешчан сат.

Докле небо у њој блиста,
ганута добротом светом,
душа блажена и чиста
гледа призор тај;
вијорави, дуги скути
пролећним нас носе светом,
бура хладна, вихор љути
обилазе овај крај.

Слатку драж дубоких ноћи,
тихо коло тајних моћи,
игру загонетног миља
знамо само ми.
Стигав до високог циља,
час у воду лијемо се,
час капима мијемо се,
постајући капи сви.

Нама тек је љубав живот,
присно као елементи
проплићемо бића вале,
проплићемо срж.
Похотљивост двоји вале,
јер у борби елементи
љубави тек дају живот,
сржи дају праву срж.

Тихих жеља слатки жамор
ми можемо чути само,
осећамо непрестано
пољубаца трајну сласт.
Што такнемо бива врело
мелем-воће, недро меко,
бива жртва коју штедро
даје смела страст.

Стално буја жеља жива
да се душа с драгим слива,
да га прожме и целива
својим бићем свим,
собом жеђ да њему толи,
да се оно што се воли
собом храни: ничим до ли
њоме оно, она њим.

Тако љубављу и страшћу
душа нам је обузета
откад замре оног света
дивљи тмули крик;
откако се склопи хумка
и ломача када сину,
и пред душом кад у тмину
расплину се земљин лик.

Присно кроз нас сад одзвања,
хладећи наш пламен врели,
чаролија спомињања,
свети, слатки жал.
Неке ране трају вечно;
божанска нас туга цвели
и растапа неизречно
све у један исти вал.

Овај вал нас точи даље
животноме океану,
путевима пуним тајне,
у Божији мир;
Бог из срца свог нас шаље
натраг нашем кругу знану;
дух високе и бескрајне
тежње рони у наш вир.

Златне своје ланце стрес'те
и смарагде и рубине,
сјајне запонце и гривне,
сами сев и звек.
Весело се ви узнес'те
из мемљиве гробне тмине
пут шарене земље дивне,
да ту векујете век.

Кад би само људи знали,
будући нам друзи мили,
да у свакој њиној срећи
послујемо ми:
клицати би смрти стали,
блед би живот оставили, –
зачас време ће протећи,
брзо амо, драги сви!

Земног духа да спутамо,
да схватимо смисо смрти,
реч живота да сазнамо;
свој окрен'те ток.
Ништа неће тебе спасти,
утрнуће сјај твој шкрти,
земни душе, твојој власти
истекао већ је рок.

ЛУДВИГ ТИК

ЧУДА ЉУБАВИ

Љубав нећеш научити;
тражи! само ово вреди!
Ко би плам да ужга вити
а да сам се не озледи,
мора чист од греха бити.
Док он бди, а снују ствари,
љубавна се звезда зари,
златни сјај се к њему точи
и пред пјане ступа очи
ноћ месечна њуна чари.

Али нек се не престрави
када тмина звезде скрије,
облак небо кад придави,
па ни Месец кадар није
нити зрачком да се јави.
Но светлошћу љубав права
сопственом се озарава;
храброшћу се само бори
с плашњом што те бољком мори
којом души сву сјуштава.

Нек се љубави не нада
ко у мутну збиљу тоне;
златни часи, пуни склада,
онога се увек клоне
ко се брине, ко се јада.

Ког та земља исисава,
вид му сенка заробљава;
све што песник икад снива
слепи јадник тај назива:
свешћ у коме бајка сјава.

Кад се вером преиначи,
срце зраке златног сјаја
одмах осети, увлачи,
обујима и усваја
и најлепшим огњем зрачи.
Кад се распали, ражари,
небу жртва се подари;
кад те љубав к себи свије,
нек с олтара плам се вије,
нек се сјарим сјајем зари!

*Ноћ месечна њуна чари
којом души сву сјуштава,
свешћ у коме бајка сјава,
нек се сјарим сјајем зари!*

КЛЕМЕНС БРЕНТАНО

* * *

Речју бескрајни
проникни круг,
свете пун тајни,
буди ми друг!

Када се румен вечерња стопа,
радосне боје кад замру у мук,
ноћ око чела сеновитог склопи
варница венац у блештави лук:

Смисао свети
звезда кò вал
ка мени лети
тихо кроз даљ.

Месеца сузе кад топе и ведре
скривен бол ноћи, тад долази мир
и струји покој. Духови једре
чамцима златним низ небеску шир.

Звучног појања
блистави низ
час к земљи се гања,
час стреми у вис.

Кад поноћна света страва се шуња
низ шумско тамно и премрло тле,

кад чудан и страшан је изглед жбуња
и мрачно, дубоко чини се све:

Мило се плете
игра кроз мрак,
светиљке трепте
кò циљ и знак.

Све се мило и наклоно грли,
теши се, тугује, једначи ход,
кад коло светиљки ноћима хрли
све је у души занавек род.

Речју бескрајни
проникни круг,
свете пут тајни,
буди ми друг!

* * *

Високи храм божанства разорен је,
под куполом се светом звуци више
у лепе речи молитве не обле,
у тактове их стубови не деле
по чијем челу озбиљном, високом,
под љупким сплетом лепих увојака
лепршају се лаке мелодије.
То дивно здање срушило се сада,
а с одјеком је умрла и реч.
Големо небо песмом не одзвања,
јер страшна моћ је великог живота,
и безмерно је молити се овде.

СЕРЕНАДА

Чуј, док хладна врела струје
флаута се гласи жално.
Златни звуци к земљи брује,
тихо, тихо, послушајмо!

Жудња која молбом тужи,
сладак срцу глас је тај!
Кроз ноћ што ме свег окружи
звукова ме гледа сјај.

[Из циклуса *Одјеци Бетховенове музике*]

* * *

Блажен ко без чула
лебди као дух по води,
не као брод – што заставе
времена мења и једра
надима како ветар дува.
Не, без чула, налик Богу
што само себе зна и опева
и ствара свет који је он сам,
а човек потом греши,
но то не беше воља његова!
Али подељено је све.
Нико не доби све, јер свако
свог господара има, само Господ не;
самотан он је и не служи.
Тако и песник.

ЛУДВИГ УЛАНД

ПРОЛЕЋНА ВЕРА

Пробудио се благи зрак,
струји у зору и у мрак,
на све се стао лити.
О, мирис нов, о, свежи дах!
Сад, јадно срце, мани страх!
Сад све, све мора друкче бити.

Свет сваким даном све лепше сја,
шта ће још доћи, ко то зна,
све се још цвећем кити.
И најскровитији цвета дол;
сад, јадно срце, пусти бол!
Сад све, све мора друкче бити.

КРЧМАРИЧИНА ЋЕРКА

Ој, на дану ведру, сјајну,
пребродила реку Рајну
три младића.

„Крчмарице, вина амо!
Твоја лепа ћерка камо,
реци нам?”

„Биће свега: вина, пива,
ал' ми ћерка није жива,
куку мени!”

„Данас су јој тужни свати,
данас ће је црна мати
спремити!”

Под покровом белим сва је,
чини ти се заспала је
невеста.

Први младић приђе ближе,
с покојнице покров диже,
уздахну:

„Што си свео, цвете мио?
Хај, од данас твој бих био
љубазник.”

С лица други покров узе,
грунуше му горке сузе,
заплака:

„Давно ми те срце носи;
ружо моја, штета што си
свенула.”

Трећи за смрт ништ' не хаје,
у устанца целива је
ледена:

„Твој сам био, твој ћу бити —
та тебе ћу и љубити
вечито.”

КАПЕЛА

Горе с гребена капела
гледа смирено у дђ,
доле крај ливадског врела
пастир пева весело.

Тужно мало звоно туче,
језив погребни је хор,
ведра песма сад умуче,
младић слуша онај пој.

Горе носе у гроб оне
што су певали кроз дђ;
и теби ће да зазвоне
онде, млад пастиру мој!

ЈОЗЕФ ФОН АЈХЕНДОРФ

ВЕЧЕ

Трне људска бука сва:
шуми земља кд да сања
свим чудима свога грања
све што срце једва зна,
стара доба, – жал се буди
и захвата стрепња груди
и кд даљна муња сја.

НОЋ ПОД МЕСЕЧИНОМ

Као да небо земљи
пољубац тихи даде,
те она, беласајућ цвећем,
о њему снівати стаде.

Ђув се низ њиве плео,
класје се гибало мирно,
шумориле су крошње
по ноћи свепрозирној.

И моја душа тад широм
разави крила вита,
полете крајином мирном
као да дому хита.

НОЋНИ ЦВЕТ

Ноћ је као море мирно,
срећа, бол и очајање
допиру испреплетани
кроз преблаго таласање.

Жеље су кд рој облака
што низ неми простор плови,
ко би знао под лахором
да л' су мисли или снови? –

Кад престанем да пут звезда
шапћем своје јадовање:
на дну срца остаће ми
ово благо таласање.

ЖУДЊА ЗА СМРЋУ

Пре него што у плави вал урања,
лабуд још пева и пјан од смрти сања;
сморена лѐтом, земља прецветава
а сав њен плам у грожђу просијава;
док тоне, Сунце искрама свог сјаја
још једном земљу жарењем запаја,
а да је прими, пјану, сред свог славља,
звезда за звездом, дивна ноћ се јавља!

[Из новеле *Из живоїа једног данџубе*]

ВЕСЕЛИ ПУТНИК

Ком Господ жели милост дати,
у широк он га шаље свет
да његова сва чуда схвати:
планину, шуму, реку, цвет.

Тромима, што у кући трају
дане, не крепи зора дух,
за бриге они само знају,
за бreme, децу, дневни крух.

Поток жубори, трава клија,
весело лети шева рој,
па зар да не певам с њима и ја
из пуних груди бодри пој?

Богу се само поверавам;
ко поток, шеве, росно тле,
Земљу и небо одржава,
тај је и мени дао све!

СТАРА БАШТА

Као да божуре црвене
зачара неко у тами,
јер отац и мати су одавно мртви,
што цветају овде сами?

О старом лепом добу још стално
водоскок роморно снови,
ту седи једна жена и спи,
коса јој рухо прекрива.

Она у руци лауту држи,
као да збори у сну,
све мислим да сам је и пре знао –
ћути, промини, не буди њу!

Кад благо струке додирне она,
док дан над дољом се гаси,
кроз башту васцеле се ноћи
звук један чаробан гласи.

ЧАРОБНИ ПРУТИЋ

У стварима свим што снују
по једна песмица спи
и певаће свет у брују
праву реч нађеш ли ти.

РАСТАНАК

О брда, о долине,
ти лепа, густа шумо,
сва бол и смех ме мине
пред светим твојим хумом!
Док напољу, у лажи
жури се запослен свет
славолук зелен тражим,
обујми ме у свој сплет!

Кад зором дан се бели,
и земља сја се, пуши
птица цвркул весели

у твојој пева души.
Нек оде, нек се склони
сва туга земље ове,
а ти, ти млад изрони
сред славе што те зове.

У шуми тада видех
где пише, и без пера
уз љубав, труд што иде,
човеку где је мера.
И слово то прочитих
што истином ме проже
та мудрост проста, чиста
кд штит од свих што гложе.

Скоро ћу поћи, мила,
кд странац у туђи крај,
шчепаће мене сила,
живота блесак, и сјај.
Ал' ти ћеш ме, сред граје,
вратити себи, крадом,
срце што те познаје
куцаће новом снагом.

ФРИДРИХ РИКЕРТ

[Из песама посвећених *Амарили*]

* * *

Амара, горка, што чиниш све је горко,
кад поглед дижеш или га обараш,
кад усне склапаш и кад их отвараш,
кад крећеш руку ил' ногу – све горко.

Кад пољубац ми кратиш, то је горко
као и поздрав којим наду ствараш;
горко што мислиш и што разговараш,
и сва си горка, и све је твоје горко.

Једна горчина испред тебе ступа,
две се са стране око тебе брину,
једна се трага твојих стопа држи.

О ти, ти коју сву горчина купа,
о, ко би рекд да уз сву горчину
ипак си мени преслатка у сржи.

Amarus, a, um: лат. горак.

ВИЛХЕЛМ МИЛЕР

ПУТОКАЗ

Зашто ли се друма клоним
којим иде други свет?
Што путељком идем оним
преко стења и кроз смет?

Што да зазирем од људи?
Не учиних ништа зло –
па зашто ме нагон луди
у беспуће води то?

Свуд на друму путокази,
свуда чека светска шир,
а ја само газим, газим,
немиран, и тражим мир.

Вечно испред ока ми је
један путоказ што сја;
путем с ког се нико није
вратио сад морам ја.

АУГУСТ ГРОФ ФОН ПЛАТЕН

[Из циклуса сонета *Венеција*]

XVIII

За очима ми оста море дерно,
кад ли изронише храми Паладија
уз чије се стубе таласје прибија
које нас носаше мирно непреверно.

Пристајемо, срећи захвални смо смерно,
а лагуна кб да назад се одбија;
стара колонада дуждевска избија
с Мостом уздаха пред нас неизмерно.

Млетачкога лава, Венецији скѹпа,
тучаних крила, видиш кб да лети
испет на врх свога колосалног ступа.

На тлу сам, а страх кб да ме салети,
то Марков трг је, у сунцу се купа:
да л' ћу збиља ногом на њ' ступити смети?

ТРИСТАН

Ко очима угледа лепоту
тај се већ у смртном колу врти
и ни за шта није у животу,
а ипак ће стрепети од смрти
ко очима угледа лепоту!

Он ће вечно с љубави да страда,
јер да нагон тај се икад толи,
у то само будала се нада:
ког лепота устрели, те воли,
он ће вечно с љубави да страда!

Ах, кд извор он би да пресахне,
да из зрака отров и страхоту,
а из сваког цвета смрт удахне;
ко очима угледа лепоту,
ах, кд извор он би да пресахне!

АНЕТА ФОН ДРОСТЕ-ХИЛСХОФ

У ТРАВИ

Слатки мир, слатки занос у трави,
где те мирисом биље све шкروпи,
дубок вал, пијан-пијан и дубок,
када облак у азуру се топи,
кад на уморну главу што плива
слатки смех кд чаролијом слеће,
драги глас што трепери, ромиња,
кд на гроб неки липово цвеће.

Па кад почне у грудима тада
сваки леш да се креће и њише,
давно склопљене капке отвара,
и полако, полако дише,
мртва љубав, мртва срећа, мртво доба,
сва та блага, запретена сред праха,
кад уз звук се бојажљив такну,
кд звончићи од шуморног даха.

О, ви часови бржи од зрака
када пољуби воду и mine,
и од песме коју птица у лету
рони амо ка мени с висине,
од муњевитог бубиног сева
кад протрчи испод сунчане кише,
и од врелога стиска руке
коју нећу држати више.

Ипак, небо, ти дај ми само једно,
само ово: кад се проспе по свету
птице слободне песма с неба, –
дај ми душу да је прати у лету,
сваком оскудном зраку мој перваз
што у безброј се боја прелива,
свакој топлој руци мој стисак,
свакој срећи мој сан да је снови.

МЕСЕЧЕВ РОЂАЈ

Крај ограде балкона стајох, снивах;
светиљко блага, тебе очекивах.
Кд мутан кристал леда, у висини
растапао се неба свод у тмини;
с обзорјем језеро се трепћућ склопи –
облаци плачу ил' се бисер топи?
Ромињао је око мене мрак,
ја чеках, блага светиљко, твој знак.

Високо стајох, крај мене таласање
крошњи, дубоко доле стабла, грање;
кроз лишће рој лептира је све ближе
играо, свитац тињајућ се диже,
лелујно цвеће нагло се да спава;
чинило ми се да то упловљава
у луку срце које прели јад
и прошлих срећних слика блажен склад.

Тама се пела, навираху сени –
мој благи сјају, где си, где си мени?
Кд грешне мисли оне навираху,
небески вали као да титраху,
искрави свичев сјај се већ угаси,
већ одавно се лептир при дну скраси,
само се мрачних брда ланац дуг
вио кд мрачне судије у круг.

Опомињући шушкало је грање
крај мене, ил' кд смртно поздрављање;
с језерске доље допре нека хука
као пред судом жагорење пука;
слутих: ту нешто мора да се брани,
ту неки живот дрхти проћердани,
само у својој кривици и злу
и јаду, чами неко срце ту.

Тад вале прекри копрена бисерна
и помоли се ти, светиљко смерна;
такоше мрачна алпска чела зраци –
судије благи постадоше старци;
таласа дрхтај осмехом сад маше,
на свакој грани капљице засјаше,
у свакој капи у тренутак тај
затрепта лампе завичајни сјај.

О, Месече, кд позни друг си, који
са сиромашком своју младост споји
и сваки спомен његов што се гаси
живота нежним одблесцима краси;
ти ниси Сунце, које усхићава,
у ватри живи, крвљу окончава –
кд песнику си болном напев драг,
туђ сјај си, али, о! колико благ.

ХАЈНРИХ ХАЈНЕ

* * *

Био је диван месец мај,
пупољак сваки грану
кад цело моје срце
љубављу за њом плану.

Био је диван месец мај,
пој тица сав свет прели
кад се пред њом осмелих
да признам што жудим и желим.

* * *

На небу непомично
звезде сву вечност дугу
стоје и с љубавном чежњом
гледају једна другу.

Богатим језиком лепим
свака зборити уме;
али ниједан филолог
тај језик не разуме.

Но ја га добро изучих
и говорим га све боље;
граматика ми била
лице премиле моје.

* * *

Да знају цветови мали
рану на срцу мом
са мном би заплакали
да ми извидају бол.

И кад би знали славуји
за бољку и чемер мој,
чуо бих како им бруји
окрепљујући пој.

И кад би звездике знале
за мога јада моћ,
с високог неба би пале
да целу теше ме ноћ.

Сви они не могу то знати,
тек једна бол ми зна:
јер сама ме рани, те патим
раздртог срца ја.

* * *

Самује бор северњак,
под њим је голи брег.
Сањив је; белим га плаштом
заогрћу лед и снег.

Далека источна палма
стално му је у сну,
што тугује сама и ћутке
на жарком пустињском тлу.

* * *

Младић девојку воли,
а њој је други драг,
тај други пак воли другу
и с њоме склопи брак.

У бесу, првога ког јој
на очи нанесе пут
за мужа девојка узео;
младић је готово луд.

Сваког се дана збива
прастара прича та;
и оном коме се деси –
срце препући зна.

* * *

Намучили ме силно,
од јада постах блед.
Од једних ме морила љубав,
од других мржња и јед.

Тровали хлеб мој и вино,
у срце сипали лед,
код једних то беше љубав,
код других мржња и јед.

Ал' она што ми највећи
нанесе јед и јад –
нит' ме је икад мрзела,
нит' ме је волела кад.

* * *

Затроване ми песме; –
зар може друкчије бити?
Па ти у бујан ми живот
отров не престајеш лити.

Затроване ми песме; –
зар може друкчије бити?
У срцу ми саме гује,
а и ти, премила, и ти.

* * *

Ја не знам откуда та сета
и туга сколи ми дух;
све мислим на древну бајку
коју ко зна кад чух.

Мирно протиче Рајна
и пада прохладни мрак;
још само врх брега обасјава
вечерњег сунца зрак.

Најлепша девица седи
ту горе, предивна сва,
злаћану косу чешља,
а златан накит јој сја.

Док злаћаним чешљем је чешља,
њен звонки се разлеже пој;
силине чудесне има
у мелодији тој.

Момка у маленом чамцу
бол сколи диваљ и луд;
он само још увис гледа,
не мотри на вир и на спруд.

Слутим да момка и чамац
прогута вртлог тај;
а то је све певањем својим
учинила Лорелај.

* * *

Долазе, одлазе лета,
све редом чека гроб,
ал' никада неће проћи
љубав – мог срца коб.

Још једном бих да те видим,
да клекнем на хладни кам
и умирућ да ти кажем:
Како Вас волим, мадам!

* * *

Волели су се, ал' није
ниједно хтело да призна;
с мржњом се гледали тобож,
а љубав их јела и гризла.

По растанку само још каткад
у сну се сусретали;
умреше давно, ал' једва
да су то сами знали.

* * *

Ти си коб цветак мила,
лепа и чедна сва;
гледам те, па ми сета
промили срцу до дна.

И дође ми тад да руке
ставим врх темена твог,
молећ да чедну и лепу
и милу те сачува Бог.

* * *

Смрт, то је хладна ноћ,
живот је запаран дан.
Смркло се, поспан сам већ,
уморио ме дан.

Над постељом ми дрво, и ту
славуј ми птица пева;
пева о љубави суштој,
чујем је чак и у сну.

ENFANT PERDU

На мртвој стражи истрајам у боју
слободарскоме, три'ест лета, прав.
Бејам без наде у победу своју,
знао сам: дому нећу доћи здрав.

Дан и ноћ будан – спават' нисам могао
коб под чадором скуп другова нем
(будило ме је чак хркање много
тих јуначина, кад ме снађе дрем).

Ноћију тих ме често чама свлада,
и страх – тек глупан не боји се њих –
да страх разагнам, звиждук сам тада
покоји дрски ругалице стих.

С пушком у руци стајаш све те дане
будан, а пође л' сумњив ко на нас,
добро сам гађо и врело сам тане
у дроб му знао сасути зачас.

Каткад се, јасно, могло и то збити
да лупеж такав добро гађа сам –
ах, то не могу спорити ни крити:
зјапе ми ране, крви тече прам.

Стражарско место празно! – Зјапе ране –
већ у строј ступа други борац прек –
непобеђен сам ипак, нескрхане
пушке – то срце моје пуче тек ...

„*Enfant perdu*“: „Изгубљено дете“; мртва стража.

[Из циклуса *Северно море*]

ПРИВИЂЕЊЕ У МОРУ

А ја сам лежао на ивици брода
и, сањалачког ока, гледао
доле у воду кд зрцало бистру,
и гледао све дубље, дубље –
док се, дубоко на морскоме дну,
спочетка кд магла јутарња, а потом
све одређенији бојом, не појавише
кубета и звоници цркава

и најзад, јасно кд дан, цео град,
старински, холандски,
пун људи:
Озбиљни људи у црним огртачима,
с белим набраним овратницима с колајном,
с дугим мачевима и лицима дугим,
корачају преко трга пуног света
према већници с високим степеништем,
где камене статуе царева
стоје на стражи са жезлом и мачем.
Недалеко, испред дугог реда кућа,
где прозори блистају као огледала
а липе су поткресане у виду пирамида,
шетају девојке шуштећи рухом свиленим,
витога стаса, лица попут цвета
а смерно уоквирена црним капама
и златном косом што испод њих навире.
Младићи, гиздави, у шпанској одећи,
шепуре се, главом им климају.
Старе жене
у мрким старомодним хаљинама,
с молитвеницима и бројаницама у руци,
ситним корацима хитају
великој катедрали,
пожурује их звоњава звона
и брујање оргуља.

И мене од тог далеког звука хвата
тајанствена стрепња!
Бескрајна чежња, дубока сета
прикрадају се у моје срце,
моје истом извидано срце;
и као да му драге усне
пољупцем опет отварају ране
па из њих снџва тече крв –
топле, црвене капи
што дуго и полако падају
на стару једну кућу, тамо доле,

у дубокоме граду у мору,
на стару кућу са високим забатом,
меланхолично пуну,
само што покрај доњег прозора
седи девојка,
главе о руке ослоњене,
као неко сирото, заборављено дете –
а ја те знам, сирото, заборављено дете!

Тако дубоко, у морске дубине
од мене си се скрила
због детињасте ћуди
и више ниси могла изаћи,
и седела си, туђа међ туђинцима,
вековима,
док сам те ја, душе пуне јада,
тражио по свој земљи,
увек тражио само тебе,
ти вечно љубљена,
ти одавно изгубљена,
ти најзад пронађена –
нашао сам те и поново гледам
то слатко твоје лице,
те верне, паметне очи,
тај мили осмејак
и никада те више нећу оставити,
и сићи ћу теби
и раширених ћу руку
на твоје груди пасти –

али у последњи тренутак
капетан ме шчепа за ногу
и повуче ме с ивице брода
и викну, љутито се смејући:
„Докторе, који вам је ђаво?“

ШЛЕСКИ ТКАЧИ

Без сузе у оку тмурну од беде
крај ткачког стана шкргућућ седе.
Немачка, одар ткамо ти ми,
у њ уткивамо клетве три –
ми ткамо, ми ткамо.

Клетву за бога ком молитве сласмо
кад смо се мрзли, кад гладовасмо,
узаман нада, не стиже спас,
спрдб се с нама, за нос вукб нас –
ми ткамо, ми ткамо.

Клетву за краља, краља богаташа
кога не гану невоља наша,
што из нас исцеди последњи грош
и као псе нас стрелја још –
ми ткамо, ми ткамо.

Клетву за лажну отаџбину
што рађа само стид и тмину,
где рано свене сваки цвет,
где трулеж храни црвб свет –
ми ткамо, ми ткамо.

И чунак лети, прашти ткачки стан,
ми вредно ткамо ноћ и дан
стара Немачка, одар ти ткамо ми,
у њ уткивамо клетве три –
ми ткамо, ми ткамо.

Ткачи: шлески ткачи дигли су устанак 1844. године.

[Из спева *Немачка. Зимска бајка*]

ГЛАВА ПРВА

У тужном новембру, кад дан по дан
све више се тмури, мути,
кад ветар трга с грана лист по лист,
у Немачку се упутих.

А на граници одједном, гле:
срце ми бурније куца,
а и сузице као да сјај
у очима ми светлуца.

А немачку кад чух још реч,
сласт чудна душу ми плави:
кд да ће срце, кап по кап,
слатко да искрвави.

Девојка с харфом певала је ту,
искрено узбуђена;
погрешно јој је звонио глас
ал' гану ме свирка њена.

Песмом је славила љубавни бол,
и жртвовање, и наду
у сусрет горе, где је крај
свакој патњи и јаду.

Певала: земља је суза дол,
радост ту брзо мине,
душа се тек кад стигне у рај
све топи од милине.

Успаванке је старе то зуј,
пев одрицања гњили
којим уљуљукују прости пук
кад кењка и кад цвили.

Познајем напев, познајем текст
и писце знадем, господу;
тајно су пили вино, знам,
а јавно – хвалили воду.

Нову ћу, бољу ћу песму ја,
другови, спевати сада!
Хоћемо да на земљи већ
небеско царство влада.

За живота нам срећу дај!
Доста је било муке!
не смеју више трбух лењ
хранити вредне руке!

Та земља рађа жито, хлеб,
за људско биће свако,
и руже, мирте, лепоту, сласт,
и грашак – исто тако.

Нека шећерца, кад дозри плод,
свак живи довољно има –
врапцима нек је тад небески свод,
њима и анђелима!

Окрилатимо ли по смрти, увис
лако ћемо се дићи
и на небески богат пир
до самих торта стићи.

Нове, боље ми песме звук
кд фрула одјекује!
Покајнички је умукд псалм,
погребна звона не брује!

Геније Слободе вереник је млад
девице лепе, Европе,
и загрљај их спаја чврст,
у првом се пољупцу топе.

И не благослови ли га поп,
брак ће да важи свеједно –
нек живе млада и женик њен
и потомство им чедно!

А боље, нове моје песме глас
химна је браку њину!
У мојој души роди се рој
звезда што букну, сину;

звезде што жарко сипају блес
у реке се расипљу плама –
чудновато се осећам јак,
храшће бих могб да сламам!

Откад на немачко ступих тле,
чаробни сок ме блажи –
мајку је опет дотакнуо цин,
ево се изнова снажи!

После више од дванаест година боравка у иностранству Хајне је 21. октобра 1843. отпутовао за Хамбург, који је био страдао у великом пожару.

ГДЕ?

Где ће путник што га слама
умор, наћи почин трајни?
Да л' на југу под палмама?
Да л' под липама на Рајни?

Хоће ли ме у дивљини
закопати туђе руке?
Ил' лежаћу на пржини
усред вечне морске хуке?

Свеједно је! Ту и тамо
небо ће ме покривати;
нада мноме ће, ноћу, само –
кб кандила – звезде сјати.

НИКОЛАУС ЛЕНАУ

[Из Шумских ђесама]

IX

Све неми, сиви, бива наго:
ћарлијање би нежно хтело
да стргне с грана лишће свело;
ја волим ово мрење благо.

Време је да се пут напушта,
љубавно доба замрло је,
отпевале су птице своје
и сув се лист за листом спушта.

Одоше птице све, и сада
незаштићених гнезда ено
кроз грање полуогољено
с којег уморно лишће пада.

И чини ми се неко вели
кроз шумско тихо шуморење
како је свеколико мрење
замена што се кришом жели.

ОЛОВНО ВЕЧЕ

Облаци тамни и стравни
прекрили цео свод;
по врту смо ишли, а тужан
и тежак нам беше ход.

Ноћ беше врела и нема,
тмуран и мрачан јој лик,
баш као наша љубав –
само за плач и крик.

Кад лаку ноћ ти рекох
и за мнош кад остаде врт,
чемерним срцем пожелех
и теби и себи смрт.

ПЕСМА ИЗ ТРИШЧАКА

Тмурно, облаци се гоне,
киша прекрива сав крај,
ветри цвиле: „О, језеро,
где је твојих звезда сјај?”

У језеру бурном траже
утрнули блесак тај.
Твоја љубав никад неће
просјати мој дубок вај!

ТРИ ЦИГАНИНА

Кроз пустару док путовах,
сиву, докле поглед сеже,
Циганина три угледах
на ливади како леже.

Један беше заљубљено
пригрлио виолину
и под небо ужарено
кò пламен се песма вину.

Онај други са чибуком
пратио је сваки дим
баш кò да на свету овом
не мери се ништа с тим.

А под стаблом трећи куња
са цимбалом понад главе,
струнама се ветар шуња,
приноси му снове плаве.

Крпе, рите, гле, носаху,
и одећу од кострети,
ал' слободни, горди беху,
кò упркос свакој клети.

Троструку тад схватих слику:
када ти се живот мрачи,
терај га у дим, сан, свирку,
презир нека буде јачи.

Дуго гледам још за њима,
кочија ме даље носи,
за лицима тамномрким,
коврцавој, црној коси.

ЕДУАРД МЕРИКЕ

ОБРАЋАЊЕ ЈЕДНОМ ЗИМСКОМ ЈУТРУ, ПРЕД СВИТАЊЕ

О паперјасто време таме пре нег свиће!
Какав то нови свемир ти у мени твориш?
Како то да одједном само у теби гори
у сладострасти благој читаво моје биће!

Неком кристалу сада душа је моја слична,
што још га не такну зраком неко светло лажно;
мој дух као да буја, чини се непомичан,
отворен блиских сила чудесних утиску снажном,
сила што из појаса бистре плавети горе
реч једну чаробну најзад у моме духу творе.

Очију отворених, свест се колеба моја;
склапам их, да ми сан овај не ишчили.
Видим ли, тамо доле, светлосна царства вила?
А тај шарени рој слика и мисли, ко је
на капију мог срца дозвоао, да ту се
у груди моје сместе, блиставо купају се,
ко што се рибице златне у рибњаку роје?
Час чујем звуке пастирских фрула, као
око колевке, у оној чудесној ноћи,
час младеж чија песма вином је овенчава;
ко је тај налет мира блаженог изазвао
у мојој тужној, затвореној самоћи?

И какав ме то усхит испуњава снагом,
док дух мој се бодро даљинама приклања!
Окрепљен првом сржи овог дана,
дорастао се чиним за свако дело благо.
Целим пространством неба душа ми сада лети,
у мени геније кличе! Ал' реци, зашто сада
наједном поглед мој се овлажио од сете?

Да л' изгубљена нека срећа ми снагу пије?

Да л' нешто што тек настаје у срцу кријем?
– Похитај, душо! Овде застанку место није;
трен само, и све то ће дах ветрова разнети!

Ал' гле! Већ на обзору застор се одшкрине!
И сања дан да ноћ је одбегла у даљине;
пурпурне усне, пре склопљене, сада
дишу, кроз прорез, у слаткоме даху:
одједном блесне око, и боголики дан
у скоку шири крила у свом краљевском маху!

[Из циклуса *Переџрина*]

1.

То зрцало оданог, смеђег ока
златан је одсјај унутрашњег жара;
ко да навире из груди дубоко,
где света туга тако злато ствара.
У ноћ тог погледа да роним смело,
о бесловесно дете, ти би хтело –
хоћеш да дрско нас обоје ужгам,
смрт у чаши греха с осмехом ми пружаш!

3.

Зашто, вољена, мислим на те,
а нагло груне плач из мене,
незадовољством пуним сате
и не знам срце где да денем?

Ах, у сјајну салу детињства ми јуче
ушла си, где уз љупки трептај свећа,
буку и шале, себе се не сећам,
самилосна слико лепоте што мучи;
то дух твој место заузе за столом,
седели смо с немо суздржаним болом;
најзад гласно сузе бризнуше ми вруће,
па с руком у руци одосмо из куће.

5.

Љубав је, кажу, везана за стуб срама,
на крају боса, убога, смождена;
ослонца нема хола глава њена,
рањаве ноге облива сузама.

Ах, Перегрину нађох тако! Њено
лудило беше лепо; образ гори,
олујом пролећном њен смех се ори,
у косу дивље цвеће уплетено.

Зар ту лепоту да пустим? То само
бивша срећа јаче при повратку мами!
О похрли ми у загрљај амо!

Ал' јао, шта то видим? Сад ме љуби,
још заљубљена, а мржња већ зори;
па одвраћа се и занавек губи.

Перегрина: туђинка.

НОЋНИ ПЕВ УДВОЈЕ

Она

Како благо ноћни ветар пољем струји,
како младим лугом у проласку бруји!
Док безочни се дан још гаси,
чује се шапат тишме земних сила
што увис стреми, да се кроз умилна
појања чистих лахора огласи.

Он

Разабирем и те најчудесније гласе
које сладострасно млаки ветар носе,
док нејасним светлом небо проткало се,
па као да плови и приближава се.

Она

Кд тканином прође небом трзај мали,
одигне skut му, да бистрије сине;
а чујем и благе звуке што их чине
блажене виле, док у плавој сали
музику сфера творе,
док марљиво тамо горе
без престанка врте срмене преслице њине.

Он

О ноћи благонаклона, ти крочиш тихо
црном кадифом, што тек по дану зелена је,
и ваздушасту бруј музике теби даје
ослонац стопи, докле корачаш лако
и лишаваш се сата за сатом тако –
сањариш, душа Свемира с тобом сањари при том.

У ПОНОЋ

Спокојно крочи ноћ у свет,
на горски ослоњена сплет,
времена златне теразије сад
гледа, и њиног равномерја склад;
а обесних врела јавља се рој
што матери ноћи жуборе пој
о дану,
о малочас минулом дану.

Не воли она древну ту
успаванку, нит' слуша њу;
небеска плавет њој је слађи звук,
часова хитрих уједначен лук.
Ал' жубор се врела не губи нит' мре,
и у сну још певају воде ко пре
о дану,
о малочас минулом дану.

НАПУШТЕНА СЛУШКИЊИЦА

Ватру на огњишту ложим
рано, пре зоре,
док петлова ори се пој,
док звезде још горе.

Леп је варница лет,
лепо кад ватра сјаји:
гледам, а сва се у чемер
погрузих и притајих.

И тад се, о драги мој,
неверо мила,
сећам да сву сам ноћ
о теби снила.

Суза за сузом сад
низ образ ми тече;
тако долази дан –
о, кад ће вече!

СКРОВИТОСТ

Пусти ме, свете, о пусти сад!
Милодаром ме не заноси,
нек срце ово само сноси
своје миље и свој јад.

Не знам откуда овај вај,
жал незнани неки то је;
но кроз сузе видим своје
увек сунца мили сјај.

Сам себи сам често туђин,
а звонка се радост тиска
кроз тегобу, што притиска
пуна миља моје груди.

Пусти ме, свете, о пусти сад!
Милодаром ме не заноси,
нек срце ово само сноси
своје миље и свој јад!

ЈЕДНОЈ БОЛОВОЈ ХАРФИ

Наслоњена на бршљанов зид
ове старе терасе,
ти, тајанствена харфо
ваздухорodne неке музе,

започни,
започни снова
тужаљку твоју звучну!

Ви стижете, ветрови, амо из далека,
ах, са оног брежуљка
свеже зазеленелог,
што посед беше дечака, некад ми тако драгог,
И шарајући успут цватима пролећним,
миомирисима презасићени,
како само слатко тлачите ово срце.
И брујите овде у струнама,
привучени благогласном сетом,
нарастајући трагом чежње моје
и замирући снова.

Али наједном,
са жешћим ударом ветра
благозвучни један узвик харфе
одзвања, на мој слатки ужас,
ненаданим усхићом душе ми;
и гле – преобилна ружа расипа, стреса
све своје латице пред ноге моје!

ВОЉЕНОЈ

Кад, док те гледам, сав тишина бивам,
и светињу твог миља мотрим сласно,
тада дисање тихо чујем јасно
анђела, који у теби се скрива;

Задивљен осмех на усне исплива,
кд да се пита, да л' то сан ме вара,
да сад у теби вечност једног чара,
једина ми, смела жеља стварност бива.

Осећам пад у дубље све дубине,
чујем из ноћне божанске даљине
врела судбине, како звучно брује.

Омамљен свраћам поглед у висине,
к небу – а тамо све се звезде смеше;
клекнем, да њихов пев светлосни чујем.

ЈЕДНОЈ СВЕТИЉЦИ

Светиљко лепа, још на истом месту ти,
а окачена прељупко о ланац лак,
заборављеног летњиковца красиш свод.
По твојој белој плитици од мермера,
дуж чијег руба злаћано-зелена туч
у бршљанов се венац плете, весело
у колу деца играју. Колика драж
у свему том! Све смехом дише, али благ
дух збиље ипак цели облик залива. –
Истинско уметничко дело. Ко га још
примећује? Ал' што је збиља лепо, то
у себи самом блажено и чисто сја.

ФРИДРИХ ХЕБЕЛ

НОЋНА ПЕСМА

Бујна, узбрујна ноћ,
препуна звезданог сјаја:
реци, сред древног бескраја
шта ли се пренуло то?

Груди изажима бол,
живот се узвија, свија,
тка и комеша се силан
и потискује мој.

Кд чеду дадиља, сну,
сред ноћи ближиш се касне
и око пламичка што гасне
описујеш заштитни круг.

ВЕЧЕРЊЕ ОСЕЋАЊЕ

Мирно са даном
ноћ борбу води.
Како је часу том дано
да стишава и слобди!

Зар усну већ што ме цвело,
сав бол и зло?

Срце, што ме веселило –
реци: шта беше то?

Већ се расплину
радост, већ мину јад,
али тихо кроз тмину
сан ми приводе сад.

Па док ка висини
чилима, без престанка,
живот ми се чини
сав као успаванка.

РЕКВИЈЕМ

Не заборављај, душо,
не заборављај мртве!

Гле, око тебе лебде,
мргодно, напуштено,
а у светоме жару
што га у убогима љубав цара,
одахну и огреју се,
и уживају последњи пут
живот свој утуљени.

Не заборављај, душо,
не заборављај мртве!

Гле, око тебе лебде,
мргодно, напуштено,
а кад се пред њима хладно
закључаш у се, они се следе
све до у најдубље дно.

Тада их шчела олуја ноћи,
којој, скупа у се згрчени,
пркосе у крилу љубави;
а она их гони горопадно
преко пустоши бескрајне, тамо
где више није живот, само борба
са ланца пуштених сила
за обновљени битак!

Не заборављај, душо.
Не заборављај мртве!

НАШЕ ВРЕМЕ

Време је неког потоњег судишта,
не у потопу, не у огњу плама:
облик се света сам у себи слама,
а нови један свиће већ из Ништа.

У свом зрцалу песник слику ствара,
где дан и ноћ у крви зоре плину;
ал' не проклиње он судбину њину,
свештеник чедни светлосног олтара.

Он чистом руком мора неговати
живот, и као што пролећне цвати
опажа, па ће с љубављу их брати,

тако ни оне задње благодати
јесени неће презрети; кад ниче
чар позних цвати, у венац их сплиће.

ЛЕТЊА СЛИКА

Последњу ружу спазих у том лету;
беше, кад да ће да крвари, рујна;
па рекох тмурно при томе сусрету:
„Преблизу смрти таква си, пребујна!”

Ни дашка у том врелом дану; тек што
лептир бели тихо промину у трену;
но премда ваздух крилом једва нешто
покрену, она осети и свену.

ЈЕСЕЊА СЛИКА

Јесењи такав дан не видех јоште!
Као без даха, ваздух тих је тако,
па ипак опадају свуд и шуште
најлепши плодови са стабла сваког.

Не реметите пир природе сада!
Ово је жетва, што сама је жање;
јер данас само онај падне с гране
плод, што пред благим зраком сунца пада.

ТЕОДОР ШТОРМ

ГРАД

Уз сиви жал, уз сиво море
по страни лежи град;
кровове магле тиште мучно
и кроз тишину једнозвучно
бучи море уз град.

Шуме не шуме, кад дође мај,
не чујеш песме птичије.
Тек дивље гуске суров глас
у јесењи, у ноћни час;
по жалу трава ниче.

Па ипак свим сам срцем твој,
на мору сиви граде.
Чаролије младости моје
у теби заувек постоје,
на мору сиви граде.

МОРСКИ ЖАЛ

Над залив узлеће галеб
у нагли пробој мрака;
вечерњим светлом се пуне
огледала плићака.

Шушкају сива крила
у лету поред воде;
острва као снови
маглом над морем броде.

Чујем тајанствен клокот,
превири муљ плићаком;
зов усамљене птице –
одувек беше тако.

Још једном зашуми језом
ветар, на замре потом.
Постају разговетни
гласи над дубоком водом.

ПО СТРАНИ

Тихо је: пустопоље сада
греје подневног сунца јара
и рујна једна светлост пада
на гробне плоче гробља стара;
цветају траве, испарава
дах поља у небеса плава.

Бубице жбуњем врве, све су
у оклопима златним малим;
звончиће плаве пчеле тресу,
по пољу ројеви су пали;
у трави шуме крила, горе
гласови шева свуд се оре.

Рушевна, ниска кућа стара
ту стоји сама, осунчана;
ево на вратима станара,
лагодно жмирка ка пчелама;
син његов испред куће ове
резбари свиралу од зове.

Подневним миром затрепери
сеоског сата звон, тек чујан;
задрема старац, у сну мери
свој медоносни урод бујан.
– Звук дана који бурно кроче
не допире до те самоће.

У ШУМИ

Ту на обронку брега
занеми ветар; косо
спуштају ту се гране;
под њима дете босо.

Седи у пољском цвећу,
седи сред мирисне траве;
мушице плаве зује,
севну јој поред главе.

Ћути око ње шума,
а она мудро зури;
по увојцима смеђим
сунчева светлост цури.

Глас кукавице јекне,
схватим крајичком ума;
у ње су злаћане очи
краљице шума.

ГОТФРИД КЕЛЕР

ВЕЧЕРЊА ПЕСМА

Очи, моји прозорчићи мили
што сте дуго у ме светлост лили,
безброј слика кроз вас к мени лети:
једног дана ћете потамнети!

Кад уморни капци заклопе се,
кад згаснете, душа смириће се;
путничку ће обућу изути
да у мрачан ковчег се упути.

Још две искре видеће у тмуши,
две звездице што сијају души,
докле се уз трептај не расплину,
кд да лептир крилом их додирну.

Ал' још идем у заранке сада
пољем, друг ми звезда што запада;
пијте златно преобиље, очи,
што нам свет кроз трепавице точи!

КОНРАД ФЕРДИНАНД МАЈЕР

УВУЧЕНА ВЕСЛА

С весала се мојих капи роне,
свака споро у дубине тоне.

Нит' ме што весели нити пече!
Безболно дан овај доле тече!

Пода мном – из светла изагнати
снивају већ лепши моји сати.

Из дубина Јуче зове жално:
Кол'ко је још браће обасјано?

КЕСТЕН ЦРНОСЕНАСТИ

Кестене црносенасти,
шаторе узњихани мој,
ка води свијаш грана сплет,
и твоје лишће толи жеђ,
кестене црносенасти!
У луци млад се купа сој,
уз чегрст или срећан крик,
блиста се дечја бела пут
док плива мрежом лишћа твог,
кестене црносенасти!
А када језеро и жал
заогрне све дубљи мрак,

кад вечерњи прошуми брод,
из фењера му црвеног
палацне нагло муња тад
по крести вала, личећи
на изломљених слова рој,
док загонетни пламни спис
не утрне крај лишћа твог,
кестене црносенасти!

ВЕЧЕРЊИ ОБЛАК

Претихо сад почивају
у луци чамци сви,
још влажна весла снивају,
дубока вода спи.

А само горе ведро је
над мајском ноћи шир,
где бродар касни једра је
још развио кроз мир.

Док позни сјај је бледео,
уз звездан трептај тих,
небесима чун лебдео
и нестало у њих.

НА ПОЗНОЈ ЛАЂИ

Узглавље на бродској клупи градим,
најзад ми се врело чело хлади!
Сласт је срцу свежина све већа!
Како меко неме бол и срећа!

Нада мном дим црни густу куља,
под ветром се повија и љуља.
Дуж обеју језерских обала
свраћа брод у пристаништа мала:
уз фењера слабо треперење
слазе сенке, нико се не пење.
Само крмар стоји још и бдије!
Само ветар што ми косу вије!
Бол и срећу блага смрт покоси:
уснулога мрачна лађа носи.

НА КАНАЛУ ГРАНДЕ

Сенке вечерње дубоко
слежу се на Канал Гранде,
сто гондола тамних клизи
као шапутава тајна.

Али измеђ две палате
вечерње се сунце зари,
јарку и широку пругу
на гондоле пламтећ баца.

Под пурпурнорујним сјајем
гласан говор и смех звонак,
наговарајуће кретње
и очију игра дрска.

Један мален делић пута
живот страсно се комеша
па у сенку опет тоне
као неразумљив мрмор.

МРТВА ЉУБАВ

Идемо к селу што се
под сунцем вечерњим сја,
готово кб у Емаус
апостола два,
сред којих идућ је зборио
њихов учитељ тих,
што их за собом поведе
и претрпе смрт за њих.
Тако међ нама ходи
у предвечерњи час
наша мртва љубав,
а претих јој је глас.
Она за тајну
присне речи зна,
скровиште душа
познаје до дна.
Објашњава нам она
сваки чин и грех,
каже: ево због чега
на крсту распета бех.
Одрекосте ме се, ружно
ругасте се ви,
под круном бејох од трња,
лице крв ми скри,
смрт ме узе, ал' брзо
из смрти нађох спас,
и као небески лик сад
корачам измеђ вас –
и тада познасмо кб то
иде с нама низ пут,
кб апостолима, срца
огањ нам запали љут.

ФРИДРИХ НИЧЕ

УСАМЉЕН

Крештав рој врана
у град лепрша преко сивих пољана.
Скоро ће снег – о, благо том
ко сад још има – завичај и дом.

Сад стојиш укочен и клет
и осврћеш се већ – колико дуго!
Ах, зашто, лудо,
од зиме побеже у свет?

Свет – капија што води
у пустиње, у нем и леден крај!
Ко изгуби што си ти, тај ходи
и ходи, нигде не стаје тај.

Проклет да зимским светом
луташ, сада си блед,
налик на дим што вазда лѐтом
стреми у хладнијег неба лед.

Лети, о птицо, гракћи, са старим
пустињским напевом песму слиј!
Лудо, срце што ти крвари
под ледом и под поругом скриј!

Крештав рој врана
у град лепрша преко сивих пољана:
скоро ће снег, и тешко том
ко нема завичај свој ни дом!

ДЕТЛЕФ ФОН ЛИЛИЈЕНКРОН

У ЈЕДНОМ ВЕЛИКОМ ГРАДУ

У мору града пролазе крај мене
безбројни људи, један иза другог.
Поглед у око, један трен, па даље ...
Окреће верглаш напев свој.

У море ничег капљу поред мене
безбројни људи, један иза другог.
Поглед на ковчег, један трен, па даље ...
Окреће верглаш напев свој.

По мору града плива један спровод.
На путу људи, један иза другог.
Поглед на ковчег мој, за трен, па даље ...
Окреће верглаш напев свој.

МАРТОВСКИ ДАН

Облаци и сенке преко поља беже,
у плавкастој магли даљне шуме леже.

Ждралови, што ваздух браздају високо,
поворкама стижу, кричући жестоко.

Гласних шева јато већ под небом пева,
свуд пролећна прва галама и врева.

Ветар те, девојко, весело целива,
кроз простране равни кратка срећа снива.

Кратка срећа мину с облацима густим.
Хтедох је задржат, морах да је пустим.

РИХАРД ДЕМЕЛ

РАДНИК

Један кревет, и једно дете – то имамо,
жено моја!
И обоје раде за кору хлеба,
и кишу, и ветар, и сунце, и само
маленкост још нам једна треба
да смо слободни кд птице с неба:
Времена само.

Кад празником кроз поља утроје
идемо, дете моје,
и изнад класја видимо тамо
где сјајноплаве се ласте роје, –
ох, није тек рухо то што нам треба
па да смо лепи кд птице с неба: –
Времена само.

Времена! Ми чујемо буре звуке,
ми народ.
Тек једна мала вечност треба;
жено! дете! ми све имамо
за неустрашивост птица с неба,
сем оног што створе наше руке.
Времена само!

КРИСТИЈАН МОРГЕНШТЕРН

ЛЕВЦИ

Два левка кроз ноћ путују скупа.
Све ужим гротлом њиног трупа
Месец сјај бели
весело шаље
на њину
стазу
и т.
д.

ЕСТЕТСКА КУНА

Једна се куна
прострла туна
на шљунак поред чуна.

Дашто ми ти дашто:
знате л' што то ради?

Месечев телац млади
одао ми је зашто
у тишини:

Та рафини-
рана звер ово чини
једино риме ради.

ПАЛМШТРЕМ

Крај језера Палмштрем иде
и алеву једну марамицу шири:
а на њој се лепо виде
храст и човек с књигом и лептири.

Ал' Палмштрем се усекнути боји;
он је особењак који
лепоти се свакој клања
препун страхопоштовања.

Па сад нежно склапа оно
што тек беше развијено,
и нико га чувствен неће клети
што је неусекнут кренб.

VICE VERSA

Један зека по ливади шеће
мислећ: ту га нико видет неће.

Ал' уз помоћ Цајсовог двогледа
уздржана даха помно гледа

један човек са супротног брда
тог патуљка где ушима мрда.

А Бог, опет, овога човека
благо, немо мотри из далека.

НАОЧАРИ

Много чита Корф, и брзо,
зато му је и омрзло
кад ко све се исто ачи,
све понавља и развлачи.

Пет-шест речи треба само
да кажемо што имамо,
а у тол'ко реченица
тртља мудрост-плетеница.

Измисли дух његов стога
спас од тог зла великога:
наочари што имају
снагу да текст – сажимају!

Са њима се песма ова
не види – ни циглог слова!
Три'ест и три, тако мале,
тек – знак питања би дале!!

ВРАБАЦ И КЕНГУР

Иза оградe кенгур сури
чучи, у једног врапца зури.

Врабац на крову седи сетно –
невесео је изузетно.

Осећа, главе повијене,
како у њега кенгур блене.

Врабац шушури своја перца –
чупава и та је афер'ца.

Врцка се врабац ... Ако се попне
кенгур сад амо, па га клопне?!

Ал' овај после једног сата,
с разлога нама непозната,

а можда и без дубљег неког
смисла, окреће главу меко,

па више не гледа ка врапцу,
него у сасвим другом правцу.

АРНО ХОЛЦ

[Из Фаніазауса]

* * *

У једној башти, под старим дрвећем
на
тамној маховини, руку под руку,
размишљајући, ћутећи,
удвоје,
очекујемо
пролећну ноћ.

Још
ни једне звезде.

Сутон
растапа жбуње.

Наједном,
са неког прозора,
тихо,
узнесени, набујали,
дубоки, безмерни, чисти, бисерни,
усковитлани
чежњом разњихани, блаженством распевани,
бујни и рујни
златно блештави
сребрно благи, сребрно светли, сребрно слатки,
растаљени звуци виолине.

Светлуца златна киша ... мирише јоргован,
у
срцима нашим,
нежним од сна, руменим од сна, пораслим од сна.
рађа се
Месец!

* * *

Како је
слатко ... било ... ткање ...
ноћи!

Испод тамних кестенова ... на зид обасјан месечином
наслонила си се
ти
склопљених очију у сенци.

Ми се... пољубили ... нисмо ...

Ћутање наше
рекло нам је
све.

* * *

Ти оде.

Лишће ... пада.

Долина тоне у плавичасти сутон.

Ја
зурим у све гушћу
измаглицу.

.....

Онда,
једанпут још, из даљине,
махање ... твоје ... мараме ...

Поздрави!! Поздрави!!

Испружам чежњиво руке.

.....

Свршено.

Са високих, окомитих, немих као скамењених околних
топола
галаме чворци кроз сумрак!

* * *

Седам септилиона година
бројао сам миљоказе по ивици Млечног пута.

Није им било краја.

Кроз миријаде еона
тођуо сам у чуда једне једине капљице росе.

Отварала су се увек нова.

Моју душу
обузе страх!

Моја мисао ... зазебе! Моје срце ... задрхта!

У маховину се
блажено пружих ... и ... постадох земља.

Сада се вију купине
нада мном,
на једној зањиханој трњини
цвркуће црвендаћ.

Из
мојих груди радосно извире
извор један,
из
лобање моје ... расте цвеће.

ФРАНК ВЕДЕКИНД

ТЕТКОУБИЦА

Тетку сам заклао своју,
а матора беше и слаба;
док ноћих код ње, прошњурах
да видим шта чува баба.

Тад хрпе злата пронађох,
новчаница и прстења,
а слушах где тетка хрче
без нежности, без сажалења.

Што да се тетка још мучи –
по мраку приђох што тише,
набих јој каму у црева,
па није хркала више.

Новац је тежак био,
а бабац још много тежи.
Дрхтавом руком је гурнух
у подрумску јаму да лежи.

Тетку сам заклао своју,
а матора беше и слаба;
о, суци, бујну ми, бујну
хоћете младост за цаба.

ШТЕФАН ГЕОРГЕ

Брежуљак наш је, ево, већ у тмини,
док онај прѐко још се сав румени.
Месец сред својих нежних и зелених
поља ко бели облачак се чини.

Путеви бледе – путници далеки.
Намерник стаје, ганут шуморењем.
Је л' то невидљив поток међ камењем
ил' успаванке птичје ћућор меки?

Два рана ноћна лептирића слећу
на травке, ведро гонећ се по кругу.
Рудина справља у жбуњу и цвећу
вечерњи мирис благ за тиху тугу.

Дођи у мртви парк и погледај:
прибрежја осмех из пространства плава.
Облака чистих изненадни сјај
рибњак и шарне стазе разведрава.

Ту љуби дубок руј. Пепељав саг
од шимшира и бреза. Зрак је благ.
Несвеле позне руже оком пиј.
Узбери их пољуби венац свиј.

И последњих се хризантема сети.
Пурпур са дивље лозе сваки траг
зеленога живота души драг
лако у лице јесење проплети.

ГОСПОДАРИЦА ОСТРВА

Рибари приповедају: на југу,
на једном острву пребегатом
циметом, уљем и драгуљима
што блистају крај песка, једна птица
живљаше која, стојећи на тлу,
могла је кљуном почупати лишће
с крошње високих стабала, а кад би
у тежак лет при земљи развила
крмезна крила, као да су соком
пужева тирских обојена била:
на мрк је облак наликовала.
Дању би у шумарку нестајала,
а вечером на жало долазила,
под свежим ветром, што на со мирише
и морску траву, дижућ сладак глас
те би делфини пријатељи песме
кроз море пуно пера злаћаних
и златних искри допливали.
Тако од прапостања живљаше,
виђали су је само страдалници.
Јер када су се бела једра људи
први пут испод ветра повољна
окренула ка томе острву:
она се беше попела на брег
да гледа цело драго станиште,
раширила је крила велика
мрући уз болне крике пригушене.

ХУГО ФОН ХОФМАНСТАЛ

РАНО ПРОЛЕЋЕ

Вијори ветар боси
по голом свету.
Чудесне ствари носи
у своме лету.

Њихао се
где плач је био,
кроз расплетене косе
нежно се вио.

Тресб је с грања
цвет багремова,
стишавб дрхтања
врелих снова.

Такб се понеких
веселих усана,
лутб дуж меких
будних пољана.

Кб грцав крик би журно
кроз свирале минуо,
и кроз вече пурпурно
даље се винуо.

Кроз шапат соба
тихо би се проткб,
и кандила би
утулио кротко.

Вијори ветар боси
по голом свету.
Чудесне ствари носи
у своме лету.

Кроз алеје
голе и снене
крилом сеје
бледе сене.

Њих и још
мирис благ –
коначишта
синоћњег траг.

[Из терцина *О йролазностии*]

* * *

На моме лицу још је њихов дах:
Зар збиља ови дани, блиски тако,
сад нису друго до прошлост и прах?

Ту мисб стаје, ту се окончава;
одвећ је страшно да вапијеш: како
све тече мимо и све ишчезава,

и да из дечка малог Ја се моје
у мене точи и уобличава,
страно кб псето бесловесно које.

Да бех још пре сто лета, и да сваком
власи на глави везан сам за своје
далеке претке покривене раком.

Неразлучно и трајно власи сваком.

БАЛАДА О ЖИВОТУ

И расту деца, очију дубоких,
и безазлена порасту и мру,
и сви се људи крећу њиним путем.

И плодови се пуне слашћу, зру,
и ноћу се кб мртве птице сруче
и иструну за који дан на тлу.

И увек ветар над нама фијуче
и увек речи зборимо безбројне
и сласт и умор све нас заобруче.

И цесте јуре кроз траву, и стројне
вароши овде-онде међу њима,
и претеће, и усахле, покојне.

Чему ће оне? Што је изглед свима
дружчији? Зашто тол'ки им је број?
За смехом, плачем и смрћу шта има?

Шта ће тих пуких играчака рој
нама, одраслим, стално у самоћи,
што, непокретни, тражимо циљ свој?

Чему да све то гледамо? Па ипак,
много је рекб који каже: „Вече” –
ту реч из које смисао и туга

кб тешки мед из шупљег саћа тече.

ЊИХ ДВОЈЕ

С пехаром пуним вина црна
ишла је, нежна као срна.
Како је лако корачала,
ни кап на земљу није пала.

Његова рука беше тако
сигурна, кб у мало ког.
Дојахав, он на месту лако
укипи плахог коња свог.

Али, кад она ближе приђе
да му из руке пехар да,
нешто их тако тешко сколи:
Затрелташе кб листа два,
те рука руку мимоиђе
и тамно вино тлом се проли.

ЈЕДНИ ЗБИЉА

Једни збиља морају да умру
доле, весла тешка где воду секу,
други живе поред крме горе,
знајућ птица лет, знајућ пределе звезда.

Једни леже увек, удова тешких,
украј корења заплетеног живота,
други опет столују вечно
међ краљицама, пророчицама,
као код куће ту су они,
лаке главе и лаких руку.

Ипак сенка од живота оних
пада на ове друге животе,
и са тешким су они лаки
везани, кд са земљом и зраком.

Замор народа изумрлих давно
са очију не могу да скинем,
ни од престрављене да отклоним душе
осипање немо звезда даљних.

Многе судбине ткају се редом с мојом,
ћуд живота све их сплиће, и мој је
део већи но овозивотни
витки пламен ил' танушна лира.

ДОЖИВЉАЈ

Сребрносивом испуни се маглом
долина цела, кд да Месец тиња
за облацима. Ал' не беше ноћ.
У сребрнастој магли тамног дола
расплинуо се сумрак мојих мисли,
и ја нечујно потонух у ткање
провидног мора и напустих живот.
Кол'ко чудесног цвећа беше тамо,
чашица тамнорујних! Честар биља,
кроз који је у топлим млазевима
топазни златни и црвени сјај
пламињајући надирао. Све то
прожето беше снажним таласањем
музике сетне. Нисам схватао,
али сам ипак знао. То је смрт.
У музику се претворила она,
чезнући силно, слатка, тамнорујна,
рођака туге најдубље.

Ал' чудно
са безименом завичајном чежњом
плакаше душа моја за животом,
плакаше кд што неко плаче када
плови на морском броду великом,
огромних, жутих једара, пред вече,
по загаситоплавој води, поред
завичајнога града. Тамо види
улице, чује жуборење врела,
осећа мирис јоргована, види
самога себе, дечка, како стоји
на обали, са дечјим очима
које се плаше, које би да плачу,
кроз отворени прозор види светлост
у својој соби – ал' велики брод
носи га даље, клизећ нечујно
са жутим, чудним једрима циновским,
по загаситоплавој морској води.

РАЈНЕР МАРИЈА РИЛКЕ

ЈЕСЕЊИ ДАН

Господе, час је. Натраја се лето.
Засенчи сунчанике, разобручи
ветар, да пољем јесењим захучи.

Последњем плоду зрење заповеди;
још два-три дана јужнија му дај,
усавршењу нагнај га, нацеди
последњу сласт у тешког вина сјај.

Ко дом сад нема, тај га стећи неће.
Ко сам је сада, дуго сам ће бити,
читаће, писма писати и бдити,
и немирно ће гледати дрвеће
када се лишће стане зраком вити.

ПАНТЕР

(Jardin des plantes, Paris)

Ништа му поглед већ не задржава,
уморио га решетака сплет.
Тисућу шипки што га окружава
као да окончава његов свет.

Повитљив корак његов, пун чврстине,
личи, док уског круга мери лук,

на игру снаге около средине
у којој влада силне воље мук.

Тек понекад се застор с ока склони
нечујно. Тада уђе слика-две,
кроз напрегнути мир удова рони –
и мутно му у срцу мре.

Jardin des plantes: Ботаничка башта у Паризу, са старим зоолошким вртом.

РИМСКИ ВОДОСКОК

(Borghese)

Две шкољке једна над другом, ничући
из мермернога старог оквира,
и горњом водом тихо отичући
ка води која доле с пуно мира

пресреће њено шаптање, и тајно
показује јој, кд шака, под тмином
и зелен-велом како небо сјајно
кд незнан предмет трепери дубином;

шири се тако, неначета тугом,
по лепом своме суду, круг за кругом,
и тек понекад кане, кд да снови,

низ маховину к трећој површини,
а ова устрепери ка висини
и њену шкољку осмехом прелива.

Borghese: Музеј и парк у Риму.

ВРТЕШКА
(*Jardin du Luxembourg*)

С кровом и сенком његовом се врти
чопор шарених коња што се гоне
тренутак један, сви из земље оне
која толико оклева пре смрти.
Неких у кола упрегнутих има,
ал' је у свију израз срчан сав.
Један је црвен намргођен лав
и каткад један бели слон са њима.

Чак и јелена једног ено – правом
јелену шумском сличан је по свему,
само што носи седло, и на њему
једну малену девојку у плавом.

За њом, одевен у бело одело,
јаше на лаву дечачић, у страви,
док зубе лав показује и ждрело.

И каткада се бели слон појави.

Промичу ведре девојке некамо,
већ скоро непристале игри тој;
усред лудога лѐта оне свој
подижу поглед, некуда, овамо –

И каткада се бели слон појави.

И све то иде, окончану жури,
врти се, кружи, а без циља свог.
Понеки прамен, црвен, зелен, сури,
тек начет ситан профил лица ког. –
И каткад осмех, овамо обраћен,
блажен и блештав и улудо страћен
сред задиханог слепог кола тог...

Jardin du Luxembourg: Парк испред Луксембуршке палате у Паризу, са
дечјим игралиштем.

АРХАЈСКИ ТОРЗО АПОЛОНОВ

Не знамо главе лик му величанствен,
нит' цвет зеница. Али му се зâри
торзо кд полијелеј у ком стари
поглед се, само уврнут, тајанствен,

још чува. Не би могао иначе
да засени те прегиб груди тих,
нит' превојем бедара да се стаче
пут зачетне средине осмех тих;

безлично-мртва то би била стена
испод провидних слапова рамена,
и не би као крзно сјала тако,

нити би могб кроз њу да се лије
сјај кд од звезда: јер ту место свако
гледа те. Мораш живети друкчије.

Архајски торзо Аполонов: скулптура у Лувру (торзо младића из Ми-
лета).

* * *

Остављен на планинама срца. Гле, у даљини, сићушно,
гле: последње насеље речи, а још више,
али и он мајушан, последњи
заселак осећања. Препознајеш ли га? –
Остављен на планинама срца. Камен
под рукама. Јест, ту цвета
понешто; из неме литице
цвета распеван коров који ни о чем не зна.
Али онај ко зна? Ах, онај што поче да зна,
па сада ћути, остављен на планинама срца.

Јест, ту се креће понешто, неначете свести,
креће понека безбедна животиња с планине,
иде, застаје. И велика заштићена птица
кружи око чистог противљења врхова. – Али
незаштићен, овде на планинама срца...

[Из Девинских елегија]

ПРВА ЕЛЕГИЈА

Ко би, да крикнем, ко би ме чуо из чета
анђеоских? па чак и да ме ненадно
привине неки на срце: ишчилео ја бих
од његовог снажнијег бића. Јер шта је лепота
ако не сам почетак страшнога, који смо таман
још кадри да поднесемо, па му се тол'ко
дивимо само зато што с нехајним презиром неће
да нас разори. Сваки је анђеоски страшан.

Тако се уздржавам и гутам домамљив крик
грцања тамног. Ах, кога можемо ми
звати у помоћ? Не анђеле, не људе,
и довитљиве звери примећују већ
да нисмо поуздани нити као код куће
у тумаченом свету. Остаје нам можда
понеко дрво на обронку, да га виђамо
свакога дана; јучерашња остаје улица
и размажена верност неке навике,
којој се свиде с нама, те уз нас остаде.

О, па затим и ноћ, ноћ кад нам лице разједа
ветар пун светског пространства, – коме не остаје
она, жељена, која разочарава благо,
она што трудно очекује самотно срце.
Да ли је љубавницима лакша? Ах, они само
прикривају једно другим од себе своју судбину.

То ти *још* није знано? Баци из руку празнину
ка просторима које дишемо; можда ће птице
проширен ваздух приснијим лѐтом да осете.

Да, пролећима си био потребан. Неке
звезде су веровале да их осећаш. Талас
неки се дизао к теби сред минулог, или ти се
док си крај отвореног прозора пролазио
подавала виолина. Све је то био налог.
Али да л' си га ти свладавао? Ниси ли увек
расејан био услед очекивања, као
да ти вољену све наговештава? (Где ћеш
привити њу, кад велике незнате мисли
час улазе у тебе, час излазе, и често
остају преко ноћи?) Но ако чезнеш толико,
опевај љубавнике; ни издалека још
бесмртно није њихово чувено осећање.
Опевај оне којима безмало завидиш, оне
напуштене, у којих толико снажнију љубав
откри него у оним утољенима. Вазда
изнова почињи то величање недосежно;
помисли: јунак себе обнавља, њему је чак
и пропаст изговор само да постоји: последње
рођење његово. Али исцрпена природа враћа
у себе љубавнике, као да нема двапут
снагу да ово постигне. Да ли си довољно мислио
о Гаспари Стампи, те да нека девојка,
што вољеног не задржа, осети пред безмерним
примером ове љубави: постаћу као она?
Зар не би требало да нам плоднији постану најзад
ти најстарији болови? Није ли време да се
од вољенога с љубављу ослободимо и да га
превазиђемо трептећи: као што стрела тетиву
превазилази, да би, сва се у одскок прибавши,
постала *више* но што је. Јер опстанка нигде нема.

Гласови, гласови. Слушај, срце, кб што иначе
једино свеци слушаху; тако да огромни зов

од гла их диже; а они, немогућни,
и даље клечаху, не примећујући
шта се са њима збива: *шако* су слушали.
Не велим да можеш *Божији* поднети глас,
нипошто. Али слушај оно што струји,
непрекидну вест коју тишина ствара.
То сад шумори од оних младих мртваца к теби.
Зар у црквама римским и напуљским, где год да
уђе,

судбина њина није спокојно теби зборила?
Или те неки нагпис узвишен пресретао
као недавно плоча у Санта Марији Формози.
Шта хоће од мене? Треба да уклоним тихо
неправде привид, који понекад мало
спутава чисти покрет њихових духова.

Доиста, чудно је више не живети на земљи,
обичаје што су тек једва изучени
не упражњавати више, ружама и другим
предметима што су препуни обећања
не придавати значај будућности људске;
оно што се било у бескрајно плашљивим рукама
не бити више, па чак и сопствено име за собом
као сломљену неку играчку оставити.
Чудно, не желети своје жеље и даље. Чудно,
гледати како слободно у простору лепрша
све што се узајамно односило. Напорно је
мртваштво, препуно надокнађивања, да би се
поступно осетило мало вечности. Али
сви живи греше у томе што превећ разликују.
Анђели (прича се) често не знају да ли хоће
међу живима или мртвацама. Бујица вечна
у оба подручја све узрасте захвата собом
непрестано, и све заглушује у оба.

Најзад им нисмо више потребни, рано уминулим,
они се свега земаљског лако одвикавају
кд деца што се благо од мајчиних одбију груди.

Ал' ми, ми којима су потребне тајне
тако велике, ми, којима често из туге
напредак блажен процвета — : да ли бисмо без њих
могли постојати ми? Зар је узалуд оно
предање по ком, док су оплакивали Лина,
прва се музика усуди да укоченост прожме;
па тек у заплашеном простору, из ког један
безмало божански младић изненада заувек
изиђе, поче празнина да бруји трептајем оним
који нас сада захвата, носи и теши и помаже.

Госпара Стампа: италијанска песникиња (1523–1554). Позната по својој несрећној љубави према једном венецијанском племићу, коју је опевала у својим песмама. *Сантиа Марија Формоза*: црква у Венецији.

[Из *Сонета посвећених Орфеју. Први део*]

I

О, дрво! О, прерастања ли чиста!
О, Орфеј пева! О, висок грм у уху!
Заћута све. Ал' прећутно у духу
почетак нови, миг и мена листа.

Из шуме, светле чудом раздрешења,
кретоше звери, тајећи свој дах;
и тад се виде; лукавост ил' страх
до таквог их не скротише смирења,

већ слушање. И рика се у њином
умањи срцу. Где тек беше сниска
изба да прими све оно што навре,

ћумез од хтења под најдубљом тмином,
с капијом чији шип дрхти кб лиска, —
ти им у слуху посагради лавре.

IX

Само ко се кроз Хад
гласио лиром,
сме хвале бескрајне склад
да проспе широм.

Само ко хлеб је и со
с мртвима јео,
чуваће спомен на то
кô бића део.

Нек водом одраз трепери
мутан за нас:
ѿи чувај слике ѿраѿ.

Тек у двострукој сфери
постаје сваки глас
вечан и благ.

[Из *Сонета посвећених Орфеју. Други део*]

XIII

Предњачи сваком растанку, као да је
за тобом кô тек минула зима.
Јер међу зимама бескрајна једна има,
те срце може само презимљујући да траје.

Буди вечито мртав у Еуридици – тони
натраг у однос чист, са песмом хвалоспевном.
Овде, међ пролазнима, у царству краткодневном,
ти буди звонка чаша, која се ломи док звони.

Буди – знајући стално за услов непостојања,
за бесконачни разлог дубоког свог трептања,
те да једном заувек испуниш трептај свој.

Залихи природе штедре – и оној што чека на миру,
и оној истрошеној – , свем неизрецивом збиру
кличући прибор и себе, па тад уништи број.

XV

О, уста чесме, уста дародавна
што неисцрпно зборе исто, чисто, –
ти, испред течног воденог обличја
мермерна маско. А у позадини

порекло акведукта. Издалека,
дуж гробова, с обронка Апенина
зборење твоје носе, које онда
пада низ црну старост твоје браде

у сасуд који пред тобом почива.
Уснуло то је положено ухо,
мермерно ухо којем вазда збориш.

Земљино ухо. Она, дакле, сама
са собом збори. Подметнеш ли крчаг,
њој се тад чини да је ти прекидаш.

XXIX

Тихи друже бескрајних видика,
гле где твоји даси простор множе.
Међ гредама мрачнога звоника
собом звони. Што те бољком проже

ојачаће, храниш ли га тако.
Из мене се у мѐну преливај.
Шта сазнаде најболније? Ако
горко ти је пити, вино бивај.

На раскршће чула у безмерној
ноћи снагом чаробном потеци,
смисл чудних сусрета им слави.

И ако те земно заборави – :
течем, – рѐци земљи тихо-смерној.
Јесам, – бучно-брзој води рѐци.

РАНО ПРОЛЕЋЕ

Ишчезну све тврдо. Благост сходи
на ливаде сивим застрвене.
Друкчији је нагласак на води.
Кривудава нежности малене

из простора машају се света.
О том збори бескрајност путања.
Ненадано сред празног дрвета
спазиш израз његовог пењања.

* * *

Покрај пута присојног, у шупљој
издубљеној половини стабла
што одавно кд корито служи
и водену површину тихо
обнавља у себи, толим своју
жеђ: порекло и ведрину воде
примајући кроз чланке на руци.

Пити – то би чинило се мени
прекомерно и превише јасно;
али овај покрет који чека
приводи ми бистру воду свѐсти.

Овако бих исто, кад би дошла,
себе сасвим утолио кад бих
само лако прислонио руке
на твог младог рамена облину
ил' на твојих груди навирање.

* * *

Последњи којег признајем, с ким зборим,
безлечни боле у телесном ткиву,
приђи: кд што у духу горех, горим
у теби; да на твоју ватру живу
пристане, дуго противило се дрво,
а сад те храним, твој сам плам и сев.
Овдашњу моју благост сву је схрвд
неовдашњег пакла гнев.
Сав чист, сав лишен будућег плана
на паћења се ломачу упутих,
знајућ да нема сутрашњег дана
за ово срце, где залиха ћути.
Ко то нераспознатљив гори? Ја?
Не увлачим овамо успомене.
О, живот, живот: Изван мене.
А ја у огњу. Никог ко ме зна.

ХЕРМАН ХЕСЕ

У МАГЛИ

У магли све чудно се чини!
Самотан сваки жбун и кам,
дуб не види дуб у близини,
сваки је сам.

Другова беше тма и тушта
док светао живот ми био;
сад, кад се магла спушта,
сваки се скрио.

Нико мудар не бива
док тмину не позна што њега
неумитно скрива
и одваја од свега.

Магла све мења толико!
Живот је самотан плам.
Никог не познаје нико,
свако је сам.

[Из романа *Игра ђинђувама*]

СТУПЊЕВИ

Цвет сваки вене, вену млада лета,
животни ступањ сваки, доба свако
и мудрост и врлина – све процвета
о року, вечно не смејућ да траје.

Кад зовне живот, срце мора лако
опростити се, изнова почети
да се у друге баца загрљаје
без страха и без жаљења. Пребива
у свакоме почетку сила жива
на лакше живот можемо поднети.

Кренимо ведро кроз просторе нове,
ал' нек ниједан на̄с не заобручи.
К све вишем ступњу Светски дух нас зове,
не жели да нас окује и скучи.
Чим се у једном кругу животном
одомаћимо, млитавост нам прети.
Ко спремно на пут крене, тај од троме
навике тупе може се отети.

Можда и смртни час ће на̄с још слати,
младе, у ступањ нов, нов завичај,
јер зов живота никад неће стати ...
Срце, опраштај се и оздрављај!

ЕЛЗА ЛАСКЕР-ШИЛЕР

МОЈ НАРОД

Вољеном сину Паулу

Трошна бива стена
из које извирем
и певам своје песме Богу ...
Напречац се с пута стропоштавам
и сипим само у себи
далеко, преко камења плача
ка мору.

Толико сам далеко отекла
од винског врења
крви моје.
А још увек, увек још одјек
у мени,
кад језиво пут истока
трошно коштано стење,
мој народ,
крицима Бога зазива.

SENNA HOY

Откад сахрањен лежиш на брежуљку,
слатка је земља.

Где год да сад на прстима одлазим,
чистим путима гредем.

О, руже крви твоје
благо натапају смрт.

У мени више нема страха
пред умирањем.

Ево већ цветам на твом гробу
цветовима пузавица.

Усне су ме твоје увек звале,
сад име моје не зна пута натраг.

Свака лопата земље што те склони
просула се и на мене.

Стога је увек ноћ по мени,
и звезде већ у свитање.

Непојамна сам пријатељима нашим
и сасвим страна постала.

Но ти стојиш најтишем граду на капији
и чекаш на ме, ти велеанђеле.

Senna Hoy: Senna Hoy је анаграм од имена Johannes. Johannes Holzmann, немачки анархиста и издавач часописа *Kampf* (*Борба*), био је пријатељ Елзе Ласкер-Шилер.

ТУГА ЗА ЗАВИЧАЈЕМ

Не умем језиком
прохладне ове земље да зборим,
ни кораком њеним да крочим.

Ни облаке што пролазе
не умем да тумачим.

Ноћ је незаконита краљица.

Стално морам да мислим на фараонске шуме
и љубим слике мојих звезда.

Усне моје светле већ
и говоре о далеком,

шарена сам сликовница
на твоје крилу.

Али твоје лице преде
вео од плача.

Мојим блиставим птицама
изболи су корале,

на живицама вртова
камене се њина мека гнезда.

Ко миропомазује мртве моје дворце –
носили су круне мојих отаца,
молитве им потонуле у свету реку.

БОЖЕ ЧУЈ ...

Око очију мојих као прстен
ноћ се стеже.

Дамари ми крв претворили у пламен,
ипак све уокруг сиво и студно беше.

О Боже и при живом дану твоје
снови о смрти ми драги.

С водом је пијем, хлеб ми у грлу загне њоме,
жалости мојој нема мере на твојој ваги.

Боже чуј ... У плавили твоје вољене боје
певала сам песму о крову твога неба,
па ипак у вечном ти даху нисам пробудила дан.
Као да стиди се срце, пред тобом, глуве белеге своје.

Где ми је крај? – О Боже! Јер и у звезде
и Месец гледала сам, у свих плодова твојих долину.
Већ у грозду изветри укусу црном вину ...
И свуда – горчина – сред сваке језгре.

ЈАКОБ ВАН ХОДИС

СМАК СВЕТА

С главама шешири слећу грађанима свима,
свуда по ваздуху вика се нека вину.
Зидари падају с кровова и гину,
а на обалама – пицу – расте плима.

Олуја ту је, по земљи бујице
дивљег мора јуре, бедеми страдају.
Већина људи пати од кијавице,
а с'мостова возови падају.

ЕРНСТ ШТАДЛЕР

ПРЕТПРОЛЕЋЕ

У овој мартовској ноћи
касно сам кућу напустио.
Улице су разровали мирис пролећа
и зелене сетве олуја.
Ветрови забрујаше. Немирном падином кућа
далеко сам се спустио,
Све до голог насипа, и осетио:
то нови ритам срцу мом у сусрет буја.

У сваком се даху
ширило по једно младо бивање.
Ослушкивање:
вртлози снажни крвотоком ходе.
Простирање спремних ораница,
високи сат јутра,
његово плаветно утискивање
у обзоре што треба далеко да воде.

Уставе су зашкрипале.
Пустоловине наврле као најезда.
Јасне су стазе расле над каналом, мрешкавим
од младих излазних струја.
Њином сам светлошћу пловио.
Судбина ме чекала сред ветровитих звезда.
У мом срцу беше прасак,
као развијених застава олуја.

НОЋНА ВОЖЊА МОСТОМ ПРЕКО РАЈНЕ У КЕЛНУ

Брзи воз пипа пут
и уздуж таме се пробија.
Ни једне звезде. Свет је само уски
рудни ров што ноћ га сјајем овија.
Изнутра каткад плавим кругом плама
наглог светла обзоре раздиру постаје:
Светиљке, кровови, димњаци, у пари,
у струји ... за трен та слика остаје ...
Па опет све је црно.
Кд да се у дроб ноћи рударска смена спушта.
Сад светла у сусрет срљају ... забасала ... очајно сама ...
па их је више ... скупљају се ... и бивају густа.
Костури сивих фасада, огољени
бледе у полумраку, мртви – нешто
се мора десити ... о, знам то, тешко горе
у мозгу. Стрепња једна пева у крви.
Тада одједном тле бруји као море:
Летимо, подигнути,
царски кроз ваздух отет ноћи, високо над реку.
О милиона светала повијање, стража нема,
од чије заслепљујуће смотре
тешке су воде у низводној струји.
Поздрав у ноћи, шпалир ком краја нема!
Као јуриш буктиња! Радосно!
Поздрав лађа по плавоме мору! Звездана
свечаност сушта!

Врева, неко тискање очију сјајних!
Све до места где град
последњим кућама свога госта отпушта.
А онда дуге самоће. Голе обале.
Тишина. Ноћ. Свест. Повратак у се. Причест.
И жар у жудњи
Потоњем, што благосиља. У славље оплодње,
у наладу. У молитву. У море.
У час, у судњи.

ГЕОРГ ХАЈМ

ДЕМОНИ ГРАДОВА

Тумарају кроз ноћ градова, који
црно се у се збијају под њима.
Кд лађарска брада на лицу им стоји
облачје црно од чађи и дима.

Љуља се морем кућа сенка њина,
улична светла ред за редом скида.
Кд магла трудно пузи плочницима
и споро пипа од зида до зида.

На трг неки једном ногом ослоњени,
док другом преко неког торња клече,
у црној киши стоје осовљени,
са свиралом Пана у олујно вече.

Њихове стопе риторнела купа
градскога мора; туробна, велика
самртна песма, час јарка, час тупа,
мења звук, расте у таму видика.

Дођу до реке што црна, широка –
гмизавац леђа пуних жутих мрља
од светиљки – у таму правцем тока
свога се ваља и жалосно срља.

На зид од моста наслоњени грубо
турају руке међу људску руљу,
као фауни на мочварном рубу
који рукама пребиру по муљу.

Један се диже. Месецу на очи
он ставља црну маску. Са висина
мргодних ноћ се кô олово точи,
притиска куће у дубине тмина.

Крцкају плећа градова. Сад пуче
кров један, пламен бризну као вода.
Они објашу слеме неке куће,
деру се као мачке испод свода.

У некој изби пуној тмина виче
у боловима породила. Као
планина снажно тело се истиче,
око ње ђаво до ђавола стао.

На логу бола дрхтури и вапи.
Од крика соба око ње се љуља,
стиже плод. Њено крило рујно зјапи,
плод раздире га надвоје, крв куља.

Као жирафе расту вражје шије.
Дете нема главе. Мајка га преда се
пружа и гледа. Жабљом ногом рије
леђа јој страх, кад натраг стропошта се.

Дотле демони расту преко мере.
Рог њихов небо румено разлама.
Земљотрес тутњи, дроб градова дере
око копита њиних, усред плама.

ОФЕЛИЈА

I

С накотом воденпацова у коси,
с рукама пуним прстења, што броде
као пераја, вал је сенком носи
прашуме која мирује сред воде.

Последње сунце, забасало тамом,
у вапај ума дубоко јој рони.
Зашто је умрла? Шта је то гони
да кроз сплет биља плови тако сама?

У густој трсци ветар. Као шака
поплаши љиљке, јато увис оде.
С крилима овлаженим, боје мрака,
стоје кô дим над тамним током воде,

кô облак ноћни. Јегуља у трену
клизне јој преко груди. Чело таче
светлошћу свитац. И једна ива плаче
лишћем по њој, на нему патњу њену.

II

Жита. Сетве. И поднева црвен зној.
Ветрови жути спавају врх тла.
Долази она, птица жељна сна.
Лабуђа бела крила кров су њој.

С капака плавих нежна сенка пада.
Музика коса блиставо одзвања,
а гримиз пољупца једног она сања,
сан вечни у свом вечном гробу сада.

Даље, још даље. Где ка жалу хуче
звучи градова. Где се беле струје
пробијају кроз бране. Одјекује
далеки одзив. Где с висина звуче

гласови пуних улица, где лети
звоњава. Цик машина. Битка. Ступа
у слепа окна запад, румен тупа
у којој кран рукама дива прети,

тиранин црна чела. Око њега,
Молоха једног, црне слуге клече.

Терет мостова тешких, који звече
кд ланци реком, и сурова стега.

Низ струју реке невидљива плови,
но где пролази, крда људи силом
разгони тамни јад великим крилом,
које обале сенком својом ови.

Даље, још даље. Док се тами даје
западни, висок дан познога лета.
Док у зелени тамних поља цвета
сусталост нежна далеког смираја.

Далеко струја носи је. И зими
рони кроз многу луку пуну туге.
Плови низ време. Кроз вечности дуге
од којих обзор кд ватра се дими.

* * *

Твоје трепавице, дуге,
твојих очију тамне воде,
дај ми да у њих роним,
дај да у бездан тонем.

Пење се рудар окну
и клати суморну лампу
над капијом рудном
високо на зиду сенке,

види, ја силазим
у крило твоје, да заборавим,
далеко шта то одозго тутњи,
сјај и бол и дан.

По пољима прорасло,
где ветар стоји, пијан од жита,
високо трње, високо, болесно
на плавети неба.

Руку ми дај,
прорашћемо једно друго,
ветру једноме плен,
самотних птица лет.

Чути сред лета
оргуље сусталих олуја,
купати се у светлу јесењем
на обали плавог дана.

Понекад ћемо стати
на рубу тамног бунара,
дубину тишине да гледамо,
тражимо нашу љубав.

Или ћемо изаћи
из сенке златних шума,
велики у вечери неке руј
што благо ти дира чело.

Божанска туга,
крило љубави вечне.
Дигни до усана врч,
испијај сан.

Једном на крају стајати,
где море у мрљама бледожутим
већ плива тихо
у септембарски затон.

Почивати горе
у дому оскудног цвећа;
низ клисуре се спушта
и пева и трепти ветар.

Али са јаблана
што у вечну плавет се диже
већ пада један смеђи лист,
на твојем се потиљку одмара.

ГЕОРГ ТРАКЛ

ПРОПАДАЊЕ

Увече, када звона на мир звоне,
пратим лет птица дивни и безмерни,
поворке тих ходочасника смерних
које у јасну даљ јесењу роне.

Ходећ по башти, где се сутон хвата,
сањам о њиној светлијој судбини,
док сати ток заустављен се чини.
За облацима пратим стазе јата.

Задрхтим тад од даха распадања.
Нариче кос из обнаженог грања.
Уз притке трошне лоза се румени,

док се, мртвачко коло деце неме,
крај ограда бунара запуштених
зебући клоне плаве хризантеме.

ОЗАРЕНА ЈЕСЕН

Навршава се лета круг
воћем и чистим златним вином.
Чудесни самотников друг
мир је што влада шумском тмином.

Добро је, – вели сељак сад.
Пред сам крај снажи и весели

вечерњих звона тихи склад.
Поздравља јато што се сели.

Љубави ово час је благ.
Таласи чун низ реку гоне
и лепих слика ђердан драг --
у ћутање и покој тоне.

DE PROFUNDIS

Има стрњиште на које црна киша пада.
Има смеђе дрво што усамљено стоји.
Има пискав ветар што кружи око празних колиба.
Како је тужно ово вече.

Иза мајура
блага сирота оскудно класје пабирчи.
Округле, златне очи у сутону јој се питају,
а крило јој ишчекује небеснога женика.

Док се враћаху,
пастири нађоше слатко тело
иструлело у трновом жбуну.

Ја сам сенка далеким мрачним селима.
Божјег ћутања
напих се из бунара-луга.

Чела ми се дотиче хладни метал.
Пауци траже моје срце.
Има светлост што трне у мојим устима.

Ноћу се на пустари затекох
засут смећем и прахом звезда.
У жбуњу леске
опет зазвучаше кристални анђели.

De profundis: „Из дубине”.

ЈЕСЕН УСАМЉЕНИКА

Обиљем плода тамна јесен трепти,
пожутео је сјај лепих летњих дана.
Из трошне љуске чиста плавет лети;
лет птица бруји од старих предања.
Помуљано је вино, тих одговор цепти
кроз загонетке овога благог ткања.

И овде-онде крст врх пустог хума;
у рујну шуму једно стадо сврну.
Облак над водом језди попут чуна;
починуо је тежак; звуци трну.
Вечери крило плаветно без шума
дотиче сламну стреху, земљу црну.

Кроз веће трудног сад ће да се јави
рој звезда; хладне собе спокој сколи,
анђели тихо излазе из плавих
очију оних које љубав боли.
Шумори трска; кошчата језа дави
кад црна роса капље с врба голих.

ЗИМСКО ВЕЧЕ

Кад пред мрак над зимским тлом
разлегне се звона јака,
многе сто застрвен чека,
приправан их чека дом.

Својих тамних стаза ток
путник вратницама скреће.
Златно цвета спаса цвеће
што га храни земљин сок.

Тих улазак беше тај;
праг се скамени од бола.
Хлеб и вино насред стола
букнуше у чисти сјај.

СЕДМОПЕВ СМРТИ

Плавкасто сутони пролеће; под дрвећем што сокове црпе
ходи нешто тамно у вече и у пропаст,
ослушкујући благо косово кукање.
Ћутке се јавља ноћ, раскрварела звер
што се полако опружа на брежуљку.

У влажном зраку лелуја оцветало грање јабука,
сребрни се сплетови одвајају
одумирући из оноћалих очију; падају звезде;
блага песма детињства.

Појавнији сиће спавач низ црну шуму,
и плави извор зашуме у јарузи,
те онај тихо подиже бледе капке
над својим снежним лицем;

и Месец истера једну црвену звер
из њене пећине;
у уздасима замре тамно јаукање жена.

Блиставије диже руке ка својој звезди
бели странац;
ћутке мртвац напушта трошну кућу.

О, човекова трула прилика: склопљена од хладних метала,
ноћи и ужаса потонулих шума
и зверкине дивљине што сажиче;
маина душе.

У црнкастом чуну отплови онај низ светлוצаве бујице,
препун пурпурних звезда, и с миром
зазеленело грање клону на њега,
мак из сребрног облака.

ПЕСМА УМИНУЛОГА

Карлу Боромеусу Хајнриху

Препун је хармонија птичији лет. Зелене шуме
окупише се увече око тихих колиба;
кристалне испаше срнине.

Тамнина тмули жубор потока, влажне сенке

и летње цвеће што лепо звони на ветру.
Засутојило се већ чело човеку замишљеном.

А блиста му у срцу светиљчица добра
и покој обеда; јер Божје освешташе руке
хлеб и вино, и брат те гледа тминастим очима,
не би ли отпочинуо од трновита пута.
О, пребивање у надахнутој ноћној плавети.

Мук у соби обујима с љубављу и сенке старих,
пурпурне муке, жалопојку великог једног поколења,
што смерно сада траје у самотноме унуку.

Јер све се блиставије буди из црних минута лудила
патник пред скамењеним прагом
и силно га обујимају свеже плаветнило и блистав
конац јесени,

тихи дом и шумска предања,
мера и закон и месечасте стазе оних што већ минуше.

Карл Боромеус Хајнрих: књижевник, Траклов пријатељ.

ОЛУЈА

Дивље-планине, орлова
узвишена туго.
Златно се облачје
пуши над каменом пустињом.
Тишином стрпљивом дишу борови,
јагањци црни крај понора,
где плавет наједном
чудно занемљује,
благо зузукање бумбара.
О, зелени цвете –
о, ћутање.

Сновидовно срце потресају
тамни духови горске бујице,
помрчина
што се на урвине сручује!
Бели гласови
што блуде кроз језива предворја,
терасе раскидане,
отаца силна сриба, жалопојка
мајки,
дечаков златни ратни поклич
и neroђенога
уздисање кроз очи ослепеле.

О, боле, ти пламено сагледање
велике душе!
Већ кроз црну тишму
коња и кола палаца
ружичастостравна муња
у пробрујалу смрчу.
Магнетска свежина лелуја
око ове поносне главе,
ужарена сета
разгневљенога бога.

Страху, отровна змијо,
црна, умри у стени!
Стропоштавају се
дивље бујице суза,
сажаљење буре,
одјекују претећом грмљавином
оокруг снежне горе.
Ватра прочишћава
раскидану ноћ.

НОЋ

Тебе опевам, дивља разрованости,
у ноћној бури
нагромадана планино;
ви сиве куле из којих куљају
паклене чувиде,
огњено зверје,
храпава папрат, смрче,
кристално цвеће.
Бескрајна мука
што си се домогао Бога,
благи душе
који уздишеш сред слапа воде,
међу усколебаним борјем.

Златно пламињају оокруг
ватре народа.
Низ црикасте литице
стропоштава се опијен смрћу
ражарен вихор,
плави талас
глечера,
и силно тутњи

звоно у долини:
огњеви, клетве
и тамне
игре сладострашћа,
јуриша на небо
окамењена глава.

ГРОДЕК

Увече брује јесење шуме
од смртог оружја, златне равнице
и језера плава, над којима Сунце
тмурно се котрља; обуйима ноћ
ратнике самртнике, дивљу жалопојку
њихових смрвљених уста.
Ал' тихо се скупља у ниским ливадама
црвен облак где јаростан борави бог,
крв проливена, месечаста свежина;
у црну трулеж сви путеви воде.
Под златним грањем ноћи и звезда
лелуја сестрина сенка кроз ћутљиви луг
да поздрави сени јунака, кржаве главе;
и тихо брује у трсци тамне свирале јесени.
О, гордија туго! тучани олтари,
ватру којом дух гори огроман данас храни бол,
унуци нерођени.

Гродек: варошица у Галицији. Ту је почетком септембра у бици која се водила између Аустријанаца и Руса учествовао и Тракл као санитарски приправник. Убрзо после ове битке (3. XI) Тракл је извршио самоубиство.

ЈОХАНЕС Р. БЕХЕР

* * *

Песник избегава сјајне акорде.
Он грми кроз цеви, оштар бубањ му бич.
Раздрма народ реченицама искиданим.

Учим. Припремам. Увежбавам се.
Како радим – Ха, страствено!
Против лица мог, непластичног још – :
разапињем боре.
Нови свет
(– такав: стари, мистични свет патњи да уништи –)
уцртавам, што је могућно коректније, у њега.
Преда мношвом лебди предео један сунчан, крајње
рашчлањен, брушен,
острво једно срећног човечанства.
Много тога недостаје. (То и он сам добро зна.)

О, тројство дела, доживљај, срочење, чин.

Учим. Припремам. Увежбавам се.

... ускоро ће се ударци слапова реченица мојих
склопити у облик нечувени.
Говори. Манифести. Парламенти. Експериментални роман.
Певање за извођење са трибине.

И нова, света држава
нека проповедана буде, да се крви народа, крви
њихове крви убризга.

Коренито нека је обликована.

Настаје рај.

– Дајте да раширимо атмосферу олујног праскања! –
Учите! Припремајте! Увежбавајте се!

ВИЛХЕЛМ КЛЕМ

РАЗМИШЉАЊЕ

Дрвеће толи глад у ћутљивом зеленилу,
а небо тамни у сивилу заборав.
Бескрајност траве
ликује тисућама малих шиљака.

Шта смо ми заправо највише волели?
Врлине су давно избледеле под слегањем рамена
разума. Слава је тако танушна,
никога не ослобађа. Мудрост се топи

у тузи. Сећања замиру,
чак и најлепша. Чак и на ослобођење
од бола. Чудно и неразумљиво
замире далеки жагор сагледанога.

Остаје једна тајанствена љубав,
пола жена пола звезда,
љубав која са неисказаном нежношћу подрхтава
над тамним срцем као капљица вечности,

док зима опет хладно прелази преко земље,
и небо изнад дрвећа усамљеније бива,
и груди се, одахнувши, окрећу према западу,
где се смирује вече, неодлучна сањалица.

БИТКА НА МАРНИ

Камење лагано почиње да се покреће и да говори.
Трава се кочи и постаје зелени метал. Шуме,
ниске, густе бусије, прождиру далеке колоне,
небо, кречнобела тајна, прети да прсне.
Два циновска сата одмотавају се у минуте.
Празни хоризонт се надима.

Моје срце је велико као Немачка и Француска
заједно,

и прорешетано свим зрнима на свету.
Батерија својим лављим гласом
шест пута грми преко земље. Гранате завијају.
Тишина. У даљини кључа ватра пешадије,
данима, недељама.

Битка на Марни: на Марни се у I светском рату од 6. до 9. септембра 1914. водила жестока битка између Француза и Немаца.

АЛФРЕД ЛИХТЕНШТАЈН

СУТОН

Дебели дечак с језером се игра.
Ветар се у дрвету једном њише.
Небо се пијаним чини као чигра
и бледо, као да нема шминке више.

Миле, преко штака их поље сави,
брбљајући две сакате сенке саме.
Полудео је један песник плави.
Коњ се саплете преко једне даме.

За прозор се гојазни човек закачи.
Младић ка некој жени мекој шета.
Пајац сиви чизму сада облачи.
Вриште дечја колица, псују псета.

ПАУЛ ЦЕХ

КУЋЕ СУ ОЧИ ОТВОРИЛЕ ШИРОМ

Пред вече ствари нису више слепе
и стамене сред реке злих часова.
Од воденица носи прам ветрова
прохладни зрак и аветињски мрак.

Куће су очи отвориле широм,
земља је опет звезда као друге.
Мостови тону у речне јаруге
и дављенике оплакују над виром.

Из сваког жбуна сад по шума расте,
и облаци у облаке дим пласте,
и тешки терет брда долине стресају све.

Људи пак мотре с чуђењем у свод,
у сребрн звездан слап, сви као плод
препуњен слашћу и зрео за тле.

БАЛАДА О СЛЕПОМ РУДАРСКОМ КОЊУ

Толико црно да л' која ноћ икад
плаче, као у јами слепи коњ?
Ливада, слути, не врати се никад,
чијега сена горко куша воњ.

Кроз црно месо камења он њуши
смрт, и посматра очима умрлим њу,
и с њоме сам је дугачку ноћ сву,
и кад га прежу, он се нарогуши.

Дечко који га кроз ходнике гони
хлеб му и шећер да, да га разгали.
Ал' он смех не зна, кд коњи остали;
очи му врти црна ноћ, и у њих рони.

Тек каткад, носећ смоле и лишћа дах
кад свеже шумско дрво доле стигне,
он, наглим лудилом скољен, дигне
главу, и дечка обори у прах.

У окну препун плина зрак
из потковица искре ствара,
и пре но зов на узбуну запара
коњ слепи се устостручи кроз мрак.

И заклопара кроз лавиринт ноћни,
и омиче се, бежећи, низ стене,
и њишти, јурећ кроз степе зелене
на којима су мртви коњи моћни.

ФРАНЦ ВЕРФЕЛ

ЧИТАОЦУ

Сва ми је жеља, о човече, исти да будем кб и ти
што си, знај!
Било да црнац си, акробат ил' свуд око тебе да је још
мајчина брига плаха,
одзвањала ти двориштем песма девојци,
возио сплав свој кроз сутоњи сјај,
био војник или авијатичар без умора и страха.

Да л' си кб дете и ти носио пушку о врши зеленој?
Кад пукне, из цеви јој излети на канапу запушач.
Када сећање певам, човече мој,
не буди тврда срца и бризни са мном у плач!

Ја сам у животу све видео и био: ја знам
шта се у души самотних харфисткиња по бањским
капелама збива,
у породици туђој шта гувернанта осећа бојажљива,
шта дебитант кад дршћући стане пред шапгачку шкољку сам.

Ја сам живео по шумама, био сам железничар,
сагибб се над рачунским књигама и нестрпљиве госте
служио у ресторану.
Кб лојач стајао пред казаном, лице ми јарко облив
пламен и жар,
и као кули јео сам отпатке и последњу кухињску храну.

Отуда, свих сам, за све и за те.
И молим ти се, немој ме одбити!
О када би икада могло се збити
да загрлимо један другога, брате!

ГОТФРИД БЕН

МАЛА ХРИЗАНТЕМА

Утопљеног разносача пива положили су на сто.
Неко му је међу зубе затакао
светло-тамну љубичасту хризантему.
Кад сам, започевши од груди,
испод коже,
дугачким ножем,
исекао језик и непце,
биће да сам је гурнуо, јер она склизну
у мозак који је био у близини.
Док су га зашивали,
ставих му је у грудну дупљу
међу шушке.
Напиј се до миле воље у својој вази!
Почивај у миру,
мала хризантемо!

ЧОВЕК И ЖЕНА ИДУ КРОЗ БАРАКУ ЗА РАК

Човек:
У овој врсти леже распаднуте
утробе, а у овој распаднуте
груди. Уз кревет кревет смрди.
Сестре се сваког сата смењују.

Подигни мирно овај покривач.
Гледај: некад је некоме човеку

то клупко масти и сокова трулих
значило много, и звало се: занос
и домовина. —

Дођи, погледај
ожиљак овај на грудима. Да ли
осећаш ту бројанице од меких
чворова? Пипај мирно. Меко је
месо, не боли. —

Ова ту крвари
кô из тридесет тела. Нико нема
толико крви. — Овој су исекли
дете из раком начете утробе.
Остављени су нека спавају.

Дању и ноћу. Новима се каже:
Ту је спавање мелем. Једино
недељом, када буде посета,
допушта им се да су малчице
буднији.

Једва да још нешто једу.
У ранама им леђа. Видиш муве.
Каткад их сестра опере. Кô клупе.

Навире њива уз сваку постељу.
Месо се слеже у земљу. Spreма се
сок да потече, жар да се запрета.
Земља позива. —

БРЗИ ВОЗ

Мрко као коњак. Мрко као лишће. Црвено-мрко.
Малајски жуто.
Брзи воз Берлин — Трелеборг и балтичка купалишта.

Месо које је ишло наго.
Свѐ до уста поцрнело од мора.
Зрело повијено, ка грчкој срећи.

У чежњи српа: ала је лето одмакло!
Већ претпоследњи дан деветог месеца!

Стрњика и последње крстине сахну у нама од жеге.
Расцветавана, та крв, ти умори,
слуђује нас близина георгина.

Мушка мркост баца се на женску мркост.

Жена је нешто за једну ноћ.
А буде ли лепо, још и за следећу!
Ах! А онда поново очи у очи са собом!
Те онемелости! Та изложеност хајци!

Жена је нешто што мирише.
Неизрециво! Умри! Резеда.
У томе су југ, и пастир, и море.
На сваком обронку ослоњена по срећа.

Женско светло-мрко опијено је мушким тамно-мрким:

Држи ме! Хеј, падам!
У потиљку осећам умор.
О, овај грозничави слатки
последњи мирис из вртова.

КАРИЈАТИДА

Умукни камену! Распрсни
душљу која те тлачи! Зашуми,
захуји у поље! Наругај се первазима — — — :
Гледај: кроз браду пијаног Силена

из његове вечно преопијене
гласне једнократне затутњале крви
вино се цеди му на стид.

Попљуј помаму стубова: убијене
старачке руке трепетом су је
застртим небесима преносиле. Сурвај
храмове пред чежњом твога колена
у ком жудња је плеса.

Разастри се. У цвеће растури. Ох, крвари
меку твоју леју из великих рана;
гледај, са гугуткама Венера ружама
љубавну капију бокова опасује –
гледај овог лета последњи плави дах
како по морима невена далеким
лиснорким обалама путује; свитање
гледај последњег овог сата среће-лажи
јужности наше
у високом своду.

ШОПЕН

Не нарочито говорљив,
у гледиштима он није био јак,
гледишта само обилазе око ствари,
кад би Делакроа развијао теорије,
он би се узнемирио, јер што се њега тиче,
не би умео образложити нотурна.

Слаб љубавник;
сенка у Ноану,
где деца Жорж Сандове
нису прихватала
његове васпитне савете.

Грудоболан у оном облику –
са крвављењем и ожиљцима –
који дуго траје;
мирна смрт
за разлику од оне
у пароксизму бола
или под пушчаним плотуном:
догурали су клавир (Erard) до врата
а Делфина Потоцка
отпевала му је у самртном часу
песму о љубичици.

У Енглеску је путовао са три клавира:
Pleyel, Erard, Broadwood,
за двадесет гвинеја је увече
свирао по четврт сата
код Ротшилдових, Велингтонових, у Страфорд Хаусу
и пред безбројним подвезицама;
мрачан од умора и блиске смрти
враћао се кући
на Square d'Orléans.

Онда је спалио скице
и рукописе,
само никаквих остатака, одломака, бележака,
тих издајничких трагова –,
рекао је на крају:
„Моји покушаји су савршени када се мере оним
што ми је било могућно да постигнем.”

Сваки прст треба да удара
са снагом која одговара његовој грађи,
четврти је најслабији
(само сијамски близнак средњем).
Кад би почео да свира, они би
лежали на e, fis, gis, h, c.

Ко је икада чуо
неке његове прелудије,

било у летњиковцу или
на некој планини
или кроз отворена врата од терасе,
на пример из санаторија,
тешко да ће их заборавити.

Никад није компоновао оперу,
никад симфонију,
само ове трагичне прогресије
из артистичког убеђења
и мајушном шаком.

Делакроа: Ежен Делакроа, француски сликар (1798–1862). *Санд:* Жорж Санд, француска књижевница (1804–1876), живела у замку Ноан, Шопенова пријатељица. *Делфина Појтоика:* Шопенова пријатељица (1807–1877).

СРЕДОЗЕМНО

Ах, са тог острвља што је
у мирису наранача,
где и развалине стоје
без клетве и без плача,

струји у Севера тмине,
међу маглом и мемлом
где шапат руна плине
стих један средоземно:

У бескрају најзад се здруже
истине и варке тренутак,
како што у пепелу руже
дрема Титан, белутак —,

но теби да ходиш су дали,
за те време, граница важи,
веруј вечности, али
превише од ње не изражи;

од њене туге што гори
сред развалина, ружа
стварима трајност сатвори —,
дах Средоземља се пружа.

СТАТИЧНЕ ПЕСМЕ

Бити развитку туђ
дубина је мудраца,
деца и деце деца
не узнемиравају га,
не продиру у њега.

Заступати правце,
делати,
допутовати, отпутовати
знак је једног света
који не гледа јасно.
Пред мојим прозором
— каже мудрац —
долина се пружа,
у њој сенке скупљају се,
две тополе рубе један пут,
ти знаш — куда.

Перспективизам
други је израз за његову статику:
постављати линије,
водити их даље
по закону вреже —,
вреже вријају —,
а и јата, врране
истерати у зимски руј раних небеса,

па пустити их, нек потону —,

ти знаш — коме.

СИНТАКСА

Сви имају небо, љубав и гроб,
ми се нећемо тиме бавити,
то је у овој нашој цивилизацији довољно већ претресано
и проучавано.

Оно, међутим, што је ново, питање је синтаксе,
а оно је прешно:
зашто ми нешто изражавамо?

Зашто римујемо или цртамо девојку,
непосредно или као одраз,
или на комадићу папира жврљамо
небројене биљке, крошње, зидове,
ове потоње као дебеле гусенице с главом корњаче
што се протежу страшно ниско
у одређеном распореду?

Питање убитачно и без одговора!
Није то због изгледа на хонорар,
многи са тога умиру од глади. Не,
то је некакав подстицај у руци
којим се управља из даљине, једно стање мозга,
можда неки закаснили спасилац или тотемска животиња,
пријапизам облика на рачун садржаја,
проћи ће то,
али синтакса је данас
оно битно.

„Они малобројни који су о томе нешто сазнали” –
(Гете) –

а о чему то?
Претпостављам: о синтакси.

„Они малобројни који су о томе нешто сазнали”: Гете, *Фауст* I, стих
590.

ЈЕСЕЊИ ЦВЕТОВИ

Резеде, тињање златно,
древно чарање, плен,
богови смирују клатно
за колебљиви трен.

Још једном небеска стада,
светлост, машак на тлу,
шта нутри прабивање сада
под крилима која мру?

Још једном чежња све граби,
занос, лик ружин твој –,
лето застаде да би
гледало ласта рој,

још једном се слућења пале
где познат већ сваки је знак:
ласте крзају вале
и пију траг и мрак.

САМО ДВЕ СТВАРИ

Кроз тол'ка си обличја лутб,
кроз Ја и Ми и Ти,
ал' вечно си патио љуто:
рад чега све се то зби?

Дечије питање то је.
Тек позно ти продре у свест:
подноси морање своје –
смисао, страст ил' вест –
као из ко зна које
даљине заповест.

Снег, руже ил' морска ширина –
повену све што цва,
две ствари тек има: празнина
и жигосано Ја.

ХАНС АРП

ко сада да отера ђавола јужног ветра када овај
покуша да заведе коње.
ко сада да нам објасни монограме у звездама.
његова ће биста красити камине свих истински
племенитих људи но то није утеха и бурмут за
једну мртвачку главу.

КАСПАР ЈЕ МРТАВ

Вај добри наш каспар је мртав.
ко сада да сакрива запаљену заставу у курјуку
облака и прави малу црну пакост свакодневно.
ко сада да окреће кафени млин у прабачви.
ко сада да измами идиличну срну из скамењеног
фишека.
ко сада да њуши бродове амреле вина ветра очеве
пчела
вретена озона и извади кости пирамида.
вај вај вај добри наш каспар је мртав. свети
пампурије каспар је мртав.
ајкуле цвокоћу срцедрпателно од бола у звонастим
хамбарима када се изговори његово презиме.
зато
и даље уздишем његово име каспар каспар
каспар.
зашто си нас напустио. у који је облик одлутала
сада лепа твоја велика душа. јеси ли постао
звезда или ланац од воде на врелом вихору или
виме од црне светлости или прозирна једна опека
на зајечалом бубњу стеновитог битисања.
сада се суше наша темена и пете и виле леже
полуугљенисане на ломачи.
сада грми иза сунца црна кугла и нико више
не навија компасе и точкове колица.
ко сада да једе са фосфоресцентним пацовом за
усамљеним босоногим столом.

ОСКАР ЛЕРКЕ

ЛИСНАТИ ОБЛАК

Све лако рањиво је постојано.

Дуго је зелен облак висео над земљом,
куда ли оде?

Новог пролећа долебдеће опет
и заузео своје место
између тла и висине.
Управљан ветром,
тискан кишом,
дизан светлошћу,
он се увек враћа
и остаје такав годинама.

Сваки пут под јесењим зрачењем
он тужи: Зашто да тонем на тле?
Па гласније и са песничким значењем:
Нешто ме обара, и зашто мене да не?

А дође ли зима – по небу пузе искривљене палице,
не мењајући једном израсло растојање,
можда не опажајући једна другу,
али заједно у истој разрачваности.

Између тла и висине,
непокидан баштовановом тестером,
непогођен дрвосечином секиром,
остаје закон:
Све лако рањиво је постојано.

ВИЛХЕЛМ ЛЕМАН

СИГНАЛИ

С мора чујем трубе сигнала:
мета се са торпедом срела.
Далеким морем, блиско слуху,
последњи крик разнетих тела.

Мартовски ветар путника граби,
клизим кб да сам крилатих пета.
Онда се сам на њега пењем
и одмарам се изнад света.

Гугут ми овлаш колено дирне,
уз насип јаребица стоји.
Крај рашчијаног грмља трна
мајка овца прво јагње доји.

Чујем ли још тај зов сигнала?
Сад су то звуци Ронсевала.
Што некад срца разнело је,
сад лако одјек рога то је.

Волшебним тај ме тренут чини.
Вешам узде преко врата
ветру-коњу, нек шврља и пасе.
Скаче зец, лоџика расцвала се.

Облаци граде Пиринеје,
дух земље замишља пут птица:
и радост поласка тад трзне

несвесно ноге кукавица.
Спусте се, после лета више смела
од лета граната и шрапнела.

Далеко, још увек трубе сигнала?
Нова се мета с торпедом срела?
Далеким морем слух још плаши
самртни крик раздртих тела?

Међутим поста сред дубине
пев што зидове Тебе сазда,
у нескладу једног звука наста:
и „здрaво” звони, кукавица!
Не руга јој се псовком земља.

Фијук граната и шрапнела плине.

У СОЛОТУРНУ

Пре сто лета се сретосмо ја и лепа Магелона.
Волела ме је. Бејах довољно добар за њу.
Пре сто лета, кад просто лебдех по тлу.

У Солотурну сам. Питам ли да л' ту живи она?
Летња небеса преклиње бела катедрала.
На степеништу седим, младић препун жара.
Прадревни свеци стоје витки око бунара;
вода шумори, Ајхендорфу буди хвала.

Hotel de la Couronne. Пупче се златне ограде балкона.
Неки ауто стаде. Да л' то лик видим њен?
Adieu! Твој путнички шал сада је ветра плен.

Шуморе чесме. Уноси њихов глас
стотину лета опет у песму за нас:
мене, Провансалца Пјера, тебе, Магелона.

Магелона, Пјер Провансалаи: главни ликови из француске књиге за народ из 1457. године.

ДИСАЊЕ

Отаве мирис низ путељак се шири,
август је. Нема ни облачка.
Дуж стаза благ, лагашан ветар пири,
носећ тек где-где прамен познога маслачка.

Рат света чили ту усред далеке таме,
време је игра лептира, лепет тих.
Моцарт је писао музику, Шекспир драме,
па буди спреман да почујеш њих.

Чупкају траву краве. Јабука пада сред мира.
Кроз живицу се море плави дном хоризонта.
Чујем где Дон Ђовани цитру свира,
с Порцијом весла Басанио из Белмонта.

И бунтовници могу пред молбом љубазни бити,
па и краљ Лир и Тимон из Атине.
Њих од заборава њихова патња штити.
Већ зборе. Седају у круг твоје тишине.

Застало време. Пуж око дома вије
пруге. Корделијин тих смех се гласи широм
кроз векове. Нимало променио се није.
Млад сам са њом, прастар са краљем Лиром.

Дон Ђовани: лик из Моцартове истоимене опере. – *Порција, Басанио:* ликови из Шекспировог *Млејачког џигова.* – *Краљ Лир и Тимон из Атине:* ликови из Шекспирових истоимених драма. – *Корделија:* лик из Шекспировог *Краља Лири.*

БЕРТОЛТ БРЕХТ

СПОМЕН НА МАРИЈУ А.

1.

Под шљивином сам младицом у онај
мирни и плави септембарски дан
држао своју тиху бледу драгу
у наручју кб неки мили сан.
Над нама беше лепо топло небо
и један облак пловио је њим,
високо, сасвим бео. Ал' кад опет
погледах, већ је нестало кб дим.

2.

Од тога дана многи, многи месец
већ мину и у тих се бездан сли.
Оне су шљиве ваљда већ посекли;
а питаш ли ме: Шта с љубављу би? –
велим ти: знам шта мислиш, ал' у потпун
већ заборав је пала љубав та.
Ни лица јој се чак не сећам више,
тек памтим да га некад љубих ја.

3.

Па и тај пољубац бих смео с ума
да облака не беше: још га знам
и нећу га заборавити никад:
веома бео и висок и сам.

Још оне шљиве можда цветају, можда она
већ седмо дете има; ал' на трен
тај облак процва: када дигох поглед,
под ветром већ се расплину кб сен.

ЉУБАВНИЦИ

Где ждрале оне у великом луку!
Облака низ што уз њих небом плови
прати их откад из једног су живота
полетели у неки живот нови.
Једнако брзи, једнако високи,
кб случајно да лете напоредо.
Кад ждрали тако са облаком деле
то лепо небо, којим лете кратко,
када се нико ту не задржава
не видећ ништа сем њихања свога
по ветру, који осећају стално
докле су тако њих двоје у лету, –
ветар их може у ништа одвести
ако се само раздруже и распу,
дотле их ништа не може дотаћи,
дотле их могу гонити одасвуд
где кише прете и пуцњава грми.
Тако под Месеца и Сунца сличним колутима
лете, потпуно блиско привржени.
Куда летите? – Никуд. – Ко вас то гони? – Свако.
Питате: откад се здружише у висини?
Одскора. – Када ће се растати? – Ускоро. Тако
заљубљенима љубав кб ослонац се чини.

О ЛЈУБАЗНОСТИ ОВОГА СВЕТА

1.

На ту земљу пуну ветра ледна
сви сте дошли као нага чеда.
Мрзли сте се без ичега голи
кад вас једна жена благо пови.

2.

Нису вас ни звали нити хтели,
у кочији нису вас повели.
На Земљи вас нико није знао
кад вам један човек руку дао.

3.

Кад одете с ветровито-тмасте
Земље, све вас прекривају красте.
Скоро свако је свет волео када
прегршт земље преко њега пада.

О СИРОТОМ Б. Б.

1

Ја, Бертолт Брехт, потичем из црних шума.
У градове ме је донела моја мати
док сам јој у утроби лежао. И хладноћа шума
све до смрти ће у мени потрајати.

2

У асфалтном сам граду као код куће. Од самог почетка
добијам мира и свете водиче колико ми воља:
новина. И дувана. И ракије.
Неповерљив и лењ а ипак задовољан.

336

3

Према људима сам љубазан. Стављам на главу
крути шешир јер је такав њихов обичај, знам.
Кажем: то су звери с посебним неким задахом,
и кажем: не мари, такав сам и сâм.

4

Пре подне у моје празне столице за љуљање
каткад посадим и неколике жене,
гледам их нехајно па им велим:
такав сам вам, немојте се поуздати у мене.

5

Пред вече око себе окупљам мушкарце,
са „дентлмен” се ословљавамо тад,
они држе ноге на мојим столовима
и кажу: Биће нам боље. А ја не питам: Кад?

6

Ујутро, у сиву зору, пишају јеле,
а њина гамад, птице, с грајом дочекују дан.
У то време у граду испијам своју чашу и бацам
опушак и тонем у немиран сан.

7

Становали смо, лакоумно једно поколење,
у кућама што, веровали смо, не могу да се соре
(саградили смо тако она протегљаста здања острва
Менхетн
и оне танке антене што забављају Атлантско море).

8

Од ових градова остаће: онај што кроз њих прође,
ветар!

Ждероњу весели кућа: празни је жедно.
Знамо да смо привремени житељи света,
а да после нас неће доћи ништа спомена вредно.

9

У земљотресима што ће доћи нећу, надам се, дати
да ми се „вирцинија” угаси од горчине,
ја, Бертолт Брехт, у асфалтне градове долутао
давно, у својој мајци, из црних шума, из тмине.

РОЂЕНИМА ПОСЛЕ НАС

I

Заиста, живим у мрачно време!
Безазлена реч је глупа. Безбрижно чело
знак је неосетљивости. Онај ко се смеје
само још није примио
ужасну вест.

Какво је то време у које је
разговор о дрвећу готово злочин
зато што подразумева ћутање о толиким злоделима!
Зар онај што тамо мирно прелази улицу
збиља није код куће за своје пријатеље
који су у невољи?

Истина: још зарађујем за живот.
Али верујте ми: пуким случајем. Ништа
од свега што чиним не даје ми право да се сит наједем.
Случајно сам поштеђен. (Ако ме напусти срећа,
бићу изгубљен.)

338

Кажу ми: Једи и пиј! Буди срећан што имаш шта!
Али како да једем и пијем
кад оно што поједем отимам гладноме,
а чаша воде коју попијем недостаје жедноме?
А ипак једем и пијем.

Волео бих и да сам мудар.
У староставним књигама пише шта је мудро:
не мешати се у спор у свету и свој кратки век
проживети без страха.
Одржати се и без насиља,
зло узвраћати добрим,
своје жеље не испуњавати, него их заборављати –
сматра се мудрим.
Ја све то не могу:
заиста, живим у мрачно време!

II

У градове сам дошао у време нереда
кад је у њима владала глад.
Међу људе сам дошао у време буна
и заједно с њима сам се бунио.
Тако је протекло време
које ми је било дато на земљи.

Јео сам између битака,
легао сам на починак међу убице.
Љубав сам водио немарно,
а природу гледао без стрпљења.
Тако је протекло време
које ми је било дато на земљи.

Путеви су у моје време водили у мочваре.
Говор ме је одавао целату.
Мало шта сам могао. Али би властодршци,

339

надао сам се, седели безбедније да мене није.
Тако је протекло време
које ми је било дато на земљи.

Снаге су биле слабе. Циљ је
лежао веома далеко.
Био је јасно видљив, премда за мене
готово недостижан.
Тако је протекло време
које ми је било дато на земљи.

III

Ви што ћете изронити из потопа
у коме смо ми потонули,
спомените се,
кад будете говорили о нашим слабостима,
и мрачног овог времена
коме сте умакли.

Јер ми смо ишли, мењајући земље чешће но ципеле,
кроз ратове класа, очајни
кад је само неправде, али не и буне било.

А знамо и сами:
мржња, чак и према подлости,
унакажава црте лица.
Гнев, чак и онај због неправде,
чини глас промуклим. Ах, ми
што хтедосмо да припремимо тле за љубазност,
сами нисмо могли бити љубазни.

Али ви, кад најзад дође време
да човек човеку буде друг,
спомените нас се
с трпељивошћу.

ПЕТЕР ХУХЕЛ

ПСАЛМ

Да из семена човека
неће
настати човек
и да из семена маслине
неће
настати маслина,
то се измерити може
аршином смрти.

Онима који бораве
испод земље
у кугли од цемента
наличи снага
на влат
коју камџија снег.

Пустота постаје историја.
Термити је пишу
кљештима по снегу.

И неће бити истражено
једно поколење
које се марљиво труди
да уништи себе.

ЗНАК

Брег дрвећа голог,
још једном пролете
увече ланац дивљих патака
кроз водњикави јесењи ваздух.

Да ли то беше знак?
Бледожућкастим копљима
пробадало је језеро
неспокојну маглу.

Ишао сам кроз село
и гледао призоре уобичајене.
Пастир је међу коленима
држао овна сапетог,
обрезивао папак,
мазао космату ногу.
И жене су бројале ведрице,
мужу дневну.
Ништа ту није било
да се тумачи.
У пастирској књизи то је писало.

Само мртваци,
удаљени од јеке сати
са звона, од растења бршљана,
само они виде
како ледена сенка Земље
клизи преко Месеца.
И знају да ће ово остати.
Након свега што дише
у ваздуху и води.

Ко је написао
речи опомене што се једва ...
могу одгонетнути?

Нашао сам их на коцу
одмах иза језера.
Да ли то беше знак?

Укочен
у ћутању снега
слепо је спавао
густи сплет шарки.

ДРУМОВИ

Задављена вечерња румен
времена суновратног!
Друмови. Друмови.
Раскршћа страха.
Колотечине преко њиве
која очима
убитих коња
виде запаљена небеса.

Ноћи с плућима пуним дима,
са тешким дахом избеглица,
када пуцњи
ударашу о сутон.
Из разваљене капије
излажаху без гласа пепео и ветар,
некакав огањ
што мргодно жвакђ је таму.

Мртваци,
побацани преко колосека,
са загушеним криком
као каменом на непцима.
Црна
зујава марама од мува
затварала им ране.

У ГЛУВЕ УШИ ПОТОМСТВА

Стотину извора је било у тој земљи.
За две седмице морате понети воду.
Друм је празан, дрвеће изгорело.
Пустолина исисава дах.
Глас се претвара у песак,
узвитлава се и подупире небо
стубом што се расипа у прах.

Миљама затим, још увек мртва река.
Дани прамињају кроз шевар,
кидају црне свеће у вуну.
А зеленкаста скрама прекрива
рупчагу с водом,
као да бакар трули доле, у глибу.

Сети се светиљке
у златном протканом шатору младог Африканца:
није дао да уље залуд гори,
јер ватра је беснела довољно
да осветли седамнаест ноћи.

Полибије извештава о сузама
које је Сципион крио у диму града.
Онда засече плуг
по пепелу, костима, кршу.
А онај који ово записа спусти тужбалицу
у глуве уши потомства.

Африканин: Сципион Африканац Млађи, римски војсковођа и конзул, разорио је Картагину 146. пре. н. е. – *Полибије:* живео је 200–120 пре. н. е., историчар и пријатељ Сципиона Африканца Млађег.

МАРИЈА ЛУЈЗА КАШНИЦ

ГЕНАЦАНО

Генацано увече
у зиму
стакласто клопарање
магарећих потковица
уз стрми планински град
ту уз кладенац стајаш
ту невестинску кошуљу прах
ту мртвачку кошуљу прах
лице ми је лежало бело
под црном водом
под лелујавим лишћем платана
шаке су ми биле две грудве леда
на свакој по пет леденица
звездкавих.

УСКРСНУЋЕ

Понекад устанемо
устанемо да ускрснемо
усред дана
с нашом живом косом
с нашом кожом што дише.

Око нас, само оно што знамо.
Нигде фатаморгана с палмама,
с лавовима што пасу
и благим вуковима.

Будилници куцају без престанка,
не гасе им се светлеће казаљке.

А ипак лаки
а ипак нерањиви
уведени у потајни поредак
предсказани за једну кућу од светла.

ГИНТЕР АЈХ

ИНВЕНТАР

То ми је капа,
то је шињел,
то је мој бријач
у платненој кеси.

Моја конзерва:
тањир и пехар;
урезах име
у бели лим.

Урезах овим
скупоценим чавлом,
који од пожудних
очију скривам.

Вунене чарапе
у кеси за хлеб,
и нешто што ником
одати нећу,

то ми је ноћу
глави узглавље.
Овај картон
на земљу простирем.

Највише волим
срце од оловке:

што обноћ смислим,
то обдан пише.

То је мој нотес,
то шаторско крило,
то ми је пешкир,
то конач мој.

ПОЉСКИ НУЖНИК

Чучим над смрдљивом јамом
пуном урина и крви,
где зује блиставе муве
и гмижу по хартији црви,

мотрим обалу, шуме,
чамац на спруду песка.
По црном муљу труљења
скамењен измет пљеска.

Бубњају лудо ухом
стихови Хелдерлина.
Снежно чисти ме облаци
гледају из урина.

„А сада иди, поздрави
прелепу Гарону – “
Испод клецавих ногу
облаци плове и тону.

*А сада иди, поздрави / прелепу Гарону: цитат из Хелдерлинове песме
„Спомен”.*

КРАЈ ЈЕДНОГ ЛЕТА

Ко би живео без утехе дрвећа!

Како је лепо што учествују у мрењу!
Брескве су побране, шљиве добијају боју,
док испод моста жубори време.

Јату селица поверавам свој очај.
Оно од искони спокојно мери свој део.
Делови његова пута
виде се у лишћу као тамна принуда,
махање крила боји плодове.

Стрпљења, стрпљења.
Још мало па ће записи птица бити
распечаћени,
испод језика новчић се осећа.

БРЗИ ВОЗ МИНХЕН–ФРАНКФУРТ

Мост преко Дунава код Инголштата,
долина Алтмила, шкриљци код Золинхофена,
у Тројхтлингену везе за друге правце –

Између тога
шуме, где се јесен спаљује,
друмови ка болу,
облаци што на разговоре сећају,
тренутна села, саздана мојом жељом
да у близини твога гласа остарим.

Између бројака које говоре
када полазе возови
простиру се имања наше љубави.

Нераздвојена
остају тамо места света,
неизмерена, непроналажљива.

А воз дотле
јури поред Гунценхаузена и Анзбаха
и поред месечевих пејзажа сећања
– летошња минула песма
жаба из Орнбауа –
пролази.

ПОТОК У ДЕЦЕМБРУ

1

Зелен чуперак водених биљака
струјом
начешљан камену на чело.
Вода је
ледена од мисли.

2

Линије ледених ивица исписују немир,
грознице трске, земљотресе пужева.
Очекују се њихови дијаграми.

3

Мрља од уља отплови као чамац,
заборављена је сенка анђела.
Струја, сазнање риба –

НА ПРИМЕР

На пример једро.

Превести реч у реч
што обухвата со и катран
и од ланеног је платна,
садржи мирис,
смех и последњи дах,
црвена и бела и наранџаста,
контроле времена
и божанскога патника.

Једро и неједро,
питање
које иште енциклопедије
и један узвик
као одговор.

Између Шенеберга
и звезданог простирача
мистично место
и камен мудраца.

Задатак, постављен
за доба после смрти.

ШТЕФАН ХЕРМЛИН

МРТВИ ГРАДОВИ

Диже се јутарња студен
изнад света што сања,
врх седла горе руде
поново сунце израња.
Петлов крик аветно блуди
кроз прозор, уз лог и шкриње,
сирена се буди
са ветром зоре сиње.

Сад увек за зидовима
шапат тишину дере,
душман нам пред ноге свима
туђу сен сада стере.
Двориштем штакори пиште,
освитом изненађени.
У пећима грознице, вриште
боници, излуђени.

Као да оргуље приспеше
из кошнице смрти, луде куће,
по наређењу узвишених:
птица Рок – на тисуће.
Синдбад у своме кревету-чуну
шапатам себе теши, и јеца.
У сто градова, у подруму
слепог миша се играју деца.

Лавеж топова приповеда
о немоћи, скончању бедном.
У кожи добоша куца беда
суседовога срца. Одједном,
зидови посрћу, кб пјани сада,
талог смртнога вина густа
на малаксале руке пада,
ваздух је истиснут из уста.

Попут шишмиша, прве
клетве по подрумима висе,
чатрње бедних сад се мрве,
прскају. Кињи нејаки се
питањима, претњама ружним,
смелости тек окрзотина
на њему, и у воћу недужних
сазрела већ је горчина.

Спушта се вечерња студен
на свет што чезне са сном,
врх седла брегова блуде
сенке облака касног,
кроз Мир се грозничав плете
петлова кукњава невесела,
а нерођени лете
ка гају асфодела.

ХАНС ЕГОН ХОЛТХУЗЕН

TABULA RASA

Крај начинити. И почети сновва,
почетком коме страх спутава ход.
Крвљу и сузом хоће људски род
да још једанпут роси земља ова.

Ми нисмо ми. Чопор смо, руља јадна.
Одрон смо, вулкан, лавина смо, сила.
Воља Цезарџа, плаха, горопадна,
у бој нас витла, у битку гомила.

Какав нас демон хвата, свија, баца —
да нам све више снага слаби, јења,
да, беспомоћни, гомиле мртваца
стварамо само. О да расточења!

Рушимо мостове, све. И разарамо
све што нам вреди, брзо и без гриже.
Са свих кровова ватра! Призивамо
будућност која с очајањем стиже.

Брбљамо глупости. И свако све мање
до искрености и истине држи.
Грк је бол наш, а страсти — посезање
за ваздухом што ништа не садржи.

А ипак, патимо. Ђутке. Ал' ко, који,
ко ли то из нас ћути, шта нам крију?

Ко развалине нашег света броји,
и више: таме између њих свију?

Ко се, мрмљајућ у потаји, крије
у људског срца тескоби и беди
и у вртлогу наше погибије
једну једину кап вечности цеди?

КАРЛ КРОЛО

РОБИНЗОН I

Непрестано испружам руку
за једним бродом.
Голом шаком покушавам
да ухватим његово једро.
У почетку сам хватао
разно бродовље што се
указивало на хоризонту.
Тако хватам пастрмке.
Али монсун би ме
ударио по прстима
и пуштао их да исклизну,
или би се весло и компас
ломили. Треба бити нежан
с бродовима.
Зато сам извикивао имена за њима.
Увек су звучала
као моје.

Сад живим дружећи се
још само с непослушношћу
неколиких речи.

НАПУШТЕНА ОБАЛА

Једрењаци и смех гласни
што кô злато брком сија

прођоше кô лоши, масни
дах из уста што избија,

кô на зиду сенке пруга
која у прах креч изједа.
Неразрешна оста туга
што од црнога је меда,

на светлости миришући
влажна кô свеж птичји гној,
на плохама цигла врући
слична смрти прелакој.

Морнари што карте бију,
сред свог меса сами сада.
Кроз капке им од очију
дуван у њих цурком пада.

Ножи које побацаше
у плав вео ноћи тије
на оштроне тупи сташе
ветру вечности што бдије.

ВЕТАР ЈЕ СВЕ ЈАЧИ

Ветар је све јачи
и то не само од ковитлаца
који хеликоптер
оставља за собом у крошњама дрвећа.
Понешто више није у реду као
равномерни ветар
смрдљивог лета.
То се сад променило. Мораш
да се нагнеш напред. То сад мирише

на неки други отпад, на влажну пшеницу
и спаљен пашњак.
Принцип реалности се намеће –
небо од fine чађи
покреће се. Не дише се
ништа лакше. На гркљану
осећаш индустријску јесен
као благи притисак.
И лепих слика ђердан драг.
Траклово годишње доба нагона смрти
сменио је репресивни поредак.

И лепих слика ђердан драг: цитат из Траклове песме „Озарена јесен”.

ПАУЛ ЦЕЛАН

ФУГА СМРТИ

Црно млеко прераности ми га пијемо с вечери
пијемо га у подне и јутром пијемо ноћу
пијемо пијемо
копамо гроб у ваздуху где неће нам бити тесно
У кући живи човек са гујама се игра
под сутон у Немачку пише твоја коса од злата Маргрето
он пише пред кућу излази светлуцају звезде
он звижди довабљује керове извабљује своје Јевреје
наређује да се у земљи ископа гроб
заповеда за игру да свирамо

Црно млеко прераности ми те пијемо ноћу
ми те пијемо јутром у подне пијемо с вечери
пијемо пијемо
У кући живи човек са гујама се игра
под сутон у Немачку пише твоја коса од злата Маргрето
твоја коса од пепела Суламко
копамо гроб у ваздуху где неће нам бити тесно

Он виче копајте дубље у земљу а ви други
певајте свирајте за појасом гвожђа се маша
и витла њиме очи су његове плаве
дубље ашовом а ви за игру свирајте

Црно млеко прераности ми те пијемо ноћу
ми те пијемо у подне јутром пијемо с вечери
пијемо пијемо

у кући живи човек твоја коса од злата Маргрето
твоја коса од пепела Суламко он се са гујама игра

Виче смрт свирајте слађе смрт је мајстор из Немачке
виче превлачите тамније гудалом по виолини
па ћете као дим у ваздух се винути тада
у облаку биће вам гроб и неће вам бити тесно

Црно млеко прераности ми те пијемо ноћу
пијемо те у подне смрт је мајстор из Немачке
пијемо те с вечери јутром пијемо пијемо
смрт је мајстор из Немачке његове очи су плаве
оловним зрном те погађа тачно те погађа
у кући живи човек твоја коса од злата Маргрето
пујда керове на нас гроб нам у ваздуху поклања
игра се с гујама сањари смрт је мајстор из Немачке

Твоја коса од злата Маргрето
твоја коса од пепела Суламко

Суламка: име девојке у Песми над њесмама, у Стиаром завешћу.

ПРЕБРОЈ БАДЕМЕ

Преброј бадеме,
преброј што беше горко и што те је држало будну,
приброј томе и мене:

Тражио сам твоје око кад си га отворила
и кад те нико није погледао,
прео сам ону потајну нит
низ коју је роса што си је мислила
клизила ка крчазима
чуваним изреком која не нађе
ни до чијег срца пут.

Онде си тек сасвим ступила у име које ти припада,
корачала си ка себи поузданим кораком,
њихали су се слободно чекићи
у звонику твога ћутања,
што ухвати слухом то ти приђе,
што беше мртво загрли и тебе,
и тако сте утроје ишли кроз вече.

Начини ме горким.
Приброј ме бадемима.

ЛОЗИНКА

Заједно с мојим камењем,
крупно отплаканим
иза решетки,

одвукли су ме
до средине трга
онде
где се развија застава
којој се никад нисам заклео.

Флауто,
двострука флауто ноћи:
сећај се тамнога
близаначког руменила
у Бечу и у Мадриду.

Заставу своју на пола копља спусти,
успомено.
На пола копља
за данас и заувек.

Срце:
Покажи се ко си и овде,
овде, насред трга.
Викни своју лозинку
туђини завичаја:
Фебруар. No pasaran.

No pasaran: Неће проћи, лозинка шпанских бораца у грађанском рату (1936–1939), позив на најенергичнији отпор против надирања фашистичких јединица.

РЕШЕТКА ЈЕЗИКА

Круг ока између пречага.

Капак треперава звер
веса навише
поглед ослобађа.

Зеница, пливачица, без сна и мутна:
Небо, сиво попут срца, мора бити близу.

Косо, у гвозденом тобоцу,
дими се луч.
По смислу светлости
докучујеш душу.

(Да сам као ти. Да си као ја.
Зар нисмо стајали
под истим пасатом?
Ми смо странци.)

Камене плочице. По њима
једна уз другу, две
локве, сивкасте попут срца:
две грудве ћутања
у нашим устима.

ТИБИНГЕН, ЈАНУАР

На слепило на-
говорене очи.
Њихово „чисто
проистицање је сушта
загонетка” – њихово
сећање на запливале
Хелдерлинове куле око којих
лепршају галеби.

Посете утопљених столара
при овим
речима које се гњурају:

Кад би дошао,
кад би дошао човек,
кад би дошао човек на свет, данас,
са светлом брадом
патријарха: он би,
проговоривши о овом
добу, он би
могао
само тепати и тепати,
бескрај-, бескрај-
ноно.

(„Палакш. Палакш.“)

„Чисто проистицање је сушта загонетка”: стих из Хелдерлинове песме „Рајна”. – („Палакш. Палакш.“): забележено је да је Хелдерлин у позним годинама, тешко оболео, употребљавао ову реч понекад у значењу да, понекад у значењу не.

ПСАЛМ

Нико нас опет не меси од земље и глине,
нико нам прах не ословљава.
Нико.

Слава ти, Нико.
Теби за љубав ћемо
цветати.
Теби
у сусрет.

Били смо
Ништа, и јесмо, и то ћемо
остати, цветајући:
Ружа ничега, ружа
ничија.

Са стабљиком
светлом од душе,
са прашником пустим од неба,
са круном црвеном
од пурпурне речи коју смо
певали изнад, о изнад
трна.

* * *

РАЗЛУЖЕНО

зрачним струјањем твога језика
шаролико говоркање при-
дживљеног – тисућу-
језична мојо-
песма, ништа-повесма.

Ис-
ковитлачен,
слободан пут кроз људо-

обличан снег,
снег покајнички, ка
гостољубивим
гличерским собама и столовима.

Дубоко
у раселинама времена,
крај
саћа од леда
чека, кристал даха,
твоја необорива
сведоцба.

* * *

СТАЈАТИ, под сенком
ожиљка у ваздуху.

За-никог-и-ништа-стајати.
Неуочен
сам
за себе.

Са свим што у том има простора,
па и без
језика.

ЈОХАНЕС БОБРОВСКИ

УВЕК ДАЈЕШ ИМЕ

Увек дајеш име
дрвету, птици у лету,
црвенкастој стени, река
где тече, и риби
у белом диму, кад
на шуме пада мрак.

Знаци, боје, то је игра
тек, страх ме је, да
неће се завршити праведно.

А ко ће ме научити
оном што сам заборавио: камења
сну, сну
птица у лету, дрвећа
сну, у тами
им тече говор—?

Да има негде Бога
бар у телу
само да ме позове
заобишао бих то,
сачекао бих
мало.

ЗОВИН ЦВЕТ

Долази
Бабел, Исак.
Каже: За време погрома,
када сам био дете,
моме голубу
откинули су главу.

Куће на дрвеној улици,
са тарабама, над њима зова.
Изрибан бели се праг,
на високим степеницама —
онда, знаш ли,
траг крви.

Људи, причате: Заборав —
долази млад свет,
смех им као зовино жбуње.
Људи, могла би зова
умрети
од ваше заборавности.

РАВНИЦА

Језеро.
Моје језеро.
Потонуле
обале. Испод облака
ждрал. Беле, светлуцајући,
тисуће лета
пастирских народа. С ветром

попех се амо на брег.
Овде ћу живети. Ловац
бејаш, али ме
зароби трава.

Научи ме да говорим, траво,
научи ме да будем мртав и да слушам,
дуго, и да говорим, камене,
ти ме научи да останем, водо,
за мном, и за ветром, не питај.

МЕМЕЛ

Иза њива, далеко,
иза ливада
река.
Од њеног даха
узструји ноћ.
Преко брега
прелази птица са криком.

Једном смо с ветром
ишли, на ушћу потока
постављали смо мрежу.
Међ јовама је
висио фењер. Старац га
скиде с гране.
Кријумчарски чамац
насука се на песак.

Из мрака
долазиш, реко моја,
из облака.
Путеви ти притичу

и реке, Јура и Митва,
младе, из шума, и тешка
од иловаче Шешупа. Сплавари
замичу с чакљама. Скела
лежи на песку.

А небо се
мрачи од птичијих војски.
У ваздуху од лепетавих крила,
високо, глас трске, сумаглица
из бунара, из смоластих шума
сумаглица. Поред брега,
над обалом, стоје жене,
с тракама жутим и црвеним –
једна привлачи кћер
свом заобљеном телу, млади се
синови купају у реци.

Реко,
сам те
могу волети
једино.
Слико од ћутања.
Плоче будућем: мој крик.
Који те никад не стече.
Сад у тмини
чврсто те држим.

ЗИМСКИ КРИК

Вране, вране,
зелен лед, вране
над реком. Укочено
жбуње, све тања
врпца уз обалу.

Снег, не праши се
кад га окрзне твоје крило,
птицо, из жбуња птицо, али
малчице крви
прсне из срца твог
усред леда, твој
крик као трака дима
над спрудом,

где неуморни беху
загрљаји, где је
вечито живела река.

ИКОНА

Куле, искошене, заграђене
плотом крстова, црвене. Мрачно
дишу небеса. Јован
на брегу стоји, град
напрама реци. Види
ваљају се морем греде,
весла, шугаве
рибе, шума
баца се доле на жало.
Овамо испред ветра
наилази кнез, витла
бакљама у обе руке, расипа
безгласне огњеве
преко равнице широм.

ИНГЕБОРГ БАХМАН

ПРИЗИВАЊЕ ВЕЛИКОГ МЕДВЕДА

Велики Медведе, сиђи, чупава Ноћи,
звери с крзном од облака, звери старих очију,
звезданих очију,
кроз густиш светлуцаво продиру
твоје шапе с канцама,
звезданим канцама,
будно чувамо стада,
ал' опчињени страхом од тебе, и неверљиви
према уморним боковима твојим и оштрим
полуразголићеним зубима,
стари медведе.

Шишарка: ваш свет.
Ви: љуске на њој.
Гурам га, ваљам га
од јел̄а у почетку
до јел̄а на крају,
њушим га, кушам га њушком,
хватам га шапама.

Бојте се ил' се не бојте!
Баците грош на црквени тас и слепцу
дарујте добру реч
да би медведа држао на ужету.
И јагњад добро зачините.

Могло би се догодити да се овај медвед
отргне, да више не прети,
да јурне за свим шишаркама што падну
са јелā, великих, крилатих,
што се из раја срушише.

ОДГОЂЕНО ВРЕМЕ

Стижу окрутнији дани.

До опозива одгођено време
помаља се на видику.
Ускоро мораш завезати ципеле
и отерати псе у приморска дворишта.
Јер су се утробе риба
охладиле под ветром.
Убого светлост вучца гори.
Твој поглед крчи пут кроз маглу:
до опозива одгођено време
помаља се на видику.

Ено онде твоја вољена тоне у песак,
он се пење уз њену лепршаву косу,
прекида јој реч,
наређује јој да ћути,
затиче је смртну
и вољну за растанак
после свакога загрљаја.
Не осврћи се.
Завежи ципеле.
Отерај псе.
Баци рибе у море.
Утрни светлост вучца!

Стижу окрутнији дани.

ВЕЛИКИ ТОВАР

Велики товар лета је укрцан,
сунчев брод чека у луци да исплови
кад се за тобом с криком обруше галебови.
Велики товар лета је укрцан.

Сунчев брод чека у луци да исплови,
и на усне се прамчаних фигура
нескривен спушта осмејак лемура.
Сунчев брод чека у луци да исплови.

Кад се за тобом с криком обруше галебови,
наредбу да се тоне са Запада ће јавити;
ал' отворена ока у светлости ћеш се удавити
кад се за тобом с криком обруше галебови.

СВАКОГ ДАНА

Рат се више не објављује
него наставља. Нечувена збивања
посташе свагдашња. Јунак
остаје далеко од борбе. Слаб човек
послат је у ватрени појас.
Униформа дана је стрпљење,
одликовање бедна звезда
наде над срцем.

Додељује се
кад се ништа више не дешава,
кад бубњарска ватра умукне,
кад непријатељ постане невидљив
и сенка вечитог наоружања
прекрије небо.

Додељује се
за бекство од застава,
за храброст пред пријатељем,
за издају недостојних тајни
и непоштовање
свих заповести.

ОБЈАСНИ МИ, ЉУБАВИ!

Твој шешир тихо се диже, поздравља, лебди на ветру,
непокривена ти глава облаке гану,
срце је твоје забављено другде,
новим се језицима уче твоја уста,
трава трепетљика све више осваја предео,
лето распаљује и гаси звездасто цвеће,
слеп од пахуља ти дижеш своје лице,
смејеш се, плачеш, од самога себе пропадаш,
шта ти се може још десити –

Објасни ми, љубави!

Паун, свечано зачуђен, шири реп,
голуб костреси своју огрлицу,
ваздух се протеже, препун гукања,
кричи патка, сва земља дивљи мед
усркује, па и у кроткоме парку
сваку је леју обрубисо златан прах.

Румени се риба, претиче цео рој,
суновраћа се кроз пећине у корале.
Шкорпија игра плашљиво по звуку
сребрног песка. Издалека инсект
осећа мирис најдивније своје;

да ми је само чуло које он
има, и ја бих осетила како
под оклопом јој преливају се крила
и кренула к далској врежи јагода!

Објасни ми, љубави!

Вода зна говорити,
талас за руку узима други талас,
у винограду бубри пуце и пада.
Како из дома безазлено излази пуж!
Камен је кадар да други камен смекша!

Објасни, љубави, оно што ја не умем:
Зар да се цело ово кратко и грозно време
једино с мислима дружим, а да сама
нити упознам што драго нити што драго учиним?
Мора ли човек да мисли? Зар нико
не примећује да он није ту?

Ти кажеш: други дух рачуна на њега...
Не објашњавај. Ја видим даждевњака
како кроз сваки пламен иде.
Нити га језа гони, нити га ишта боли.

ПЕТЕР РИМКОРФ

АУТОПОРТРЕТ

Шта то чујем – дуго већ ниси самог себе
опевао, матори?!
Још мало па ће човечанство почети да мисли
како је само са собом –
колико је царстава у међувремену
променило власнике?
Свест се седам пута преобратила.
Ето, упадам овако у собу
и постављам све сама последња питања.

Може ли се ући, сести,
питати како да опет изађем?
Али, децо, па ту нешто с перспективом
није у реду!
Толико је воде протекло
откад смо последњи пут тупили о будућности.
Принцип наде већ је сасвим у ауту.
Право чудо што нисмо сви
већ постали разроки.

Да ли да вам кажем сада о чему се ради?
Дакле, што се мене тиче, можемо сви да идемо у –
да устанемо од стола и да тумбе окренемо свет,
али с-ким-ли-само, са *ким*?
С радничком класом се слажете,
као што видимо, још једино у питањима васионе
(медијум врхунске комуникативности)

Удишете исти ваздух –
а ускоро нећете ни то.

Ма, знам – ма, знам, – никад не ваља
сасвим изгубити веру у социјализам.
„20.000 РАДНИКА АЗОТАРЕ РАДИЛИ ДОБРОВОЉНО
ДОДАТНУ СМЕНУ У ЧАСТ ДРУГА ЛЕ – “
но шта је сад?!
Сдруге стране ИНДУСТРИЈА МЕТАЛА: „150.000 РАДНИХ
МЕСТА НЕМАЧКЕ ВОЈНЕ ИНДУСТРИЈЕ ЋЕ БИТИ
УГРОЖЕНО”
Истина с времена на време направи
дебелу црту посред твоје вере.
У будућност се гледа – бар ја то тако радим! –
као у топовску цев.

А можда је реч само о овоме:
моје срце полако привлачи лешинаре.
Онај ко с леве стране више не види земљу,
за њега ће планета ускоро да хита
попут истрошене аутомобилске гуме ка вечитим ђубриштима –
жив ми Тодор да ми чини говор! Не мораш одмах
да трчиш мами са тим својим пустошењима!
Жив ми Тодор да ми чини говор! Још један туш за Закон за
ублажавање трошкова здравственог осигурања!
И ништа мање за додатак на плату услед пословног ризика
удружења произвођача цеви за гајде!

КРАЈ АУДИЈЕНЦИЈЕ

Ама, човече, склоните ми се!
Ни ја вама не долазим с мојим аутоматик-
-љубичицама сопствене производње.
И немојте, молим вас, скидати шешир.
Знојна пантљика као што је ваша, знате, боље држи
мисли на окупу.

Шта, желите да начнете супстанцијално питање – ама
по чијем налогу?
Човече, ви међ кришке хлеба за сендвич стављате
само сопствени језик.

Но знајте:
Сваки дан видим како неко као што сте ви пада под
стечај.

Повуче ли само ваш ортак изненадно паре с конта,
већ не можете да издржите
и зачас се заљуља цела пријатна надградња.

Човечанство?
На груди!
Али без мене.
Духовни свет?
Несумњиво!
Али не баш у вези с овим.
Шта, да нисте некад већ видели да се човечанство
одатле снабдева горивом?

Али ако вас прираштај обима човечанства
заиста озбиљно забрињава,
акцелерација на пример,
онда ипак баците на то покоји будан поглед.

Не, данас засигурно нећете више навести разговор на
мене.
Поштено говорећи, више волим да припремам моју
пуњену свињску главу

уз искључење јавности,
а сузама
нећу помоћи –
Спокојно
заваљен у моју чипендејл-фотељу
– шта, ово вам није никакав прави став? мој је! –
пуним своју персону необавезним вечерњим
ваздухом.

Да, ја овде развијам и моју сопствену класику.
Али и она,
слажем се,
већ малчице и одвише заудару на амбалажу.

ХАНС МАГНУС ЕНЦЕНСБЕРГЕР

ЗА УЏБЕНИК ГИМНАЗИЈЕ

не читај оде, сине мој, читај редове вожње:
они су тачнији, одмотај поморске карте,
док не буде прекасно, будан буди, не певај.
доћи ће дан кад ће опет прикуцати спискове
на капије и обележити оне који кажу не.
научи да идеш тако да те не препознају,
научи више од мене: да промениш
четврт, пасош, лице, треба
да се разумеш у ту малу издају,
то свакодневно прљава спајање, папске
посланице су корисне да њима потпалиш пожар,
манифести: да увијеш маслац и со
за оне који не могу да се бране, треба
беса и стрпљења да би у плућа власти
дунуо онај фини смртоносни прах,
што су га самлели они који су много научили,
они који су тачни, који су као ти.

СВИМ КОРИСНИЦИМА ТЕЛЕФОНА

нешто што нема боје, нешто
што ни на шта не мирише, жилаво,
капуцка у појачивачима,
углављује се у шавове времена

и ципела, нешто надувено,
долази из коксара, надима
као бледуњав поветарац дивиденде
и крвава једра болница,
лепљиво се уплиће у сашаптавања
око професура и премија, отиче,
жилаво нешто, од чега се лосос гуши,
у реку, и увире, безбојно,
и убија иверке у плићаку.

мањина има већину,
мртви су надгласани.

у државним штампаријама
подмукло олово наоружава,
министарства мрнцају, на флокс
и угашене резолуције мирише
август. пленум је празан.
горе по небу записује
радарски паук жилаву мрежу.
танкери на доковима
знају већ пре но крманаш дође,
и заметак већ мрачно зна
у свом топлом, дрхтавом ковчегу:

има нешто у ваздуху, лепљиво
и жилаво, нешто што нема боје
(само младе акције то не осећају):
на нас је кренуло, на морску звезду
и жито. и ми то једемо
и уносимо у себе нешто жилаво,

и спавамо усред расцветалог бума,
у петогодишњем плану, безазлено
спавајући у запаљеној кошуљи,
као таоци окружени жилавом,
безбојном, надувеном кулом.

ОДБРАНА ВУКОВА ОД ЈАГЊАДИ

зар да крагуј једе незаборавке?
шта тражите од шакала,
да сам себи згули кожу, од вука? да
сам себи почупа зубе?
шта вам се не допада
код политрукā и папā?
што тако глупаво зијате
у лажљиви телевизор?

ама ко то генералу пришива
на ногавице крваве лампасе? ко ли
за зеленаша черечи копуна?
ко себи гордо лимени крст веша
изнад пупка што крчи? ко
прима напојницу, сребрњак,
ђутарину: има
много покрадених, мало лопова; па ко им то онда
повлађује, ко себи прибада медаљу, ко
чезне за лажима?

погледајте у огледало: малодушни,
преплашени тегобама истине,
несклони учењу, размишљање
препустив вуковима,
брњица вам је најдражи украс,
ниједна обмана није за вас преглуца, ниједна утеха
одвећ јефтина, свака је уцена
за вас још и преблага.

ви, јагањци, вране су,
упоређене с вама, сестре:
ви један другом очи вадите.
братство влада
међу вуковима:
они се крећу у чопорима.

нека је слава разбојницима: ви,
што изазивате на силовање,
сами се бацате на гњилу постељу
покорности. цвилећи, још и
лажете. ви желите да будете
растргнути. ви
свет променити нећете.

БЕЗ ОБЗИРА НА ТО

шепави домар у институту
за истраживање средњовековних рукописа
са својим усисивачем, рођен
у Буковини пре ратова
и кажњаван због злостављања деце;
трудна црпкиња
са својим огромним слушалицама на ушима
што се сметено моли себи у браду на Вашингтон скверу;
усамљени резервоар за воду на крову,
како рђа и рђа;
редови с два седишта у својим аутобусима
иза затамњеног стакла;
и болесник од жучи са својим коферима
који тражи трособан стан
за збирку лептирова:
Ко то не узме у обзир,
није никакав теоретичар.
Свуда наоколо догађају се безбрижна убиства.
Уколико су перспективе веће,
утолико све бива мање.
Пред семафорима чекају душе,
крећу се, лаке попут мува,
чекају. Осећање безосећајности
на паркиралишту, успут изгубљене

побуде и пожуде,
питање где је остало Ја,
и, без обзира на то, изјаве
што пролазе крај нас отпорне на ударце и уједе
као изнад резервоара за воду на равном крову
института целелин с натписом Good-Year
високо изнад Тринаесте улице.

ТРИДЕСЕТТРОГОДИШЊАКИЊА

Све је то некако друкчије замишљала.
Увек ови зарђали фолксвагени.
Једном се замало удала за пекара.
Прво је читала Хесеа, онда Хандкеа.
Сада све чешће решава у кревету укрштене речи.
Не дозвољава да се мушкарци према њој понашају како их
је воља.

Годинама је била троцкиста, али на свој начин.
Никад није држала у руци картицу за хлеб.
Њен последњи пријатељ, професор, волео је да га увек туче.
Зеленкасте хаљине од батика, прешироке.
Лисне ваши на фикусу у соби.
У ствари, хтела је да слика, или да оде у иностранство.
Њена дисертација, *Класне борбе у Улму, 1500.*
до 1512. и њихови ђирагови у народној ђесми:
Стипендија, почеци и кофер пут белешки.
Понекад јој бака пошаље нешто пара.
Бојажљив плес у купатилу, мале гримасе,
сатима млеко од краставаца пред огледалом.
Каже: Бар нећу умрети од глади.
Када плаче као да јој је деветнаест.

ЕРИХ ФРИД

ПРЕОБРАЖАЈ

Од мојих девојчица ће
полако за три ил' четири недеље
ил' брзо преко ноћи постати
моје тетке и старе рођаке

Видим их како бојажљиво гризу
своје лажне вилице
и прстима натеченим од гихта бришу
попљувано лице

С коферима и свежњевима
долазе у Терезинку
падају са прозора и при том
пипају да нађу наочаре

Кад се протежу у кревету
покушавају да стану мирно
да би их поштедели
при издвајању болесних

Видим их плавкастог лица
кад их ујутру љубим
по шест наслагане
баштенским цревима очишћене

од измета и повраћене слузи
спремне за транспорт
из гасне коморе
у пећ крематоријума

ПТИЦА

Црна птица
долази опет у наш крај
Гради гнезда
полаже јаја
лежи на њима

Чува ружне младунце
од сваког напора
доноси им храну
учи их да скачу и лете

Круже као сенке облака
над улицама
скупљају се крештећи
на нашим највишим зградама

Чекају цело лето
и расту
сачекаће јесен
пождраће нашу жетву
Сачекаће зиму
неће одлетети

МЕСТО

Један се камен сећа
али трава не жели да ишта зна
Један коњ се још плаши
али ауто вози даље

Три прегршти очију
играју изнад траве

Испод камена
не проналазе лица

У ваздуху је
записан водени знак
запаљенога зида
без кључа и без натписа

МЕРЕ

Лењи ће бити заклани
свет ће бити вредан

Ружни ће бити заклани
свет ће бити леп

Глупаци ће бити заклани
свет ће бити паметан

Болесници ће бити заклани
свет ће бити здрав

Тужни ће бити заклани
свет ће бити радостан

Старци ће бити заклани
свет ће бити млад

Непријатељи ће бити заклани
свет ће бити пријатан

Зли ће бити заклани
свет ће бити добар

РАЗЛОЗИ

„Јер све то ништа не вреди
Они и тако раде што хоће

Јер не желим да још једном
опржим прсте

Јер ће се људи само смејати:
На тебе су и чекали

И зашто увек ја?
Нико ми неће рећи хвала

Јер ту нико више не прониче
само још може да се сломи

Јер све што је лоше
можда има и добру страну

Јер је то ствар гледишта
и уопште коме човек да верује?

Јер се и код других
кува једино на води

Јер то радије
препуштам позванијима

Јер се никад не зна
како то може човеку шкодити

Јер се не исплати труд
јер сви они то не заслужују“

То су разлози смрти
да се запишу на наше гробове

који неће више бити копани
ако су то разлози

ОЛГЕН ГОМРИНГЕР

* * *

речи су сенке
сенке постају речи

речи су игре
игре постају речи

ако су сенке речи
речи постају игре

ако су игре речи
речи постају сенке

ако су речи сенке
речи постају игре

ако су речи игре
сенке постају речи

* * *

ћутање ћутање ћутање
ћутање ћутање ћутање
ћутање ћутање
ћутање ћутање ћутање
ћутање ћутање ћутање

ЕРНСТ ЈАНДЛ

БИБЛИОТЕКА

та многа слова
која не могу никуда из својих речи

те многе речи
које не могу никуда из својих реченица

те многе реченице
које не могу никуда из својих текстова

ти многи текстови
који не могу никуда из својих књига

те многе књиге
с толико прашине на себи

та добра чистачица
с перушком

ОЦЕНА

Песме овог човека су неупотребљиве.

Најпре сам
утрљао једну у своју ћелу.
Узалуд, није помогла да ми порасте коса.

Потом сам
једном од њих нађапкао своје бубуљице.
За два дана су достигле величину осредњих кромпира.
Лекари су зинули од чуда.

Потом сам
разбио две у тигањ.
Малчице неверљив, сâм нисам јео.
Мој пас је крепао од тога.

Потом сам
употребио једну као заштитно средство.
Зато сам платио абортус.

Потом сам
заглавио једну у око
и ушао у један бољи клуб.
Портир ми је
подметнуо ногу, па сам треснуо.

Потом сам
донео горњу оцену.

* * *

Оче хајде причај нам о рату
оче хајде причај како си мобилисан
оче хајде причај како си пуцао
оче хајде причај како си рањен
оче хајде причај како си погинуо
оче хајде причај нам о рату.

1944. 1945.

рат	рат
рат	рат
рат	рат
рат	рат
рат	мај
рат	
рат	
рат	
рат	
рат	
рат	

ШТА ТИ МОГУ УЧИНИТИ?

Шта ти могу учинити?
Могу да ти ишчупају језик.
Нарочити говорник никад ниси био.
Могу да ти ископају очи.
Зар се ниси нагледао довољно?
Могу да те лише мушкости.
Кô мушкарац ниси много вредео.
Могу да ти нокте откину.
Ионако не треба да чачкаш по носу.
Могу да ти ноге одсеку.
У твојим годинама човек више не излази.
Могу да те муче до лудила.
За лудога већ одавно су те држали.

ФРИДЕРИКА МАЈРЕКЕР

* * *

Сад су нам зуби од остатака свећа
Напољу смрча, сива јела, покисли бор
и разговор под сеницом гостионице
што толико мирише на пиво

ујутру у висине облачносиве
онда се прозор отвара тако рано
шире се кб ваздух што раздвојен струји
руке које отварају прозор

на другој страни дана пада
сивкасто растужење
ти прашњавосиви сутони
што ишчезавају и опет се спуштају
с птичјим јатима и са маглама:
под нама град звоника Винета.
А затим ноћ
црна и као са шаком до чланка у води
тетурамо пред врата:
о те безбројне звезде
и црн прамен косе преко лица
босоноги по стеленицама што шкрипе.
Разлепшани ноћни лептири:
расплашене ноћне ласте као слепи мишеви и
светлости луталице
и страшни медени језик угинулих мува.
Сада

усред пролећа на заласку
након много месеци:
отворена ташна
стара цигарета из Rue des dames
кесица соде бикарбоне
комад отврдла хлеба
у постељи отисак твога тела.

* * *

Кроз решетке мога срца
свет ми сија чудно туђ

горе, доле, тамо, амо,
ал' врата су закључана

кругови све ужи, пробој
све обесхрабранији

људи каткад застају

баце две-три тихе речи
поглед баце овамо

ти још ређе пролазиш

врата си ми забравио
ти си закључао све

каткад бациш коју ружу
као парче жива меса

пролазећи, овамо.

ХЕЛМУТ ХАЈСЕНБИТЕЛ

ПОУЧНА ПЕСМА О ИСТОРИЈИ 1954.

догађаји и оно што се није догодило
епохе периодизације времена династије
изумрли градови изумрли народи народи у марширању
маршевске колоне и Наполеон на Березини
рељефи Ђованија Пизана на предикаоници Ничеово
ЕССЕ НОМО и концлогори.

*l'empire de la majorité se fonde sur cette idée
qu'il y a plus de sagesse dans beaucoup
d'hommes que dans un seul (Tocqueville)*
сећање на глас Адолфа Хитлера на радију симфонија за
9 инструмената опус 21 1928. од Антона
Веберна и ја још никада пре нисам написао
овако дугачке редове

Пјеро дела Франческа и мирис децембарског неба
оно што се може рекапитулирати

оно што се може рекапитулирати то је моја тема
оно што се може рекапитулирати то је моја тема
оно што се може рекапитулирати то је моја тема

оно што се не може рекапитулирати

*l'empire...: царство већине се заснива на идеји да више мудрости има у
много људи него у појединцу (Токвил).*

[Из *Комбинација*]

КОМБИНАЦИЈА IV

1

Упао у клопку обавезности.
Разум је животиња у кавезу.
Реч случај нема садржаја.
А основни облик обављања радњи
увек је исти.

2

Свођење на варијације једног модела.
А тај модел је комбинација делатних речи.
Сећање не образује.
Развитак је само наступ увек истог следа тонова.
Бити познат не преиначава.

3

Спомен на први тон јесте шок
непознатог сећања.
Удаљеност има привид утопије.
Одстојање јесте лепота.
Слика у прозору трансцендира.
Забрављено светли.

4

Разум је животиња у кавезу.
Реч случај нема садржаја.
Време. Време што капље.
Идила зле савести.
Непознати ловац се смеши.
И ноћ цвета.

Онај који ступа кроз ноћ зна
да ступа у клопку.
Али оно покренуто идентично је с циљем.
Додир је забораван.

[Из *Топографија*]

ТОПОГРАФИЈА Б

Време
прошлост скида са будућности.
међу рђастожутим октобарским дрвећем крећу се
лимунастожути аутомобили
црнкаста лепота једне хортензије-мумије
полагани корак оних који ништа не очекују

Губитак у времену
престанак идентитета на мосту
трагови аниса у ваздуху
врата од аниса
death is so permanent
месингане шипке свести о времену слепо се сударају

БУДУЋНОСТ СОЦИЈАЛИЗМА

нико ништа не поседује
нико не изабљује
нико не угњетава
нико није изабљиван

нико није угњетаван
нико не добија
нико не губи
нико није господар
нико није роб
нико није претпостављени
нико није потчињени
нико није дужан
нико никоме ништа не ради

нико не поседује ништа
нико не изабљује никога
нико не угњетава никога
нико није од никога изабљиван
нико није од никога угњетаван
нико не добија ништа
нико не губи ништа
нико није ничији господар
нико није ничији роб
нико није ничији претпостављени
нико није ничији потчињени
нико није никоме дужан
нико не ради никоме ништа

сви поседују све
сви изабљују све
сви угњетавају све
сви су изабљени од свих
сви су угњетавани од свих
сви добијају све
сви губе све
сви су господари свих
сви су робови свих
сви су свима претпостављени
сви су свима потчињени
сви су свима све дужни
сви свима све раде

сви не поседују ништа
сви не израбљују никога
сви не угњетавају никога
сви нису израбљивани ни од кога
сви нису угњетавани ни од кога
сви не добијају ништа
сви не губе ништа
сви нису господари никоме
сви нису робови никоме
сви нису никоме претпостављени
сви нису никоме потчињени
сви нису никоме ништа дужни
сви не раде никоме ништа

САРА КИРШ

ЦРНА ЗРНА

Поподне узимам у руке књигу
поподне одлажем књигу
поподне се сетим да је негде рат
поподне заборављам сваки рат
поподне мељем кафу
поподне поново састављам млевену кафу
састављам она лепа
црна зрна
поподне се облачим
прво се шминкам затим умивам
певам нема

* * *

Ваздух већ на снег мирише, мој драги
Дугу косу има, ах, зима, зима што нас
Тесно збија већ је на прагу, долази
Псећом запрегом. Ледене цветове
Посипа по прозору, угаљ се жари у пећи, а
Ти најлепши Снежко главу ми у крило спушташ
Кажем то су
Санке који више стати неће, снег нам пада
Право у срце, жари се
На кофи за пепео у дворишту *Darling* шапуће кос.

ГИНТЕР КУНЕРТ

О ВЕЛИКОЈ СТВАРИ

И понајкрупнија ствар
постаје једног дана ствар обична.
Као што херој
пијан за столом подригне и сместа се
раскринка као човек, показује се
у свакодневици: Да велика ствар
има недостатака.

На косове с јутра доле у дворишту
није се мислило. Ни на уживање које
причињава живот. Љубазност оста кратких рукава.
Да је човек
још увек смртан, можда је унесено у план,
али није: Да он то воли.

Међутим,
обична ствар добија у величини
кад се покаже: Да је
употребљива за свакодневни живот.
За косове, за уживање, за
љубазност, за човека.

О НЕКИМА КОЈИ СУ ИЗВУКЛИ ГЛАВУ

Кад су извукли
човека
испод рушевина
његове
бомбардоване куће,
он се стресе
и рече:
Никада више.

Бар не ускоро.

* * *

Као непотребан луксуз
забрани производњу онога што људи
зову лампама
Краљ Тарс са Ксанта који
од рођења
беше слеп.

РОЛФ ДИТЕР БРИНКМАН

АПАРАТ ЗА СОК ОД ПОМОРАНЦЕ

се креће & добро је што бармен
прво гледа у огољено раме
девојке која пије чашу

хладног чаја. „Страшно вруће,
зар не?” каже он, питање
које помало декорише просторију

шта би друго? Она има утегнуто
тело и кад испружи руку
да врати чашу

на шанк прекривен стаклом
показује знојаву, длакаву
мрљу испод руке, што на тренутак

мења просторију, али не
и мисли. И свако види да
јој је забавно да прави тај

покрет од кога бармен
опет живне након дуже станке
у којој се чуо

једино вентилатор, као и увек
или углавном, у
ово доба дана.

О, СПОКОЈНО ПОДНЕ

усред града, с разноразним
мирисима ручка на степеништу. У ходнику
стоје бициклисти, утонули у себе, поред
дечјих колица, не чује се ни глас.

Из сандучића за пошту извађени су
проспекти, и бачени. Сандучићи за пошту
су празни. Чак је и телевизор угашен
у дому турске породице, чији кухињски прозор

гледа на светларник. Чујем
порцелан, тањире и прибор за ручавање, а позади
су баште, јасне и прохладне, у бледој
пролећној светлости. Свуда има тих чудних

приповести о обичном животу без
ужаса, средом, баш као данас. Дан је,
светао од кише, развејани звуци: о, спокојна
средо с луком, на столу,

с парадајзом и салатом.
Растурили су се планови и диринцење
и мислиш, како је
спокојна ова среда

облаци над кровом, плави, и
тишина у собама, спокојна и тиха и
отворена баш као празилук, као першун зелена
и врућа као грашак.

ЈИРГЕН БЕКЕР

ЧИТАВ ЈЕДАН ПЕТАК

Вика деце на распусту. Бицикли светлуцају на сунцу; у баштама кашљуцају мушкарци, зрели за пензију, у рукама им звече мотике; усисвачи се чују из отворених прозора.

Наставио сам
кроз предграђе ка реци; седети на миру
далеко –

тискање по мостовима;
дизалице и нови телевизијски торњеви; киша
дуго није падала, а по плажи су наплављене ствари
као хрпа костију.

Све је лакше а опет сасвим немогуће
да се научи програмиран говор; неки људи
ходају погурени.

Гледао сам за теретним бродовима,
и не знам зашто ме је погодило кад
сам на једном чамцу на реци Рур видео жену
како шири рубље. Дуже је до Базела. Наиђе
тада неки пецарош.

Седећи тамо на молу
чезнуо сам да одем још даље. Пре много година писао сам
о овој обали као о каквој старој слици,
не слутећи шта ће се десити. Пецарош
је сваке недеље овде, већ педесет две године; па зар
има још риба?

Хеликоптери лепршају
између затворених мостова; звуци

неке могуће катастрофе, изненадни почетак
масовног бекства у земљу на западу, а границе
затворене. А пецарош би рекао: ма
није могуће –

не, јер лети
он се сваког дана купа у овој затрованој реци,
а у подне црвенперка или пастрмка. То што ви
стално причате, рече пецарош, то што пискарате
како вода не ваља –

дуго сам посматрао
воду, и моје стрпљење није је изменило.
Живети без вести, без коментара; живот
пецароша. Бивало је све топлије, а јужни ветар
дувао је преко рафинерија код Веселинга; запалих цигарету
и пођох даље.

КРИСТОФ МЕКЕЛ

ОДА МОЋНИМ ТРУПАМА

Не разбијајте прозоре: они ће бити отворени,
јер пре вас већ је ветар био код мене
и листао мојим новинама
пре но што је отишао у брда и затресао шипражје.

Закољите моје рибе и папагаје
и испитајте колико ледени брегови плове испод воде
а све што нађете окачите на ваша велика звона,
све вас то ништа не стаје.

Извољевајте, увуците се у моју штенару
и свој плен тражите сваког сата што се јавља
гласом кукавице —
на мом сагу никад ниједан анђео није спавао
и у мом пртљагу нема птичјих гнезда.

Истргните струготину из мојих мртвих сова
и копајте, изволите, под јабуком,
истргните струготину из мојих мртвих сова
и копајте, изволите, под јабуком —

РЕЧ О ПЕСМИ

Песма није место где се негује лепота.

Овде је реч о соли што гори у ранама.
Овде је реч о смрти, о отровним језицима.
О отаџбини налик на гвоздене ципеле.
Песма није место где се истина украшава.

Овде је реч о крви што тече из рана.
О беди, о беди, о беди сна.
О пустошењу и шљаму, о клепетавим утопијама.
Песма није место где се лечи бол.

Овде је реч о бесу и обмани и глади
не опевају се овде стадијуми засићења.
Овде је реч о ждрању и ономе ко је прождран
од муке и сумње, овде је хроника патње.

Песма није место где ће се умирање одобривољити,
глад утолити, где ће се нада преобразити.

Песма је место где је истина смртно рањена.
*Крила! Крила! Анђео се стиройошљава, йера
лејше йојединачно и крваво у вихору историје!*

Песма није место где ће анђео бити поштеђен.

Крила! Крила! алузија на анђела историје у *Историјско-филозоф-
ским тезама* (9. теза) Валтера Бењамина.

НИКОЛАС БОРН

ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА ЛИНЕБУРГ, 30. АПРИЛА 1976.

5 сати и 45 минута, неиспаван аутомобилски пејзаж,
као да је захваљујући томе све коначно на свом месту.
(Ништа више не дотицати, ништа не померати!)

Немоћно гутање раноранилаца, дим
на празан стомак, ташне актовке, цангризави
погледи између млитавих лептир-врата.
Жена подиже ролетну новинског киоска. Брезе.
Љубичаста пена.

Још је светло, између стабала
виси плавичаст одсјај неба.

Преко тротоара тандрчу поштанска кола.
Нешто касније, отвара се гостионица. Тај што улази, то сам ја.

Воз је стигао у станицу; кад стоји, чује се како
шкрипи и стење. Материјал је исцрпљен
и уморан.

Не тако давно, овде је лежао снег.
Заспали сатови у парку.

Заспали електрични водови.

Ова светлина стиже лебдећи, без грубости, као
– морам да се приберем – мека рука с
етерском маском.

Какво јутро и какво око у њему.

Како сам напуштен и уморан.

Како болесно и размажено хуји брзи воз.

Келнер ми узима шољу, која још није
празна. Нека жена пуши размакнутих прстију.
Зар јој и овако рано пада на памет да размиче прсте.
Кад зевне, груди јој се снажно надму.
Празна кутија шибица на столу, целофан
и сребрна хартија. У лавабоу шуми вода.

Мала жилава жена, чије лице искрсава поред машине
за кафу, као други план у случајном филму
који још нико није видео.

ВОЛФ ВОНДРАЧЕК

У АУТОМОБИЛИМА

Били смо мирни,
шћућурени у старим аутомобилима,
окретали дугме на радију
и тражили пут
што води на југ.

Неки су нам писали разгледнице из усамљености
да би нас подстакли да донесемо коначну одлуку.

Неки су стајали на броду,
да би и ноћу видели сунце.

Неки су заљубљени,
мада је јасно, да живот
није никаква приватна ствар.

Неки су сањали о буђењу,
које би требало да буде радикалније од сваке револуције.

Неки су седели пред нама као мртве филмске звезде
и чекали прави тренутак
да оживе.

Неки су умрли
а да нису мртви за своју ствар.

Ми смо били мирни,
шћућурени у старим аутомобилима,
окретали дугме на радију
и тражили пут
што води на југ.

ЈИРГЕН ТЕОБАЛДИ

СНЕГ У КАНЦЕЛАРИЈИ

Нека нејасна чежња за палмама. Овде
је хладно, али не само то. Твоји пољупци
су изјутра оскудни, а после седим
осам сати овде, у канцеларији. И ти си
затворена, не смемо да телефонирамо
једно другом. Да подигнем слушалицу
и прислушнем? Телефоне, зашто твој пулс
куца само за друге? Неко пита:
„Како си?” и не чекајући одговор
излази из просторије.

Шта може да покрене љубав? Обрачунавам цене
и бивам обрачунат. Сви ти резервни елементи,
делови котлова, сагоревачи уља, пролазе
мојом главом као бројеви, ништа друго.
И ја пролазим кроз неког
као број. Али, увече долазим к теби
са свим оним што јесам. Код научника
читам: и љубав је
производни однос. А где су
палме? Палме се виде на плажи
једне разгледнице, лежимо на леђима
и гледамо их. Ујутро се враћамо
у канцеларију, свако на своје место.
Оно има свој број, као и телефон.

ПИВО, МОЛИМ

Могоа бих се навикнути на то да будем пристојан. Овде окончава неми дан целог дана телефон је био нем, тихо пуцкета корпа за веш испод лавабоа. На екрану пуца кућа пред изненађеним лицем говорника. Ох, the fucking news! рекао је синоћ Мехди и напио се.

Пре свега хоћу љубави. Не желим да пазим на марку својих гаћа, својих чарапа које добијам на поклон за Божић, за рођендан, за Ускрс и за дан смрти. Као дете сам пожелео железницу и добио кошуљу, нешто практично у целофану, с хиљаду чиода унутра. Ова песма није практично ништа. Размисли само: Како да потоне оно што не обарамо, а да није сапун у кади. Опет правим вицеве, мада ми није до тога. Морам ли заиста да оперем косу пре него што дођеш? Прање косе је ужасна успомена ...

И онда волим сву родбину, нарочито своју жену која ми није у сродству. Како молим? Ништа нисам рекао. TV дневник је готов, представа дана, the fucking news. Данас је било добрих вести. Америчку кућу су заузели, нећу рећи где. Почине филм а коса ми још није опрана! Ти ниси моја жена. Волим те. Заштити ме јер превише пушим! Постајеш нервозан у овом стану после 1933. и после 1945. Да ли ме уопште слушаш?

Ево ме одједанпут у кафани пуној граје за шанком. Ова песма је пуна могућности као и наш живот. Наравно да не прође ни дан без алкохола. О, алкохоле, твоја ме мокра браћа воле.

Ту седи Мехди пијан до даске. И ти си ту, већ доста дуго, и имаш разлога да са мном не говориш. Бучна ноћ, музика је бучна. Наручујем једно светло за моју бистру главу. Пиво, молим. Шта год да мислиш о мени, важно ми је да кажем: и ти си написала ову песму. Није то била никаква уметност: збило се то с леђима окренутим прозору.

УРСУЛА КРЕХЕЛ

САД СЕ ВИШЕ НЕ ДОГАЂА

Сад се више не догађа
да уморни, са пликовима на ногама,
мусави и мокри од млаза воде,
долазимо кући, једемо, пијемо,
а онда одмах у биоскоп.

Сад се више не догађа
да мислимо како је барем
улица наша.
А будућност, наравно,
сад или касније, али свакако ускоро.

Сад се више не догађа
да по фризури,
по смеху препознајемо другове,
да тапшемо једни друге по рамену, јавно,
можда смо се променили.

Сад се више не догађа
да тамо где их се скупило двоје или троје
у моје име, да стојим међу њима,
подучавам, храбрим, подржавам,
без питања.

Сад се више не догађа
да идемо главом кроза зид,
усправни, да знамо одговоре и пре но што нас питају

да трагове остављамо, траке за сећање
као пужеви по сувом песку.

Сад се више не догађа
да сваком раднику
са капом који изађе из метроа
одмах у мемо да кажемо шта му недостаје,
а ни нашем кућевласнику.

Сад одједном имамо времена
за дуге дискусије у кревету.
Ознојени, али хладни до сржи
први пут видимо белину
у својим очима и препаднемо се.

МИХАЕЛ КРИГЕР

ДИДРООВА МАЧКА

Према фотографији Габријеле Лоренциер

Дидро на прозору; поред њега мачка,
перутаво крзно у светлом оквиру.

Он јој објашњава човека, машину,
напрслим гласом: елементе
физиологије, разум,
огроман природин рад.

Наводи меморандум
Академије наука из 1739,
где се говори о једном човеку
без вена и без срца.

На страни 590, додаје смејући се
и сметено глади крзно
своје мачке.

Постоје фотографије са дужом историјом
но што је историја фотографије.

Мачка примећује облак
који се брзо креће иза горње
трећине прозора, сувише брзо,
и реагује паничним покретом.
Дидро, исцрпен тридесетогодишњим радом
на Енциклопедији,

остаје без речи: жестоки дијалектичар
диви се једноставној граматички
нервозе.

Сва душа пса је у његовој њушци,
каже он, сва душа орла у његовом оку,
душа кртице у њеном уху.
Дидро размишља да ли да прича и даље.
Душа човека, почиње
– и прекида се

(докле мачка

сасвим спокојно пише расправу
о утицају климе на млечно
прозорско стакло);

(док Дидро пред прозором
гледа револуцију, њене опрезне
кораче);

необичан пар:

Дидро и мачка
испред трошног прозорског крста:
његов страх да подражава њене покрете,
њена блага полемика с његовом теоријом
машине.

Ми ходамо тако мало,
радимо тако мало
и мислимо тако много, каже Дидро,
да ће од човека најзад
остати само још глава.

Недељно је поподне,
погодно време
сећати се осећања;
хладно је у Паризу
и веома тихо;
Дидро осећа колико је тешко
склонити искуства на безбедно место.

Тридесет година рада на Енциклопедији,
а машина још функционише
лоше. Дидро опрезно испитује
кости своје мачке.
Бићемо први варвари,
каже наједном, плачевност у његовом гласу
не може се пречути.

Уњакајући жали због старења
једне илузије. Мачка је задовољна.
Стиснутих очију она
посматра прашину пред прозором
и не хаје ни оволико
за безмерност ума.

Дидро признаје пораз.
Мргодно се одвлачи до пулта
и бележи:
Одакле долазим?
Шта сам био пре?
Шта ћу опет постати?
Какво ме живљење очекује?

Под каквим омотачем ће ме судбина
поново створити?
Све то не знам.

Хита до прозора
и размишља, брзо бацивши поглед
на улицу.

Тек много касније,
пошто се мачка силовитим скоком
ослободила ускога
оквира слике,
он ведро додаје:

И филозофија је упутство
за умирање.

НАПОМЕНА

Са изузетком петнаестак песама, које су изостале јер се нису могле превести на задовољавајући начин, прва антологија немачке лирике *Од Гејсеа до наших дана* на српском језику садржи избор који обезбеђује увид у путеве којима се у последња два века кретала лирика немачког језичког подручја. При томе се не сме заборавити да се тај увид пружа из перспективе странца и последњих деценија XX века. Овим се жели само јасније истаћи њен профил. Јер, шта је за један историјски тренутак репрезентативно, не мора то да буде за сва времена. Најбољи доказ за то су антологије од пре неколико деценија. Неки у своје времену цењени аутори пали су у заборав, док се извесним раније запостављеним песницима поклања већа пажња. Схватања појединих епоха и праваца подложна су такође сталној промени. Ни предра суде и предзнања приређивача не могу се лако елиминисати. Ипак, у оваквим пословима није све препуштено случају и слободном нахођењу. Постоји и изванредан консенсус у погледу аутора и појединих песама, и приређивач је приликом избора водио рачуна о њему.

Користим прилику да се најлепше захвалим Ивану В. Лалићу – у међувремену, на жалост, преминулим – затим Дринки Гојковић, Златку Красном и Александри Бајазетов, преводиоцима који су мојим молбама радо излазили у сусрет и преводили дотле непреведене стихове.

Посебну захвалност дугујем своје пријатељу Бранимиру Живојиновићу не само за велики број нових превода него и за многобројне савете и сугестије којима је рад на антологији пратио од самог почетка.

М. Кривокајић

АУТОРИ (ПО АЗБУЧНОМ РЕДУ), ПЕСМЕ И ПРЕВОДИОЦИ

(Иницијали АБ значе да је песма у преводу Александре Бајазетов, СГ – Слободана Глумца, ДГ – Дринке Гојковић, БЖ – Бранимира Живојиновића, ВЖ – Велимира Живојиновића, ИИ – Ивана Ивањија, ЗК – Златка Красног, ИВЛ – Ивана В. Лалића, МП – Миодрага Павловића, БП – Бошка Петровића, МПШ – Милорада Поповића – Шапчанина, ЛС – Љубомира Симовића, АШ – Алексе Шантића)

Гинтер Ајх (Günter Eich, 1907–1972)

Инвентар (Inventur) – БЖ	347
Пољски нужник (Latrine) – БЖ	348
Крај једног лета (Ende eines Sommers) – БЖ	349
Брзи воз Минхен–Франкфурт (D-Zug München–Frankfurt) – БЖ	349
Поток у децембру (Bach im Dezember) – БЖ	350
На пример (Zum Beispiel) – БЖ	351

Јозеф фон Ајхендорф (Joseph von Eichendorff, 1788–1857)

Вече (Abend) – БЖ	210
Ноћ под месечином (Mondnacht) – БЖ	210
Ноћни цвет (Die Nachtblume) – БЖ	211
Жудња за смрћу (Todeslust) – БЖ	211
Из новеле <i>Из живоћа једног дангубе</i> (Aus dem Leben eines Taugenichts)	212
Весели путник (Der frohe Wandersmann) – БЖ	212
Стара башта (Der alte Garten) – БЖ	212

Чаробни прутић (Wünschelrute) – ЗК	213
Расстанак (Abschied) – ЗК	213
Ханс Арп (Hans Arp, 1887–1966)	
Каспар је мртав (Kaspar ist tot) – ИВЛ	328
Ингеборг Бахман (Ingeborg Bachmann, 1926–1973)	
Призивање Великог Медведа (Anrufung des Großen Bären) – СГ	371
Одгођено време (Die gestundete Zeit) – БЖ	372
Велики товар (Die große Fracht) – БЖ	373
Сваког дана (Alle Tage) – БЖ	373
Објасни ми, љубави! (Erklär mir, Liebe!) – БЖ	374
Јурген Бекер (Jürgen Becker, 1932)	
Читав један петак (Ein ganzer Freitag) – АБ	406
Готфрид Бен (Gottfried Benn, 1886–1956)	
Мала хризантема (Kleine Aster) – СГ	319
Човек и жена иду кроз бараку за рак (Mann und Frau gehn durch die Krebsbaracke) – БЖ	319
Брзи воз (D-Zug) – СГ	320
Каријатида (Karyatide) – ИВЛ	321
Шопен (Chopin) – БЖ	322
Средоземно (Mittelmeerisch) – ИВЛ	324
Статичне песме (Statische Gedichte) – ИВЛ	325
Синтакса (Satzbau) – СГ	326
Јесењи цветови (Asteren) – БЖ	327
Само две ствари (Nur zwei Dinge) – БЖ	327
Јоханес Р. Бехер (Johannes R. Becher, 1891–1958)	
Песник избегава сјајне акорде (Der Dichter meidet strahlende Akkorde) – ИИ	312
Готфрид Ауџуси Бурџер (Gottfried August Bürger, 1747–1794)	
Сељак своме кнезу (Der Bauer – An seinen Durchlauchtigen Tyrannen) – АШ	83
Ленора (Lenore) – АШ	84

Јоханес Бобровски (Johannes Bobrowski, 1917–1965)	
Увек дајеш име (Immer zu benennen) – ЗК	366
Зовин цвет (Hölunderblüte) – БЖ	367
Равница (Ebene) – БЖ	367
Мемел (Die Memel) – БЖ	368
Зимски крик (Wintergeschrei) – БЖ	369
Икона (Ikone) – БП	370
Николас Борн (Nicolas Born, 1937–1979)	
Железничка станица Линебург, 30. априла 1976. (Bahnhof Lüneburg, 30. April 1976) – ДГ	410
Клеменс Бренџано (Clemens Brentano, 1778–1842)	
Речју бескрајни / ѝроникни круџ (Sprich aus der Ferne, / Heimliche Welt) – БЖ	204
Високи храм божанства (Der Gottheit hoher Tempel) – БЖ	205
Серенада (Abendständchen) – БЖ	206
Из циклуса <i>Одјеци Бетховенове музике</i> (Nachklänge Beethovenscher Musik)	206
Блажен ко без чула (Selig, wer ohne Sinne) – БЖ	206
Бертолт Брехт (Bertolt Brecht, 1898–1956)	
Спомен на Марију А. (Erinnerung an die Marie A.) – БЖ	334
Љубавници (Die Liebenden) – БЖ	335
О љубазности овога света (Von der Freundlichkeit der Welt) – БЖ	336
О сиротом Б. Б. (Vom armen B. B.) – СГ	336
Рођенима после нас (An die Nachgeborenen) – СГ	338
Ролф Дијер Бринкман (Rolf Dieter Brinkmann, 1940–1975)	
Апарат за сок од поморанџе (Die Orangensaftmaschine) – ЗК	404
О, спокојно подне (Oh, friedlicher Mittag) – ДГ	405
Франк Ведекинг (Frank Wedekind, 1864–1918)	
Теткоубица (Der Tantenmörder) – БЖ	269

Франц Верфел (Franz Werfel, 1890–1945)	
Читаоцу (An den Leser) – БП	318
Волф Вондрачек (Wolf Wondratschek, 1943)	
У аутомобилима (In den Autos) – ЗК	412
Штефан Георгџе (Stefan George, 1868–1933)	
<i>Брежуљак нави је, ево, већ у њмини (Der hügel wo wir wandeln liegt im schatten)</i> – БЖ	270
<i>Дођи у мртви парк и погледај (Komm in den totgesagten park und schau)</i> – БЖ	270
Господарица острва (Der herr der insel) – БЖ	271
Јохан Волфганг Гејџе (Johann Wolfgang Goethe, 1749–1832)	
Добродошлица и растанак (Willkommen und Abschied) – БЖ	95
Мајска песма (Mailed) – БЖ	96
Путникова песма у олуји (Wandrer's Sturmlied) – ВЖ	97
Песма о Мухамеду (Mahomets-Gesang) – ВЖ	101
Прометеј (Prometheus) – ВЖ	103
Ганимед (Ganymed) – ВЖ	105
Кочијашу Кроносу (An Schwager Kronos) – ВЖ	106
Пут на Харц у зиму (Harzreise im Winter) – ВЖ	108
Ружа на пољани (Heidenröslein) – БЖ	110
Краљ у Тули (Der König in Thule) – БЖ	111
<i>Што нам даде вид дубљи и већи (Warum gabst du uns die tiefen Blicke)</i> – ВЖ	112
Месецу (An den Mond) – БЖ	114
Путникова песма пред ноћ (I) (Wandrer's Nachtlid (I)) – БЖ	115
Путникова песма пред ноћ (II) (Wandrer's Nachtlid (II)) – БЖ	116
Рибар (Der Fischer) – БЖ	116
Вилански краљ (Erlkönig) – БЖ	117
Границе људског рода (Grenzen der Menschheit) – ВЖ	118
Божанско (Das Göttliche) – ВЖ	120
Песма духова над водама (Gesang der Geister über den Wassern) – ВЖ	122

Из романа <i>Године учења Вилхелма Мајстџера (Wilhelm Meisters Lehrjahre)</i>	123
(Харфист) Ко није сузом крух кропио свој (Harfenspieler) (Wer nie sein Brot mit Tränen aß) – ВЖ	123
(Мињон) Ко чежњу зна, тај зна (Mignon) (Nur wer die Sehnsucht kennt) – ВЖ	123
(Мињон) О, знаш ли земљу где лимун бехари (Mignon) (Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn) – БЖ	124
Посвета (Zueignung) – БЖ	125
Из <i>Римских елегија (Römische Elegien)</i>	128
<i>Камење, кажи ми што те саветујем (Saget, Steine, mir an)</i> – БЖ	128
<i>Класично њле ме њроже свеж радошћу (Froh empfind' ich mich nun auf klassischem Boden begeistert)</i> – БЖ	129
<i>Погјесен вије се њламен (Herbstlich leuchtet die Flamme)</i> – БЖ	129
Морска тишина (Meeresstille) – ВЖ	130
Срећна возња (Glückliche Fahrt) – ВЖ	130
Трајност у промени (Dauer im Wechsel) – БЖ	131
Нађени цвет (Gefunden) – БЖ	132
Бог и бајадера (Der Gott und die Bajadere) – БЖ	133
Проемион (Proemion) – БЖ	136
Парабаза (Parabase) – БЖ	137
Орфичке исконске речи (Urworte. Orphisch) – БЖ	137
Из <i>Западно-источног дивана (West-östlicher Divan)</i>	139
Блажена чежња (Selige Sehnsucht) – БЖ	139
<i>Облика њисућ' (In tausend Formen)</i> – БЖ	140
Парија (Paria)	141
Паријина молитва (Des Paria Gebet) – БЖ	141
Легенда (Legende) – БЖ	141
Паријина захвалност (Dank des Paria) – БЖ	146
<i>У косијурници суморној (Im ernsten Beinhaus)</i> – БЖ	146
Једно и све (Eins und alles) – БЖ	148
Трилогија страсти (Trilogie der Leidenschaft)	149
Вертеру (An Werther) – БЖ	149
Елегија (Elegie) – БЖ	150
Помирење (Aussöhnung) – БЖ	155
Женик (Der Bräutigam) – БЖ	156

<i>Суштон се с висина сјушиша (Dämmrung senkte sich von oben) – БЖ</i>	156
Пуноме месецу о рођају (Dem aufgehenden Vollmonde) – БЖ	157
<i>Зором, када магле вео (Früh, wenn Tal) – БЖ</i>	158
Ојџен Гомринџер (Eugen Gomringer, 1925)	
<i>речи су сенке (worte sind schatten) – ЗК</i>	388
<i>ћушање ћушање ћушање (schweigen schweigen schweigen) – АБ</i>	388
Рихард Демел (Richard Dehmel, 1863–1920)	
Радник (Der Arbeitsmann) – БЖ	261
Алејџа фон Дросџе-Хилсхоф (Annette von Droste-Hülshoff, 1797–1848)	
У трави (Im Grase) – БЖ	219
Месечев рођај (Mondesaufgang) – БЖ	220
Ханс Мајнус Енценсберџер (Hans Magnus Enzensberger, 1929)	
За удбеник гимназије (Ins Lehrbuch für die Oberstufe) – ЗК	379
Свим корисницима телефона (An alle Fernsprechteilnehmer) – БЖ	379
Одбрана вукова од јагњади (Verteidigung der Wölfe gegen die Lämmer) – СГ	381
Без обзира на то (Abgesehen davon) – ЗК	382
Тридесетрогодишњакиња (Die Dreiunddreißigjährige) – ЗК	383
Ернсџ Јанџ (Ernst Jandl, 1925–2000)	
библиотека (bibliothek) – ЗК	389
оцена (urteil) – БЖ	389
<i>оче хајџе џричај нам о рајџу (vater komm erzähl vom krieg) – БЖ</i>	390
1944–1945. (1944–1945) – СГ	391
шта ти могу учинити (was sie dir tun können?) – БЖ	391
Марија Лујза Кашниџ (Marie Luise Kaschnitz, 1901–1974)	
Генаџано (Genazzano) – БЖ	345
Ускрснуће (Auferstehung) – БЖ	345

Гојџфриџ Келер (Gottfried Keller, 1819–1890)	
Вечерња песма (Abendlied) – БЖ	253
Сара Кириш (Sarah Kirsch, 1935)	
Црна зрна (Schwarze Bohnen) – ЗК	401
<i>Ваздух већ на снеџ мирише (Die Luft riecht schon nach Schnee) – АБ</i>	401
Мајџијас Клаудујус (Matthias Claudius, 1740–1815)	
Песма о рату (Kriegslied) – БЖ	81
Љубав (Die Liebe) – БЖ	82
Смрт (Der Tod) – БЖ	82
Вилхелм Клем (Wilhelm Klemm, 1881–1968)	
Размишљање (Betrachtungen) – БЖ	313
Битка на Марни (Schlacht an der Marne) – БЖ	314
Урсула Крехел (Ursula Krechel, 1947)	
Сад се више не догађа (Jetzt ist es nicht mehr so) – АБ	416
Михаел Криџер (Michael Krüger, 1943)	
Дидроова мачка (Diderots Katze) – БЖ	418
Карл Кроло (Karl Krolow, 1915–1999)	
Робинзон I (Robinson I) – ДГ	356
Напуштена обала (Verlassene Küste) – БП	356
Ветар је све јачи (Es wird immer windiger) – АБ	357
Гинџер Кунерџ (Günter Kunert, 1929)	
О великој ствари (Über die große Sache) – БП	402
О некима који су извукли главу (Über einige Davongekommene) – АБ	403
<i>Као нејојџребан луксуз (Als unnötigen Luxus) – АБ</i>	403

Елза Ласкер-Шилер (Else Lasker-Schüler, 1869–1945)

Мој народ (Mein Volk) – ИВЛ	292
Senna Hoy (Senna Hoy) – ИВЛ	292
Туга за завичајем (Heimweh) – ИВЛ	293
Боже чуј ... (Gott hör ...) ИВЛ	294

Вилхелм Леман (Wilhelm Lehmann, 1882–1968)

Сигнали (Signale) – ИВЛ	331
У Солотурну (In Solothurn) – БЖ	332
Дисање (Atemholen) – БЖ	333

Николаус Ленау (Нимбш фон Штреленау) Nikolaus Lenau (Niemsch von Strehlenau, 1802–1850)

Из Шумских пјесама (Waldlieder)	235
Све неми, сиви, бива набо (Rings ein Verstummen, ein Entfärben) – БЖ	235
Оловно вече (Der schwere Abend) – БЖ	236
Песма из тршчака (Schilflied) – БЖ	236
Три Циганина (Die drei Zigeuner) – ЗК	237

Оскар Лерке (Oskar Loerke, 1884–1941)

Лиснати облак (Die Laubwolke) – БЖ	330
------------------------------------	-----

Дејлеф фон Лилијенкрон (Detlev von Liliencron, 1844–1909)

У једном великом граду (In einer großen Stadt) – БЖ	259
Мартовски дан (Märztag) – БЖ	259

Алфред Лихтеништајн (Alfred Lichtenstein, 1889–1914)

Сутон (Die Dämmerung) – ИИ	315
----------------------------	-----

Конрад Фердинанд Мајер (Conrad Ferdinand Meyer, 1825–1898)

Увучена весла (Eingelegte Ruder) – БЖ	254
Кестен црноснасти (Schwarzschiende Kastanie) – БЖ	254
Вечерњи облак (Abendwolke) – БЖ	255
На позној лађи (Im Spätboot) – БЖ	255

На Каналу Гранде (Auf dem Kanal Grande) – БЖ	256
Мртва љубав (Die tote Liebe) – БЖ	257

Фридерика Мајрекер (Friederike Mayröcker, 1924)

Саг су нам зуби од осилајка свећа (Wir haben jetzt Zähne aus Kerzenstummel) – БЖ	392
Кроз решетке мога срца (Durch die Gitterstäbe meines Herzens) – БЖ	393
Заштитничке неумрљане змијске лејоџе (Schirmherr makelloser Schlangenschönheit) – БЖ	394
Понекад (Manchmal) – БЖ	394

Кристиоф Мекел (Christoph Meckel, 1935)

Ода моћним трупима (Ode an mächtige Mannschaften) – СГ	408
Реч о песми (Rede vom Gedicht) – ЗК	409

Едуард Мерије (Eduard Mörike, 1804–1875) *

Обраћање једном зимском јутру, пред свитање (An einen Wintermorgen, vor Sonnenaufgang) – ИВЛ	238
Из циклуса Переђрина (Peregrina)	239
То зрцало оганоџ (Der Spiegel dieser treuen) – ИВЛ	239
Зашто, вољена (Warum, Geliebte) – ИВЛ	240
Љубав је, кажу (Die Liebe, sagt man) – ИВЛ	240
Ноћни пев удвоје (Gesang zu zweien in der Nacht) – ИВЛ	241
У поноћ (Um Mitternacht) – БЖ	242
Напуштена слушкињица (Das verlassene Mädlein) – БЖ	242
Скровитост (Verborgeneheit) – ИВЛ	243
Једној Еоловој харфи (An eine Äolsharfe) – ИВЛ	243
Вољеној (An die Geliebte) – ИВЛ	244
Једној светилци (Auf eine Lampe) – БЖ	245

Вилхелм Милер (Wilhelm Müller, 1794–1827)

Путоказ (Der Wegweiser) – БЖ	216
------------------------------	-----

Кристијан Моргенштерн (Christian Morgenstern, 1871–1914)

Левци (Die Trichter) – БЖ	262
Естетска куна (Das ästhetische Wiesel) – БЖ	262

Палмштрем (Palmström) – БЖ	263
Vice versa (Vice versa) – БЖ	263
Наочари (Die Brille) – БЖ	264
Врабац и кенгур (Der Sperling und das Känguruh) – БЖ	264
Фридрих Ниче (Friedrich Nietzsche, 1844–1900)	
Усамљен (Vereinsamt) – БЖ	258
Новалис (Фридрих фон Харденберг) Novalis (Friedrich von Hardenberg, 1772–1801)	
Химне ноћи (Hymnen an die Nacht) – БЖ	185
Из романа Хајнрих из Офтиердингена (Heinrich von Ofterdingen)	197
Песма мртваца (Das Lied der Toten) – БЖ	197
Аугуст ѓроф фон Плајен (August Graf von Platen, 1796–1835)	
Из циклуса сонета Венеција (Venedig)	217
<i>За очима ми осџа море дерно (Mein Auge lieB das hohe Meer zurücke)</i> – БП	217
Тристан (Tristan) – БЖ	218
Фридрих Рикерџ (Friedrich Rückert, 1788–1866)	
Из песама посвећених Амарили (Amaryllis)	215
<i>Амара, ѓорка, шџо чиниш све је ѓорко (Amara, bitter, was du tust, ist bitter)</i> – БЖ	215
Рајнер Марија Рилке (Rainer Maria Rilke, 1875–1926)	
Јесењи дан (Herbsttag) – БЖ	278
Пантер (Der Panther) – БЖ	278
Римски водоскок (Römische Fontäne) – БЖ	279
Вртешка (Das Karussell) – БЖ	280
Архајски торзо Аполонов (Archaischer Torso Apollos) – БЖ	281
Осџављен на џланинама срца (<i>Ausgesetzt auf den Bergen des Herzens</i>) – БЖ	281
Из Девинских елеџија (Duineser Elegien)	282
Прва елеџија (Die erste Elegie) – БЖ	282

Из Сонетиа џосвећених Орфеју. Први део (Die Sonette an Orpheus. Erster Teil)	285
<i>О, дрво! (Da stieg ein Baum)</i> – БЖ	285
<i>Само ко се кроз Хаг (Nur wer die Leiter schon hob)</i> – БЖ	286
Из Сонетиа џосвећених Орфеју. Други део (Die Sonette an Orpheus. Zweiter Teil)	286
<i>Предњаџи сваком расџанку (Sei allem Abschied voran)</i> – БЖ	286
<i>О, усџа чесме (O Brunnen-Mund)</i> – БЖ	287
<i>Тихи друже (Stiller Freund)</i> – БЖ	287
Рано пролеће (Vorfrühling) – БЖ	288
<i>Покрај џуџа џрисојноџ (An der sonngewohnten StraBe)</i> – БЖ	288
<i>Последњи којеџ џризнајем (Komm du, du letzter den ich anerkenne)</i> – БЖ	289
Герхард Рум (Gerhard Rühm, 1930)	
Понешто (Einiges) – БЖ	395
Петер Румкорф (Peter Rühmkorf, 1929)	
Аутопортрет (Autoporträt) – ЗК	376
Крај аудијенције (SchluB der Audienz) – ЗК	377
Јурџен Теобалду (Jürgen Theobaldy, 1944)	
Снег у канцеларији (Schnee im Büro) – ДГ	413
Пиво, молим (Ein Bier, bitte) – ЗК	414
Лудвиџ Тик (Ludwig Tieck, 1773–1853)	
Чуда џубави (Wunder der Liebe) – БЖ	202
Георџ Тракл (Georg Trakl, 1887–1914)	
Пропадање (Verfall) – БЖ	304
Озарена јесен (Verklärter Herbst) – БЖ	304
De profundis (De profundis) – БЖ	305
Јесен усамљеника (Der Herbst des Einsamen) – БЖ	306
Зимско вече (Ein Winterabend) – БЖ	306
Седмопев смрти (Siebengesang des Todes) – БЖ	307

Песма уминулора (Gesang des Abgeschiedenen) – БЖ	308
Олуја (Das Gewitter) – БЖ	309
Ноћ (Die Nacht) – БЖ	310
Гродек (Grodek) – БЖ	311
Лудвиг Уланд (Ludwig Uhland, 1787–1862)	
Пролећна вера (Frühlingsglaube) – БЖ	207
Крчмаричина ћерка (Der Wirtin Töchterlein) – МПШ	207
Капела (Die Kapelle) – БЖ	209
Ерих Фриг (Erich Fried, 1921–1988)	
Преображај (Verwandlung) – БЖ	384
Птица (Der Vogel) – БЖ	385
Место (Die Stätte) – БЖ	385
Мере (Die Maßnahmen) – СГ	386
Разлози (Gründe) – БЖ	387
Георг Хајм (Georg Heym, 1887–1912)	
Демони градова (Die Dämonen der Städte) – ИВЛ	299
Офелија (Orphelia) – ИВЛ	300
Твоје шрејавице, дуџе (Deine Wimpern, die langen) – ИВЛ	302
Хајрих Хајне (Heinrich Heine, 1797–1856)	
Био је диван месеци мај (Im wunderschönen Monat Mai) – БЖ	222
На небу нејомично (Es stehen unbeweglich) – БЖ	222
Да знају цвећови мали (Und wüßten die Blumen, die kleinen) – БЖ	223
Самује бор северњак (Ein Fichtenbaum steht einsam) – БЖ	223
Младић девојку воли (Ein Jüngling liebt ein Mädchen) – БЖ	224
Намучили ме силно (Sie haben mich gequälet) – БЖ	224
Зашироване ми њесме (Vergiftet sind meine Lieder) – БЖ	225
Ја не знам ојкуд ња сејја (Ich weiß nicht, was soll es bedeuten) – БЖ	225
Долазе, оглазе лејја (Die Jahre kommen und gehen) – БЖ	226
Волели су се, ал' није (Sie liebten sich beide) – БЖ	226
Ти си кд иветјак мила (Du bist wie eine Blume) – БЖ	227
Смрј, јо је хладна ноћ (Der Tod, das ist die kühle Nacht) – БЖ	227

Enfant perdu (Enfant perdu) – СГ	227
Из циклуса <i>Северно море</i> (Die Nordsee)	228
Привиђење у мору (Seegespenst) – СГ	228
Шлески ткачи (Die schlesischen Weber) – СГ	231
Из спева <i>Немачка. Зимска бајка</i> (Deutschland. Ein Wintermärchen)	232
Глава прва (<i>У шужном новембру</i>) Caput I (<i>Im traurigen Monat November</i>) – СГ	232
Где? (Wo?) – СГ	234
Хелмут Хајсенбијел (Helmut Heißenbüttel, 1921)	
Поучна песма о историји 1954. (Lehrgedicht über Geschichte 1954) – СГ	396
Из <i>Комбинација</i> (Kombinationen)	397
Комбинација IV (Kombination IV) – ИВЛ	397
Из <i>Топографија</i> (Topographien)	398
Топографија Б (Topographie B) – ИВЛ	398
Будућност социјализма (Die Zukunft des Sozialismus) – ЗК	398
Фридрих Хебел (Friedrich Hebbel, 1813–1863)	
Ноћна песма (Nachtlied) – БЖ	246
Вечерње осећање (Abendgefühl) – БЖ	246
Реквијем (Requiem) – ИВЛ	247
Наше време (Unsere Zeit) – ИВЛ	248
Летња слика (Sommerbild) – ИВЛ	249
Јесења слика (Herbstbild) – ИВЛ	249
Фридрих Хелдерлин (Friedrich Hölderlin, 1770–1843)	
Хиперионова песма судбине (Hyperions Schicksalslied) – ИВЛ	165
Паркама (An die Parzen) – БЖ	166
Вечерња фантазија (Abendphantasie) – БЖ	166
Хајделберг (Heidelberg) – БЖ	167
Половина живота (Hälfte des Lebens) – ИВЛ	168
Као када на празник ... (Wie wenn am Feiertage ...) – ИВЛ	169
Хлеб и вино (Brot und Wein) – ИВЛ	172
Патмос (Patmos) – ИВЛ	177
Цимеру (An Zimmern) – ИВЛ	184

Лудвиг Кристиоф Хајнрих Хелми (Ludwig Christoph Heinrich Hölty, 1748–1776)

Мајска ноћ (Die Mainacht) – БЖ 93

Штефан Херmlin (Stephan Hermlin, 1915–1997)

Мртви градови (Die toten Städte) – СГ 352

Херман Хесе (Hermann Hesse, 1877–1962)

У магли (Im Nebel) – БЖ 290

Из романа *Игра бинђувама* (Das Glasperlenspiel) 290

Ступњеве (Stufen) – БЖ 290

Јакоб ван Ходис (Jakob van Hoddis, 1887–1942)

Смак света (Weltende) – ИИ 296

Ханс Егон Холтхузен (Hans Egon Holthusen, 1913)

Tabula rasa (Tabula rasa) – СГ 354

Арно Холц (Arno Holz, 1863–1929)

Из *Фанџазуса* (Phantasmus) 266

У једној башији, под сиварим дрвцем (In einem Garten, unter alten Bäumen) – БЖ 266

Како је / слајко ... било (So / süß) – БЖ 267

Ти оде (Du gingst) – БЖ 267

Седам седам милиона година (Sieben Septillionen Jahre) – БЖ 268

Хуго фон Хофманстал (Hugo von Hofmannsthal, 1874–1929)

Рано пролеће (Vorfrühling) – БЖ 272

Из терцина *О пролазности* (Über Vergänglichkeit) 273

На моме лицу (Noch spür ich ihren Atem) – БЖ 273

Балада о животу (Ballade des äußeren Lebens) – БЖ 274

Њих двоје (Die Beiden) – БЖ 275

Једни збиља ... (Manche freilich ...) – БЖ 275

Доживљај (Erlebnis) – БЖ 276

Петер Хухел (Peter Huchel, 1903–1981)

Псалм (Psalm) – БЖ 341

Знак (Das Zeichen) – БЖ 342

Друмови (Chausseen) – БП 343

У глуве уши потомства (An taube Ohren der Geschlechter) – ДГ 344

Паул Целан (Paul Celan, 1920–1970)

Фуга смрти (Todcsfuge) – БЖ 359

Преброј бадеме (Zähle die Mandeln) – БЖ 360

Лозинка (Schibboleth) – БЖ 361

Решетка језика (Sprachgitter) – БЖ 362

Тибинген, јануар (Tübingen, Jänner) – БЖ 363

Псалм (Psalm) – БЖ 364

РАЗЛУЖЕНО (WEGGEBEIZT) – БЖ

СТАЈАТИ (STEHEN) – БЖ 365

Паул Зех (Paul Zech, 1881–1946)

Куће су очи отвориле широм (Die Häuser haben die Augen aufgetan) – БЖ 316

Балада о слепом рударском коњу (Die Ballade von einem blinden Grubenpferd) – БЖ 316

Фридрих Шилер (Friedrich Schiller, 1759–1805)

Дитирамби (Dithyramben) – МП/ЈС 159

Поликратов прстен (Der Ring des Polykrates) – БЖ 160

Певачев опроштај (Sängers Abschied) – БЖ 163

Тужбалица (Nänie) – БЖ 164

Ернст Штадлер (Ernst Stadler, 1883–1914)

Претпролеће (Vorfrühling) – ИВЛ 297

Ноћна возња мостом преко Рајне у Келну (Fahrt über die Kölner Rheinbrücke bei Nacht) – ИВЛ 298

Фридрих Леополд Штолберг (Friedrich Leopold Stolberg,
1750–1819)

Песма за певање на води, за моју Агнесу (Lied auf dem
Wasser za singen, für meine Agnes) – БЖ 94

Теодор Шторм (Theodor Storm, 1817–1888)

Град (Die Stadt) – ИВЛ 250
Морски жал (Meeresstrand) – ИВЛ 250
По страни (Abseits) – ИВЛ 251
У шуми (Im Walde) – ИВЛ 252

САДРЖАЈ

Мирко Кривокапић: Лирика као историја свести 7

МАТИЈАС КЛАУДИЈУС

Песма о рату 81
Љубав 82
Смрт 82

ГОТФРИД АУГУСТ БИРГЕР

Сељак своје кнезу 83
Ленора 84

ЛУДВИГ КРИСТОФ ХАЈНРИХ ХЕЛТИ

Мајска ноћ 93

ФРИДРИХ ЛЕОПОЛД ШТОЛБЕРГ

Песма за певање на води, за моју Агнесу 94

ЈОХАН ВОЛФГАНГ ГЕТЕ

Добродошлица и растанак 95
Мајска песма 96
Путникова песма у олуји 97

Песма о Мухамеду	101
Прометеј	103
Ганимед	105
Кочијашу Кроносу	106
Пут на Харц у зиму	108
Ружа на пољани	110
Краљ у Тули	111
<i>Што нам даде вид дубљи и већи</i>	112
Месецу	114
Путникова песма пред ноћ (I)	115
Путникова песма пред ноћ (II)	116
Рибар	116
Вилински краљ	117
Границе људског рода	118
Божанско	120
Песма духова над водама	122
Из романа <i>Године учења Вилхелма Мајстера</i>	123
(Харфист) <i>Ко није сузом крух кројио свој</i>	123
(Миџон) <i>Ко чежњу зна, штај зна</i>	123
(Миџон) <i>О, знаш ли земљу где лимун бехари</i>	124
Посвета	125
Из <i>Римских елегија</i>	128
<i>Камење, кажи ми штојо год</i>	128
<i>Класично илге ме јроже свеж радошћу</i>	129
<i>Подјесен вије се иламен</i>	129
Морска тишина	130
Срећна возња	130
Трајност у промени	131
Нађени цвет	132
Бог и бајадера	133
Проемион	136
Парабаза	137
Орфичке исконске речи	137
Из <i>Западно-источног дивана</i>	139
Блажена чежња	139
<i>Облика ијисућ</i>	140
Парија	141
Паријина молитва	141

Легенда	141
Паријина захвалност	146
<i>У косијурниши суморној</i>	146
Једно и све	148
Трилогија страсти	149
Вертеру	149
Елегија	150
Помирење	155
Женик	156
<i>Суион се с висина сиушија</i>	156
Пуноме месецу о рођају	157
<i>Зором, када магле вео</i>	158

ФРИДРИХ ШИЛЕР

Дитирамби	159
Поликратов прстен	160
Певачев опроштај	163
Тужбалица	164

ФРИДРИХ ХЕЛДЕРЛИН

Хиперионова песма судбине	165
Паркама	166
Вечерња фантазија	166
Хајделберг	167
Половина живота	168
Као када на празник	169
Хлеб и вино	177
Патмос	177
Цимеру	184

НОВАЛИС (ФРИДРИХ ФОН ХАРДЕНБЕРГ)

Химне ноћи	185
Из романа <i>Хајнрих из Офштердингена</i>	197
Песма мртваца	197

ЛУДВИГ ТИК	
Чуда љубави	202

КЛЕМЕНС БРЕНТАНО

<i>Речју бескрајни / ироникни круж̄</i>	204
<i>Високи храм божанства</i>	205
Серенада	206
Из циклуса <i>Одјели Бетховенове музике</i>	206
<i>Блажен ко без чула</i>	206

ЛУДВИГ УЛАНД

Пролећна вера	207
Крчмаричина ћерка	207
Капела	209

ЈОЗЕФ ФОН АЈХЕНДОРФ

Вече	210
Ноћ под месечином	210
Ноћни цвет	211
Жудња за смрћу	211
Из новеле <i>Из живога једног дангубе</i>	212
Весели путник	212
Стара башта	212
Чаробни прутих	213
Растанак	213

ФРИДРИХ РИКЕРТ

Из <i>Песама посвећених Амарили</i>	215
<i>Амара, горка, што чиниш све је горко</i>	215

ВИЛХЕЛМ МИЛЕР

Путоказ	216
---------------	-----

АУГУСТ ГРОФ ФОН ПЛАТЕН

Из циклуса сонета <i>Венеција</i>	217
<i>За очима ми оста море дерно</i>	217
Тристан	218

АНЕТА ФОН ДРОСТЕ-ХИЛСХОФ

У трави	219
Месечев рођај	220

ХАЈНРИХ ХАЈНЕ

<i>Био је диван месеци мај</i>	222
<i>На небу нейомично</i>	222
<i>Да знају ивешови мали</i>	223
<i>Самује бор северњак</i>	223
<i>Младић девојку воли</i>	224
<i>Намучили ме силно</i>	224
<i>Зайроване ми ђесме</i>	225
<i>Ја не знам оtkуд ја сеја</i>	225
<i>Долазе, оглазе леја</i>	226
<i>Волели су се, ал' није</i>	226
<i>Ти си ко ивешак мила</i>	227
<i>Смрти, што је хладна ноћ</i>	227
Enfant perdu	227
Из циклуса <i>Северно море</i>	228
Привиђење у мору	228
Шлески ткачи	231
Из спева <i>Немачка. Зимска бајка</i>	232
Глава прва (<i>У њужном новембру</i>)	232
Где?	234

НИКОЛАУС ЛЕНАУ (НИМБШ ФОН ШТРЕЛЕНАУ)

Из Шумских ђесама	235
<i>Све неми, сиви, бива наго</i>	235
Оловно вече	236
Песма из гршчака	236
Три Циганина	237

ЕДУАРД МЕРИКЕ

Обраћање једном зимском јутру, пред свитање	238
Из циклуса <i>Переџрина</i>	239
<i>То зриало оданоџ</i>	239
<i>Зашио, вољена</i>	240
<i>Љубав је, кажу</i>	240
Ноћни пев удвоје	241
У поноћ	242
Напуштена слушкињица	242
Скровитост	243
Једној Еоловој харфи	243
Вољеној	244
Једној светиљци	245

ФРИДРИХ ХЕБЕЛ

Ноћна песма	246
Вечерње осећање	246
Реквијем	247
Наше време	248
Летња слика	249
Јесења слика	249

ТЕОДОР ШТОРМ

Град	250
Морски жал	250

По страни	251
У шуми	252

ГОТФРИД КЕЛЕР

Вечерња песма	253
---------------------	-----

КОНРАД ФЕРДИНАНД МАЈЕР

Увучена весла	254
Кестен црносенести	254
Вечерњи облак	255
На позној лађи	255
На Каналу Гранде	256
Мртва љубав	257

ФРИДРИХ НИЧЕ

Усамљен	258
---------------	-----

ДЕТЛЕФ ФОН ЛИЛИЈЕНКРОН

У једном великом граду	259
Мартовски дан	259

РИХАРД ДЕМЕЛ

Радник	261
--------------	-----

КРИСТИЈАН МОРГЕНШТЕРН

Левци	262
Естетска куна	262

Палмштрем	263
Vice versa	263
Наочари	264
Врабац и кенгур	264

АРНО ХОЛЦ

Из <i>Фаниазуса</i>	266
<i>У једној башији, њод сџарим дрвећем</i>	266
<i>Како је / слајко... било</i>	267
<i>Ти оде</i>	267
<i>Седам сџи милиона година</i>	268

ФРАНК ВЕДЕКИНД

Теткоубица	269
------------------	-----

ШТЕФАН ГЕОРГЕ

<i>Брежуљак наи је, ево, већ у њмини</i>	270
<i>Дођи у мрџви њарк</i>	270
Господарица острва	271

ХУГО ФОН ХОФМАНСТАЛ

Рано пролеће	272
Из терцина <i>О њролазности</i>	273
<i>На моме лицу</i>	273
Балада о животу	274
Њих двоје	275
Једни збиља	275
Доживљај	276

РАЈНЕР МАРИЈА РИЛКЕ

Јесењи дан	278
Пантер	278
Римски водоскок	279
Вртешка	280
Архајски торзо Аполонов	281
<i>Остављен на њланинама сриа</i>	281
Из <i>Девинских елегија</i>	282
Прва елегија	282
Из <i>Сонети њосвећених Орфеју. Први део</i>	285
<i>О, дрво!</i>	285
<i>Само ко се кроз Хаг</i>	286
Из <i>Сонети њосвећених Орфеју. Друђи део</i>	286
<i>Предњаћи сваком расџанку</i>	287
<i>О, усџа чесме</i>	287
<i>Тихи друђе</i>	288
Рано пролеће	288
<i>Покрај њуша њрисојног</i>	288
<i>Последњи којег њризнајем</i>	289

ХЕРМАН ХЕСЕ

У магли	290
Из романа <i>Игра њинђувама</i>	290
Ступњеви	290

ЕЛЗА ЛАСКЕР-ШИЛЕР

Мој народ	292
Senna Ноу	292
Туга за завичајем	293
Боже чуј	294

ЈАКОБ ВАН ХОДИС

Смак света	296
------------------	-----

ЕРНСТ ШТАДЛЕР

Претпролеће	297
Ноћна вожња мостом преко Рајне у Келну	298

ГЕОРГ ХАЈМ

Демони градова	299
Офелија	300
<i>Твоје ипрејавише, дуђе</i>	302

ГЕОРГ ТРАКЛ

Пропадање	304
Озарена јесен	304
De profundis	305
Јесен усамљеника	306
Зимско вече	306
Седмопев смрти	307
Песма уминулога	308
Олуја	309
Ноћ	310
Гродек	311

ЈОХАНЕС Р. БЕХЕР

<i>Песник избегава сјајне акорде</i>	312
--	-----

ВИЛХЕЛМ КЛЕМ

Размишљање	313
Битка на Марни	314

АЛФРЕД ЛИХТЕНШТАЈН

Сутоп	315
-------------	-----

ПАУЛ ЦЕХ

Куће су очи отвориле широм	316
Балада о слепом рударском коњу	316

ФРАНЦ ВЕРФЕЛ

Читаоцу	318
---------------	-----

ГОТФРИД БЕН

Мала хризантема	319
Човек и жена иду кроз бараку за рак	319
Брзи воз	320
Каријатида	321
Шопен	322
Средоземно	324
Статичне песме	325
Синтакса	326
Јесењи цветови	327
Само две ствари	327

ХАНС АРП

Каспар је мртав	328
-----------------------	-----

ОСКАР ЛЕРКЕ

Лиснати облак	330
---------------------	-----

ВИЛХЕЛМ ЛЕМАН

Сигнали	331
У Солотурну	332
Дисање	333

БЕРТОЛТ БРЕХТ

Спомен на Марију А.	334
Љубавници	335
О љубазности овога света	336
О сиротом Б. Б.	336
Рођенима после нас	338

ПЕТЕР ХУХЕЛ

Псалм	341
Знак	342
Друмове	343
У глуве уши потомства	344

МАРИЈА ЛУЈЗА КАШНИЦ

Генацано	345
Ускрснуће	345

ГИНТЕР АЈХ

Инвентар	347
Пољски нужник	348
Крај једнога лета	349
Брзи воз Минхен-Франкфурт	349
Поток у децембру	350
На пример	351

ШТЕФАН ХЕРМЛИН

Мртви градови	352
---------------------	-----

ХАНС ЕГОН ХОЛТХУЗЕН

Tabula rasa	354
-------------------	-----

КАРЛ КРОЛО

Робинзон I	356
Напуштена обала	356
Ветар је све јачи	357

ПАУЛ ЦЕЛАН

Фуга смрти	359
Преброј бадеме	360
Лозинка	361
Решетка језика	362
Тибинген, јануар	363
Псалм	364
<i>РАЗЛУЖЕНО</i>	364
<i>СТАЈАТИ</i>	365

ЈОХАНЕС БОБРОВСКИ

Увек дајеш име	366
Зовин цвет	367
Равница	367
Мемел	368
Зимски крик	369
Икона	370

ИНГЕБОРГ БАХМАН

Призивање Великог Медведа	371
Одгођено време	372
Велики товар	373
Сваког дана	373
Објасни ми, љубави!	374

ПЕТЕР РИМКОРФ

Аутопортрет	376
Крај аудијенције	377

ХАНС МАГНУС ЕНЦЕНСБЕРГЕР

За уџбеник гимназије	379
Свим корисницима телефона	379
Одбрана вукова од јагњади	381
Без обзира на то	382
Тридесеттргодишњакиња	383

ЕРИХ ФРИД

Преображај	384
Птица	385
Место	385
Мере	386
Разлози	387

ОЛГЕН ГОМРИНГЕР

<i>речи су сенке</i>	388
<i>ћушање ћушање ћушање</i>	388

ЕРНСТ ЈАНЦЛ

библиотека	389
оцена	389
<i>оче хајде причај нам о райу</i>	390
1944. 1945.	391
шта ти могу учинити?	391

ФРИДЕРИКА МАЈРЕКЕР

<i>Сад су нам зуби од остатака свећа</i>	392
<i>Кроз решетке мога срца</i>	393
<i>Заштита ниче неумрљане змијске лепоше</i>	394
Понекад	394

ГЕРХАРД РИМ

Понешто	395
---------------	-----

ХЕЛМУТ ХАЈСЕНБИТЕЛ

Поучна песма о историји 1954	396
<i>Из Комбинација</i>	397
Комбинација IV	397
<i>Из Тойографија</i>	398
Топографија Б	398
Будућност социјализма	398

САРА КИРШ

Црна зрна	401
<i>Ваздух већ на снеж мирише</i>	401

ГИНТЕР КУНЕРТ

О великој ствари	402
О некима који су извукли главу	403
<i>Као нейошребан луксуз</i>	403

РОЛФ ДИТЕР БРИНКМАН

Апарат за сок од поморанџе	404
О, спокојно подне	405

ЈИРГЕН БЕКЕР

Читав један петак	406
-------------------------	-----

КРИСТОФ МЕКЕЛ

Ода моћним трупама	408
Реч о песми	409

НИКОЛАС БОРН

Железничка станица Линебург, 30. априла 1976. 410

ВОЛФ ВОНДРАЧЕК

У аутомобилима 412

ЈИРГЕН ТЕОБАЛДИ

Снег у канцеларији 413

Пиво, молим 414

УРСУЛА КРЕХЕЛ

Сад се више не догађа 416

МИХАЕЛ КРИГЕР

Дидроова мачка 418

Напомена 421

Аутори (по азбучном реду), песме и преводиоци 423

Садржај 439

Штампа и повез

„БУДУЋНОСТ“, Нови Сад,
Шумадијска 12

За штампарију Новак Вукотић

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА
ЗОРАНА СТОЈАНОВИЋА
21000 Нови Сад
Светозара Марковића 6/Ш
Тел.: 021/624-800
Факс: 021/623-853